

D.H. Po'latov, B.I. Nurmuxamedova

G'AZNACHILIK

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

**Po‘latov Dilshod Haqberdiyevich,
Nurmuxamedova Barno Ismailovna**

G‘AZNACHILIK

Darslik

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi
tomonidan bakalavriatning 5230900 – “Buxgalteriya hisobi va audit”
(tarmoqlar bo‘yicha) ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun
darslik sifatida tavsiya etilgan*

“Sano-standart” nashriyoti
Toshkent- 2014

09.9/15 7126
17884

UO'K: 336.14 (075)

KBK: 65.26

P.99

Taqrizchilar:

S.U. Umurzakov,

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
G'aznachiligi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

N.H. Haydarov,

Iqtisod fanlari doktori, professor

Ushbu darslik O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarining takomillashtirilgan davlat ta'lim standartlari, o'quv rejalari va namunaviy fan dasturlari bo'yicha yangi avlod o'quv adabiyotlarini yaratish vazifasini bajarish doirasida tayyorlandi.

Darslik davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil etishning nazariy va amaliy masalalarini qamrab olgan bo'lib, unda davlat budjeti g'azna ijrosining mohiyati va ahamiyati, g'aznachilikning davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalari va budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari g'azna ijrosini tashkil etish bo'yicha faoliyati tegishli bob va paragraflarda yoritilgan.

Darslik bakalavriatning 5230900 – “Buxgalleriya hisobi va audit” (tarmoqlar bo'yicha) ta'lim yo'nalishi o'quv rejasidagi “G'aznachilik” fani-ning Namunaviy dasturiga asosan tayyorlangan va shu fanni o'qiydigan boshqa barcha ta'lim yo'nalishlari talabalari va professor-o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

G'aznachilik / darslik. D. Po'latov, B. Nurmuxamedova. – Toshkent: «Sano-standard», 2014. – 272 b.

UO'K: 336.14 (075)

KBK: 65.26

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida davlat moliyasini boshqarish tizimida olib borilayotgan islohotlar, qator vazifalar bilan birgalikda, davlat budjetining g'azna ijrosiga bosqichma-bosqich o'tishni va uning faoliyat mexanizmlarini takomillashtirishni nazarda tutadi. Bunda zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida davlat mablag'larining harakati to'g'risidagi ma'lumotlarni jamlash, qayta ishlash, uzatish usullarini o'zlashtirish asosida davlat moliyasini boshqarishning samarali usul va vositalarini shakllantirish va muvofiq holda ishlashini ta'minlash zarur bo'ladi.

Mamlakatimizda davlat budjetining g'azna ijrosini samarali tatbiq etishga faqatgina barqaror rivojlanish ko'rsatkichlariga erishganimizdan keyingina muvaffaq bo'lindi. O'zbekiston hukumati davlat moliyasini boshqarish tizimida ham keng qamrovli islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib kelmoqda. Bu islohotlarning ijobiy natijalarini davlat budjeti g'azna ijrosining muvaffaqiyatli joriy etilishida ko'rishimiz mumkin.

Davlat budjetining g'azna ijrosi davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining barcha daromadlarini, shuningdek, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha tushumlarini yagona g'azna hisobraqamiga jamlash va ularning barcha xarajatlarini shu hisobraqamdan amalga oshirishni nazarda tutadi. Bu esa davlat budjeti, budjetdan tashqari fondlar, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari, davlat qarzlari va ularga xizmat ko'rsatish jarayonlarining tezkor nazorati va monitoringini olib borish, davlat mablag'larining samarali ishlatilishini ta'minlash, davlat moliyaviy resurslarining harakati to'g'risida operativ tarzda ma'lumotlarni jamlash imkonini beradi.

Taraqqiyotimizning bugungi sharoitida mamlakatimiz iqtisodiyotida sodir bo'layotgan tarkibiy o'zgarishlar butun moliya tizimida, uning markaziy bo'g'ini bo'lgan davlat moliyasida amalga oshirilayotgan islohotlar davlat moliyasini boshqarish masalalarida muayyan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish zarurligini talab qilmoqda. Bunday sharoitda nafaqat davlat moliyasi haqidagi ma'lum nazariy bilimlarga ega bo'lgan, balki davlat budjeti g'azna ijrosi jarayonlarida vujudga keladigan holatlarni tushuna'oladigan, budjet ijrosi ishtirokchilari bo'lgan moliya organlari, g'aznachilik

bo'linmalari, budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilar amaliy faoliyatini samarali tashkil qila oladigan, davlat mablag'larini samarali boshqarishga qaratilgan boshqaruv qarorlarini qabul qila oladigan zamonaviy mutaxassislar tayyorlash birinchi darajali ahamiyatga egadir. Shu sababli davlat moliyasi uchun tashabbuskor, ijodiy fikrlaydigan mutaxassis kadrlarni tayyorlashda budjet-moliya va budjetning g'azna ijrosi nazariyasi va amaliyotini o'rganishga muhim o'rin beriladi.

Jamiyatning bu talabini anglagan holda, shuningdek, Kadrlar tayyorlash Milliy dasturining ta'lim tizimiga yangi avlod darsliklarini yaratish bo'yicha dasturiy vazifasini bajarish maqsadida mualliflar tomonidan oliy ta'limning tegishli yo'nalishlaridagi talabalar uchun "G'aznachilik" nomli darslik yaratildi. Ushbu darslikning maqsadi talabalarda davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil etish va g'aznachilik faoliyati haqidagi yaxlit bilimlar tizimini shakllantirish, g'aznachilik mexanizmlarining amal qilish xususiyatlarini ochib berishdan iborat.

Ushbu darslikda zamonaviy sharoitda davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil etishning nazariy asoslari, g'aznachilik faoliyatini tatbiq etish, g'aznachilikning rivojlanish tarixi, samarali budjet siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish orqali budjetning g'azna ijrosi mexanizmlaridan maqsadga muvofiq foydalanish imkoniyatlari, davlat moliyasini boshqarish va davlat mablag'larining maqsadli ishlatilishi ustidan ta'sirchan nazoratni tashkil qilish masalalari ko'rib chiqilgan.

Darslikda davlat budjeti g'azna ijrosining mohiyati va ahamiyati, g'aznachilik faoliyatining tashkiliy elementlarini joriy etish bosqichlari, g'azna ijrosini tashkil etish xususiyatlari va tamoyillari, g'aznachilik faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari, uning amal qilish mexanizmlari, milliy iqtisodiyotning rivojlanishida davlat budjeti g'azna ijrosining o'рни va ahamiyati kabi masalalar yoritilgan.

Ushbu darslikni tayyorlashda mualliflar "G'aznachilik" fani bo'yicha keng qamrovli va murakkab o'quv materialini yengil o'zlashtirishda talabalarga yordam berish, mamlakatimiz va xorijdagi iqtisodchi olimlar tomonidan yaratilgan adabiyotlar va ilmiy ishlarni ijodiy o'rganish asosida oddiy va tushunarli tilda bu fanning asosiy mazmunini ularga yetkazish, g'aznachilik faoliyatiga doir tushunchalar va tayanch iboralarning mazmunini tushunib olishda va davlat bud-

jeti g'azna ijrosi amaliy faoliyati bo'yicha zarur bilim hamda ko'nikmalarni shakllantirishda yaqindan yordam berishni maqsad qilgan.

Bayon etilgan o'quv materialini mukammalroq o'zlashtirish maqsadida darslikning har bir bobidan so'ng mavzuga taalluqli savollar, mustaqil bajarish uchun topshiriqlar va testlar keltirilgan bo'lib, ularning muntazam bajarib borilishi g'aznachilik faoliyati haqidagi bilimlarni yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mualliflar bakalavriatning 5230900 – "Buxgalteriya hisobi va audit" (tarmoqlar bo'yicha) ta'lim yo'nalishi o'quv rejasidagi "G'aznachilik" fanining Namunaviy dasturiga asosan tayyorlangan ushbu darslikning davlat budjeti g'azna ijrosi bo'yicha nazariy bilimlarni egallashlarida boshqa barcha ta'lim yo'nalishlari talabalariga ham ishonchli yordamchi bo'ladi hamda oliy ta'lim tizimi professor-o'qituvchilarida ma'lum qiziqish uyg'otadi, deb umid bildiradi.

Darslik Toshkent Moliya instituti "G'aznachilik ishi" kafedrasida professor-o'qituvchilari hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining yetuk amaliyotchi mutaxassislarining ijodiy hamkorligida tayyorlandi. Mualliflar darslikning yaratilishiga hissa qo'shgan barcha fidoyi insonlarga hamda taqrizchilar – L.I.d., prof. N.H.Haydarov, Moliya vazirligi G'aznachiligi boshlig'ining birinchi o'rinbosari S.O'.Umurzakov va Moliya vazirligi G'aznachiligi boshlig'i o'rinbosari F.Nurmuxamedovlarga o'z minnatdorchiliklarini bildiradi, shuningdek, darslikning shakli va mazmunini yaxshilashga qaratilgan taklif va tavsiyalarni mamnuniyat bilan qabul qiladi.

I-BOB. “G‘AZNACHILIK” FANINING MAZMUNI, PREDMETI VA VAZIFALARI

1.1. “G‘aznachilik” fanining shakllanishi va rivojlanishi

O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni erkinlashtirish va modernizatsiyalash sharoitida davlat moliyasi tizimida chuqur iqtisodiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlar, qator vazifalar bilan birgalikda, davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Bunda davlat moliyasini boshqarish shakllari va usullarini takomillashtirish, fan-texnika taraqqiyoti yutuqlari, elektron hisoblash mashinalari va boshqa texnik vositalar yordamida axborotni jamlash, qayta ishlash, uzatish qoidalarini va usullarini o‘zlashtirish asosida axborotlashtirishni yanada rivojlantirish talab etiladi.

Davlat moliyasini boshqarishdagi islohotlar sharoitida umum-davlat moliya tizimining bosh bo‘g‘ini – davlat budjetini boshqarish, budjet jarayonini tashkil etish tizimidagi islohotlar, xususan budjet ijrosida kassali tizimdan jahon amaliyotida sinalgan va o‘zining ijobiy natijalarini bergan *davlat budjetining g‘azna ijrosiga* o‘tish amalga oshirilmoqda.

Shu narsa ma’lumki, O‘zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy mamlakatlar bozor mexanizmlarini ko‘r-ko‘rona, sun’iylik bilan tatbiq etib bo‘lmaydi, chunki jamiyat a’zolari o‘rtasida shunday an’anaviy iyerarxik munosabatlar tizimi shakllanganiki, ularni mensimaslik, keskin qarorlar qabul qilish chog‘ida ularni e’tiborga olmaslik turli noxush holatlarga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, iqtisodiyotni boshqarishning jahon amaliyotida tan olingan bir qator mexanizmlarini iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanish sharoitlarimizga tegishli tarzda moslashtirgan holda qo‘llash va ijobiy foydalanish maqsadga muvofiqdir. Budjet mablag‘laridan oqilona va samarali foydalanishni ta’minlovchi shunday mexanizmlardan biri – davlat budjetining g‘azna ijrosidir.

Rivojlangan mamlakatlar amaliyotidagi davlat budjetining g‘azna ijrosi tajribasini O‘zbekistonda joriy etish va rivojlantirish, davlat moliyaviy resurslarini boshqarishning axborotlashtirilgan tizimini joriy etish davlat moliyasining holati to‘g‘risida tezkor va ishonchli axborotlar olish imkonini beradi, bu esa davlat moliyasini samarali

boshqarishni ta'minlaydi. Ana shu holatlarning mavjudligi, shuningdek, davlat moliyasini boshqarishning mohiyat jihatdan yangi *budjetning g'azna ijrosi mexanizimini* joriy etish shart-sharoitlari, imkoniyatlari, afzalliklarini, g'aznachilikning ishlash mexanizmlarini o'rganishning zarurligi mazkur fanning kelib chiqishiga sabab bo'ldi.

Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri mamlakatda davlat budjeti g'azna ijrosi mexanizmini joriy qilishdan iborat. "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining ishlab chiqilishi va qabul qilinishi davlat mablag'larini taqsimlash va ulardan foydalanishni tartibga solishda navbatdagi muhim qadam bo'ldi. G'aznachilikni joriy etish budjetning daromadlar qismida tushumlarning to'liq va o'z vaqtida tushishini va xarajatlar qismida budjet mablag'larining maqsadli sarflanishining nazoratini kuchaytirish va pul oqimlarini samarali boshqarish imkonini berdi.

1.2. "G'aznachilik" fanining predmeti, maqsad va vazifalari

"G'aznachilik" fanini o'qitishdan *maqsad* – talabalarga davlat budjetining g'azna ijrosi haqida nazariy bilimlar berish, ularda mamlakatda amalga oshirilayotgan institutsional islohotlarning bugungi bosqichida davlat moliya tizimida amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning asosiy yo'nalishlari va g'aznachilikning samarali faoliyatini ta'minlash bo'yicha asosiy ko'nikmalar hosil qilish, g'aznachilikning tashkiliy tuzilmasi va uning ishlash mexanizmlarini o'rganish, ularni nazariy, amaliy va metodologik jihatdan takomillashtirishdan iborat.

Ushbu maqsaddan kelib chiqqan holda mazkur fan o'z predmetini o'rganish uchun quyidagi *vazifalarni* qo'yadi:

- g'aznachilik faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va ahamiyatini o'rganish;
- davlat budjeti g'azna ijrosining amal qilish asoslarini o'rganish;
- g'aznachilik faoliyatini boshqarishning tashkiliy asoslarini o'rganish;
- davlat budjeti daromadlarini g'aznachilik orqali shakllantirish mexanizmini o'rganish;
- davlat budjeti xarajatlarini g'aznachilik orqali ijro etish va tarkibini o'rganish;

- g'aznachilik organlari tomonidan amalga oshiriladigan nazorat tizimi asoslarini o'rganish;
- g'aznachilik faoliyatini samarali yuritish yuzasidan xorij tajribalarini o'rganish;
- davlat budjeti g'azna ijrosini tatbiq etishning shart-sharoitlari, uning afzalliklari va o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish;
- davlat budjeti g'azna ijrosining amal qilish mexanizmlarini takomillashtirish va b.k.

1.3. "G'aznachilik" fanining huquqiy fanlar tizimida tutgan o'rni va ahamiyati

Davlat budjetining g'azna ijrosini joriy etish – keng qamrovli masala bo'lib, o'zaro bog'liq bo'lgan qator masalalarni hal qilishni talab etadi, xususan:

huquqiy jihatdan – davlat budjeti g'azna ijrosiga o'tish va amal qilishining qonuniy-huquqiy asosini yaratish va takomillashtirish;

tashkiliy jihatdan – Moliya vazirligi tarkibida maxsus ixtisoslashgan g'aznachilik boshqarmasini, shuningdek, uning hududiy va mahalliy bo'linmalarini tashkil etish;

uslubiy jihatdan – g'aznachilik faoliyatining uslubiy asoslarini shakllantirish, hisob va hisobot tizimini qayta tuzish, Yagona g'azna hisobvarag'ini ochish va yuritish;

texnik va texnologik jihatdan – davlat moliyasi bo'yicha katta hajmdagi axborotni to'plash va qayta ishlashga imkon beradigan samarali faoliyat qiluvchi integratsiyalashgan avtomatlashtirilgan tizimni yaratish va joriy qilish;

kadrlar ta'minoti jihatidan – Moliya vazirligi tizimidagi moliya organlarining hamda budjet tashkilotlarining xodimlari va buxgalterlarini g'aznachilik sharoitida ishlash bo'yicha qayta o'qitish va malakasini oshirish.

Nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham, metodologik hamda tashkiliy jihatdan davlat budjetining g'azna ijrosini tushunish hamda bevosita ijro etish ancha murakkab jarayondir. Ana shu jihatlar "G'aznachilik" fanining ham murakkabligini belgilab beradi. Fan sifatida mavjud bo'lishi uning boshqa maxsus fanlar bilan nazariy jihatdan bog'liqlikda bo'lishini talab etadi. Davlat budjetining g'azna ijrosi ishtirokchilari: moliya organlari, budjet tashkilotlari, banklar,

g'aznachilik bo'linmalari, mol yetkazib beruvchilar va boshqalar faoliyatining xususiyatlari uning boshqa iqtisodiy fanlar: Davlat budjeti, Mahalliy budjetlar, Davlat maqsadli jamg'armalari, Moliyaviy nazorat, Buxgalteriya hisobi, Moliyaviy tahlil, Audit kabi fanlar bilan mantiqan uzviylikda bo'lishi va bog'liqligini belgilab beradi.

Shu bilan birga, "G'aznachilik" fani qator maxsus fanlar jumladan, "G'aznachilik tizimida nazorat", "Davlat budjeti ijrosining g'aznachilik tizimi", "G'aznachilik faoliyati mexanizmi" kabi fanlarni o'zlashtirish uchun nazariy-uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tayanch so'z va iboralar

Davlat budjeti ijrosi, kassaviy ijro, davlat budjeti g'azna ijrosi, yagona g'azna hisobraqami, g'aznachilik organlari, fanning predmeti, fanning maqsad va vazifalari

Takrorlash uchun savollar

1. "G'aznachilik" fanining shakllanishi, rivojlanish shart-sharoitlari va zarurligini qanday holatlar bilan izohlash mumkin?
2. Davlat moliyasini boshqarish deganda nimani tushunasiz?
3. "Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish" loyihasining strategik yo'nalishlari nimalardan iborat?
4. "G'aznachilik" fanining boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqligi qanday omillar bilan bog'liq?
5. Fanning maqsad va vazifalari nimalardan iborat?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

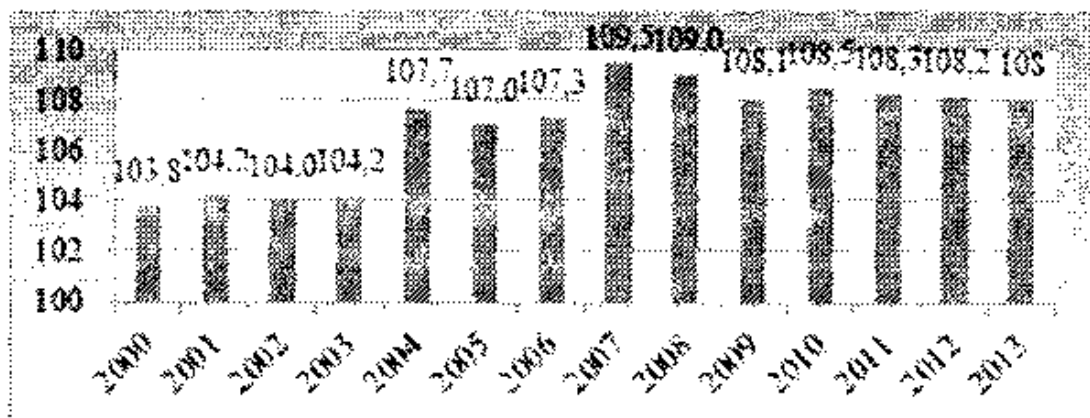
1. "G'aznachilik" fanining boshqa iqtisodiy fanlar bilan bog'liqligi hamda maqsad va vazifalarini aks ettiruvchi chizma tayyorlang va izoh yozing.

2-BOB. DAVLAT BUDJETI G'AZNA IJROSINING MOHIYATI VA AHAMIYATI

2.1. Davlat budjeti ijrosini tashkil etish

Bugungi kunda budjet jarayonini samarali tashkil qilish ishlarini g'aznachilik nazoratisiz ta'minlash qiyin ekanligini olimlar va iqtisodchilar, qolaversa, soha mutaxassislari asosli ravishda e'tirof etmoqda. Chunki g'aznachilik nazorati budjet daromadlari va xarajatlarini yagona g'azna hisobraqamiga jamlash, pul mablag'larini to'g'ri rejalashtirish, moliyaviy oqimlarning dastlabki va joriy nazoratini amalga oshirish hamda davlat budjetini yuqori operativlikda ijro qilish imkonini beradi.

Ma'lumki, global jahon iqtisodiyotidagi jiddiy muammolar hamda ularning dunyodagi ko'plab mamlakatlar qatorida bizning mamlakatimiz iqtisodiyotiga ham ko'rsatayotgan salbiy ta'siriga qaramasdan, oxirgi yillarda respublikamizda yuqori va barqaror o'sish sur'atlarini saqlab, makroiqtisodiy barqarorlik va mutanosiblikning ta'minlanayotganligi o'ziga xos ijobiy ko'rsatkich bo'lmoqda (2.1-rasm).

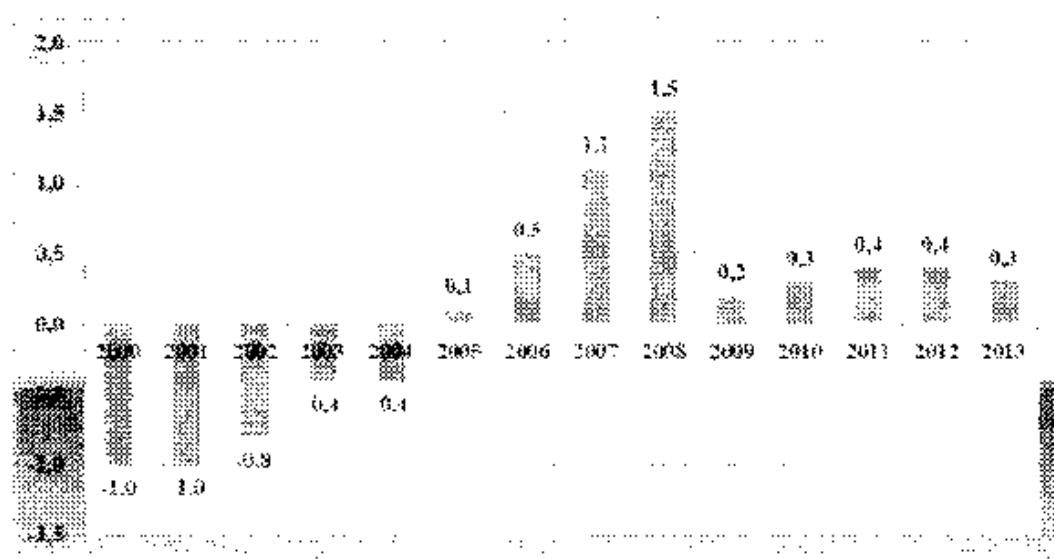
2.1-rasm. O'zbekistonda yalpi ichki mahsulotning yillar davomida o'sish dinamikasi, foizda¹.

Rasmdan ko'rinadiki, agar mamlakatimizda YalMning o'sish sur'atlari 2000-2003-yillarda 3,8-4,2 foiz, 2004-2006-yillarda 7-7,3 foiz, 2007-2008-yillarda esa 9-9,5 foiz darajasida kuzatilgan bo'lsa,

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari

keyingi yillarda jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi mazkur ko'rsatkichga ham o'z ta'sirini ko'rsatib, o'sish sur'atlarida biroz pasayish ro'y berdi. Biroq mamlakatimizda chuqur o'ylangan holda ishlab chiqilgan hamda izchil ravishda olib borilayotgan samarali iqtisodiy siyosat natijasida shakllangan omillar shunday murakkab sharoitda ham YaIMning yuqori va barqaror o'sish sur'atlarini saqlab qolishni ta'minlamoqda (2.1-rasm).

Respublikamizda kuzatilayotgan makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish sur'ati sharoitida davlat budjetining taqchillik bilan rejalashtirilishiga qaramasdan, birgina 2012-yilda YaIMga nisbatan 0,4 foiz profitsit bilan ijro etilayotgani, nafaqat iqtisodiy sohada, balki davlatning moliyaviy faoliyati sohasida amalga oshirilayotgan izchil islohotlarning natijasidir (2.2-rasm).

2.2-rasm. 2000-2013-yillarda davlat budjetining holati to'g'risida ma'lumot¹

Rasmdan ko'rinadiki, 2000-2004-yillar davomida mamlakatimiz davlat budjeti taqchilligini -1 foizdan -0.4 foizga pasaytirish, 2005-2008-yillar davomida esa davlat budjeti taqchilligiga barham berib, davlat budjeti profitsitini 0,1 foizdan 1,5 foizga oshirishga erishildi. Keyingi yillarda mazkur jarayonlarga ham jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatishiga qaramasdan, budjet profitsitini saqlab qolishga erishilmoqda. Xususan, murakkab kechgan

¹O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

2013-yilda ham maqsadga muvofiq yoʻnaltirilgan chora-tadbirlar natijasida budjet daromadlarining xarajatlardan ortish hajmi YalMning 0,3 foizi darajasida boʻlishiga erishildi.

Xususan, bunda iqtisodiyotdagi soliq yukini izchil kamaytirib borish siyosati sharoitida budjet xarajatlarini manzilli boʻlishini va ularning maqsadlilik darajasini oshirish, budjet mablagʻlarining jon boshiga moliyalashtirish tizimini tatbiq etish, budjetning gʻazna ijrosi mexanizmlarini joriy qilish kabi chora-tadbirlarning ahamiyati kattadir.

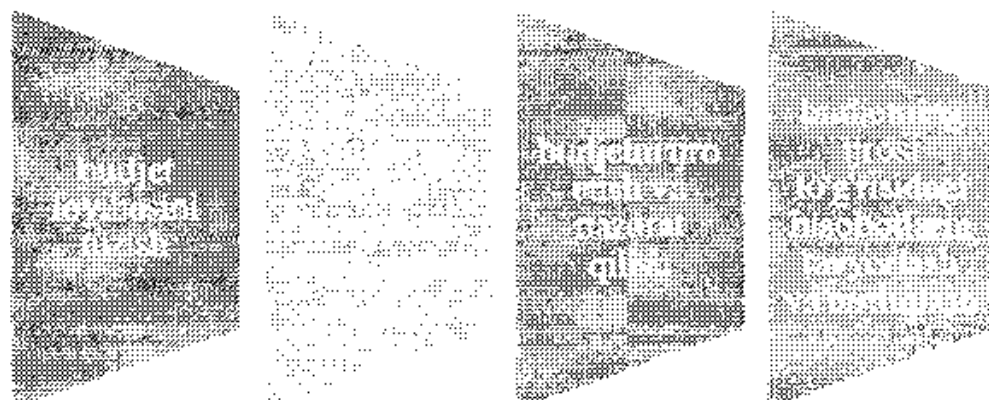
Ushbu bob budjet ijrosini tashkil etish masalalariga bagʻishlangan ekan, dastavval budjet jarayonini tashkil qilishning nazariy va tashkiliy asoslarini, budjet jarayonini samarali tashkil etishning zarurligi va vazifalarini koʻrib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Avvalo, budjet jarayoni tushunchasining mazmuniga toʻxtaladigan boʻlsak, budjet jarayoni budjet loyihasini tuzish, koʻrib chiqish, qabul qilish va ijro etish, uning ijro etilishini nazorat qilish, ijrosi haqidagi hisobotni tayyorlash va tasdiqlash, shuningdek davlat budjeti tuzilmasiga kiruvchi budjetlar oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlarning qonun hujjatlariga muvofiq tartibga solinishi bilan bogʻliq boʻlgan davlat hokimiyati va mahalliy oʻz-oʻzini boshqarish organlari hamda boshqa budjet jarayoni ishtirokchilarining maqsadli faoliyatidir. Uning mazmuni mamlakatning davlat va budjet qurilishi, tegishli vakolatli organlar va yuridik shaxslarning budjet huquqlari bilan belgilanadi.

2014-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan Oʻzbekiston Respublikasi Budjet Kodeksida “budjet jarayoni” atamasiga quyidagicha taʼrif berilgan: “*Budjet jarayoni* – budjet tizimi budjetlarini shakllantirish, tuzish, koʻrib chiqish, qabul qilish, tasdiqlash va ijro etish, ularning ijrosi ustidan nazorat qilish, budjet tizimi budjetlarining ijrosi toʻgʻrisidagi hisobotlarni tayyorlash va tasdiqlash, shuningdek, ular oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlar jarayoni”¹. Ushbu taʼrifdan kelib chiqqan holda, aytish mumkinki, budjet jarayoni, odatda, budjet faoliyatining quyidagi toʻrt bosqichini oʻz ichiga oladi (2.3-rasm):

---

¹ Oʻzbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi, 3-modda (OʻRQ-360-son, 26.12.2013).

2.3-rasm. Budjet jarayoni bosqichlari¹

Budjet jarayoni budjetni rejalashtirishdan boshlanadi. Budjetni rejalashtirish davlat moliyaviy siyosati talablariga muvofiqlashtirilgan moliyaviy rejalashtirishning muhim tarkibiy qismini tashkil qiladi. Bunday rejalashtirishning iqtisodiy vazifasi turli darajadagi budjetlar va budjetdan tashqari jamg'armalarni tuzish va ijro etish jarayonida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning umummilliy dasturlari asosida yalpi ichki mahsulot va milliy daromad qiymatini moliya tizimi bo'g'inlari o'rtasida markazlashtirilgan tarzda qayta taqsimlash nisbatlarini to'g'ri belgilashdan iboratdir.

Budjetni rejalashtirish turli darajadagi budjetlarni tuzish va ijro etish tartibi, uning me'yoriy-huquqiy bazasi va tashkiliy asosi tarzida budjet jarayonini, shuningdek, mamlakat budjetini tuzishning nazariyasi va metodologiyasi masalalarini ham o'z ichiga oladi. Budjetni rejalashtirish asoslari mamlakat konstitutsiyasi va qonunlari bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Davlat budjeti loyihasini budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilar taqdim etgan buyurtmalar va Davlat budjetining tuzilmasiga kiruvchi budjetlar loyihalariga muvofiq tayyorlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi kelgusi moliya yiliga mo'ljallangan Davlat budjeti loyihasini tayyorlaydi va uni *budjetnoma* – erishilgan natijalar hisobga olingan holda mamlakatni kelgusi davr uchun ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini nazarda tutadigan hujjat tarkibida joriy yilning o'n

¹O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 3-moddasi asosida (O'RQ-360-son, 26.12.2013).

beshinchi sentabriga qadar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritadi. Vazirlar Mahkamasi tomonidan budjetnoma O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasiga xulosa taqdim etishi uchun – joriy yilning 20-sentabriga qadar kiritiladi. Hisob palatasi ikki haftalik muddatda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga soliq va budjet siyosatining asosiy yo'nalishlari, O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining loyihasi bo'yicha o'z xulosasini taqdim etadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan davlat budjeti loyihasi (Budjetnomaning tarkibida) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga – Hisob palatasining xulosasi bilan joriy yilning 15-oktabridan kechiktirmay kiritiladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan vakil qilingan vazirliklar, davlat qo'mitalari, idoralar, shuningdek, tegishli tashkilotlar bilan birgalikda ishlab chiqilgan va Vazirlar Mahkamasiga kiritiladigan "Budjetnoma" deb ataladigan hujjat quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning o'tgan yilgi asosiy yakunlari va mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning joriy yilgi yakunlarining prognoz bahosini;

- davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining loyihasini ishlab chiqishda foydalanilgan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozini;

- davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlari joriy yildagi ijrosining prognoz bahosini;

- soliq va budjet siyosatining asosiy yo'nalishlari loyihasini;

- davlat budjetining va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining loyihasini;

- davlat qarzining holati to'g'risidagi ma'lumotlar;

- soliq va budjet siyosatining asosiy yo'nalishlari hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining loyihasiga doir tushuntirish xatini.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va boshqa moliya organlari davlat budjeti va uning tuzilmasiga kiruvchi budjetlarning qonun hujjatlarida belgilangan ko'rsatkichlar doirasida bajarilishi uchun javobgardir. Davlat budjeti daromadlari va xarajatlarini

boshqarish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan amalga oshiriladi.

Davlat budgetining g'azna ijrosini tashkil etish, shuningdek, uning davlat daromadlari va xarajatlarini hisobga olish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan birgalikda amalga oshiriladi. Budget Kodeksiga asosan, Moliya vazirligining *budget sohasidagi vakolatlari* quyidagilardan iborat:

– Davlat budgeti hamda soliq va budget siyosatining asosiy yo'nalishlari loyihalarini tayyorlaydi;

– davlat maqsadli jamg'armalari budgetlari loyihalarini ko'rib chiqadi;

– O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga budgetnoma loyihasini ko'rib chiqish uchun taqdim etadi;

– O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Davlat bojxona qo'mitasiga O'zbekiston Respublikasi Davlat budgeti daromadlari prognozini har chorakda yetkazadi;

– budget mablag'larini taqsimlovchilarga va davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlarga ular uchun nazarda tutilgan budgetdan ajratiladigan mablag'lar hajmlarini yetkazadi;

– budget mablag'larini taqsimlovchilarning xarajatlar smetalari va jamlanma xarajatlar smetalari, shtat jadvallarini, shuningdek, ularga kiritilgan o'zgartirishlarni ro'yxatdan o'tkazadi;

– Budget Kodeksining 145-moddasida nazarda tutilgan tartibda O'zbekiston Respublikasi respublika budgetining xarajatlari yoyilmasiga moliya yili mobaynida o'zgartirishlar kiritadi;

– O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga Budget Kodeksining 144-, 145- va 149-moddalarida nazarda tutilgan tartibda Davlat budgeti, O'zbekiston Respublikasining respublika budgeti va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlari parametrlariga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha takliflar taqdim etadi;

– Budget Kodeksining 146-moddasida nazarda tutilgan tartibda moliya yili mobaynida Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining Qoraqalpog'iston Respublikasi budgeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budgetlarining tasdiqlangan parametrlariga o'zgartirishlar kiritish to'g'risidagi takliflarini ko'rib chiqadi;

– soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar ularning manbalari kesimida to'liq va o'z vaqtida tushishi ustidan monitoringni amalga oshiradi;

– budjet tizimi budjetlarining mablag'laridan maqsadli foydalanilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi;

– Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budjetlarining ijrosi to'g'risidagi hisobotlar, shuningdek, budjet tashkilotlari hamda budjetdan mablag' oluvchilarning moliyaviy hisobotlari shakllarini va ularni taqdim etish tartibini tasdiqlaydi;

– O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining tegishli davrdagi ijrosi to'g'risida hisobot taqdim etadi;

– budjetdan tashqari maxsus hisobvaraqlarda zaxiralar tashkil etadi;

– Davlat budjetini ijro etish jarayonida unga tushumlarni ko'paytirish bo'yicha qo'shimcha zaxiralarni aniqlaydi;

– budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlarini maqbullashtirishni amalga oshiradi;

– budjet ssudalarini beradi;

– davlat tomonidan mablag'lar jalb qilish bo'yicha O'zbekiston Respublikasining shartnomalari va davlat kafolatlarini ro'yxatdan o'tkazadi;

– davlat qarzining hisobini va monitoringini yuritadi;

– budjet tizimi budjetlarining kassa ijrosini yuritadi;

– budjet tizimi budjetlarining Yagona g'azna hisobvarag'idagi va boshqa bank hisobvaraqlaridagi mablag'larini boshqaradi;

– budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilarning tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazadi;

– budjet tizimi budjetlarida mablag'lar nazarda tutilgan yuridik yoki jismoniy shaxslar nomidan va ularning topshirig'iga ko'ra to'lovlarni amalga oshiradi;

– budjet tizimi budjetlari ijrosining budjet hisobini yuritadi;

– davlat qarzi bo'yicha xizmat ko'rsatadi, O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlarini bajaradi;

– O‘zbekiston Respublikasiga kelayotgan insonparvarlik yordami hamda texnik ko‘maklashish mablag‘lari hisobini yuritadi;

-- budjet tizimi budjetlari daromadlari va xarajatlarining balansligiga ta‘sir ko‘rsatuvchi normativ-huquqiy hujjatlarni moliyaviy hamda iqtisodiy ekspertizadan o‘tkazadi;

– o‘z vakolatiga kiradigan masalalarga doir normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qonun hujjatlariga muvofiq budjet sohasida boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Budjet tizimi budjetlarining ijrosi budjet to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan, budjet tizimi budjetlari daromadlarining tushishini ta‘minlash va xarajatlarini amalga oshirishni, shuningdek, ularning ijrosi bilan bog‘liq operatsiyalarni hisobga olishni nazarda tutadi¹.

Budjet tizimi budjetlarining ijrosi O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan g‘azna ijrosi yo‘li bilan amalga oshiriladi. G‘azna ijrosi faoliyatni chet elda amalga oshirayotgan budjet tashkilotlariga va budjet mablag‘lari oluvchilarga tatbiq etilmaydi.

Budjet ijrosini tashkil qilishda O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining yagona axborot tizimida budjet tizimi budjetlari, budjet tashkilotlari va budjetdan mablag‘ oluvchilar uchun shaxsiy g‘azna hisobvaraqlari ochiladi.

Budjet tashkilotlari va budjetdan mablag‘ oluvchilar o‘z xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan budjetdan ajratiladigan mablag‘larni moliya yili tugaguniga qadar sarflaydi.

Budjet qonunchiligiga muvofiq, mamlakatda mudofaa qobiliyatini, xavfsizlikni, ichki tartibni saqlash bilan bog‘liq xarajatlar O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda amalga oshiriladi.

Budjet tizimi budjetlarining ijrosi moliya yili mobaynida va qo‘shimcha vaqt davrida amalga oshiriladi. Keyingi yilning yanvar oyi moliya yiliga qo‘shimcha vaqt davri bo‘lib, bu davr mobaynida o‘tgan yil uchun budjet tizimi budjetlarining ijrosi amalga oshiriladi. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi budjet tizimi budjetlarining

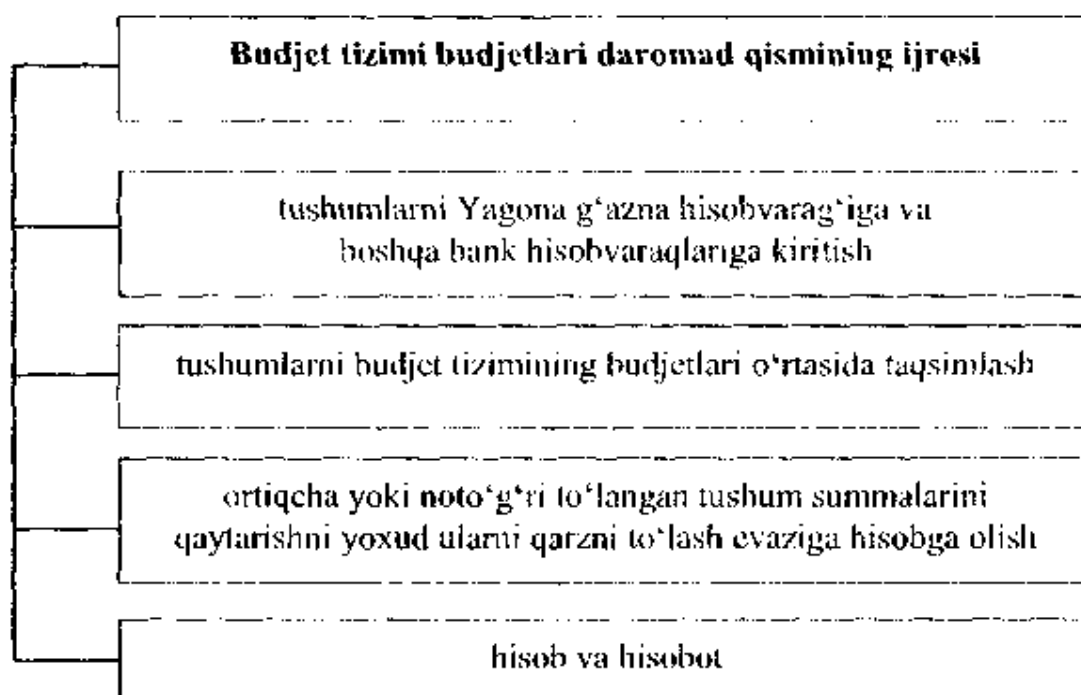
---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi, VII bo‘lim, 19-bob, 109-modda.

qo'shimcha vaqt davridagi ijrosi bo'yicha operatsiyalarni o'tkazish tartibini va eng kech muddatlarini belgilaydi.

Budjet Kodeksining 117-moddasida budjet tizimi budjetlari daromad qismining ijrosi nimalarni o'z ichiga olishi ko'rsatilgan bo'lib, budjet tizimi budjetlari daromad qismining ijrosi quyidagilarni o'z ichiga oladi (2.4-rasm):

- tushumlarni Yagona g'azna hisobvarag'iga va boshqa bank hisobvaraqlariga kiritish;
- tushumlarni budjet tizimining budjetlari o'rtasida taqsimlash;
- ortiqcha yoki noto'g'ri to'langan tushum summalarini qaytarishni yoxud ularni qarzni to'lash evaziga hisobga olish;
- hisob va hisobot.

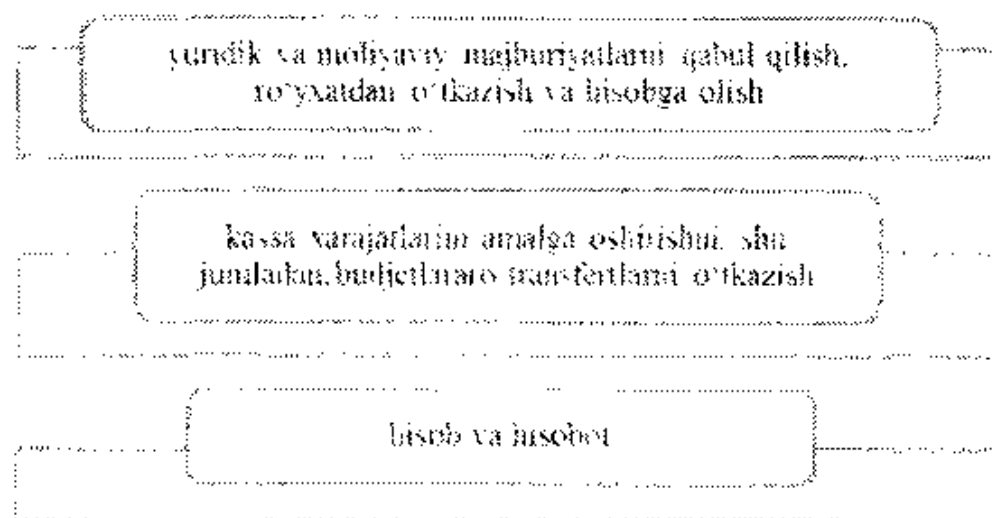

2.4-rasm. Budjet tizimi budjetlari daromadlari ijrosini tashkil etish¹.

Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlariga daromadlarni yig'ishga vakolatli bo'lgan organlar va tashkilotlar, bundan davlat soliq xizmati organlari va bojxona organlari mustasno, daromadlarning to'g'ri hisoblab chiqilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazoratni amalga oshirishi, shuningdek, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, davlat soliq xizmati organiga hisobot taqdim etishi shart.

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining VII bo'lim, 19-bob, 109-moddasi asosida keltirildi.

Budjet Kodeksining 120-moddasiga ko'ra, budjet tizimi budjetlari xarajatlar qismining ijrosi quyidagilarni nazarda tutadi (2.5-rasm):

2.3-rasm. Budjet tizimi budjetlari xarajatlari ijrosini tashkil etish¹.

- yuridik va moliyaviy majburiyatlarni qabul qilish, ro'yxatdan o'tkazish va hisobga olish;
- kassa xarajatlarni amalga oshirish, shu jumladan, budjetlararo transfertlarni o'tkazish;
- hisob va hisobot.

Budjet tizimi budjetlarining xarajatlari daromadlar va xarajatlar yoyilmasida nazarda tutilgan budjetdan ajratiladigan mablag'lar doirasida hamda budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilar faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydigan muddatlarda, daromadlarning tushishi hisobga olingan holda amalga oshiriladi.

Budjet ijrosi jarayonida budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilarga turli darajadagi budjetlardan budjet mablag'larini ajratishga yo'l qo'yilmaydi.

Budjet tizimi budjetlarining ijrosi jarayonida budjetdan ajratiladigan mablag'lar quyidagi holatlarda kamaytiriladi:

1) quyidagilar munosabati bilan foydalanilmay qolgan budjetdan ajratiladigan mablag'larning:

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining VII bo'lim, 19-bob, 120-moddasi asosida keltirildi.

- budget tashkilotlarining tarmog'i, shtatlari va kontingentlari bo'yicha reja bajarilmaganligi;

- budget tashkilotlarining tasdiqlangan shtat jadvalida nazarda tutilgan shtat birliklari to'ldirilmaganligi;

- kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar moliya yili yakuni bo'yicha to'liq o'zlashtirilmaganligi;

- budget tashkiloti va budget mablag'lari oluvchilar faoliyati to'xtatib turilganligi, to'xtatib turilgan davr uchun;

2) davlat moliyaviy nazorati bo'yicha tadbirlar davomida aniqlangan, budget tashkilotlari va budget mablag'lari oluvchilarning tasdiqlangan xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan ortiqcha va qonunga xilof ravishda budgetdan ajratiladigan mablag'larning;

3) qonun hujjatlari qabul qilinishi munosabati bilan budgetdan ajratiladigan mablag'lar miqdorlarining qisqartirilishi;

4) moliya yili boshiga tovar-moddiy qimmatliklarning normativdan ortiq zaxiralarining;

5) dotatsiyalar va subsidiyalarni to'lash uchun mo'ljallanib, zarurat qolmagan summalariga kamaytiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yilning har choragida Davlat budgeti ijrosining O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi taqdim etadigan yakunlarini ko'rib chiqadi.

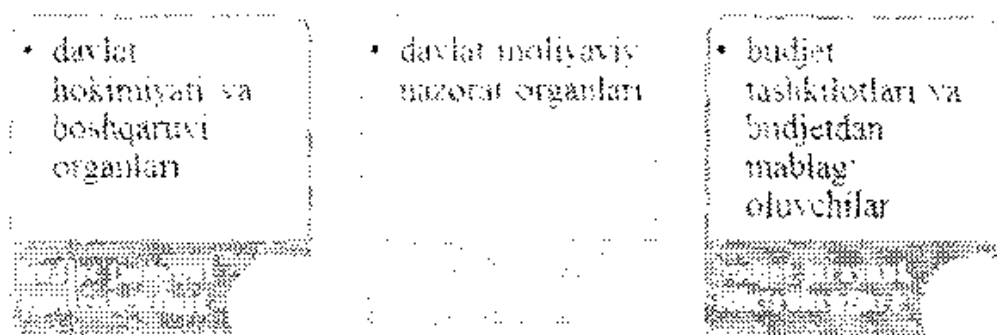
Respublika budgetidan xarajatlari rejalashtirilgan budget tashkilotlari va budgetdan mablag' oluvchilar budgetdan ajratiladigan mablag'lardan hisobot davrida foydalanganlik to'g'risidagi hisobotlarni O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga shu vazirlik uchun belgilangan muddatlarda taqdim etadi. Qoraqalpog'iston Respublikasi budgetidan hamda mahalliy budgetlardan xarajatlari rejalashtirilgan budget tashkilotlari va budgetdan mablag' oluvchilar budgetdan ajratiladigan mablag'lardan hisobot davrida foydalanganlik to'g'risidagi hisobotlarni tegishli moliya organlariga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi belgilagan muddatlarda taqdim etadi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Davlat budgetining ijrosi to'g'risidagi hisobotni, shuningdek, davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining ijrosi to'g'risidagi yillik hisobotni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga hisobot yilidan keyingi yilning 1-apreli-gacha taqdim etadi.

Vazirlar Mahkamasi Davlat budgetining va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining ijrosi to'g'risidagi yillik hisobotni tashqi

audit o'tkazish va baholash uchun O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasiga hisobot yilidan keyingi yilning 5-apreligacha yuboradi. Hisob palatasi yillik hisobotga doir xulosani hisobot yilidan keyingi yilning 10-mayidan kechiktirmay O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga yuboradi.

Vazirlar Mahkamasi Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining ijrosi to'g'risidagi yillik hisobotni O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasining xulosasi bilan birga hisobot yilidan keyingi yilning 15 mayidan kechiktirmay O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga taqdim etadi.

Oliy Majlisning Qonunchilik palatasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tegishli hisobot davri uchun taqdim etilgan Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining ijrosi to'g'risidagi hisobotni Oliy Majlis Qonunchilik palatasining siyosiy partiyalar fraksiyalari, deputatlar guruhlar va qo'mitalarida muhokama qilish asosida ko'rib chiqadi. Ko'rib chiqilgan yillik hisobot Oliy Majlis Qonunchilik palatasining majlisida ko'rib chiqiladi hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining qarori bilan tasdiqlanadi, shundan keyingina davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlari ijrosi to'g'risidagi yillik hisobot O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining rasmiy veb-saytiga joylashtiriladi.

2.4-rasm. Budjet jarayoni ishtirokchilari¹.

Budjet Kodeksining 3-moddasida keltirilishicha, "budjet jarayoni ishtirokchilari – davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, davlat

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi (O'RQ-360-son, 26.12.2013)ning 3-moddasi asosida tayyorlandi.

moliyaviy nazorat organlari, budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilar" bo'lib (2.4-rasm), Kodeksda shuningdek, markaziy va mahalliy davlat boshqaruvi va ijroiya organlarining hamda budjet jarayoni boshqa ishtirokchilarining vakolatlari tegishli moddalarda aniqlashtirilgan.

Budjet jarayonini tashkil qilishda quyidagi tamoyillarga rioya qilinadi:

– *yagonalik* – yagona huquqiy baza, yagona budjet tasnifi, O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti va hududlar budjetlarini tuzishda statistik axborot tuzish uchun zarur bo'lgan budjet hujjatlari shaklining yagonaligi;

– har bir qonun chiqaruvchi va ijroiya hokimiyati organi budjet jarayonining *mustaqilligi* – o'z daromad manbalari va ulardan foydalanish yo'nalishlarini belgilash huquqi bilan ta'minlanadi;

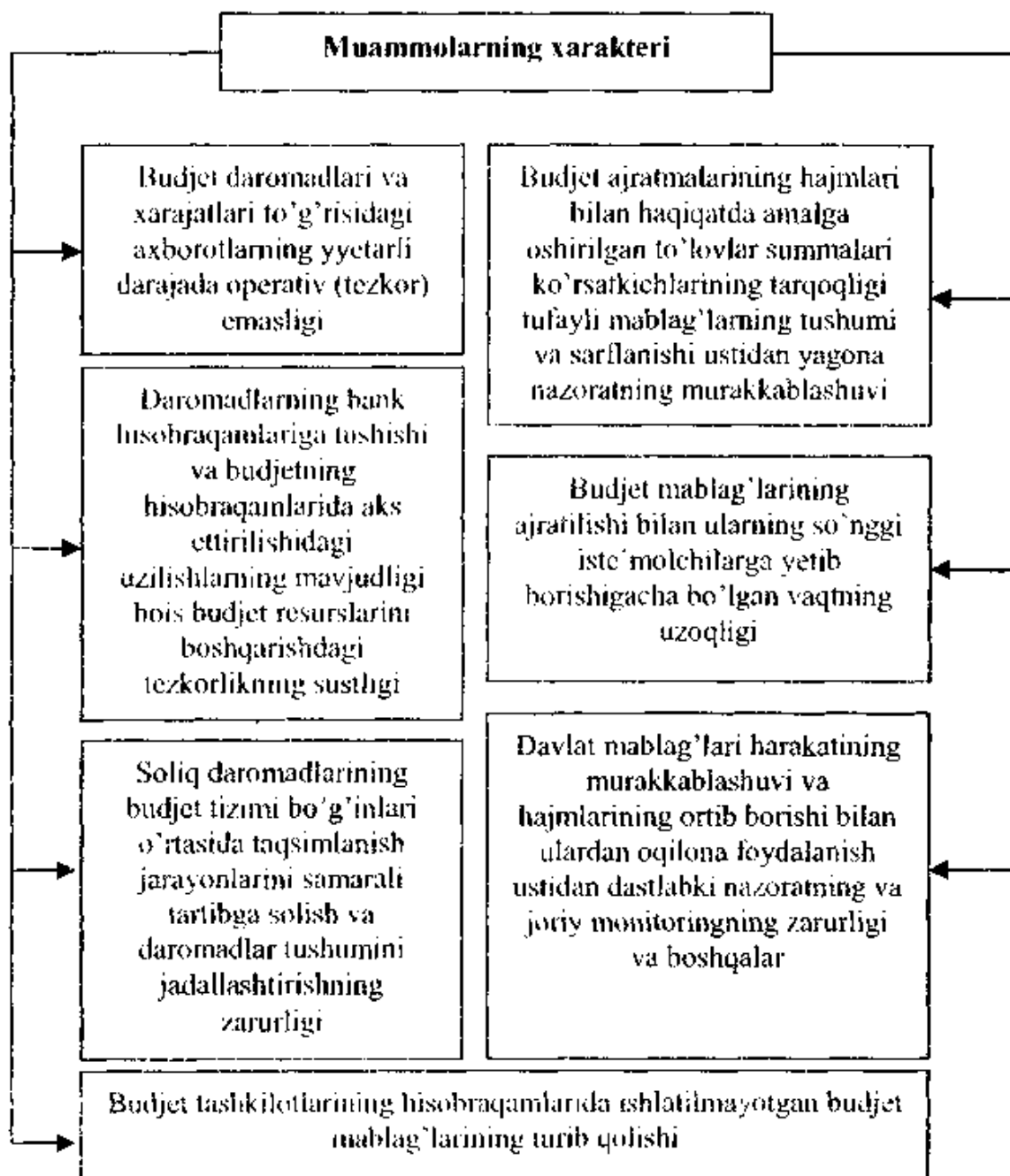
– *balans usuli* – barcha budjet tizimi budjetlarining daromadlari va xarajatlari o'rtasida, shuningdek, moddiy va moliyaviy ko'rsatkichlar o'rtasida to'g'ri nisbatlarni belgilashni nazarda tutadi.

2.2. O'zbekiston Respublikasida davlat budjetining g'azna ijrosiga o'tish shart-sharoitlari va afzalliklari

Mamlakatimizda davlat budjetining g'azna ijrosiga o'tishgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va uning topshirig'iga muvofiq tijorat banklari *davlat budjetining kassaviy ijrosini* amalga oshirib keldilar. 2000-yil, 14-dekabrda qabul qilinib, 2014-yil 1-yanvarda Budjet Kodeksi kuchga kiringunga qadar budjet amaliyotining huquqiy asosini tashkil qilib kelgan "Budjet tizimi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 37-moddasida "Davlat budjetining kassa ijrosini tashkil etish, shuningdek uning davlat daromadlari va xarajatlarini hisobga olish O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan birgalikda amalga oshiriladi. Davlat budjetining kassa ijrosi operatsiyalarini banklar Markaziy bankning topshirig'iga binoan bajaradi", deb belgilab qo'yilgan edi. Budjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlari ularning hisobvaraqlaridagi budjet mablag'lari qoldiqlari doirasida to'lov topshiriqnomalari bo'yicha amalga oshirib kelindi.

Bu amaliyot bir necha o'n yillar mobaynida budjet ijrosida ma'lum darajadagi samara bilan qo'llanib kelindi. Lekin keyingi

yillarda davlat budjetining kassaviy ijrosi davlat mablag'larini boshqarish, budjet ijrosini tashkil qilish va nazoratini olib borish, mablag'larning samarali ishlatilishini ta'minlash masalalarida bir qator muammolarni keltirib chiqardi (2.5-rasm):

2.5-rasm. Davlat budjeti g'azna ijrosi joriy qilingunga qadar yuzaga kelgan muammolar¹.

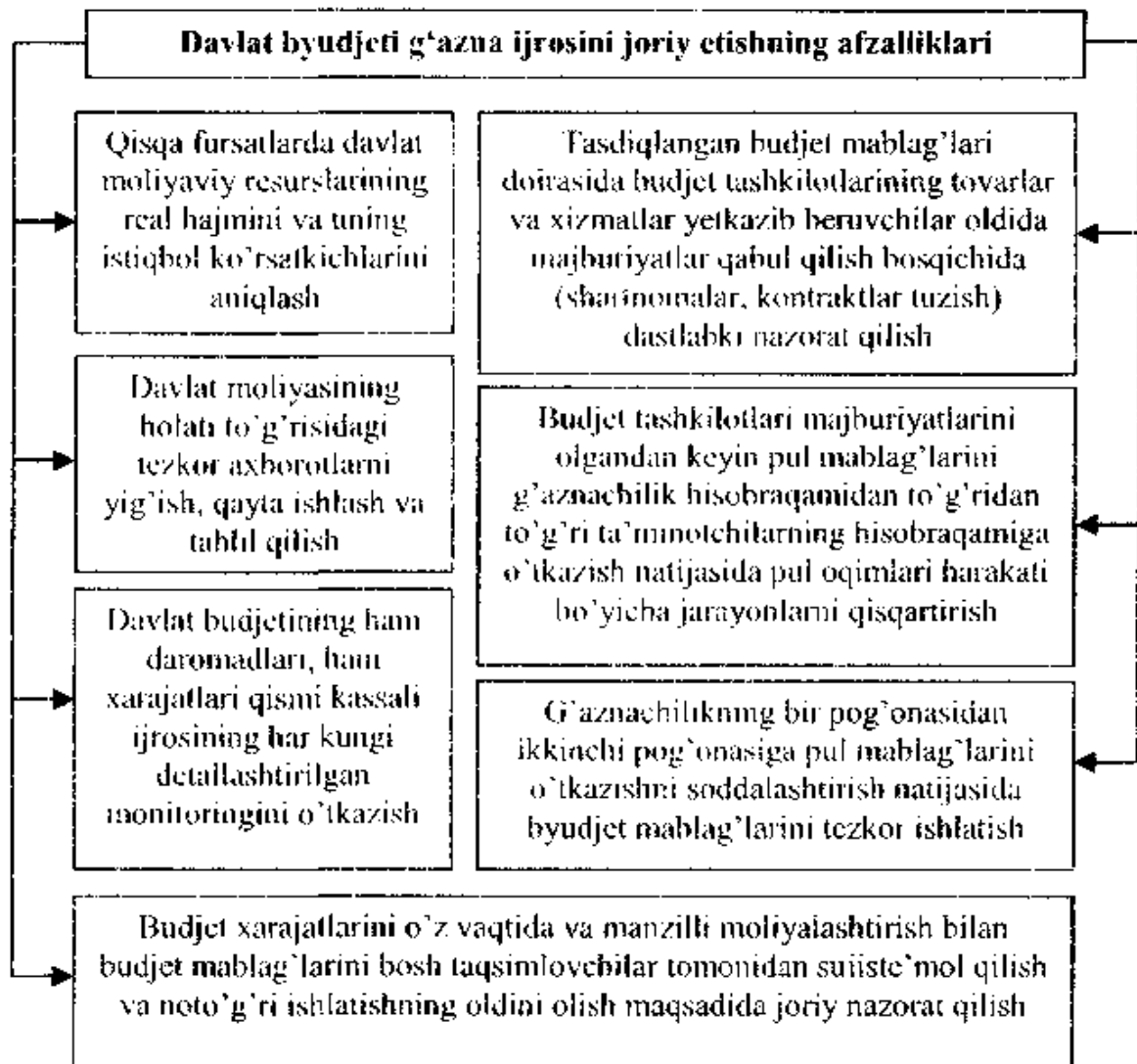
¹ Qosimova G. Davlat budjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. I.: Iqtisod-moliya, 2008. O'quv qo'llanmada keltirilgan materiallar asosida.

- budget daromadlari va xarajatlari to'g'risidagi axborotlarning yetarli darajada operativ (tezkor) emasligi;
- daromadlarning bank hisobraqamlariga tushishi va budgetning hisobraqamlarida aks ettirilishidagi uzilishlarning mavjudligi bois budget resurslarini boshqarishdagi tezkorlikning sustligi;
- soliq daromadlarining budget tizimi bo'g'inlari o'rtasida taqsimlanish jarayonlarini samarali tartibga solish va daromadlar tushumini jadallashtirishning zarurligi;
- budget ajratmalarining hajmlari bilan haqiqatda amalga oshirilgan to'lovlar summalari ko'rsatkichlarining tarqoqligi tufayli mablag'larning tushumi va sarflanishi ustidan yagona nazoratning murakkablashuvi;
- budget tashkilotlarining hisobraqamlarida ishlatilmayotgan budget mablag'larining turib qolishi;
- budget mablag'larining ajratilishi bilan ularning so'nggi iste'molchilarga yetib borishigacha bo'lgan vaqtning uzoqligi;
- davlat mablag'lari harakatining murakkablashuvi va hajmlarining ortib borishi bilan ulardan oqilona foydalanish ustidan dastlabki nazoratning va joriy monitoringning zarurligi va boshqalar.

Sanab o'tilgan muammolar kecha yoki bugun yuzaga chiqmadi, ular yillar davomida yig'ilib, tezkor sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan jamiyat taraqqiyotiga xalaqit bera boshladi. Budget ijrosi ustidan nazoratning sustligi, mablag'larni operativ boshqarish imkoniyatining kamayib borayotganligi, budget ijrosi to'g'risidagi tezkor va aniq ma'lumotlarni olish, jamlash, qayta ishlash va tegishli boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi qiyinchiliklar davlat moliyasini boshqarish tizimida islohotlar qilishni, budget mablag'larini boshqarishning samarali usul va vositalarini izlab topib, tatbiq etishni talab etdi va davlat budgetining kassaviy ijrosidan g'azna ijrosiga o'tishning **zarurligini** belgilab berdi.

Davlat budgeti ijrosini g'aznachilik mexanizmlariga o'tkazishning quyidagi **afzalliklari** mavjud (2.6-rasmga qarang):

2.6-rasm. Davlat byudjeti g'azna ijrosini joriy etishning afzalliklari¹.

- qisqa fursatlarda davlat moliyaviy resurslarining real hajmini va uning istiqbol ko'rsatkichlarini aniqlash;
- davlat moliyasining holati to'g'risidagi tezkor axborotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish;
- davlat byudjetining ham daromadlari, ham xarajatlari qismi kassali ijrosining har kungi detallashtirilgan monitoringini o'tkazish;
- tasdiqlangan byudjet mablag'lari doirasida byudjet tashkilotlarining tovarlar va xizmatlar yetkazib beruvchilar oldida

¹ Qosimova G. Davlat byudjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. T: Iqtisod-moliya, 2008. O'quv qo'llanmada keltirilgan materiallar asosida.

majburiyatlar qabul qilish bosqichida (shartnomalar, kontraktlar tuzish) dastlabki nazorat qilish;

– moliya organlari tomonidan budjet xarajatlarini o‘z vaqtida va manzilli moliyalashtirish bilan budjet mablag‘larini bosh taqsimlovchilar tomonidan suiste‘mol qilish va noto‘g‘ri ishlatishning oldini olish maqsadida joriy nazorat qilish;

– budjet tashkilotlari majburiyatlarini olgandan keyin pul mablag‘larini g‘aznachilik hisobraqamidan to‘g‘ridan to‘g‘ri ta‘minotchilarning hisobraqamiga o‘tkazish natijasida pul oqimlari harakati bo‘yicha jarayonlarni qisqartirish;

– g‘aznachilikning bir pog‘onasidan ikkinchi pog‘onasiga pul mablag‘larini o‘tkazishni soddalashtirish natijasida budjet mablag‘larini tezkor ishlatish.

2.3. Davlat budjeti g‘azna ijrosining mohiyati va o‘ziga xos xususiyatlari

Bizga ma‘lumki, 2004-yil 26-avgustda O‘zbekiston Respublikasining “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi 664-II-son Qonuni qabul qilindi. Mazkur Qonunda ko‘rsatilishicha, *“Davlat budjetining g‘azna ijrosi davlat budjetining barcha daromadlarini yagona g‘azna hisobraqamiga kiritishdan, shuningdek, davlat budjetining xarajatlarini shu hisobraqamdan to‘lashdan iborat”*¹.

Davlat budjeti g‘azna ijrosining *asosiy tamoyillari* - kassaning yagonaligi hamda buxgalteriya hisobi va hisobotini tashkil etishning yagonaligidan iborat. Davlat budjetining g‘azna ijrosi qonun hujjatlarida belgilab qo‘yiladigan maxsus vakolatli moliya organi hamda uning Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, tumanlar, shaharlardagi hududiy bo‘linmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Davlat moliyasini boshqarish davlat o‘z vazifalarini samarali bajarishini ta‘minlash, moliyaviy resurslarni safarbar qilishda ma‘lum samaraga erishish, yagona tizim asosida moliyaviy resurslarni taqsimlash va ishlatish, nihoyat, iqtisodiy barqarorlashtirish hamda jamiyat rivoji uchun sharoit yaratish borasida davlat tomonidan ko‘riladigan tadbirlar yig‘indisidir.

---

¹O‘zbekiston Respublikasining “Davlat byudjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi Qonuni, 4-modda.

Davlat moliyasini boshqarishning institutsional tarkibida, boshqa vakolatli organlar bilan bir qatorda, G'aznachilik ham alohida muhim o'rin egallaydi. G'aznachilik - budjetdan mablag' oluvchilarning majburiyatlarini ijroga qabul qiladi va budjet tashkilotlariga yetkazib berilgan tovar mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar uchun G'aznachilik ularning nomidan va ularning topshirig'iga binoan, vakolatni o'z zimmasiga oladi va budjet mablag'larining maqsadli ishlatilishini ta'minlash va nazorat qilish asosida to'lovlarni amalga oshiradi.

Davlat budjeti g'azna ijrosi deganda davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalari va boshqa budjetdan tashqari fondlarning mablag'lari to'planadigan, ushbu mablag'lar doirasida aniq belgilangan yo'nalishlar bo'yicha xarajatlar amalga oshiriladigan yagona g'azna hisobraqami orqali davlat budjetining ijro etilishi hamda shu orqali davlat moliyasini maqsadli va samarali boshqarishni tashkil etish tushuniladi.

Davlat budjeti g'azna ijrosiga o'tishgacha bo'lgan davrda budjet ijrosi jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- budjet tushumlarini taqsimlash;
- tegishli budjetlarda jamlangan mablag'larni budjetdan mablag' oluvchilarning ularga xizmat ko'rsatuvchi banklarda ochilgan hisobraqamlariga o'tkazish.

Davlat budjeti ijrosining bunday tartibida budjet mablag'larining keyingi taqdiri butunlay foydalanuvchilarning ixtiyoriga bog'liq bo'lib qoldi. Davlat budjeti mablag'laridan qay darajada samarali va oqilona foydalanilganligini esa faqatgina buxgalteriya hisobotlari orqali so'nggi nazorat usullaridan foydalangan holda tekshirish mumkin edi.

Mazkur muammolarni e'tiborga olgan holda, Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish tadbirlari doirasida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tizimida budjetni g'aznachilik orqali ijro etish uchun mas'ul bo'lgan institutsional tuzilma shakllantirildi. Bu faoliyat bir necha bosqichlarda amalga oshirildi. Ularni xronologik jihatdan quyidagicha tavsiflash mumkin (2.1-jadval):

– 2002-yilda “Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish” loyihasi ma’qullandi hamda uni tayyorlash va amalga oshirish bo'yicha mas'uliyat Moliya vazirligiga yuklatildi. Mazkur loyiha ning maqsadi “davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirish, zamonaviy kompyuterlar va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda budjet

mablag'larining samarali sarflanishini ta'minlash, budget ijrosining yangi tizimini yaratishdan iborat"¹ bo'ldi.

2.1-jadval

O'zbekiston Respublikasida davlat budjeti g'azna ijrosini tatbiq etish bosqichlari

Yillar	Amalga oshirilgan tadbir	Asos
2002-yil	Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirish boshlandi	O'zR VMning "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirishga tayyorlanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 144-son Qarori (26.04.2002)
2004-yil	Davlat budjeti g'azna ijrosining qonuniy-huquqiy asosi yaratildi	O'zbekiston Respublikasining "Davlat budjeti g'azna ijrosi to'g'risida"gi 664-II sonli Qonuni (26.08.2004)
2005-yil	Samarqand, Toshkent viloyati va Toshkent shahrida g'aznachilik tizimini joriy qilish bo'yicha tajriba loyihasi boshlandi	O'zR VMning "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirishga tayyorlanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 144-son Qarori (26.04.2002)
2006-yil	Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Namangan, Surxondaryo, Sirdaryo, Xorazm viloyatlari va Toshkent shahrida davlat budjeti g'azna ijrosi bosqichma-bosqich joriy qilindi	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining 2006-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-244-sonli qarori (27.12.2005)
2007-yil	Barcha hududlarda davlat budjeti g'azna ijrosi joriy qilindi, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tuzildi	O'zR Prezidentning "Davlat budjeti g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594 sonli Qarori (28.02.2007)
2009-yil	Davlat maqsadli jamg'armalari va boshqa budjetdan tashqari	O'zR Prezidentning "2009-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirishga tayyorlanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 144-son (26.04.2002) Qarori, 3-band.

	fondlarning g'azna ijrosi joriy qilindi, budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'lari bo'yicha daromad va xarajatlari g'azna ijrosi yo'lga qo'yildi	2008-yil 29-dekabr PQ-1024-son qarori
2010-yil	Tajriba tariqasida davlat budgetining bojxona orqali tushuvchi daromadlari ijrosi g'aznachilik orqali amalga oshirila boshlandi	O'zR Prezidentining "2010-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat budgeti parametrlari to'g'risida"gi 2009-yil 22-dekabr PQ-1245-son qarori
2011-yil	Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining ishchi organi O'zR MV G'aznachiligi deb belgilandi.	O'zR Prezidentining "Davlat xaridlari tizimini muqobilashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi PQ-1475-sonli qarori (17.02.2011)
2012-yil	Davlat budgetining daromadlari va xarajatlari G'aznachilikning Yagona g'azna hisobvarag'idan amalga oshirila boshlandi	Tegishli normativ-huquqiy hujjatlar asosida

– 2004-yilda O'zbekiston Respublikasining "Davlat budgetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonuni qabul qilindi. Bu Qonun budget xarajatlarini boshqarish va nazorat qilish jarayonlariga keskin o'zgartirishlar kiritdi. Ushbu Qonunning maqsadi O'zbekiston Respublikasi davlat budgetining (shu jumladan, davlat maqsadli jamg'armalarining) va budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'larining g'azna ijrosi sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat bo'ldi. "Davlat budgeti g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi, o'z navbatida, budgetdan mablag' oluvchilarning tovarlarni yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazish hamda ularning xarajatlarini to'lashga qaratilgan budget mablag'larining harakatini nazorat qilish tartibini aniqlash va belgilashni taqozo etadi.

– 2005-yilda Moliya vazirligi tarkibida davlat budgetining g'azna ijrosini joriy qilish uslubiyoti boshqarmasi tashkil etildi. Davlat budgetining g'azna ijrosini joriy etish keng qamrovli masala bo'lib, o'zaro bog'liq bo'lgan qator masalalarni hal qilishni talab etardi, xususan, g'aznachilik faoliyatining uslubiy asoslarini shakllantirish.

hisob va hisobot tizimini qayta tuzish, yagona g'azna hisobvarag'ini ochish va shu kabi masalalar Uslubiyot boshqarmasi faoliyatining diqqat markazida bo'ldi va budjetning g'azna ijrosi metodologiyasini yaratishga qaratildi.

– *2007-yilda* respublikaning barcha hududlarida davlat budjetining g'azna ijrosi elementlari joriy etildi, davlat budjeti xarajatlarining iqtisodiy tasnifiga ko'ra barcha guruhlar bo'yicha ijrosi g'aznachilik bilan qamrab olindi.

– *2007-yilda* Davlat budjetining g'azna ijrosini tatbiq etish hisobiga budjet tizimini yanada isloh etish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda budjet mablag'larining maqsadli sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish, barcha darajalardagi budjet daromadlari va xarajatlarini boshqarish samaradorligini oshirish maqsadida Moliya vazirligi Davlat budjetining g'azna ijrosini tatbiq etish va uslubiyot boshqarmasi hamda mahalliy moliya organlarining g'aznachilik bo'linmalari negizida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tashkil etildi.

– *2009-yilda* davlat budjeti bilan birgalikda, davlat maqsadli jamg'armalarining ijrosi ham G'aznachilikka o'tdi. Bu maqsadda davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari harakatini ta'minlovchi tegishli banklardagi ularning hisobraqamlari yopilib, G'aznachilikda ular uchun shaxsiy hisobraqamlar ochildi va ularning daromadlari tushumi hamda xarajatlari to'lovi shu hisobraqamlardan amalga oshirila boshlandi.

– *2010-yildan* boshlab tajriba tariqasida davlat budjetining bojxona orqali tushuvchi daromadlari ijrosi g'aznachilik orqali amalga oshirila boshlandi;

– *2011-yildan* boshlab yangi budjet tasnifiga asoslangan. davlat budjeti g'azna ijrosini amalga oshirishga xizmat qiluvchi G'aznachilik dasturiy majmui ishga tushirildi.

– *2011-yilning 7-fevralida* O'zbekiston Respublikasi Prezidenti-ning "Davlat xaridlari tizimini muqobillashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi PQ-1475-sonli qarori qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorida ko'rsatilgan vazifalarning bajarilishini ta'minlash uchun Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat xaridlari bo'yicha hukumat

komissiyasi tashkil qilindi va uning ishchi organi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi deb belgilandi. G'aznachilik tashkiliy tuzilmasi tarkibida esa "Davlat xaridlarini amalga oshirish jarayoni monitoringi axborot-tahlil bo'limi" tarkib topdi.

– 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab O'zbekiston Respublikasi "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi qonuni talablaridan kelib chiqib, Davlat budjetining daromadlari va xarajatlari G'aznachilikning Yagona g'azna hisobvarag'idan amalga oshirila boshlandi. Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan davlat budjetiga o'tkaziladigan soliqlar hamda majburiy to'lovlar banklar tomonidan qabul qilinadigan va belgilangan tartibda 23402-, 23403-, 23407-, 23409-, 20207-, 20205- va 23411-sonli balans hisobraqamlarda ochilgan shaxsiy hisobraqamlarga (ShHR) kiritilgan va ular hisobidan tegishli budjetlar va davlat maqsadli jamg'armalari hisobiga belgilangan miqdorlarda ajratmalar amalga oshiriladigan tartib joriy etildi.

Moliya vazirligi G'aznachiligi davlat moliyasini samarali boshqarish uchun ham, undan oqilona foydalanilish ustidan qat'iy nazoratni ta'minlash uchun ham mustahkam zamin yaratdi. Buni esa quyidagicha izohlash mumkin:

*Birinchi*dan, g'aznachilik davlat budjetining ijrosi jarayonida yuzaga keladigan daromad va barcha xarajatlarni yagona g'azna hisobraqamidan amalga oshiradi. Mablag'larning Yagona g'azna hisobraqamiga soliq va soliq bo'lmagan daromadlar ko'rinishida kelib tushishi moliyaviy resurslarni operativ boshqarish va davlat budjeti xarajatlarini o'z vaqtida to'lash uchun barqaror asos yaratadi.

*Ikkinchi*dan, dastlabki nazoratni amalga oshirish uchun sharoit yuzaga keladi, ya'ni majburiyatlarni qabul qilish jarayoni boshlanadi. Bunda budjet tashkiloti tomonidan smetada ko'zda tutilgan mablag'lar doirasida kelajakda moliyaviy xarajatlarni amalga oshirish bo'yicha majburiyatlar g'aznachilik organlarida ro'yxatdan o'tkaziladi va shu asosda mablag'larning maqsadli harakatini ta'minlash uchun zamin yaratiladi.

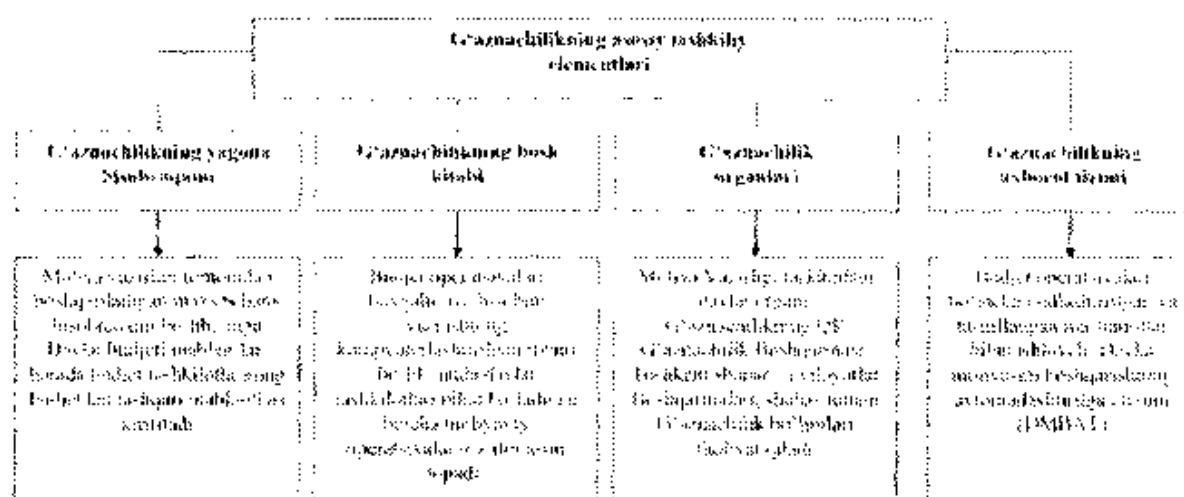
Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda davlat moliyasi tizimini isloh qilish jarayonida amalga oshirilayotgan har bir o'zgarish natijasida provard maqsad ko'zlanib ish yuritilmoqda.

2.4. G'aznachilik faoliyatining tashkiliy elementlari

G'aznachilik faoliyat ko'rsatishi uchun uning quyidagi tashkiliy elementlari mavjud bo'lishi va o'zaro bog'liqlikda amal qilishi zarur. Ular (2.7-rasmga qarang):

1. G'aznachilikning yagona hisobraqami.
2. G'aznachilikning bosh kitobi.
3. G'aznachilik organlari.
4. G'aznachilikning axborot tizimi.
5. G'aznachilikda budget mablag'larini boshqarish.

2.7-rasm. G'aznachilikning asosiy tashkiliy elementlari

G'aznachilikning yagona hisobraqami. O'zbekiston Respublikasining "Davlat budgetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, solikli va soliqsiz davlat tushumlarini to'plash, saqlash va davlat xarajatlarini amalga oshirish uchun G'aznachilik tomonidan G'aznachilikning yagona hisobraqami ochiladi. "Yagona g'azna hisobraqami G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisobraqami bo'lib, bu hisobraqamda davlat budgeti mablag'larini hamda budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'larini kiritiladi. Yagona g'azna hisobraqamidan davlat budgetida mablag'larini nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning xarajatlari to'lanadi, shuningdek, davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari amalga oshiriladi".

¹O'zbekiston Respublikasining "Davlat budgetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonuni. 9-modda.

G'aznachilik alohida operatsiyalarni, shuningdek, davlat maqsadli fondlarining mablag'lari bilan operatsiyalarni amalga oshirish uchun g'aznachilikning yagona hisobraqami doirasida subschyotlarini ochish huquqiga ega. Bu subschyotlardagi qoldiqlar g'aznachilikning yagona hisobraqami qoldig'ining ajralmas qismi hisoblanadi.

G'aznachilikning bosh kitobi. G'aznachilikning bosh kitobi – budjet ijrosi g'azna usulining asosiy elementlaridan biridir. G'aznachilik Bosh kitobi bilan davlat moliyaviy resurslarining hisob-kitobi yuritiladi va moliya tizimining axborot tizimi faoliyat ko'rsatadi. G'aznachilikning Bosh kitobi budjet operatsiyalari buxgalteriya hisobini yuritishning kompyuterlashtirilgan tizimidir. G'aznachilikning Bosh kitobida davlat tashkilotlari va muassasalari bilan bo'ladigan barcha moliyaviy operatsiyalar o'z ifodasini topadi. G'aznachilikning Bosh kitobi G'aznachilikning yagona hisobraqami va subschyotlari bilan bo'ladigan operatsiyalardagi barcha buxgalteriya provodkalarini aks ettiradi. G'aznachilikning Bosh kitobi ham respublika budjetidan, ham mahalliy budjetlardan mablag' bilan ta'minlash hisob-kitobining o'z vaqtida yuritilishini ta'minlaydi.

G'aznachilik organlari. G'aznachilik Moliya vazirligi tarkibidagi davlat organi hisoblanadi. G'aznachilikning Qoraqalpog'iston Respublikasi G'aznachilik Boshqarmasi, Toshkent shahar va viloyatlar Boshqarmalari, shahar va tumanlarda G'aznachilik bo'limlari kabi hududiy organlari faoliyat yuritadi. G'aznachilikka O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlangan Davlat G'aznachisi rahbarlik qiladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining buyrug'iga muvofiq G'aznachilikning hududiy organlari tuziladi va tugatiladi. G'aznachilik organlarining xarajatlarini moliyalashtirish respublika budjetidan amalga oshiriladi.

G'aznachilikning axborot tizimi. G'aznachilikka yagona axborot tizimi xizmat qiladi. Hozirgi kunda G'aznachilikning yagona axborot tizimi yaratilgan bo'lib, "Davlat mablag'larini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) deb ataladi. Budjet operatsiyalari bo'yicha kodlashtirilgan va tasnillangan ma'lumotlar DMBAT ga avtomatik ravishda yuklanadi, bu esa daromadlarni tasniflar, hududiy belgilari, budjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar bo'yicha aniqlash imkonini beradi. Daromadlar avtomatik ravishda tegishli budjetlarga belgilangan normativlar asosida o'tkaziladi. Daromadlarni yillik va

oylik prognoz qilish bilan bog'liq tadbirlar o'zgarishsiz qolsa-da, tushumlarni o'tkazish endilikda banklar tomonidan emas, DMBAT tomonidan amalga oshiriladi.

G'aznachilikda davlat budjeti mablag'larini boshqarish shundan iboratki, G'aznachilik yagona g'azna hisobraqamidan va G'aznachilikning boshqa bank hisobraqamlaridagi davlat budjeti mablag'larini, davlat budjetining xarajatlarini belgilangan muddatlarda amalga oshirish uchun yo'naltirish, shuningdek, davlat budjetining vaqtincha bo'sh turgan mablag'larini bank depozitlari va boshqa aktivlarga vaqtincha joylashtirish hamda ular hisobidan respublika budjetiga, Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetiga, mahalliy budjetlarga, shuningdek, davlat maqsadli jamg'armalariga budjet ssudalari berish yo'li bilan boshqarib boradi. G'aznachilik tomonidan dotatsiyalar va ssudalarni o'tkazish yagona g'azna hisobraqamidan yoki G'aznachilikning boshqa bank hisobraqamlaridan davlat budjetida mablag'lar ajratish nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobraqamlariga o'tkaziladi.

Tayanch so'z va iboralar

Budjetni ijro etish, davlat budjeti kassa ijrosi, davlat budjeti g'azna ijrosi, budjetning g'azna ijrosi tamoyillari, g'aznachilik yagona hisobraqami, g'aznachilik bosh kitobi, g'aznachilik organlari, g'aznachilik yagona axborot tizimi.

Takrorlash uchun savollar

1. Davlat budjetini ijro etishning jahon tajribalarida mavjud qanday usullari bor?
2. Davlat budjetining kassaviy ijrosi budjetni ijro qilishdagi qanday muammolarni keltirib chiqardi?
3. Davlat budjetining g'azna ijrosi budjetni ijro etishning boshqa usullaridan qanday afzalliklarga ega?
4. Davlat budjeti g'azna ijrosining mazmun-mohiyati nimadan iborat?
5. Davlat budjeti g'azna ijrosining tamoyillarini izohlab bering.
6. G'aznachilikning tashkiliy elementlari nimalardan iborat?
7. O'zbekiston Respublikasida davlat budjetining g'azna ijrosiga o'tish qanday bosqichlarda amalga oshirilmoqda?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Maxsus adabiyotlar va internet resurs manbalaridan foydalanib xorijiy davlatlarda faoliyat yurituvchi G'aznachilik tizimlari haqida axborot tayyorlang.

2. O'zbekiston Respublikasida davlat budjeti g'azna ijrosini tatbiq etish bosqichlari va har bir bosqichda amalga oshirilgan ishlar sharhini aks ettiruvchi taqdimot tayyorlang.

3. "Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish loyihasi"ning mazmunini o'rganib chiqing va uni amalga oshirish borasidagi tadbirlarning me'yoriy-huquqiy asosini tashkil etuvchi hujjatlar ro'yxatini ishlab chiqing.

Test savollari

1. Jahon tajribasida davlat budjeti ijrosining qanday shakllari amal qiladi?

- A. Kassali ijro, g'azna ijrosi
- B. G'azna ijrosi, budjet ijrosining aralash tizimi
- C. Kassali ijro, g'azna ijrosi, budjet ijrosining aralash tizimi
- D. Budjet ijrosining aralash shakllari

2. Davlat budjetining g'azna ijrosi deb nimaga aytiladi?

- A. Davlat budjeti daromadlari va xarajatlarini Markaziy bank tomonidan hisobga olish
- B. Davlat budjeti daromadlari va xarajatlarini Markaziy bank tomonidan Moliya vazirligi bilan birgalikda hisobga olish
- C. Budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlarini ularning hisobvaraqlaridagi budjet mablag'lari qoldiqlari doirasida to'lov topshiriqnomalari bo'yicha amalga oshirish
- D. Davlat budjetining barcha daromadlarini yagona g'azna hisobraqamiga kiritish va barcha xarajatlarini shu hisobraqamdan to'lash

3. Davlat budjeti g'azna ijrosining asosiy tamoyillari:

- A. Yagona g'azna hisobraqamining amal qilishi; yagona budjet tasnifining mavjudligi
- B. Kassaning yagonaligi; buxgalteriya hisobi va hisobotini tashkil etishning yagonaligi
- C. Budjet ijrosining shaffofligi; qonuniylik; aniqlik
- D. To'liqlilik; qonuniylik; balanslilik; oshkoralik

4. G'aznachilikning tashkiliy elementlari:

A. G'aznachilikning qonuniy-huquqiy asosi; yagona axborot tizimi; byudjetdan mablag' oluvchilar; g'aznachilik organlari

B. Yuridik va moliyaviy majburiyatlar; shartnomalar; budjet tashkilotlarining xarajatlar smetalari

C. G'aznachilikning yagona hisobraqami; G'aznachilikning bosh kitobi; G'aznachilik organlari; G'aznachilikning axborot tizimi; G'aznachilikda davlat budjeti mablag'larini boshqarish

D. Respublika g'azna hisobraqami, hududiy g'azna hisobraqamlari; budjet tashkilotlarining shaxsiy hisobraqamlari

5. G'aznachilikning Bosh kitobi nima?

A. Budjetdan mablag' oluvchilarning shartnomalarini ro'yxatga olish kitobi

B. Budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasini ro'yxatga olish kitobi

C. Budjetdan mablag' oluvchilarning to'lov topshiriqnomalari hisobini yuritadigan jurnal

D. G'aznachilikning YaG'H va subschyotlari bilan bo'ladigan barcha operatsiyalarning buxgalteriya hisobini yuritishning kompyuterlashtirilgan tizimi

6. G'aznachilik tizimining asosiy elementlaridan biri:

A. Yagona G'azna hisobraqami

B. Hisobotlar

C. Shartnomalar

D. Smetalar

7. "Davlat moliyasini isloh qilish" loyihasini amalga oshirish uchun qachondan boshlab Davlat budjeti g'azna ijrosi metodologiya boshqarmasi faoliyat boshladi?

A. 2002-yildan

B. 2004-yildan

C. 2005-yildan

D. 2006-yildan

8. G'aznachilik faoliyatini moliyalashtirish qanday mablag'lar hisobiga amalga oshiriladi?

A. Respublika budjeti mablag'lari

B. Tegishli mahalliy budjetlar mablag'lari

C. Maxsus fondlar mablag'lari

D. Davlat grantlari

3-BOB. G'AZNACHILIK FAOLIYATINING TASHKILIIY-HUQUQIY ASOSLARI

3.1. G'aznachilik faoliyatining qonuniy-huquqiy asoslari

Iqtisodiy taraqqiyot tarixi shundan dalolat beradiki, XX asrning 20-30-yillarida mamlakatning iqtisodiy qudratini oshirish maqsadida davlatning iqtisodiyotdagi o'rnini oshirib bordi va u ko'pchilik iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalarni o'z zimmasiga oldi. Bu esa professional davlat xizmatini shakllantirish va barcha davlat boshqaruvi tuzilmalarini mustahkamlashni talab etdi. XX asrning 70-90-yillariga to'g'ri keladigan navbatdagi ma'muriy qayta qurishlar sharoitida esa davlatning zimmasiga shunchalik ko'p vazifa va funksiyalar yuklandiki, natijada siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy muammolar ta'sirida davlat bu majburiyatlarni bajarishga, "og'ir yukni tortishga" qodir bo'lmay qoldi. Bu holatlar davlat boshqaruvi tizimida ma'muriy islohotlar qilish zaruriyatini keltirib chiqardi.

O'zbekiston Mustaqillikka erishgandan so'ng, xo'jalik yuritishning bozor tizimiga o'tilishi, iqtisodiyot bozor infratuzilmasining shakllanishi va rivojlanishi mamlakat xo'jalik jarayonlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan huquqiy asosni yaratishni talab etdi. Undan tashqari, jahondagi globallashtirish jarayonlarida faol qatnashayotgan O'zbekiston uchun davlat boshqaruv institutlarini shakllantirish va tubdan isloh qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu boradagi islohotlar davlat moliyasi, davlat budjeti va budjet jarayonini boshqarish va tartibga solish organlari faoliyatining samaradorligini oshirishni ko'zda tutadi. Shu sababli ular faoliyatini amalga oshirayotgan iqtisodiy va demokratik islohotlar talablariga moslashtirish, so'nggi ijobiy natijalarni ko'zlagan holda muvofiqlashtirish, shakllan va mazmunan yangi sifat pog'onasiga ko'tarish talab etilmoqda¹.

Bu borada dastlab O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirishga tayyorlanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2002 yil 26 aprelda 144-son Qarori qabul qilindi. Mazkur loyihani amalga oshirishga Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki tomonidan 400,0

---

¹ Davlat moliyasini isloh etishning dolzarb muamrolari. Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari (20.12.2009). T.: Hamoyun istiqolol mo'jizasi. 2009. 87-88-betlar

ming AQSh dollari miqdorida mablag' ajratildi. Qarorda aytilishicha, "Yaponiya hukumati tomonidan O'zbekiston Respublikasida moliya axborot tizimining funksional va texnikaviy tuzilmasini ishlab chiqishga"¹ 500,0 ming AQSh dollari miqdorida grant berilishi bildirildi.

Mazkur loyihaning maqsadi davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirish, zamonaviy kompyuterlar va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, budjet mablag'larining samarali sarflanishini ta'minlash, budjet ijrosining yangi tizimini yaratishdan iboratdir. Ko'rsatib o'tilgan loyihani amalga oshirish yuzasidan mas'uliyat O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga yuklatildi.

Loyihani tayyorlash va amalga oshirish maqsadida Muvofiqlashtiruvchi kengash tuzildi. Bu kengashning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi:

- loyihani tayyorlash va amalga oshirish bo'yicha monitoring olib borish;

- loyiha doirasida jalb etiladigan vakolatli organlar, konsalting kompaniyalari faoliyatini muvofiqlashtirish;

- loyihani tayyorlash va amalga oshirish uchun jalb etiladigan mablag'lardan samarali foydalanish ustidan nazoratni ta'minlash;

- tender savdolari o'tkazish bo'yicha qarorlar qabul qilish va ularning natijalarini ma'qullash, tegishli tender komissiyalari tarkibini tasdiqlash;

- ekspertizalar o'tkazish va jalb etilayotgan konsultantlar va ekspertlar hisobotini ma'qullash.

O'zbekiston Respublikasida davlat moliyasini isloh qilish bo'yicha muhim qadamlardan biri 2004-yil, 26-avgustda O'zbekiston Respublikasining "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi 664-II sonli Qonunining qabul qilinishi bo'ldi. Ushbu Qonunning maqsadi O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining (shu jumladan, davlat maqsadli jamg'armalarining) va budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablag'larining g'azna ijrosi sohasidagi munosabatlarini tartibga solishdan iborat. Mazkur qonunda davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil etish va g'aznachilik faoliyati bilan bog'liq quyidagi holatlar o'zining huquqiy asosiga ega bo'ldi:

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirishga tayyorlanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 144-son (26.04.2002) Qarori, 1-band.

- davlat budjeti g'azna ijrosining asosiy prinsiplari;
- davlat budjetining g'azna ijrosi muddatlari;
- G'aznachilikning asosiy vazifalari;
- G'aznachilikning boshqa organlar va tashkilotlar bilan o'zaro munosabatlari;
- G'aznachilikning bank hisobvaraqlari;
- davlat budjetining xarajatlarini amalga oshirish;
- davlat budjeti mablag'larini boshqarish;
- davlat budjeti g'azna ijrosining buxgalteriya hisobi;
- davlat budjetining ijrosi to'g'risidagi hisobot va boshqalar.

“Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida”gi Qonunning qabul qilinishi, o'z navbatida, budjetdan mablag' oluvchilar bilan ularga tovar(xizmat, ish)larni yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazish hamda ularning xarajatlarini to'lab berishga qaratilgan budjet mablag'larining harakatini nazorat qilish tartibini aniqlash va belgilashni taqozo etadi. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 63-son (05.05.2005) buyrug'i bilan tasdiqlangan va O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi tomonidan 1475-raqam (21.05.2005) bilan ro'yxatga olingan “Moliya organlarida budjetdan mablag' oluvchilar bilan tovar (ishlar, xizmatlar) yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazish va ularning xarajatlari to'lovini nazorat qilish tartibi haqida Vaqtinchalik nizom” qabul qilindi. Ushbu Nizom tajriba tariqasida Samarqand viloyatida, shu jumladan, respublika budjetidan moliyalashtiriladigan ayrim budjet tashkilotlarida budjetdan mablag' oluvchilar bilan mol yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnomalarni tegishli moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazish va budjet mablag'larini ularning xarajatlarini to'lashga o'tkazish ustidan nazorat qilish tartibini belgilab berdi.

Bu borada qabul qilingan keyingi me'yoriy-huquqiy hujjat - O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi tomonidan 1599-raqam (24.07.2006) bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi (61-son, 12.07.2006) va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining (279-son, 12.07.2006) qo'shma Qarori bilan qabul qilingan “Samarqand viloyati mahalliy budjetining g'azna ijrosi hisobi to'g'risidagi Vaqtinchalik qoidalar” bo'lib, mazkur Vaqtinchalik qoidalar tajriba tariqasida Samarqand viloyati

mahalliy budjeti g'azna ijrosi hisobini amalga oshirish tartibini belgilab berdi.

Davlat budjetining g'azna ijrosini tatbiq etish hisobiga budjet tizimini yanada isloh etish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, budjet mablag'larining maqsadli sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish, barcha darajalardagi budjetlar daromadlari va xarajatlarini boshqarish samaradorligini oshirish maqsadida 2007-yil 28-fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti-ning "Davlat budjeti g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594 sonli Qarori qabul qilindi.

Ushbu qarorga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Davlat budjetining g'azna ijrosini tatbiq etish va uslubiyot boshqarmasi hamda mahalliy moliya organlarining g'aznachilik bo'linmalari negizida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tashkil etildi. Shuningdek, mazkur Qaror bilan G'aznachilikning asosiy vazifalari belgilab berildiki, ular "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonunda aks etgan G'aznachilikning vazifalariga yanada aniqlik kiritdi.

2007-yil 20-martda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 53-sonli Qarori bilan "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi to'g'risida Nizom" qabul qilindi. Mazkur Nizom "Davlat budjeti g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594 sonli (27.02.2007) qaroriga muvofiq ishlab chiqildi hamda G'aznachilikning asosiy vazifalari, funksiyalari, vakolatlari va javobgarligini belgilab berdi.

Keyingi yillarda ham davlat budjeti g'azna ijrosining me'yoriy-huquqiy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 69-sonli (04.08.2009) buyrug'i bilan tasdiqlangan va O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi tomonidan 2007-son (16.09.2009) bilan ro'yxatga olingan "Davlat budjetining g'azna ijrosi Qoidalari"ning qabul qilinishi muhim qadam bo'lib xizmat qildi. Mazkur "Qoidalar" O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tomonidan respublika va hududiy g'azna hisobvaraqlarini qo'llash sharoitida respublika budjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlarning g'azna ijrosini amalga oshirish tartibini belgilab berdi. Xususan, ushbu

“Qoidalar” muqaddam amal qilib kelgan bir qator me’yoriy hujjatlarni o’zida mujassamlashtirgan holda, quyidagilarni belgilab berdi:

- G’aznachilik va uning hududiy bo’linmalari tomonidan respublika va hududiy g’azna hisobraqamlarini qo’llash sharoitida respublika budjeti, Qoraqalpog’iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlarning g’azna ijrosini amalga oshirish tartibini;

- respublika g’azna hisobraqami va hududiy g’azna hisobraqamlarini yuritish tartiblarini,

- Respublika budjeti, Qoraqalpog’iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarining yoyilmasi,

- budjetdan mablag’ oluvchilarning xarajatlar smetalari va ularga o’zgartirishlarni g’aznachilik bo’linmalariga taqdim etish tartiblarini,

- yuridik majburiyatlarni ro’yxatga olishning umumiy qoidalarini,

- budjetdan mablag’ oluvchilarning budjetdan tashqari mablag’lari hisobiga xarajatlarni amalga oshirish tartiblarini va boshqalar.

2007-yil 30-avgustda O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 119-sonli buyrug’i bilan “Davlat budjeti g’azna ijrosi bo’yicha funksiyalarini chegaralash to’g’risida Nizom” tasdiqlandi. Ushbu Nizom O’zbekiston Respublikasi respublika budjeti, Qoraqalpog’iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlarning g’azna ijrosini tashkil etish borasida O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Markaziy apparati tarkibiy bo’linmalari (G’aznachilikdan tashqari) hamda hududiy moliya organlari zimmalaridagi funksiyalar bilan O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G’aznachiligi va uning hududiy bo’linmalari zimmalariga qo’yilgan funksiyalarni chegaralab berdi. Bu esa budjet siyosatini amalga oshirishga mutasaddi bo’lgan bir nechta davlat moliyasini boshqarish organlarining faoliyati bir-birini takrorlamasligini ta’minladi.

Shuni alohida ta’kidlash zarurki, budjet qonunchiligini yanada rivojlantirish va takomillashtirish asosida budjet faoliyatini rivojlantirish davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilishning asosiy yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Ma’lumki, 2000-yil 14-dekabrda “Budjet tizimi to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilinganidan beri o’tgan davr mobaynida budjet amaliyotida bir qator o’zgarishlar sodir bo’ldi, ular:

- davlat budjeti g’azna ijrosining joriy etilishi;

- bir qator davlat maqsadli jamg'armalari va boshqa nobudjet fondlarining tuzilishi va amal qilishi;
- budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari qo'shimcha mablag'larni jalb qilish manbalarining kengayishi va ular ustidan nazoratni yaxshilash zarurligi;
- budjet tasnifi, budjet hisobi va hisoboti tizimining takomillashuvi;
- yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining qabul qilinishi va amalga kiritilishi hamda boshqa holatlar bilan bog'liq bo'lib, budjet qonunchiligini yanada takomillashtirish zarurligini taqozo etdi.

Natijada amaldagi "Budjet tizimi to'g'risida"gi hamda "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunlarida belgilangan normalar mukammal tarzda qayta ishlangan holda Budjet Kodeksida o'z aksini topdi.

Budjet tizimidagi islohotlar doirasida 2014-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasida amalga kiritilayotgan yangi Budjet Kodeksi davlat moliyasini boshqarishning huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash, budjet siyosatining ustuvorliklarini belgilab olish, budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish va davlat xizmatlarini taqdim etish sifatini oshirishga qaratilgan. Ushbu Kodeks O'zbekiston Respublikasining budjet tizimi budjetlarini shakllantirish, tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish, tasdiqlash, ijro etish, davlat tomonidan mablag' jalb qilish va budjet to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosini nazorat qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Yangi Budjet Kodeksi budjet jarayonini xalqaro amaliyot tajribalaridan kelib chiqqan holda tartibga solish, budjet amaliyotida mavjud bo'lgan ziddiyatlarni bartaraf etish, eskirgan tartib-qoidalarni bekor qilish, budjet jarayonini tashkil etishdagi me'yorlar, nizomlar va budjet jarayoni ishtirokchilarining vakolatlarini tizimlashtirish maqsadida ishlab chiqildi. Budjet Kodeksining g'aznachilik faoliyati bilan bog'liq alohida qismi davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil etish, yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish, budjetdan mablag' oluvchilar xarajatlari to'lovini amalga oshirish, davlat xaridlarini tashkil qilish, G'aznachilikning yagona g'azna hisobraqamini yuritish kabi masalalarni tartibga solishga qaratilgan.

3.2. Davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil qilishda G'aznachilikning o'rni va ahamiyati

Davlat moliyasini boshqarish masalalari iqtisodiyot va moliya nazariyasida markaziy o'rinni egallaydi. Iqtisodiyotni va davlat moliyasini boshqarishdagi muammolar shundan iboratki, bozor xo'jaligi o'z-o'zini tartiblovchi va rivojlantiruvchi tizim (bozorning "ko'rinmas qo'li") bo'lishiga qaramasdan, hech qachon davlat aralashuvisiz samarali ishlamagan. Tarixiy taraqqiyotdan ma'lumki, umuman olganda, kapitalistik bozor xo'jaligining yuzaga kelishi faol davlat aralashuvi bilan sodir bo'lgan. Masalan, 1563-yilda ingliz qirolchasi Elizaveta I milliy baliqchilikni qo'llab-quvvatlash va unga bo'lgan talabni oshirish maqsadida o'z xizmatkorlariga haftasiga 2 marta go'sht mahsulotlarini iste'mol qilishni taqiqlagan. 1666-yilda esa Angliyada jun mahsulotlarini sotish bilan bog'liq qiyinchiliklarni tugatish uchun bir qator tadbirlar amalga oshirilgan, xususan, vafot etgan fuqarolarni jun matodan bo'lgan kiyimlarda dafn etish majburiy qilib qo'yilgan, bu qonunni buzganlarga 5 funt-sterling miqdorida jarima belgilangan.

Aksariyat hozirgi zamon iqtisodchi-olimlarning fikricha, bozorning "ko'rinmas qo'li" davlatning "ko'rinadigan qo'li" bilan to'ldirilib turilishi kerak. Bu borada kelishmovchiliklar, qarama-qarshi fikrlar yuzaga kelishining sababi bu aralashuvning qay darajada bo'lishi bilan bog'liq, lekin davlatning tartiblovchi tamoyili, asosan, ko'pchilik olimlar tomonidan e'tirof etilmoqda. Bunday yakdillikning asosiy sababi shundaki, olimlarning fikriga ko'ra, bozor jamiyatda mavjud bo'lgan iqtisodiy va ijtimoiy muammolarning barchasini o'z-o'zidan hal qila olmaydi. Misol uchun, monopoliya sharoitida o'z-o'zini tartiblash raqobatni rivojlantira olmaydi, bu esa tovarlar ma'lum turlari narxining oshishiga olib keladi va natijada aholi daromadlari iqtisodiyotning alohida bir sektorida ushlanib qoladi. Bunday hollarda bozor mexanizmi samarasiz ishlay boshlaydi va iqtisodiy tanglik sharoitida iqtisodiyotni barqarorlashtirishda bozor mexanizmi sust qatnashadi. Shuning uchun, iqtisodiyotni tartiblovchi qo'shimcha mexanizmlarni ishlab chiqish ehtiyoji tug'iladi. Ana shunday mexanizmlardan biri – davlatning iqtisodiyotni tartiblovchi dastak va vositalaridir. Iqtisodiyotni faqat "ko'rinmas qo'li"ga tashlab qo'yish ijobiy natija bermasligini va bu haqiqatning naqadar to'g'ri ekanligini bugungi kundagi reallik, jahonda yuz berayotgan to'fonlar tasdiqlab turibdi.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiyotni davlat tomonidan tartiblashning bosh maqsadi – iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, mamlakatda mavjud ichki tuzumni mustahkamlash, mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy jarayonlarni jahondagi o'zgaruvchan sharoitlarga moslashtirishdan iborat. Tartiblashning boshqa barcha maqsad va vazifalari ana shu bosh maqsadga bo'ysundirilgan.

Bu borada davlat moliyasini boshqarish va tashkil qilishda qanday vazifalar turganini ta'kidlab o'tish o'rinli, ular:

- muvozanatlashtirilgan bozorga kirib borishda barqaror taraqqiyotga erishish maqsadida maksimal darajada moddiy va moliyaviy rezervlarni qidirib topish;

- ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish istiqbollari va maqsadli dasturlarning samarali bajarilishini ta'minlovchi budjet daromadlarining umumiy hajmini to'g'ri belgilash;

- umumdavlat ahamiyatiga ega bo'lgan barcha tadbirlarni uzluksiz moliyalashtirish ehtiyojini inobatga olgan holda, davlat budjeti xarajatlari umumiy hajmini to'g'ri belgilash va ularni optimallashtirish;

- iqtisodiyotdagi inflyatsion tendensiyalar va pul-kredit nobarqarorligini bartaraf etishga, milliy pul birligining barqarorligini ta'minlashga qaratilgan moliyaviy barqarorlashtirish dasturlarini davlat budjet siyosati chora-tadbirlari bilan muvofiqlashtirish;

- iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lgan noinflyatsion manbalar hisobidan budjet defitsitiga barham berish yoki uni qisqartirish;

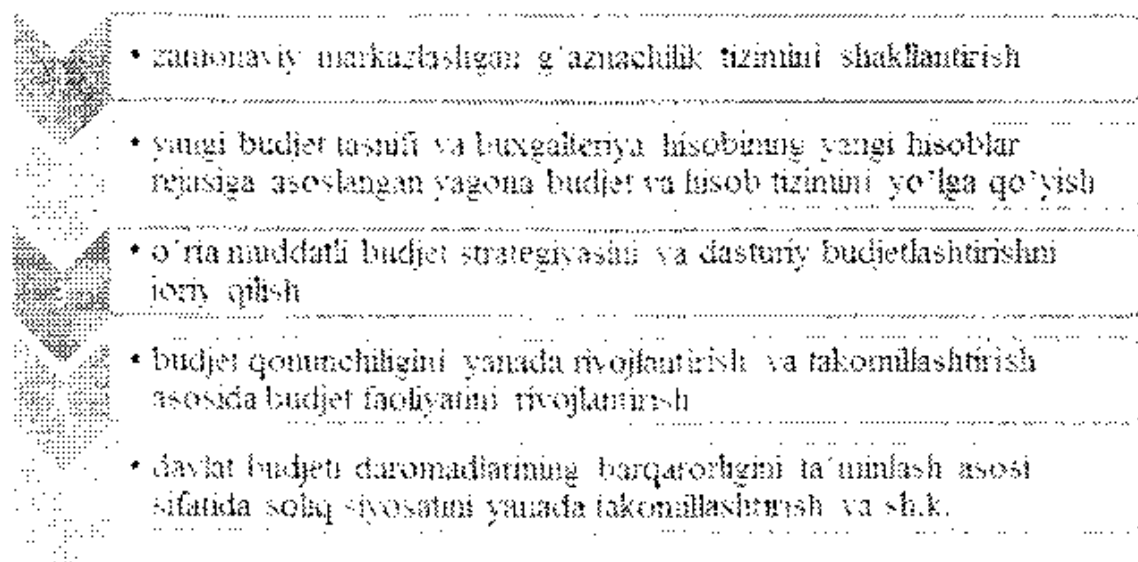
- iqtisodiy mintaqalar, xo'jalik sohalari va budjetlar o'rtasida davlat daromadlarini qayta taqsimlash yo'li bilan turli darajadagi budjetlarni balanslashtirish maqsadida budjetni oqilona tartibga solishni amalga oshirish;

- keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarning samarali amalga oshirilishini ta'minlash imkonini beradigan budjetni o'rta va uzoq istiqbolga mo'ljallab rejalashtirishning ahamiyatini oshirish;

- soliq majburiyatlarini bajarishda alohida fuqarolar va yuridik shaxslarning moliyaviy faoliyatlari ustidan nazoratni ta'minlash;

- zamonaviy texnika va texnologiyalardan keng foydalanish asosida va moliyaviy hisob-kitoblarning avtomatlashtirilgan tizimini joriy qilish orqali budjetlarni tuzish va ijro etish jarayonlarini avtomatlashtirish va boshqalar.

Davlat moliyasini boshqarish(DMB)ni isloh etish strategiyasi O‘zbekiston Respublikasida DMB tizimini nazorat qilishni takomillashtirishdan iborat. Ushbu strategiyadan kutilayotgan oraliq maqsad – DMB tizimida muhim jarayonlarni modernizatsiyalash bo‘lib, bugungi kunda islohotlar strategiyasining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat (3.1-rasm):

3.1-rasm. Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish strategiyasi yo‘nalishlari¹

Ushbu strategik vazifalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish doirasida O‘zbekiston Respublikasi “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi (26.08.2004) Qonunning qabul qilinishi budjet ijrosining g‘aznachilik tizimiga o‘tilishiga asos soldi. 2005 yil may oyida davlat budjeti ijrosining g‘aznachilik tizimini bosqichma-bosqich joriy etishni amalga oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida “Davlat budjetining g‘azna ijrosini tatbiq etish va uslubiyot boshqarmasi”, keyinchalik (2007-yilda) uning negizida Moliya vazirligi G‘aznachiligi tashkil etildi.

2007-yilga kelib O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida “Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish” loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-721-son Qarori (01.11.2007) qabul qilinib, unda davlat moliyasini

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida “Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish” loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2007-yil, 1-noyabrdagi PQ-721-son Qarori asosida tayyorlandi

boshqarishni isloh etish loyihasini yangi ishtirokchi – Osiyo taraqqiyot banki bilan birga amalga oshirish belgilandi.

Umuman olganda, davlat moliyasini boshqarishdagi islohotlarini amalga oshirish maqsadlariga hukumatimiz tomonidan ajratilgan mablag'lardan tashqari, Jahon banki tomonidan – 14,2 mln. dollarlik kredit mablag'lari, Yaponiya hukumati tomonidan – 2,8 mln. dollar, TESIS tomonidan – 2,8 mln. dollar va Islom taraqqiyot banki tomonidan – 0,2 mln. dollarlik grantlar ajratilishi ko'zda tutilgan.

Yuqorida ta'kidlanganidek, davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish strategiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri – budget tizimining to'liq shaffoqligini ta'minlash maqsadida budget mablag'larini ularning oluvchilariga yetkazishda kechikishlarga, qarzdorlikka yo'l qo'ymaslik, budget mablag'laridan maqsadsiz foydalanish holatlariga barham berish, budgetlararo munosabatlar samaradorligini oshirgan holda hokimiyatlarning turli darajalaridagi budgetlarning hamda budgetdan tashqari maqsadli jamg'armalarning daromad va xarajatlari hisobraqamlarini G'aznachilikka o'tkazishdan iborat.

Rivojlangan mamlakatlar amaliyotidagi davlat budgetining g'azna ijrosi mexanizmlarini O'zbekistonda ham joriy etish va rivojlantirish, davlatning moliyaviy resurslarini boshqarishning axborotlashtirilgan tizimini joriy etish, davlat moliyasining holati to'g'risida tezkor va ishonchli axborotlar olish imkonini beradi, bu esa davlat moliyasini samarali boshqarishni ta'minlaydi. G'aznachilik tizimi davlat budgetini ijro etishning samarali va amaliy mexanizmi hisoblanib, unda davlat daromadlari va xarajatlari bo'yicha barcha operatsiyalar G'aznachilik tomonidan amalga oshiriladi.

Muhtaram Prezidentimiz bu borada shunday degan edilar: “Davlatning xazinasini, uning daromad va buromadini, bugungi va ertangi kunini belgilaydigan boylik qayerda saqlanadi, kim uni himoyalaydi? Albatta, Moliya vazirligi. Shu ma'noda, agar menga qolsa, Moliya vazirligini Xazina vazirligi deb atagan bo'lardim”¹.

Davlat budgetining g'azna ijrosi deganda davlat budgeti va budgetdan tashqari jamg'armalarning mablag'lari to'planadigan va ushbu mablag'lar doirasida aniq belgilangan yo'nalishlar bo'yicha xarajatlar amalga oshiriladigan yagona g'azna hisobraqami orqali davlat

---

¹ I.Karimov “Bank tizimi, pul muomalasi, kredit, investitsiya va moliyaviy barqarorlik to'g'risida”. T.: O'zbekiston, 2005. 285-bet

budjetini ijro etish hamda davlat moliyasini maqsadli va samarali boshqarishni tashkil etish tushuniladi.

G'aznachilik budjet tashkilotlarining va budjetdan mablag' oluvchilarning majburiyatlarini ro'yxatga oladi, mol yetkazib beruvchilar tomonidan ularga mahsulotlar yetkazib berilganidan va xizmatlar ko'rsatilgandan so'ng, budjet tashkilotlarining hamda budjetdan mablag' oluvchilarning nomidan va ularning topshirig'iga asosan, G'aznachilik vakolatni o'z zimmasiga oladi va budjet mablag'larining maqsadli ishlatilishini ta'minlash asosida taqdim qilingan hujjatlar bo'yicha to'lovni amalga oshiradi.

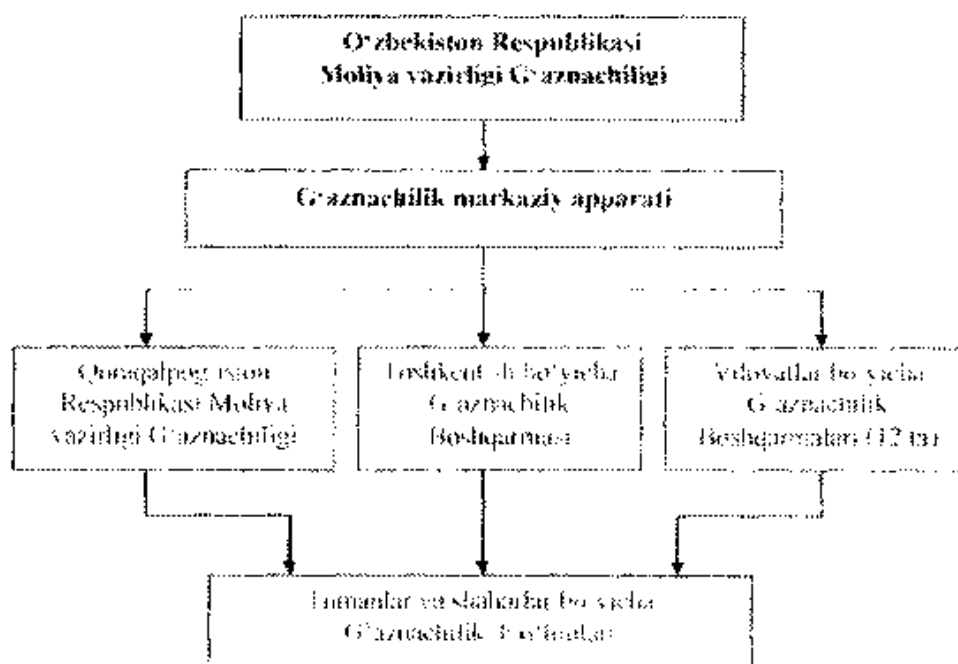
G'aznachilikning rivojlanishi budjet ijrosida ishtirok etuvchi barcha darajadagi moliya va soliq organlarining faoliyatini umumlashtiradi, yangi sharoitlarda ularning butun faoliyati davlat moliyaviy mablag'larini yagona davlat xazinasida jamlashga qaratiladi.

Har qanday davlat va jamiyatning o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalarini bajarish uchun kuchli ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash, mudofaa hamda boshqaruv organlarini saqlab turish zarur bo'ladi. Buning uchun rivojlangan budjet tizimini yaratish, mamlakat hududidagi mavjud daromad manbalari va xarajat yo'nalishlari haqida aniq asoslangan tahliliy malumotlarga ega bo'lish talab etiladi. Davr talabidan kelib chiqib, davlat budjetining o'rta va uzoq istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilab olish uchun ushbu malumotlarni aniq va o'z vaqtida ta'minlab beruvchi mexanizm sifatida G'aznachilik organlari oldiga davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil qilish, davlat budjeti ijrosining buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish, davlat budjeti ijrosi haqida axborotlarni to'plash, qayta ishlash va tahlil qilish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining davlat ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko'rsatish, O'zbekiston Respublikasi kafolatlari bajarish kabi muhim vazifalar yuklatilgan.

3.3. Moliya vazirligi G'aznachiligi, uning tashkiliy tuzilishi va vazifalari

G'aznachilik O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tarkibidagi davlat ijroiya organi hisoblanadi. G'aznachilikning Qoraqalpog'iston Respublikasi G'aznachilik Boshqarmasi, Toshkent shahar va viloyatlar Boshqarmasi, shahar va tumanlarda G'aznachilik bo'linmalari kabi hududiy organlari faoliyat olib boradi (3.2-rasm).

3.2-rasm. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining tashkiliy tuzilishi¹

G'aznachilikka O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlangan Davlat G'aznachisi rahbarlik qiladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining buyrug'iga muvofiq G'aznachilikning hududiy organlari tuziladi va tugatiladi. G'aznachilik organlarining xarajatlarini moliyalashtirish respublika budjetidan amalga oshiriladi.

Moliya vazirligi G'aznachiligi "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonunda belgilangan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan berilgan vakolatlar doirasida g'aznachilikning yagona hisobraqami va uning subschyotlarini boshqarishni amalga oshiradi. G'aznachilikning vakolat berilgan lavozimdagi shaxslaridan boshqa hech bir yuridik yoki jismoniy shaxs g'aznachilikning yagona hisobraqami mablag'laridan pul o'tkazish uchun bankka to'lov topshiriqnomasini berish huquqiga ega emas².

G'aznachilikning yagona hisobraqami O'zbekiston Respublikasining Markaziy Bankida ochiladi. O'zbekiston Respublikasi Mar-

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil, 20-martdagi 53-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi to'g'risidagi Nizom asosida tuzildi.

² O'zbekiston Respublikasining "Davlat byudjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonuni, 9-moddaga ko'ra.

kaziy Bankining hududiy boshqarmalarida g'aznachilikning yagona hisobraqami subschyotlari ochiladi. Respublika mintaqalarida davlat xarajatlarini o'z vaqtida moliyalashtirishni ta'minlash maqsadida G'aznachilikning topshirig'i bilan Markaziy Bank tomonidan butun ish kuni mobaynida subschyotlarga va subschyotlardan pul mablag'larini o'tkazish tashkil etiladi. Mablag' o'tkazish va davlatning pul mablag'larini xarajat qilish uchun faqat Moliya vazirligi ruxsati bilan bank schyotlarini ochish mumkin. Bu huquq Davlat G'aznachisiga Moliya vazirligining buyrug'i bilan yuklatilgan.

O'zbekiston Respublikasining Markaziy Banki va G'aznachilik o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga taalluqli masalalar ular o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida tartibga solinadi. G'aznachilik yilda, kamida, bir marta ushbu shartnomalarning tahlilini o'tkazishi shart, agar G'aznachilik fikri bo'yicha shartnomalarni ko'rib chiqish talab etilsa, ikkala tomon talablarini qondirish maqsadida shartnomalarni qayta tuzish tadbirlari ko'riladi.

Davlat budjetining kassaviy ijrosini amalga oshirish jarayonida G'aznachilik tijorat banklari bilan ham shartnoma tuzadi. Bu banklarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki tavsiyasidan keyin aniqlanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va tijorat banklari G'aznachilik talabi bilan quyidagi ma'lumotlarni berishga majbur:

- budjet tashkilotlarining bankda ochilgan shaxsiy hisobraqamlari, unda mablag'lar aylanishi va qoldig'i to'g'risida ma'lumot;

- G'aznachilik so'ragan aniq budjet tashkilotining yoki uning tavsiyasi bilan ochilgan bank hisobraqamidagi mablag'lari to'g'risida ma'lumot.

Davlat budjetining ijrosi to'g'risidagi hisobot G'aznachilik tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga taqdim etiladi. Davlat budjeti g'azna ijrosining buxgalteriya hisobi G'aznachilik tomonidan, shuningdek, davlat soliq va bojxona xizmati organlari, budjet tashkilotlari hamda davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar tomonidan davlat budjetining g'azna ijrosi buxgalteriya hisobining yagona hisoblar rejasi va budjet tasnifi asosida tashkil etiladi hamda amalga oshiriladi. Davlat budjeti g'azna ijrosining buxgalteriya hisobi yagona hisoblar rejasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi.

G'aznachilik yuridik va jismoniy shaxslarga ular tomonidan ortiqcha to'langan soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlar summa-

lari, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yagona g'azna hisobraqamidan yoki G'aznachilikning boshqa bank hisobraqamlaridan qaytarilishini amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksiga, shuningdek, turli darajadagi davlat boshqaruvi o'rtasida tushumlar taqsimotini tartibga soladigan boshqa qonunlarga muvofiq, G'aznachilik tushumlarni turli darajadagi budgetlar o'rtasida taqsimlash uchun javobgar hisoblanadi. G'aznachilik belgilangan budget tasnifiga muvofiq, barcha davlat tushumlarini ularning aniq ro'yxati bo'yicha yagona g'azna hisobraqamida yuritilishini ta'minlaydi, qonun asosida g'aznachilikning yagona hisobraqamidan barcha to'lovlarni amalga oshirishga G'aznachilik javobgar hisoblanadi.

Davlat moliyasini isloh qilish, davlat budgetining g'azna ijrosini joriy etish, budget mablag'larini boshqarish va ularning shakllanishi hamda ishlatilishini nazorat qilish jarayonlari mukammallashib, takomillashib bormoqda. Bu jarayonlarni amalga oshirishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat budgetining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594-son (28.02.2007) Qarorining qabul qilinishi muhim qadam bo'lib xizmat qildi. Prezident Qarorining ijro etilishi doirasida Moliya vazirligi huzuridagi "Davlat budgetining g'azna ijrosini tatbiq etish va uslubiyoti boshqarmasi" hamda mahalliy moliya organlarining g'aznachilik bo'linmalari negizida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tashkil etildi.

PQ-594-son Qaror bilan Moliya vazirligi G'aznachiligi zimmasiga quyidagi asosiy vazifalar yuklatildi (3.3-rasmga qarang):

– davlat budgetining kassa ijrosi, jumladan, tushadigan daromadlarni turli darajadagi budgetlar o'rtasida taqsimlash, budgetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetalari ijrosi va davlat budgeti ijrosi to'g'risida hisobot tuzish;

– davlat budgeti mablag'larini yagona g'aznachilik hisobraqami, shuningdek, tegishli budgetlar daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi kassa uzilishlarining oldini olishni ta'minlaydigan hududiy g'aznachilik hisobraqamlarini joriy etish orqali boshqarish;

– budget tashkilotlarini, shu jumladan, mudofaa va xavfsizlik tuzilmalarini moliyalashga yo'naltiriladigan budget mablag'laridan foydalanishni maqbullashtirish ustidan monitoringni amalga oshirish, bunda ular tomonidan tuzilayotgan shartnomalarning sifati ta'minlanishini, ularning maqsadga muvofiqligi va narx-navo yechimini nazarda tutish hamda vositachilik xizmatlaridan voz kechish;

Moliya vazirligi G'aznachiligining asosiy vazifalari

davlat byudjetining kassa ijrosi, jumladan, daromadlarni turli darajadagi byudjetlar o'rtasida taqsimlash, byudjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar sinetalari ijrosi va davlat byudjeti ijrosi to'g'risida hisobot tuzish

davlat byudjeti mablag'larini yagona g'aznachilik hisob raqami, shuningdek tegishli byudjetlar daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi kassa uzilishlarining oldini olishni ta'minlaydigan hududiy g'aznachilik hisob raqamlarini joriy etish orqali boshqarish

byudjet tashkilotlarining tovarlar, xizmatlar yetkazib beruvchilar bilan shartnomalarini, shuningdek davlat byudjeti mablag'lari hisobidan kapital qat'ili bo'yicha buyurtmachilarning shartnomalari xarajatlar sinetasi bilan ko'rsatilgan summalari va maqsadlarga qat'iy muvofiq ravishda tuzilishi ustidan qattiq nazorat o'rnatish asosida shartnomalarni majburiy ro'yxatdan o'tkazish tartibini joriy etish orqali byudjet tashkilotlarining asossiz xarajatlarini oldini olish

byudjet tashkilotlarini, shu jumladan, mudofaa va xavfsizlik tuzilmalarini moliyalashga yo'naltiriladigan byudjet mablag'laridan foydalanishni maqbullashtirish ustidan monitoringni amalga oshirish bunda ular tomonidan tuzilayotgan shartnomalarning sifati ta'minlanishini, ularning maqsadga muvofiqligi va narx-narvo yechimini nazarda tutish hamda vositachilik xizmatlaridan voz kechish

xarajatlar sinetasi va ro'yxatga olingan shartnomalarda nazarda tutilgan qat'iy summalari doirasida tovar (ish, xizmat)lar etkazib beruvchilarning bevosita hisob raqamlariga byudjet mablag'lari oluvchilar nomidan va ularning topshirig'i bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish orqali to'lov intizomiga so'zsiz rioya etilishi ustidan ta'sirchan nazoratni ta'minlash

davlat byudjeti g'azna ijrosining buxgalterlik hisobi va hisobotini yuritish, davlat byudjeti ijrosi haqida axborot yig'ish, qayta ishlash va taqdim qilish, shuningdek O'zbekiston Respublikasining davlat ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko'rsatish, O'zbekiston Respublikasi kafolatlarini ijro etish

3.3-rasm. Moliya vazirligi G'aznachiligining asosiy vazifalari¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat byudjetining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594-son (28.02.2007) Qarori asosida

– xarajatlar smetasi va ro‘yxatga olingan shartnomalarda nazarda tutilgan qat’iy summalar doirasida tovar(ish, xizmat)lar yetkazib beruvchilarning bevosita hisob raqamlariga budget mablag‘lari oluvchilar nomidan va ularning topshirig‘i bo‘yicha to‘lovlarni amalga oshirish orqali to‘lov intizomiga so‘zsiz rioya etilishi ustidan ta’sirchan nazoratni ta’minlash;

– davlat budjeti g‘azna ijrosining buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish, davlat budjeti ijrosi haqida axborot yig‘ish, qayta ishlash va tahlil qilish, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining davlat ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko‘rsatish, O‘zbekiston Respublikasi kafolatlarini ijro etish.

Moliya vazirligi G‘aznachiligi markaziy apparatining tashkiliy tuzilishi 3.4-rasmda ko‘rsatilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vaziriga, zarur hollarda, G‘aznachilikning markaziy apparati va uning bo‘linmalari tuzilmasiga moliya organlari boshqaruv xodimlarining belgilangan soni doirasida o‘zgartishlar kiritish huquqi berilgan.

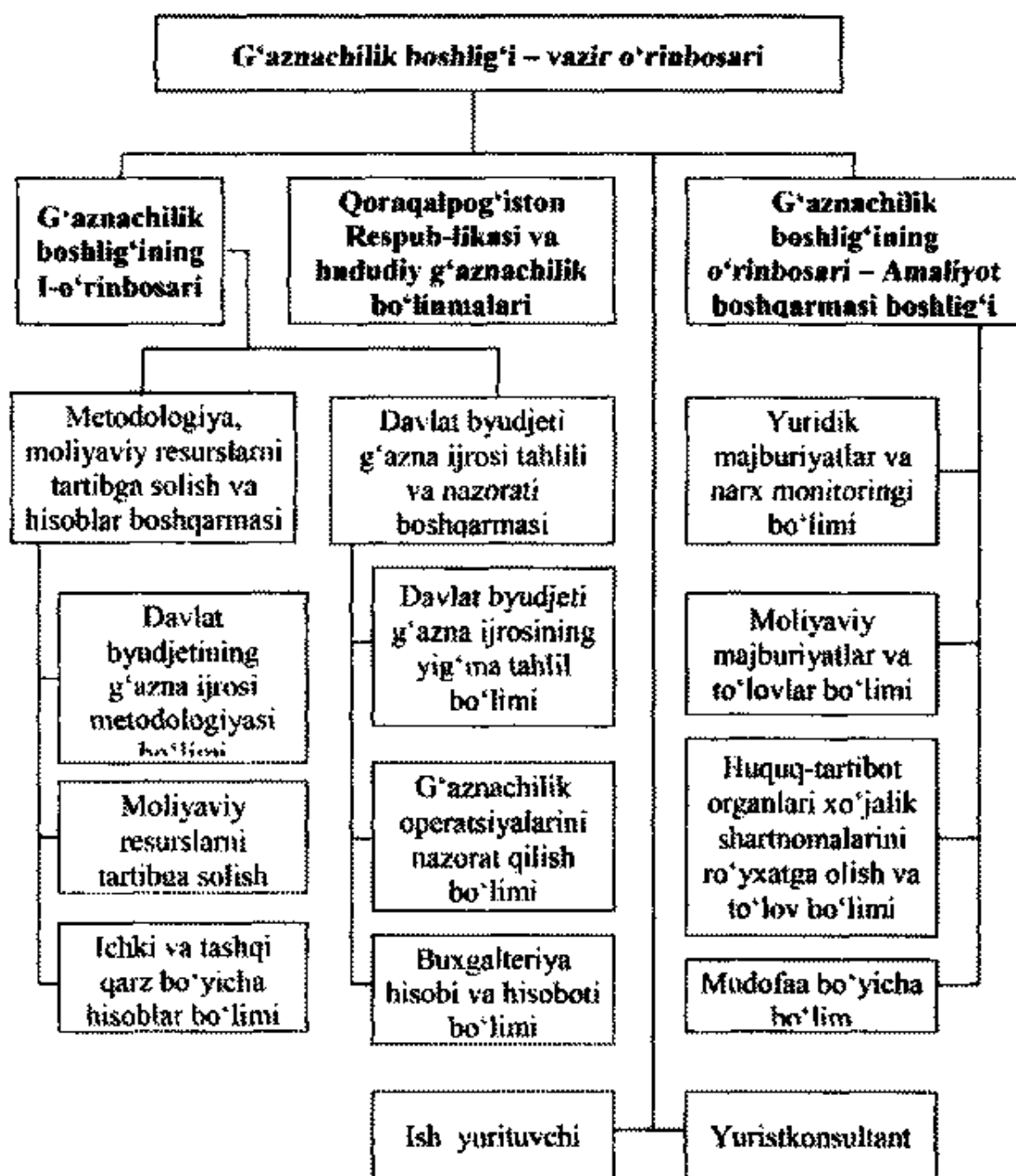
Bugungi kunga kelib G‘aznachilik va uning hududiy bo‘linmalari shtatlari shakllantirilgan bo‘lib, markaziy G‘aznachilikka 92 ta, G‘aznachilik hududiy bo‘linmalariga 2261 ta, jami G‘aznachilik tizimiga 2353 ta shtat birligi ajratilgan. Lekin davlat budjeti g‘azna ijrosi bilan qamrab olinayotgan jarayonlarni hisobga oladigan bo‘lsak, g‘aznachilik orqali budget daromadlari va xarajatlari ijrosi, budgetdan tashqari maqsadli jamg‘armalarning daromad va xarajatlari ijrosi, budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag‘lari tushumi va sarfi ijrosi amalga oshirilayotganligini, bu bilan bog‘liq bo‘lgan ish hajmining ortib borayotganligini hisobga olib, G‘aznachilik amaliyot boshqarmalari bo‘linmalari shtatlari sonini qayta ko‘rib chiqish zarurligini e’tirof etish lozim.

– xarajatlar smetasi va ro‘yxatga olingan shartnomalarda nazarda tutilgan qat’iy summalar doirasida tovar(ish, xizmat)lar yetkazib beruvchilarning bevosita hisob raqamlariga budjet mablag‘lari oluvchilar nomidan va ularning topshirig‘i bo‘yicha to‘lovlarni amalga oshirish orqali to‘lov intizomiga so‘zsiz rioya etilishi ustidan ta’sirchan nazoratni ta’minlash;

– davlat budjeti g‘azna ijrosining buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish, davlat budjeti ijrosi haqida axborot yig‘ish, qayta ishlash va tahlil qilish, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining davlat ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko‘rsatish, O‘zbekiston Respublikasi kafolatlarini ijro etish.

Moliya vazirligi G‘aznachiligi markaziy apparatining tashkiliy tuzilishi 3.4-rasmda ko‘rsatilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vaziriga, zarur hollarda, G‘aznachilikning markaziy apparati va uning bo‘linmalari tuzilmasiga moliya organlari boshqaruv xodimlarining belgilangan soni doirasida o‘zgartishlar kiritish huquqi berilgan.

Bugungi kunga kelib G‘aznachilik va uning hududiy bo‘linmalari shtatlari shakllantirilgan bo‘lib, markaziy G‘aznachilikka 92 ta, G‘aznachilik hududiy bo‘linmalariga 2261 ta, jami G‘aznachilik tizimiga 2353 ta shtat birligi ajratilgan. Lekin davlat budjeti g‘azna ijrosi bilan qamrab olinayotgan jarayonlarni hisobga oladigan bo‘lsak, g‘aznachilik orqali budjet daromadlari va xarajatlari ijrosi, budjetdan tashqari maqsadli jamg‘armalarning daromad va xarajatlari ijrosi, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag‘lari tushumi va sarfi ijrosi amalga oshirilayotganligini, bu bilan bog‘liq bo‘lgan ish hajmining ortib borayotganligini hisobga olib, G‘aznachilik amaliyot boshqarmalari bo‘linmalari shtatlari sonini qayta ko‘rib chiqish zarurligini e’tirof etish lozim.

3.4-rasm. G'aznachilik markaziy apparatining tashkiliy tuzilishi¹

G'aznachilikning tashkiliy tuzilmasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining davlat budjetining g'azna ijrosi bo'yicha amalga oshiriladigan faoliyatiga to'g'ridan to'g'ri bog'liqdir. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi Markaziy apparati tuzilmasiga shunday yirik boshqarmalardan biri

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat budjetining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594-son (28.02.2007) Qarori ilovasidan keltirildi

“Amaliyot boshqarmasi”, “Metodologiya, moliyaviy resurslar va hisoblarni boshqarish boshqarmasi” va “Davlat budjetining g‘azna ijrosi tahlili va nazorati boshqarmasi” singari boshqarmalar kiradi. O‘z navbatida, ushbu boshqarmalar tarkibiga bir qancha bo‘limlar kiradi.

1. *Amaliyot boshqarmasi* tarkibiga quyidagilar kiradi:

- Yuridik majburiyatlarni ro‘yxatga olish va narxlarini monitoring qilib borish bo‘limi

- Moliyaviy majburiyatlarni ro‘yxatga olish va to‘lovlarni amalga oshirish bo‘limi

- Mudofaa idoralari tashkilotlarining yuridik va moliyaviy majburiyatlarini ro‘yxatga olish va to‘lovlarni amalga oshirish bo‘limi

- Huquq-tartibot tashkilotlarining yuridik va moliyaviy majburiyatlarini ro‘yxatga olish va to‘lovlarni amalga oshirish bo‘limi

- Davlat maqsadli va boshqa budjetdan tashqari jamg‘armalarning yuridik va moliyaviy majburiyatlarini ro‘yxatga olish bo‘limi

- Hisob - kassa amaliyoti bo‘limi

- O‘zbekiston Respublikasiga kirib keladigan barcha turdagi gumanitar yordam va texnik ko‘mak vositalarining hisobi bo‘limi.

2. *Metodologiya, moliyaviy resurslar va hisoblarni boshqarish boshqarmasi* tarkibida quyidagilar mavjud:

- Budjetning g‘azna ijrosi metodologiyasi bo‘limi

- Moliyaviy resurslarni boshqarish bo‘limi

- Ichki va tashqi qarzlarni bo‘yicha hisob-kitoblar bo‘limi

- Davlat xaridlarini amalga oshirish jarayoni monitoringi axborot-tahlil bo‘limi.

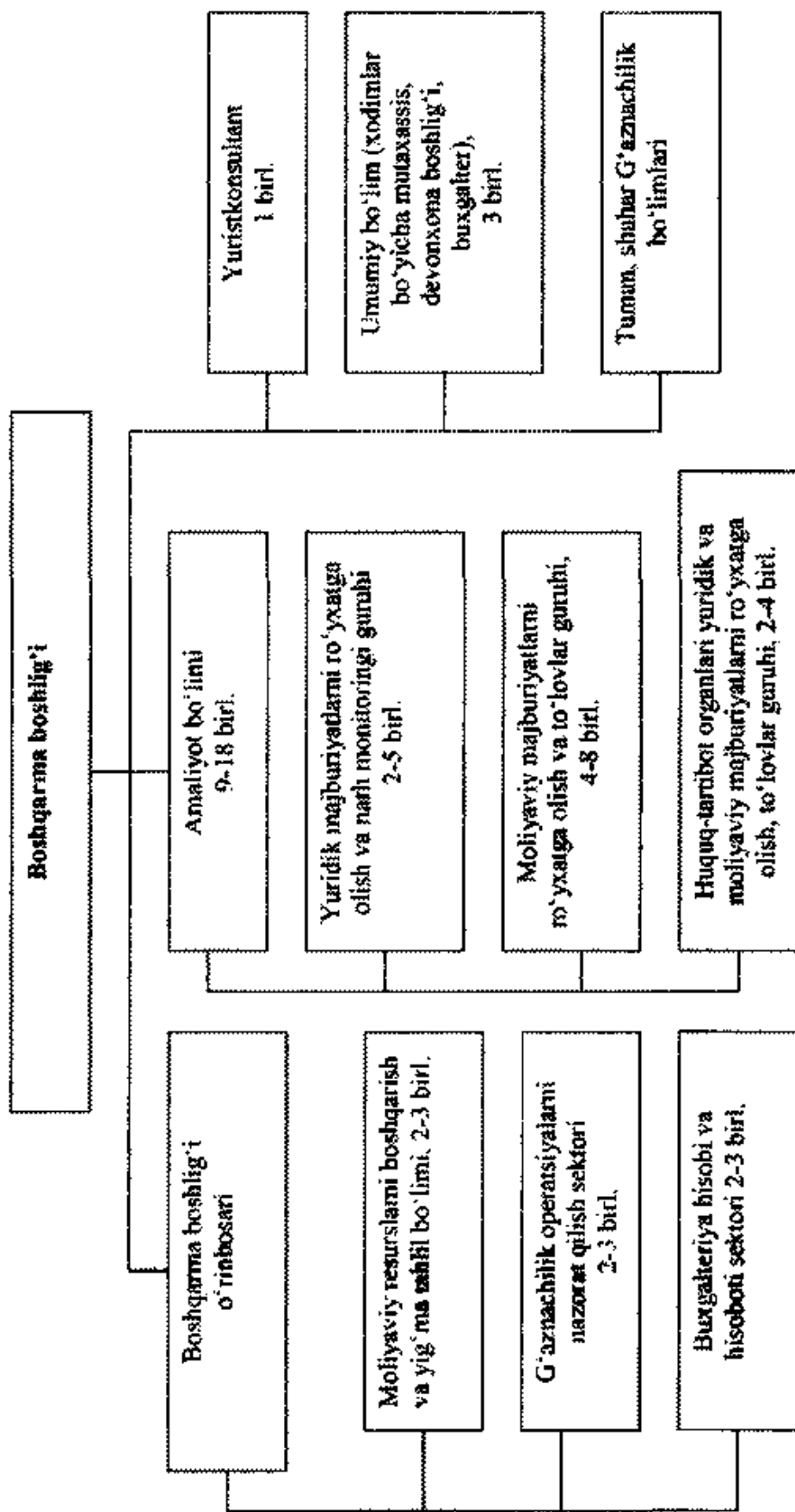
3. *Davlat budjetining g‘azna ijrosini jamlanma tahlil qilish va nazorat qilish boshqarmasi* quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Davlat budjetining g‘azna ijrosini jamlanma tahlil qilish bo‘limi

- G‘aznachilik operatsiyalarini nazorat qilish bo‘limi

Buxgalteriya hisobi va hisobotlari bo‘limi.

3.5-son. Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar G'aznachilik boshqarmalarining tashkiliy tuzilishi¹.

¹ "Davlat budjecining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Qarori. PQ-594-son, 28.02.2007.

PQ-594-son Qaror bilan, shuningdek, G'aznachilik hududiy bo'linmalarining tashkiliy tuzilishi ham tasdiqlangan (3.5-rasmga qarang).

Moliya vazirligi G'aznachiligi to'g'risidagi Nizomga muvofiq, G'aznachilikning hududiy bo'linmalari quyidagi ishlarni bajaradi:

- budjet tashkilotlari xodimlariga ish haqi va unga tenglashtirilgan boshqa to'lovlar, shuningdek, qonun hujjatlariga muvofiq budjet tashkilotlari tomonidan naqd pul mablag'lari bilan to'lanadigan boshqa to'lovlarni to'lash uchun g'aznachilikning bank hisob raqamlariga mablag'lar o'tkazadi;

- yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobraqamlariga sudning qarori bo'yicha yagona g'aznachilik hisobraqamidan yoki g'aznachilikning boshqa hisobraqamlaridan mablag'lar o'tkazadi, shuningdek, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda davlat organlari yoki ushbu organlar mansabdor shaxslarining noqonuniy xatti-harakatlari yoki harakatsizligi natijasida fuqarolarga yoki yuridik shaxslarga yetkazilgan zararni qoplash uchun mablag'lar o'tkazadi;

- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga har kunlik asosida g'aznachilik hisobraqamlarida mablag'larning harakati to'g'risidagi axborotni elektron shaklda taqdim etadi;

- budjetdan mablag' oluvchilarga ular uchun g'aznachilikda yoki uning hududiy bo'linmalarida ochilgan shaxsiy hisobraqamlaridan ko'chirmalar, ularning xarajatlarini qoplashga budjet mablag'lari o'tkazilganligini tasdiqlaydigan to'lov hujjatlari va boshqa hujjatlarni taqdim etadi;

- manbalar bo'yicha tegishli budjetlar daromadlari tushumi hisobini yuritadi;

- moliya organlarining topshirig'i bo'yicha yuqori budjetlarda nazarda tutilgan rejali dotatsiyalar, subvensiyalar, budjet ssudalari summasini va boshqa to'lovlarni quyi budjetlarning shaxsiy g'aznachilik hisobraqamlariga o'tkazadi;

- budjet tashkilotlari va buyurtmachilarning shartnomalari xarajatlar smetasida ko'rsatilgan summalar doirasida va maqsadlarga muvofiq tuzilishi ustidan qattiq nazorat qilish asosida shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazadi;

- budjetdan mablag' oluvchilar nomidan ro'yxatga olingan shartnomalarda yoki boshqa hujjatlarda nazarda tutilgan summalar

doirasida tovarlarni yetkazib beruvchilar (ishlarni bajaruvchilar, xizmatlar ko'rsatuvchilar)ning bevosita bank hisobraqamlariga to'lovlarni amalga oshiradi;

– budjet tashkilotlarini, jumladan, mudofaa va xavfsizlik tuzilmalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan budjet mablag'laridan foydalanishni maqbullashtirish yuzasidan monitoring olib boradi, bunda ular tomonidan tuzilayotgan shartnomalarning sifati ta'minlanishini, ularning maqsadga muvofiqligi va narx-navo yechimini hamda qoidaga ko'ra, vositachilik xizmatlaridan voz kechishni nazarda tutadi;

– schyot-fakturalar va tovarlar yetkazib berilishi (ishlar bajarilishi, xizmatlar ko'rsatilishi) holatini tasdiqlaydigan boshqa hujjatlar asosida budjet mablag'i oluvchilarning moliyaviy majburiyatlari hisobini yuritadi va boshqa ishlarni amalga oshiradi.

Bugungi kunda davlat budjeti g'azna ijrosini tashkil etish borasidagi Prezident Qarorlarining ijrosi doirasida Osiyo taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlarining qarz mablag'larini jalb etgan holda davlat budjetining barcha daromadlarini yagona g'azna hisobraqamiga jamlash va undan xarajatlar to'lovini amalga oshirish imkonini beruvchi davlat budjeti g'azna ijrosining yagona integratsiyalashgan axborot tizimini tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar kompleksi ishlab chiqildi.

O'zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki bilan birgalikda belgilangan tartibda respublikaning barcha shahar va tumanlarini qamrab olgan holda, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tizimining ma'lumotlar tarmog'ini tashkil etish uchun yer usti raqamli aloqa kanallarini berish choralari ko'rilmoqda.

Tayanch so'z va iboralar

G'aznachilik, g'aznachilik hududiy bo'linmalari, davlat budjeti g'azna ijrosi, yagona g'azna hisobraqami, g'aznachilik vakolatlari, g'azna qonunchiligi, g'azna ijrosini tatbiq etish bosqichlari, yagona integratsiyalashgan axborot tizimi.

Takrorlash uchun savollar

1. G'aznachilik faoliyatining qonuniy-huquqiy asoslarini nimalar tashkil qiladi?
2. G'aznachilik maxsus vakolatli moliya organi sifatida qachon, qaysi me'yoriy-huquqiy hujjat bilan tashkil qilindi?
3. G'aznachilikning asosiy vazifalari nimalardan iborat?
4. G'aznachilik markaziy apparati va uning hududiy bo'linmalari tashkiliy tuzilishi, ularning funksional vazifalaridagi farqlarni aytib bering.
5. G'aznachilikning asosiy funksiyalari nimalardan iborat?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. G'aznachilikning qonuniy-huquqiy va me'yoriy asoslarini aks ettiruvchi chizma tayyorlang va izoh yozing.
2. G'aznachilik markaziy apparati va uning hududiy bo'linmalari tashkiliy tuzilishi chizmasini daftaringizga mustaqil aks ettiring, tarkibiy bo'linmalarning bajaradigan vazifalari sharhini keltiring.

Test savollari

1. **O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachilik boshlig'i O'zbekiston Respublikasi Prezidenti bilan kelishilgan holda kim tomonidan lavozimga tayinlanadi va ozod etiladi?**
  - A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri tomonidan
  - B. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan
  - C. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan
  - D. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan
2. **G'aznachilik xodimlariga qanday mehnat haqi shartlari tatbiq etiladi?**
  - A. Moliya organlari xodimlari uchun belgilangan mehnat haqi shartlari
  - B. Oliy ta'lim muassasalari xodimlari uchun belgilangan mehnat haqi shartlari
  - C. Bank xizmatchilari uchun belgilangan mehnat haqi shartlari
  - D. Ilmiy-tadqiqot tashkilotlari xodimlari uchun belgilangan mehnat haqi shartlari
3. **Davlat budjetining g'azna ijrosi sohasidagi nizolar qanday tartibda hal qilinadi?**
  - A. Qonun hujjatlarida belgilangan tartibda
  - B. Xalqaro shartnomalarda belgilangan tartibda

C. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksida belgilangan tartibda

D. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan tartibda

4. Davlat budjetining ijrosi to‘g‘risidagi hisobot G‘aznachilik tomonidan kimga taqdim etiladi?

A. Hisob Palatasiga

B. Vazirlar Mahkamasiga

C. Moliya vazirligiga

D. Prezidentga

5. G‘aznachilikning asosiy vazifalaridan biri:

A. Budjet tashkilotlarining buxgalteriya hisobini yuritish

B. Davlat budjetining kassa ijrosi

C. Budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasini tasdiqlash

D. Budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasini tuzish

6. “Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasi”ning maqsadi:

A. davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirish

B. zamonaviy kompyuterlar va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda budjet mablag‘larining samarali sarflanishini ta‘minlash;

C. budjet ijrosining yangi tizimini yaratish

D. hamma javoblar to‘g‘ri

7. “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi 664-II sonli Qonunning maqsadi:

A. davlat budjeti g‘azna ijrosining asosiy prinsiplarini belgilab berish

B. davlat budjetining va budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablag‘larining g‘azna ijrosi sohasidagi munosabatlarini tartibga solish

C. G‘aznachilikning boshqa organlar va tashkilotlar bilan o‘zaro munosabatlarini belgilab berish

D. davlat budjeti g‘azna ijrosining buxgalteriya hisobi tartiblarini o‘rnatish.

8. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G‘aznachiligining asosiy vazifalari belgilab berilgan hujjatlar:

A. “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi Qonun

B. "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi to'g'risida Nizom"

C. "Davlat budjeti g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-594 sonli (27.02.2007) qarori

D. Barcha javoblar to'g'ri

9. G'aznachilikka kim rahbarlik qiladi?

A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlangan Davlat G'aznachisi

B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri

C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlangan Davlat G'aznachisi

D. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlangan Xazina vaziri

10. Davlat budjetining kassaviy ijrosini amalga oshirish jarayonida G'aznachilik tijorat banklari bilan ham shartnoma tuzadi. Bu banklarning ro'yxati qanday aniqlanadi?

A. Markaziy Banki tavsiyasi bilan aniqlanadi

B. Moliya vazirligi buyrug'i bilan aniqlanadi

C. Vazirlar Mahkamasi tavsiyasidan keyin aniqlanadi

D. Tender o'tkazish yo'li bilan aniqlanadi

4-BOB. G‘AZNACHILIK YAGONA G‘AZNA HISOB RAQAMINI YURITISH

4.1. G‘aznachilikning yagona hisobraqami to‘g‘risida tushuncha

Yuqoridagi bobda davlat budjeti g‘azna ijrosining huquqiy asosini tashkil qiluvchi “Davlat budjeti g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi Qonunning sharhini keltirgan edik. Ushbu Qonunning tegishli moddasida “Yagona g‘azna hisobvarag‘i G‘aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisobvarag‘i bo‘lib, bu hisobvaraqa Davlat budjeti mablag‘lari hamda budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag‘lari kiritiladi. Yagona g‘azna hisobvarag‘idan Davlat budjetida mablag‘lar nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning xarajatlari to‘lanadi, shuningdek, davlat maqsadli jamg‘armalarining xarajatlari amalga oshiriladi”¹, - deb belgilab qo‘yilgan.

2009-yilga kelib, davlat budjeti g‘azna ijrosining tashkiliy-huquqiy hamda me‘yoriy asoslari ancha takomillashtirildi. Bu davrga kelib, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2009-yil, 4-avgustdagi 69-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan va O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2009-yil, 16-sentabrda 2007-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan “Davlat budjetining g‘azna ijrosi Qoidalari” qabul qilindi. Ushbu “Qoidalar “Budjet tizimi to‘g‘risida”gi va “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining qonunlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil, 28-fevraldagi PQ-594-son “Davlat budjetining g‘azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qaroriga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G‘aznachiligi va uning hududiy bo‘linmalari tomonidan respublika va hududiy g‘azna hisobvaraqlarini qo‘llash sharoitida respublika budjeti, Qoraqalpog‘iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlarning g‘azna ijrosini amalga oshirish tartibini belgilab berdi. Mazkur qoidalar respublika g‘azna hisobvarag‘i va hududiy g‘azna hisobvaraqlarini yuritish tartiblarini, Respublika budjeti, Qoraqalpog‘iston respublikasi budjeti va mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarining yoyilmasi,

---

¹ “Davlat byudjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. 9-modda. № 664-II-son. 26.08.2004 y.

budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetalarini va ularga o'zgartirishlarni g'aznachilik bo'linmalariga taqdim etish tartiblarini, yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olishning umumiy qoidalarini, budjetdan mablag' oluvchilarning budjetdan tashqari mablag'lari hisobiga xarajatlarni amalga oshirish tartiblarini belgilab berdi va muqaddam amal qilib kelgan bir qator me'yoriy hujjatlarni o'zida mujassamlashtirdi.

4.2. Respublika va hududiy g'aznachilik hisobraqamlarining yuritilishi

Yuqorida nomi keltirilgan 2007-son "Davlat budjetining g'azna ijrosi Qoidalari"da respublika va hududiy g'azna hisobvaraqlarini qo'llash sharoitida respublika budjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlarning g'azna ijrosini amalga oshirish tartiblari belgilab berildi. Unga ko'ra, davlat budjetiga yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar banklar tomonidan o'rnatilgan tartibda qabul qilinadi va 23402 (005) "Respublika budjetining mablag'lari" hisobvarag'iga kiritiladi hamda belgilangan me'yorlarga muvofiq, banklarda ochilgan tegishli budjetlarning g'azna hisobvaraqlariga ajratiladi.

Budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlari to'lovi moliya yili uchun ajratilgan budjet mablag'lari doirasida tasdiqlangan (aniqlangan) xarajatlar smetalari, shuningdek, 2007-son Qoidalarga muvofiq ro'yxatga olingan, budjetdan mablag' oluvchilarning mahsulot yetkazib beruvchilar bilan tuzgan shartnomalari asosida:

respublika budjetidan moliyalashtiriladigan tashkilotlar bo'yicha — O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi yoki uning hududiy bo'linmalari tomonidan Qoidalarda belgilangan tartibda;

Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti yoki mahalliy budjetlardan moliyalashtiriladigan tashkilotlar bo'yicha — O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining hududiy g'aznachilik bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Respublika g'azna hisobvarag'i. Respublika budjetidan moliyalashtiriladigan barcha budjetdan mablag' oluvchilar g'azna ijrosi bilan to'liq qamrab olingunga qadar, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligiga Markaziy bankning Toshkent shahar Bosh boshqarmasi Hisob-kitob kassa markazida (HKKM) 23402 (006) balans raqami bilan Respublika g'azna hisobvarag'i (RG'H) ochiladi.

RG'H ga respublika budjetining g'azna ijrosi bilan qamrab olingan budjetdan mablag' oluvchilarning kassa xarajatlarini amalga oshirish uchun mablag'lar HKKM da 23402 (005) hisobvarag'i bilan ochilgan respublika budjetining asosiy hisobvarag'idan tushadi.

RG'H dagi mablag'lar taqsimlovchisi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi hisoblanadi.

Respublika budjetidan moliyalashtirishni amalga oshirish uchun ajratilgan budjet mablag'larining bosh taqsimlovchisi hisoblangan budjetdan mablag' oluvchilar, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining tarmoq boshqarmalariga budjetning g'azna ijrosi bilan qamrab olingan har bir budjetdan mablag' oluvchi bo'yicha sertifikat summasining yoyilmasini ilova qilgan holda, shuningdek, budjetning g'azna ijrosi bilan qamrab olinmagan, quyi turuvchi budjetdan mablag' oluvchilarga mablag'larni o'tkazish uchun budjet mablag'lari bosh taqsimlovchilarining budjet depozit hisobvaraqlariga o'tkazilishi lozim bo'lgan qismi bo'yicha mablag'larni RG'H ga o'tkazish uchun rasmiylashtirilgan tayinlash sertifikatlarini taqdim etadi.

Tarmoq boshqarmalari budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan taqdim qilingan tayinlash sertifikatlarini o'rnatilgan tartibda tekshirganlaridan so'ng, ularni ijro uchun O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Davlat budjeti Bosh boshqarmasiga (DBBB) taqdim etadi.

DBBB budjetdan mablag' oluvchilarning tayinlash sertifikatleri asosida respublika budjetining asosiy hisobvarag'idan RG'Hga mablag' o'tkazish uchun to'lov topshiriqnomalarini o'rnatilgan tartibda rasmiylashtiradi va ularni HKKMga ijro uchun taqdim qiladi.

23402 (005) hisobvarag'idan respublika g'azna hisobvarag'iga mablag'lar o'tganligini tasdiqlovchi HKKMdan shaxsiy hisobvaraqdan ko'chirmalar olinganidan so'ng, DBBB ijro etilgan tayinlash sertifikatlarining birinchi nusxalarini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligiga taqdim etadi.

Budjetdan mablag' oluvchilar (moliyalashtirish saqlangan sharoitda — RG'Hda moliyalashtirilgan mablag'lar mavjud bo'lganda) O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligiga RG'Hdan mablag'larni mahsulot yetkazib beruvchilarning bevosita bank hisobvaraqlariga yoki qonunchilikda nazarda tutilgan maqsadlarga o'tkazish uchun to'lov topshiriqnomalarni qoidaga ko'ra, mablag'larni o'tkazish sanasidan bir kun oldin taqdim etadi.

Respublika budjeti qaramog'ida bo'lgan budjetdan mablag' oluvchilarning budjetdan tashqari mablag'lari (ota-onalarning maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni saqlash uchun to'lovlari, ota-onalarning musiqa va san'at maktablarida bolalarni o'qitish uchun to'lovlari, maktabgacha ta'lim muassasalari ishchilaridan ovqatlanish uchun tushgan tushumlar, shuningdek, ijtimoiy ta'minot organlaridan budjet tashkiloti xodimlariga pensiya va ijtimoiy nafaqa to'lash uchun tushgan mablag'lar) o'rnatilgan tartibda RG'Hga kirim qilinadi.

Joriy yilda budjetdan mablag' oluvchilarning joriy moliya yili uchun kelib tushgan debitorlik qarzlari summasi kassa xarajatlarini tiklash orqali RG'Hga kirim qilinadi (budjetdan mablag' oluvchilarning shartnomalar tuzmasdan amalga oshiriladigan to'lovlari bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlar).

Budjetdan mablag' oluvchilarning o'tgan yilgi debitorlik qarzlarning joriy moliya yilida qaytarilgan summalari, shuningdek, tovar-moddiy boyliklarni, asosiy vositalarni sotishdan va inventarizatsiya (tekshirish) natijalari bo'yicha kelib tushgan summalar RG'Hga kirim qilinadi va keyinchalik ushbu summalar budjetdan mablag' oluvchilar joylashgan hududning shartli hisobvaraqa raqami (ShHR) bilan ochilgan, 23402 (005) "Respublika budjeti mablag'lari" daromadlar tranzit hisobvaraqlari orqali respublika budjetining daromadlariga o'tkazilishi bilan alohida shaxsiy hisobvaraqlarda hisobga olinadi.

RG'H shaxsiy hisobvaraqlaridan ko'chirmalar RG'Hda operatsiyalar amalga oshirilganligini tasdiqlovchi, birlamchi to'lov hujjatlarining asl va ko'chirma nusxalari ilovalari bilan, shuningdek, naqd pul mablag'larini berish uchun 23212 "Moliya vazirligi G'aznachiligi mablag'lari" va 23214 "G'aznachilikning hududiy bo'linmalari mablag'lari" hisobvaraqlaridan ko'chirmalar ularga ilovalar bilan, tegishli ravishda, HKKM va tegishli xizmat ko'rsatuvchi banklar tomonidan RG'Hda va 23212 "Moliya vazirligi G'aznachiligi mablag'lari" va 23214 "G'aznachilikning hududiy bo'linmalari mablag'lari" hisobvaraqlarida mablag'lar harakatining keyingi ish kunida doimiy ravishda g'aznachilik bo'linmalariga taqdim etiladi.

Respublika budjeti qaramog'ida bo'lgan budjetdan mablag' oluvchilarni g'azna ijrosi bilan to'liq qamrab olingandan so'ng, ularning xarajatlarini respublika budjetining asosiy hisobvarag'idan

RG'Hga moliyalashtirish to'xtatiladi va asosiy respublika budjeti hisobvarag'i RG'H bilan birlashtiriladi.

Respublika budjetining asosiy hisobvarag'i RG'H bilan birlashtirilgandan so'ng, respublika budjeti daromadlari 23402 (005) "Respublika budjetining mablag'lari" hududiy daromad tranzit hisobvaraqlaridan mablag'lar to'g'ridan to'g'ri RG'Hga kirim qilinadi.

Hududiy g'azna hisobvaraqlari. Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlar qaramog'ida bo'lgan budjetdan mablag' oluvchilarning pul mablag'larini kirim qilish va o'tkazish bo'yicha operatsiyalar hududiy g'azna hisobvaraqlari (HG'H) orqali amalga oshiriladi.

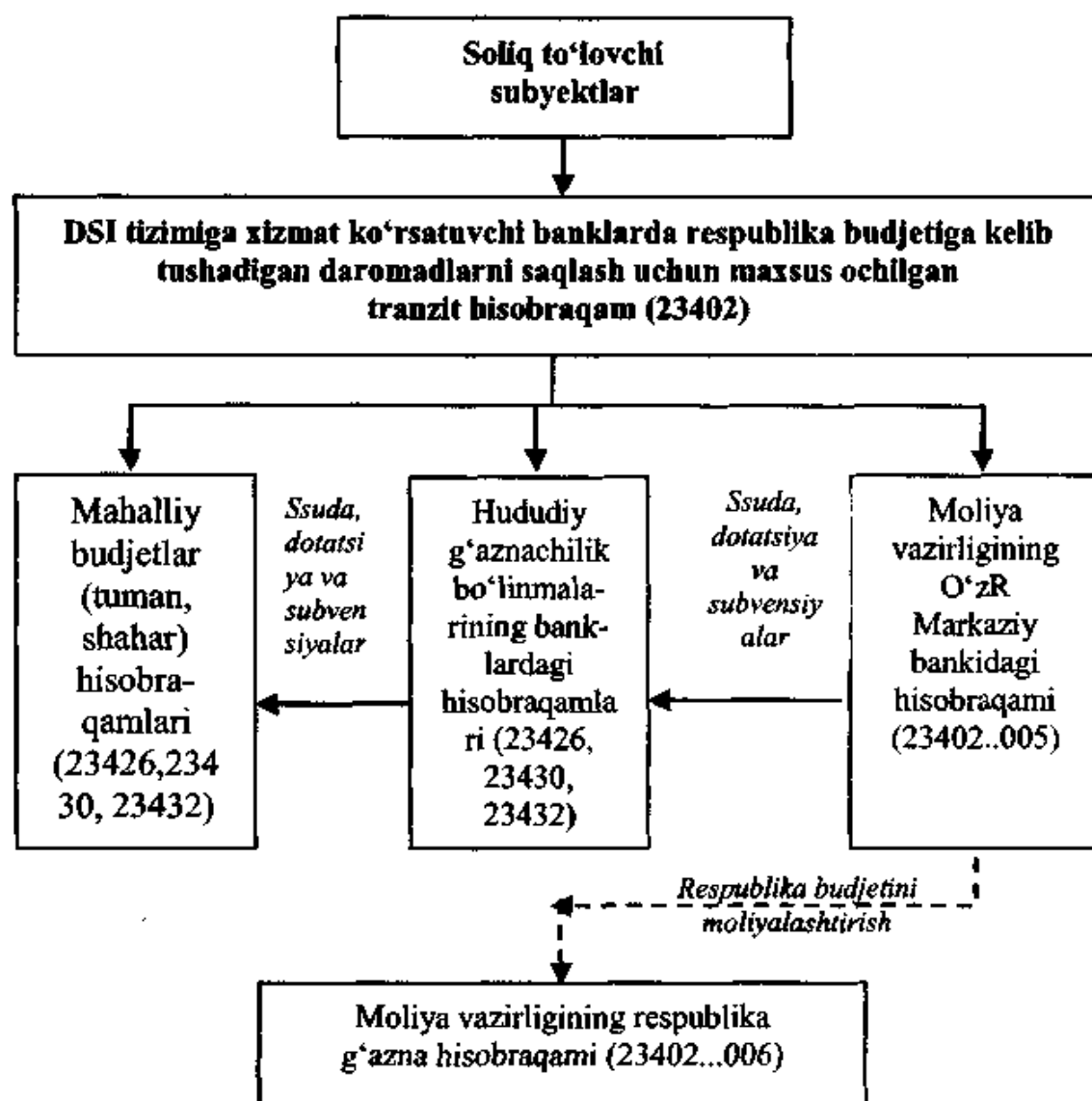
Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti va mahalliy budjetlar qaramog'ida bo'lgan budjetdan mablag' oluvchilarning budjetdan tashqari mablag'lari (ota-onalarning maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni saqlash uchun to'lovlari, ota-onalarning musiqa va san'at maktablarida bolalarni o'qitish uchun to'lovlari, maktabgacha ta'lim muassasalari ishchilaridan ovqatlanish uchun tushgan tushumlar, shuningdek, ijtimoiy ta'minot organlaridan budjet tashkiloti xodimlariga pensiya va ijtimoiy nafaqa to'lash uchun tushgan mablag'lar) o'rnatilgan tartibda HG'Hga kirim qilinadi.

Joriy yilda budjetdan mablag' oluvchilarning joriy moliya yili uchun kelib tushgan debitorlik qarzlari summasi kassa xarajatlarini tiklash orqali HG'Hga kirim qilinadi (budjetdan mablag' oluvchilarning shartnomalar tuzmasdan amalga oshiriladigan to'lovlari bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlar).

Budjetdan mablag' oluvchilarning o'tgan yilgi debitorlik qarzlarning joriy moliya yilida qaytarilgan summolari, shuningdek, tovar-moddiy boyliklarni, asosiy vositalarni sotishdan va inventarizatsiya (tekshirish) natijalari bo'yicha kelib tushgan summalar HG'Hga kirim qilinadi va keyinchalik ushbu summalar budjetdan mablag' oluvchilar joylashgan hududning shartli hisobvaraqa raqami (ShHR) bilan ochilgan 23402 (005) "Respublika budjeti mablag'lari" daromadlar tranzit hisobvaraqlari orqali tegishli budjetlarning daromadlariga o'tkazilishi bilan alohida shaxsiy hisobvaraqlarda hisobga olinadi.

HG'H shaxsiy hisobvaraqlaridan ko'chirmalar HG'Hda operatsiyalar amalga oshirilganligini tasdiqlovchi, birlamchi to'lov hujjatlarining asl va ko'chirma nusxalari ilovalari bilan, shuningdek,

naqd pul mablag'larini berish uchun 23212 "Moliya vazirligi G'aznachiligi mablag'lari" va 23214 "G'aznachilikning hududiy bo'linmalari mablag'lari" hisobvaraqlaridan ko'chirmalar ularga ilovalar bilan, tegishli banklar tomonidan HG'Hda va 23212 "Moliya vazirligi G'aznachiligi mablag'lari" va 23214 "G'aznachilikning hududiy bo'linmalari mablag'lari" hisobvaraqlarida mablag'lar harakatining keyingi ish kunida doimiy ravishda g'aznachilik bo'linmalariga taqdim etiladi.

4.1-rasm. Respublika g'azna hisobraqami va hududiy g'azna hisobraqamlarining alohida ishlash sharoitida davlat budjeti daromadlarining tegishli budjetlarga tushish tartibi chizmasi¹.

¹ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O'quv markazi o'quv materiallari asosida tayyorlandi.

4.3. Yagona g'azna hisobraqamida budjet daromadlari ijrosini hisobga olish

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari qismi asosini mamlakatimizda 2014-yil, 1-yanvardan amalga kiritilgan O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 50-51-52-moddalari bilan belgilab qo'yilgan daromadlar tashkil qiladi.

Davlat budjetiga majburiy to'lovlarning kelib tushishi soliq va bojxona tizimlariga kiruvchi maxsus vakolatli organlar hamda mazkur vazifa zimmasiga yuklatilgan boshqa davlat organlari tomonidan ta'minlanadi.

Davlat budjetiga o'tkaziladigan soliqlar va majburiy to'lovlarning hisobga olinishi yoki budjet hisobiga keragidan ortiq miqdorda o'tkazib yuborilgan summalarning qaytarib berilishi respublikamizda amalda bo'lgan Soliq Kodeksi, Bojxona Kodeksi, shuningdek, 2001-yil, 19-fevralda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining kassa operatsiyalarini amalga oshirish orqali ijrosini ta'minlash to'g'risida"gi 1009-sonli raqam bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan yo'riqnomalar asosida bajariladi.

Davlat budjetining markaziy bo'g'ini bo'lgan respublika budjetiga Soliq Kodeksining 23-moddasida belgilab berilgan umumdavlat daromadlari va majburiy to'lovlari tushiriladi. Ma'lumki, umumdavlat ahamiyatiga ega bo'lgan tartibga soluvchi soliqlar bo'yicha to'lovlar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Budjet parametrlari to'g'risidagi maxsus qarori bilan har moliya yili uchun tasdiqlanadigan normativlar bo'yicha respublika budjetiga o'tkaziladi.

Umumdavlat soliqlarining ayrimlari bo'yicha to'lovlar to'lig'icha respublika budjetiga yoki Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahrining budjetlariga o'tkazilishi mumkin.

Qoraqalpog'iston Respublikasi va mahalliy hokimiyat organlari budjetlariga tartibga soluvchi umumdavlat soliq to'lovlarining normativlarga asosan taqsimlanadigan ma'lum qismi, mahalliy budjetlarga o'tkazilishi belgilab qo'yilgan umumdavlat soliqlarining bir qismi hamda mahalliy soliqlar va boshqa xil yig'imlar bo'yicha to'lovlar o'tkaziladi.

Tartibga soluvchi umumdavlat soliqlardan to'lovlarini bajarish yuzasidan zimmasidagi majburiyatlarni bajaruvchi soliq to'lovchilar tomonidan to'langan soliqlar va boshqa to'lovlar summalari tegishli

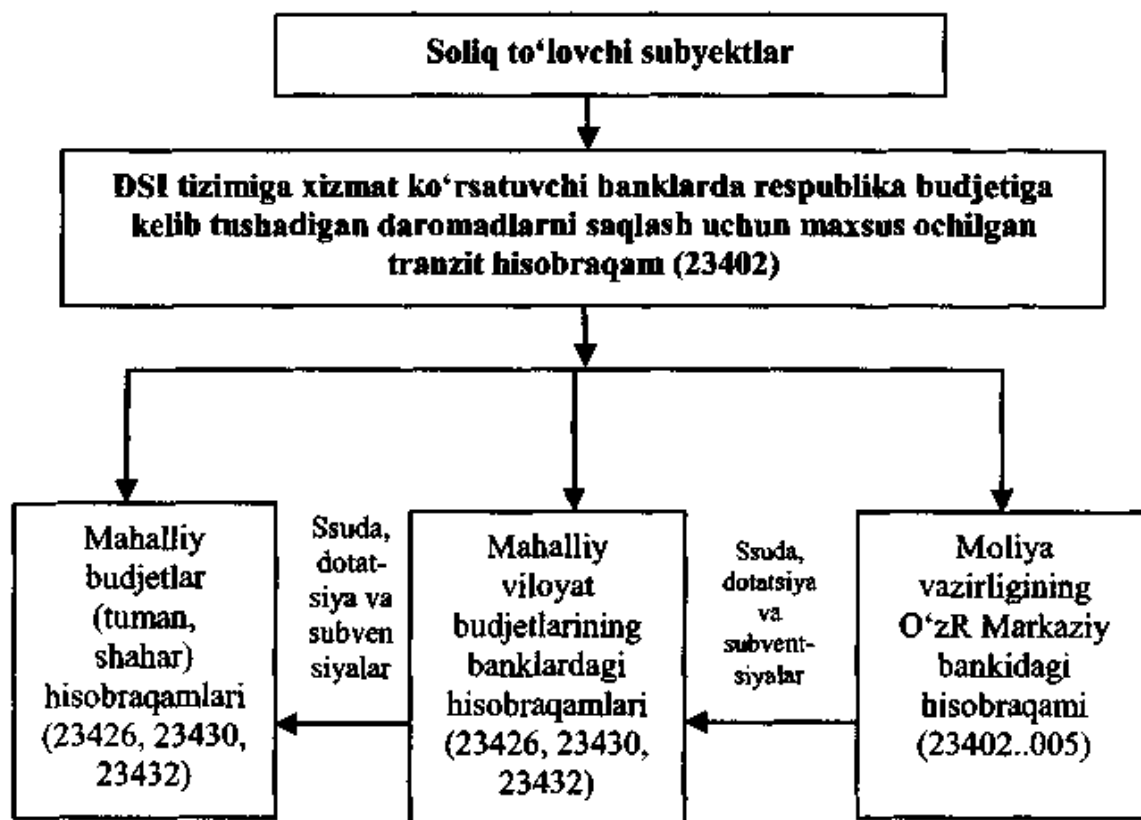
banklar tomonidan respublika budjetiga o'tkaziladi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilanadigan tartib-qoidalarga muvofiq respublika budjetining asosiy hisob-kitob raqamiga jamlanadi, shuningdek, amaldagi qonunchilik normalariga asosan, Qoraqalpog'iston Respublikasi va mahalliy hokimiyat organlarining budjetlariga o'tkazib beriladi.

Mahalliy budjetlar ixtiyorida qoldiriladigan umumdavlat soliqlarining qanday qismi Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika budjetiga, viloyatlarning viloyat budjetiga va Toshkent shahri mahalliy budjetining shahar budjetiga o'tkazilishi, qanday qismini ular tasarrufidagi tuman/shahar budjetlariga o'tkazib berish kerakligini belgilovchi normativlar Qoraqalpog'iston Respublikasining Vazirlar Kengashi, viloyat va Toshkent shahar hokimlari tomonidan tasdiqlanadigan maxsus qarorlar bilan belgilanadi.

Alohida shahar hududiga kiruvchi tumanlarning mahalliy budjetiga umumdavlat soliqlarining qanday qismini ajratib berish lozimligini belgilovchi normativlar, o'z navbatida, viloyat miqyosidagi shahar hokimlari qarorlari bilan tasdiqlanadi.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil, 1-noyabrda PQ-721-sonli Qaroriga muvofiq ravishda, mamlakatimiz hududlarida "Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish" loyihasi muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Mazkur loyiha doirasida amaldagi davlat moliyasi tizimining faoliyatini yorituvchi axborot tizimini takomillashtirish ko'zda tutilgan.

2009-2011-yillar mobaynida yuqorida nomi keltirilgan PQ-721-sonli qaroriga muvofiq, respublikada "Davlat moliya tizimini boshqarishning informatsion tizimi" deb nomlangan zamonaviylashtirilgan amaliy dastur bilan ta'minlash rejalashtirilgan. Mazkur dastur yordamida butun respublika hududida davlat budjeti g'azna ijrosini, shu jumladan, davlat budjeti daromad qismining g'azna ijrosini ta'minlash bilan bog'liq barcha jarayonlarni qamrab olishga imkoniyat yaratiladi.

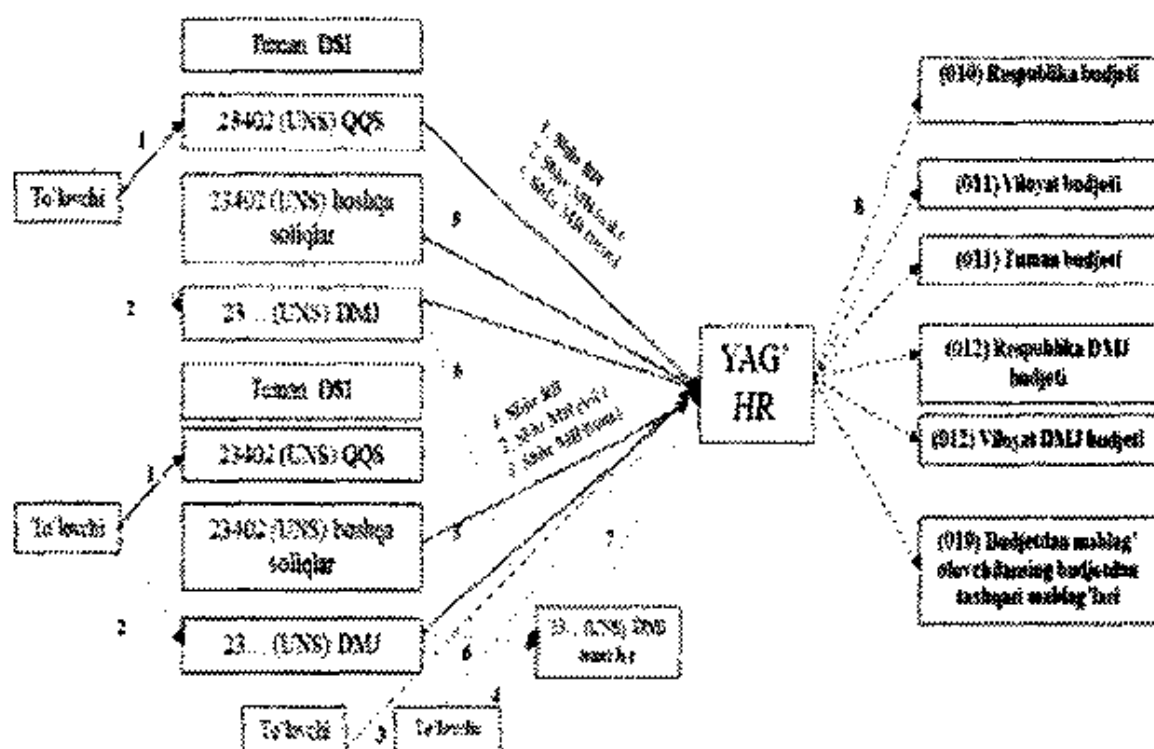
4.2-rasm. Daromadlarning davlat budjetiga tushishining amaldagi tartibi chizmasi¹

Yuqorida keltirilgan chizmada davlat budjetining daromadlar qismini tashkil qiluvchi moliyaviy resurslarning “G‘aznachilik” dasturiy majmuasi ishga tushgunga qadar amal qilib kelgan harakati ko‘rsatilgan (4.2-rasm).

Rasmda ko‘rsatilgan tartib bo‘yicha 2012-yilgacha bo‘lgan davrda budjet tizimi budjetlarining barchasi uchun birdek ochiq bo‘lgan tranzit tarzda harakatlanishi mumkin bo‘lgan daromad va tushumlar saqlanadigan maxsus hisob-kitob raqamlari orqali daromad va tushumlar kirim qilinib kelindi. 2011-yilning oxiriga kelib davlat budjeti mablag‘larini yagona g‘azna hisobvarag‘iga o‘tkazish chora-tadbirlari amalga oshirila boshlandi. Bu davrda O‘zbekiston Respublikasi “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi qonuni talablaridan kelib chiqib, 2012-moliya yilining 1-yanvaridan boshlab davlat budjetining daromadlari va xarajatlari G‘aznachilikning

¹ O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O‘quv markazi o‘quv materiallari asosida.

Yagona g'azna hisobvarag'idan amalga oshirilishiga asoslangan tartiblar yo'lga qo'yildi.

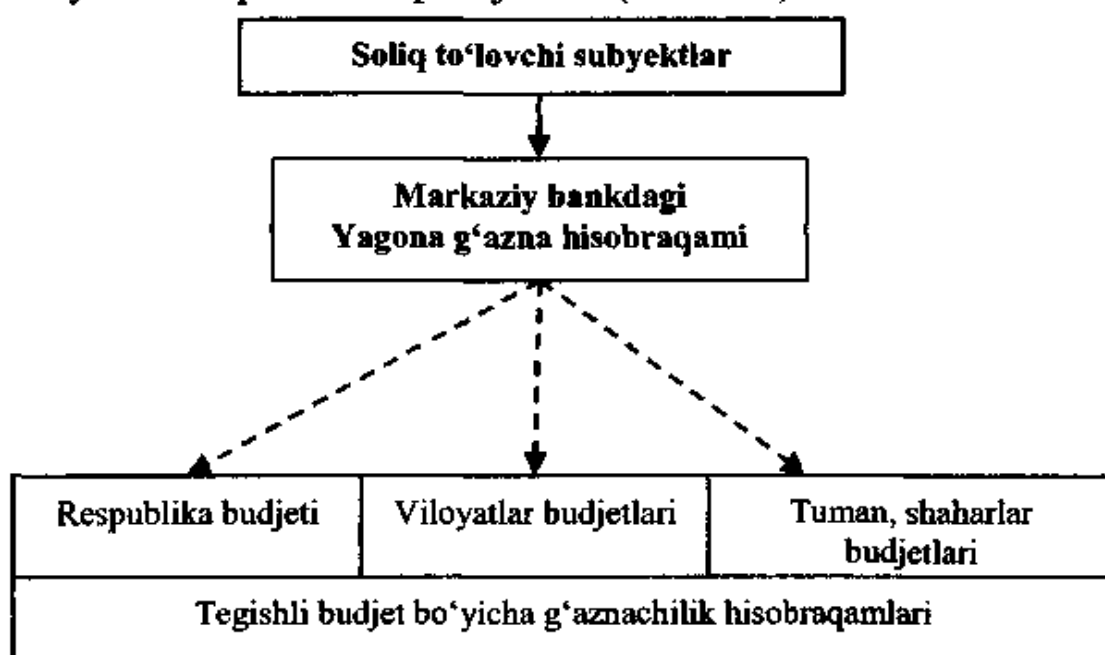
4.3-rasm. Davlat budjeti daromadlarining yagona g'azna hisobraqamida yuritilish tartibi¹

Ushbu tartibga ko'ra, yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan davlat budjetiga o'tkaziladigan soliqlar va majburiy to'lovlar banklar tomonidan qabul qilinadi va belgilangan tartibda 23402, 23403, 23407, 23409, 20207, 20205 va 23411-sonli balans hisobvaraqlarda ochilgan shaxsiy hisobraqamlarga (ShHR) kirim qilinadi va ular hisobidan tegishli budjetlar va Davlat maqsadli jamg'armalari hisobiga belgilangan miqdorlarda ajratmalarni amalga oshirish tartibi 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab joriy etildi. Buning natijasida tegishli budjetlar daromadlari, shu jumladan, davlat maqsadli va boshqa budjetdan tashqari jamg'armalari daromadlari hisobi "G'aznachilik" dasturiy majmuida ular uchun ochiladigan tegishli shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida yuritiladigan bo'ldi (4.3-rasmga qaralsin).

¹ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O'quv markazi o'quv materiallari asosida tayyorlandi.

Joriy qilingan tartibga ko'ra, soliq to'lovchi Davlat soliq qo'mita-sining tuman bo'limlariga soliq va boshqa yig'imlar to'lovini amalga oshiradi (rasmda bu to'lovlar harakati 1 raqami bilan ko'rsatilgan). Shuningdek, soliq to'lovchi subyekt DSQning tuman bo'limlariga davlat maqsadli jamg'armalari (DMJ) ga to'lovlarni (rasmda - 2 raqam bilan belgilangan) amalga oshiradi. Bundan tashqari, to'lovchi to'g'ridan to'g'ri yagona g'azna hisobraqamiga (YaG'H) budjetdan tashqari mablag'lar (ota-onalar badali to'lovlari va boshqalar) to'lovini amalga oshiradi (3); To'lovchi to'g'ridan to'g'ri YaG'Hga DMJ ga yig'imlar to'lovini amalga oshiradi (4); Tuman DSllari budjeti daromadlarini to'lov topshiriqnomalarida tegishli budjet shaxsiy hisobraqamini ko'rsatgan holda, YaG'Hga o'tkazib beradi (5); Tuman DSllari DMJ daromadlarini DMJning tranzit hisobraqamlarga o'tkazib beradi (6); DMJ daromadlari esa DMJning tranzit hisobraqamlaridan YaG'Hga o'tkaziladi (7); Maxsus "G'aznachilik" dasturiy majmui YaG'Hga tushgan barcha daromad-larni tegishli budjet, DMJ mablag'lariga va budjetdan mablag' oluv-chilarning budjetdan tashqari mablag'lariga ular uchun ochilgan shaxsiy hisobraqamlari orqali ajratadi (4.4-rasm).

4.4-rasm. Yagona g'azna hisobraqamida budjet daromadlari ijrosini amalga oshirish tartibi¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O'quv markazi o'quv materiallari asosida tayyorlandi.

Davlat budjeti daromadlarining g'azna ijrosini amalga oshirish borasida joylardagi g'aznachilik bo'linmalari tomonidan quyidagi ustuvor vazifalar bajarilishi lozim:

- davlat budjetiga kelib tushgan mablag'larni ajratib berilishi lozim bo'lgan turli darajadagi budjetlarning g'aznachilikdagi shaxsiy hisobraqamlariga o'tkazib berish bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshirish;

- davlat budjetining daromad qismi bo'yicha g'aznachilik funksiyalarining bajarilishi yuzasidan tegishli hisobotlarni tayyorlash va buxgalterlik hisobotlarini olib borish, bajarilgan barcha funksional jarayonlarga taalluqli ma'lumotlarni G'aznachilik tizimining Bosh kitobida aks ettirib borish;

- davlat budjetining daromadlari, davlat maqsadli va budjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha zarur ma'lumotlarni yig'ish, o'rganib chiqish, tahlil qilish va olingan natijalarni mutasaddi davlat tashkilotlari (davlat soliq va bojxona organlari)ga taqdim etish;

- davlat budjeti daromadlari qismiga soliq va boshqa xil majburiy to'lovlarning tushirilishi, me'yorida ortiqcha ushlanib qolgan soliq va boshqa xil majburiy to'lovlar summasining qaytarib berilishi bilan bog'liq ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash va tegishli ma'lumotlarni tayyorlash;

- "Bank - G'aznachilik" tizimi orqali Yagona g'aznachilik tizimiga davlat budjetining daromadlar qismiga tushiriladigan tushumlarni qabul qilib olish operatsiyalarini bajarish;

- moliya masalalari bilan shug'ullanuvchi mutasaddi davlat organlariga turli darajadagi budjetlarning kirim qismiga tushayotgan mablag'lar haqida ma'lumotlar berib borish;

- joriy qonunchilik normalariga muvofiq davlat budjetining daromadlari qismiga tushiriladigan mablag'lar bilan ishlashga doir boshqa xil operatsiyalarni amalga oshirish.

Xulosa qilib aytganda, dastlab davlat budjeti g'azna ijrosi elementlari joriy qilinayotganda nazarda tutilgan davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalari, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari tushumining yagona g'azna hisobraqamida yuritilishi mablag'larni oqilona boshqarish imkonini beradi, qisqa vaqt oralig'ida budjetga va boshqa maqsadli jamg'armalarga tushgan mablag'larning markazlashtirilgan tartibda hisobini yuritish uchun sharoit yaratadi. Daromadlar ijrosining yagona axborot tizimini joriy qilish orqali

budjet daromadlari to'g'risida tezkor oraliq va yakuniy ma'lumotlarni olish, qayta ishlash va hisobotlarni shakllantirishning yangi uyg'unlashgan texnologiyalari amalda qo'llaniladi. Davlat budjeti xarajatlarini budjet daromadlari bilan muvofiqlashtirish uchun yagona axborot makoni yaratiladi. Ushbu holatlarning natijasi o'laroq, yagona g'azna hisobraqamining joriy etilishi natijasida davlat budjeti daromadlarining g'azna ijrosini amalga oshirish jarayoni soddalashadi, oqilona shaklga keladi va daromadlar ijrosining operativligi va shaffofligi ta'minlanadi. Budjet ko'rsatkichlariga to'g'ri baho berish, mamlakat miqyosida, shuningdek, hududlar darajasida budjet masalalarida tegishli tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zamin yaratiladi.

4.4. G'aznachilik hisobraqamlaridan budjet xarajatlarini to'lash

Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan pul mablag'lari o'tkazilishi quyidagi talablarga asoslangan to'lov topshiriqnomalari bilan G'aznachilik organlari tomonidan amalga oshiriladi:

– moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetalari asosida va budjet mablag'lari bo'yicha budjetdan mablag' oluvchilarning bank hisobraqamlarida mavjud bo'lgan, xarajatlarning tegishli guruhlari bo'yicha budjet mablag'lari qoldiqlarining summalari doirasida;

– agar to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan summa moliya organida ro'yxatdan o'tkazilgan shartnomaga ko'ra to'lanadigan pul mablag'lari summasidan oshmasa;

– tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berilishini va budjetdan mablag' oluvchining yetkazib beruvchidan qarzi mavjudligini tasdiqlaydigan hisobvaraqa-fakturalar yoki boshqa hujjatlar, shuningdek, budjetdan mablag' oluvchi zimmasiga yetkazib beruvchiga bo'nak to'lovini o'tkazish majburiyatini yuklaydigan hujjatlar bo'lganida;

– yetkazib beruvchining to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan nomi va rekvizitlari yetkazib beruvchining shartnomada ko'rsatilgan nomi va rekvizitlariga muvofiq bo'lsa;

– to'lov topshiriqnomasida budjet tasnifining tegishli kodlari to'g'ri ko'rsatilgan bo'lsa.

Yetkazib beriladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun xarajatlarni to'lash bo'yicha to'lovlarni, shu jumladan, bo'nak to'lovlarni amalga oshirish uchun budjetdan mablag' oluvchilar moliya organiga belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov topshiriqnomalarini quyidagi tarzda taqdim etadilar:

a) *besh nusxada*, agar G'aznachilik bo'linmasi va mahsulot yetkazib beruvchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilsa:

- *birinchi nusxasi* - budjetdan mablag' oluvchining tegishli mansabdor shaxslari tomonidan imzolangan va muhr izi bilan tasdiqlangan to'lov topshiriqnomasining nusxasi - budjetdan mablag' oluvchining g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan kassa xarajatlarini amalga oshirish uchun so'rovnomasi bo'lib xizmat qiladi;

- *ikkinchi nusxasi* - G'aznachilik bo'linmasining rahbari va mas'ul shaxsi tomonidan imzolanadi, g'aznachilik bo'linmasining muhr izi bilan tasdiqlanadi va bank uchun g'azna hisobvarag'idan xarajatlar to'lovini amalga oshirish uchun asos bo'ladi;

- *uchinchi nusxasi* - bank filialining to'langanlik to'g'risidagi belgisi bilan mahsulot yetkazib beruvchiga beriladi;

- *to'rtinchi nusxasi* - bank filialining to'langanlik to'g'risidagi belgisi bilan g'azna hisobvarag'idan ko'chirmaga ilova qilinadi va g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'ida kassa xarajatlarini aks ettirish uchun asos bo'ladi;

- *beshinchisi nusxasi* - G'aznachilik bo'linmasining "TO'LANGAN" belgisi bilan va to'langan sana qo'yilgan holda, budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma bilan birgalikda budjetdan mablag' oluvchining vakolatli xodimiga beriladi.

b) *to'rt nusxada*, agar G'aznachilik bo'linmasi va mahsulot yetkazib beruvchiga har xil bank filiallarida xizmat ko'rsatilsa:

- *birinchi nusxasi* - budjetdan mablag' oluvchining tegishli mansabdor shaxslari tomonidan imzolangan va muhr izi bilan tasdiqlangan to'lov topshiriqnomasining nusxasi - budjetdan mablag' oluvchining g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan kassa xarajatlarini amalga oshirish uchun so'rovnomasi bo'lib xizmat qiladi;

- *ikkinchi nusxasi* - G'aznachilik bo'linmasining rahbari va mas'ul shaxsi tomonidan imzolanadi, g'aznachilik bo'linmasining

muhr izi bilan tasdiqlanadi va bank uchun g'azna hisobvarag'idan xarajatlar to'lovini amalga oshirish uchun asos bo'ladi;

- *uchinchi nusxasi* - bank filialining to'langanlik to'g'risidagi belgisi bilan g'azna hisobvarag'idan ko'chirmaga ilova qilinadi va g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'ida kassa xarajatlarini aks ettirish uchun asos bo'ladi;

- *to'rtinchi nusxasi* - G'aznachilik bo'linmasining "TO'LANGAN" belgisi bilan va to'langan sana qo'yilgan holda, budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma bilan birgalikda budjetdan mablag' oluvchining vakolatli xodimiga beriladi.

v) *uch nusxada*, agar G'aznachilik bo'linmasi hamda unga xizmat ko'rsatuvchi bank orasida "Bank-mijoz" dasturiy majmui yo'lga qo'yilgan bo'lsa:

- *birinchi nusxasi* - budjetdan mablag' oluvchining tegishli mansabdor shaxslari tomonidan imzolangan va muhr izi bilan tasdiqlangan to'lov topshiriqnomasining nusxasi - budjetdan mablag' oluvchining g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan kassa xarajatlarini amalga oshirish uchun so'rovnoma bo'lib xizmat qiladi;

- *ikkinchi nusxasi* - G'aznachilik bo'linmasining rahbari va mas'ul shaxsi tomonidan imzolanadi, G'aznachilik bo'linmasining muhr izi bilan tasdiqlanadi va g'azna hisobvarag'idan xarajatlar to'lovini amalga oshirish uchun asos bo'ladi.

- *uchinchi nusxasi* - G'aznachilik bo'linmasining "To'langan" belgisi bilan va to'langan sana qo'yilgan holda budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma bilan birgalikda budjetdan mablag' oluvchining vakolatli xodimiga beriladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar o'z xarajatlarini to'lash uchun moliya organiga mablag'larni o'z bank hisobraqamlaridan o'tkazish uchun to'lov topshiriqnomalari, hisobvara-fakturalar yoki tovar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berilganligini va budjetdan mablag' oluvchining yetkazib beruvchidan qarzi mavjudligini tasdiqlaydigan boshqa hujjatlar, shuningdek, budjetdan mablag' oluvchi zimmasiga yetkazib beruvchiga bo'nak to'lovini o'tkazish majburiyatini yuklaydigan hujjatlarni taqdim etadi. Bo'nak to'lovi hisobiga mablag'larni to'lash uchun budjetdan mablag' oluvchi budjetdan mablag' oluvchi zimmasiga yetkazib beruvchiga bo'nak to'lovini

o'tkazish majburiyatini yuklaydigan hujjatlarga binoan to'lov topshiriqnomasini taqdim etadi.

Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan taqdim etilgan to'lov hujjatlari va ularga ilova qilingan hujjatlarni tekshirish, shuningdek, to'lov topshiriqnomalarini ijro uchun xizmat ko'rsatuvchi bankka topshirishni moliya organlari, qoidaga ko'ra, ular taqdim etilgan kunda amalga oshiradi.

Moliya organlari budjetdan mablag' oluvchi taqdim etgan hujjatlarni ularning talablarga muvofiqligi masalasida tekshiradi. Budjetdan mablag' oluvchilar taqdim etgan to'lov va boshqa hujjatlar Nizom talablariga muvofiq kelmasa, moliya organi ularni budjetdan mablag' oluvchiga qaytarib, to'lov topshiriqnomalarining orqa tomoniga ularga belgi qo'ymasdan, muvofiq emaslik sabablarini ko'rsatadi.

Tayanch so'z va iboralar

Yagona g'azna hisobraqami, respublika g'azna hisobraqami, hududiy g'azna hisobraqamlari, daromadlar g'azna ijrosi, xarajatlar to'lovi, to'lov hujjatlari, schyot-faktura, ish haqi qaydnomalari, to'lov topshiriqnomasi.

Takrorlash uchun savollar

1. Respublika va hududiy g'azna hisobraqamlarining mazmuni nima, tayinlanishi va yuritilish tartibi qanday?
2. Yagona g'azna hisobraqamiga o'tishning afzalliklari nimada?
3. Budjet daromadlarini yagona g'azna hisobraqamida yuritish tartibi qanday?
4. Budjet xarajatlarini yagona g'azna hisobraqamidan to'lab berish qanday tartibda amalga oshiriladi?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Yagona g'azna hisobraqamida daromadlarni kirim qilish va xarajatlarni to'lash tartibini aks ettiruvchi chizma tayyorlang va ularni izohlovchi xulosa yozing.
2. Respublika va hududiy g'azna hisobraqamlaridan yagona g'azna hisobraqamiga o'tish davrida amalga oshirilgan tadbirlar va qabul qilingan me'yoriy hujjatlar sharhini keltiring.

3. Davlat budjeti yagona g'azna hisobraqamini yuritishning jahon tajribalarini o'rganing va xulosalaringizni mustaqil ta'lim daftaringizda aks ettiring.

Test savollari

1. Yagona g'azna hisobvarag'iga kiritilgan budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari qayerda aks ettiriladi?

- A. Budjet tashkilotlarining daromadlarida
- B. Davlat budjetining g'azna ijrosi bo'yicha hisobotlarida
- C. Budjet tashkilotlari xarajatlar smetalarida
- D. Budjet tashkilotlarining hisobvaraqlarida

2. Yagona g'azna hisobvarag'iga kiritilgan davlat budjetiga to'lanadigan soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlar qayerda aks ettiriladi?

- A. Respublika budjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti, mahalliy budjetlar, davlat maqsadli jamg'armalari daromadlarida
- B. Budjet tashkilotlari xarajatlar smetalarida
- C. Davlat budjetining g'azna ijrosi bo'yicha hisobotlarida
- D. Respublika budjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti, mahalliy budjetlar, davlat maqsadli jamg'armalari xarajatlarida

3. G'aznachilik qayerda yagona g'azna hisobvaraqdan tashqari boshqa bank hisobvaraqlari ochish huquqiga ega?

- A. Boshqa banklarda
- B. Hech qayerda
- C. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida
- D. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida va tijorat banklarida

4. Yagona g'azna hisobvarag'i belgilangan tartibda G'aznachilik tomonidan qayerda ochiladi?

- A. Tijorat banklarida
- B. Federal rezerv tizimida
- C. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida
- D. Moliya vazirligi G'aznachiligida

5. Yagona g'azna hisobvarag'idan kimlarning xarajatlari to'lanadi?

- A. Davlat budjetida mablag'lar nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning xarajatlari, davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari

- B. Davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari
  - C. Davlat budjetida mablag'lar nazarda tutilgan jismoniy shaxslarning xarajatlari
  - D. Davlat budjetida mablag'lar nazarda tutilgan yuridik shaxslarning xarajatlari
- 6. Yagona g'azna hisobvarag'iga qaysi mablag'lar kiritiladi?**
- A. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari
  - B. Davlat budjeti, davlat maqsadli jamgarmalari mablag'lari
  - C. Davlat budjeti, davlat maqsadli jamgarmalari hamda budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari
  - D. Tashkilotlarning o'z mablag'lari
- 7. Yagona g'azna hisobvarag'i qanday hisobvara q hisoblanadi?**
- A. Shaxsiy hisobvara q
  - B. G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisobvarag'i
  - C. Hududiy moliya bo'linmalari tomonidan boshqariladigan hisobvara q
  - D. Tashkilotlarning shaxsiy hisobvarag'i
- 8. Ortiqcha to'langan soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlar summolari G'aznachilik tomonidan qaysi hisobdan qaytariladi?**
- A. Shaxsiy hisobvara qdan
  - B. Yagona g'azna hisobvarag'idan yoki G'aznachilikning boshqa bank hisobvaraqlaridan
  - C. Tashkilotlarning shaxsiy hisobvarag'idan
  - D. Budjet tashkilotlarining hisobvarag'idan

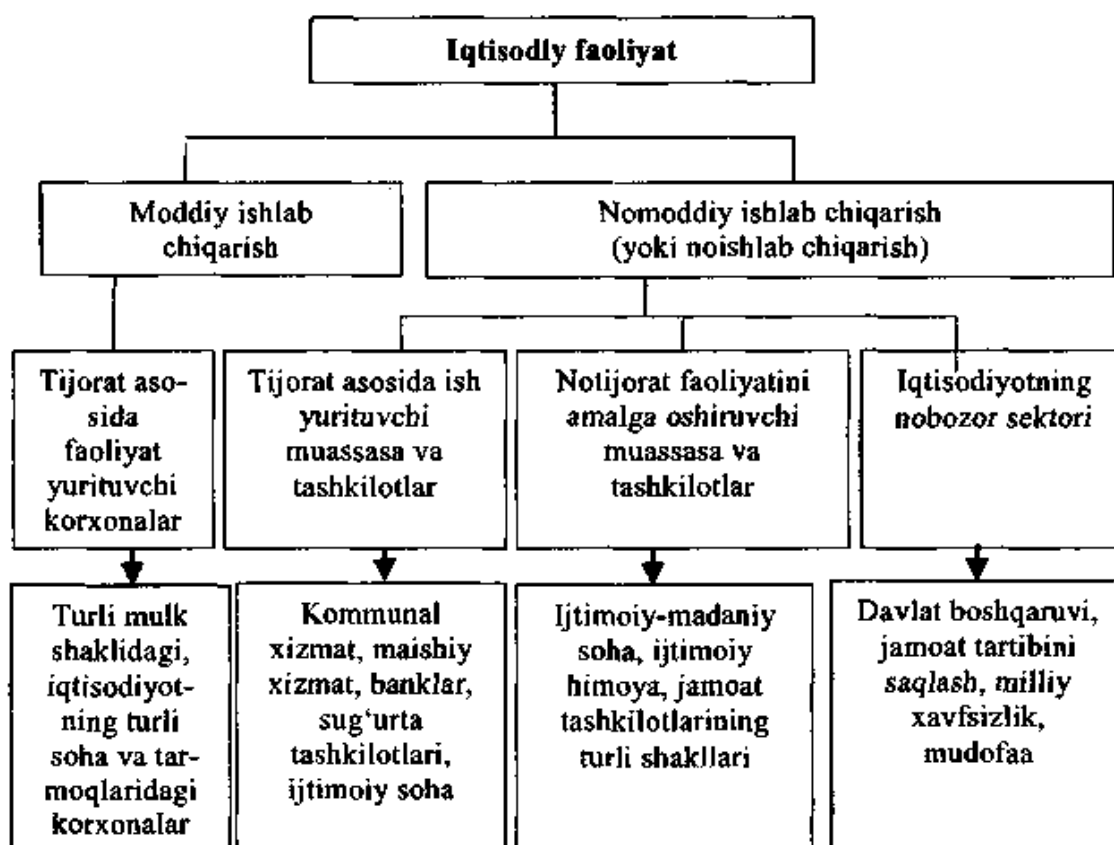

5-BOB. G‘AZNACHILIKDA BUDJET TASHKILOTLARI XARAJATLAR SMETALARINI VA ULARGA KIRITILADIGAN O‘ZGARISHLARNI RO‘YXATGA OLISH

5.1. Budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasi to‘g‘risida umumiy tushuncha

“Iqtisodiyot nazariyasi” va “Moliya” fanlaridan bizga ma’lumki, iqtisodiyot va ijtimoiy hayot sohalari ikki yirik sohadan iborat (5.1-rasm):

1. Moddiy ishlab chiqarish sohasi.
2. Nomoddiy ishlab chiqarish (yoki noishlab chiqarish) sohasi.

5.1-rasm. Iqtisodiyot va ijtimoiy hayot sohalari¹

Moddiy ishlab chiqarish sohasida moddiy qiymatliklar yaratiladi, tovarlar ishlab chiqariladi, xizmatlar ko‘rsatiladi, ishlar bajariladi.

¹ Nurmuxamedova B., Kabirova N. Moliya. O‘quv qo‘llanma. - T.: "Vneshinvestprom". 2013. 180-bet.

Noishlab chiqarish sohasida turli xizmatlar (maishiy, kommunal, ijtimoiy, davlat boshqaruvi, mamlakat mudofaasi, milliy xavfsizlik, ichki ishlar xizmatlari) ko'rsatiladi.

Noishlab chiqarish muassasa va tashkilotlarining bir qismi tijorat hisobi asosida ish yuritsa, bir qismi notijorat faoliyatini olib boradi. Bu faoliyatning pirovard maqsadi tijorat foydasiga ega bo'lish bo'lmaydi, lekin ularning qo'shimcha daromadlarni jalb qilishga bo'lgan intilishlarini ham inkor etmaydi. Bunday muassasalarning aksariyati "budjet tashkiloti" maqomida faoliyat yuritadi.

O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 4-moddasida budjet tashkilotlariga quyidagicha ta'rif berilgan: "*Budjet tashkiloti* – davlat funksiyalarini amalga oshirish uchun belgilangan tartibda davlat hokimiyati organlarining qaroriga ko'ra tashkil etilgan, davlat budjeti mablag'lari hisobidan saqlab turiladigan notijorat tashkilot"¹. Bu tashkilotlar, asosan, yuridik shaxs maqomiga ega bo'lib, ularning faoliyati bu maqomning barcha talablariga (moddiy-texnika bazasi va faoliyat sohasi bo'yicha xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanish uchun yetarli sharoitning mavjudligi, buxgalter kadrlarning mavjud bo'lishi, shaxsiy hisobraqamining mavjud bo'lishi va sh.k.) javob berishi kerak. Lekin bugungi kunda yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan budjet tashkilotlari ham faoliyat yuritib kelmoqda. Ularga tegishli davlat boshqaruv organlari (bosh bo'linma sifatidagi budjet tashkiloti) huzuridagi markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalteriyalari tomonidan xizmat ko'rsatiladi (masalan, tuman madaniyat bo'limiga qarashli markaziy kutubxonalar tizimi, tegishli hokimiyatlar bo'linmalariga qarashli veterinariya uchastkalari va punktlari va sh.k.).

Davlat budjeti hisobiga mablag' bilan ta'minlanadigan tarmoqlarda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash mexanizmini takomillashtirish, budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanish maqsadida 1999-yil, 3-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 414-son Qarori qabul qilindi. Mazkur Qaror 2000-yil, 1-yanvardan boshlab budjet tashkilotlari xarajatlarini mablag' bilan ta'minlashning yangi tartibini belgilab berdi. U quyidagilarni nazarda tutadi:

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. 4-modda.

– budget mablag‘laridan tejab, samarali va aniq foydalanish hamda budget intizomini mustahkamlash uchun budget tashkilotlari rahbarlarining mustaqilligini kengaytirish va mas‘uliyatini oshirish;

– budget tashkilotlarini mablag‘ bilan ta‘minlash mexanizmini soddalashtirish va budget mablag‘laridan foydalanishda yuqori natijalarga erishish maqsadida mavjud mablag‘larni oqilona taqsimlash uchun imkoniyatlar yaratish;

– ish haqi va unga tenglashtirilgan to‘lovlarni, ish haqiga qo‘shimchalar, kapital qo‘yilmalar va boshqa xarajatlarni guruhlagan holda bir satrda mablag‘ bilan ta‘minlash usulida budget tashkilotlarini normativlar bo‘yicha (faoliyat turiga ko‘ra) mablag‘ bilan ta‘minlashning yangi tartibini joriy etish;

– budgetdan mablag‘ bilan ta‘minlashni budget tashkilotlarining faoliyat turi bo‘yicha tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish faoliyatini kengaytirish bilan birga qo‘shib olib borish;

– budget tashkilotlari xodimlari mehnatini rag‘batlantirish, ular faoliyati samaradorligini oshirish va kadrlarning o‘rnashib qolishi uchun shart-sharoitlar yaratish.

Mazkur Qarorning to‘liq ijrosini ta‘minlash maqsadida yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lgan faoliyatdagi tashkilotlarga qo‘shimcha ravishda 2000-yildan boshlab bir qator budget tashkilotlari va muassasalariga yuridik shaxs maqomi berilgan. Bular:

Maorif sohasida:

– kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar, bolalar uylari;

– umumta‘lim maktablari, gimnaziyalar, litseylar, maktablararo o‘quv-ishlab chiqarish kombinatlari – o‘quvchilar kontingenti 400 kishidan kam bo‘lmasa;

– internatlar – o‘quvchilar kontingenti 200 kishidan kam bo‘lmasa;

– maktabgacha tarbiya muassasalari – bolalar kontingenti 350 kishidan kam bo‘lmasa;

– viloyat va tuman (shahar) ahamiyatiga molik maktabdan tashqari muassasalar;

Sog‘liqni saqlash sohasida:

– kasalxonalar (ixtisoslashtirilgan markazlar bilan), tug‘ruqxonalar, tibbiy-sanitariya qismlari, dispanserlar, shifoxonalar;

– bolalar uylari, bolalar sanatoriylari, kattalar uchun sil kasalliklari sanatoriylari;

– tajriba tariqasida ochilgan qishloq vrachlik punktlari.

Izoh: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil, 26-fevral “Xalq ta‘limi muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Farmoni ijrosini ta‘minlash doirasida

barcha turdagi ta'lim muassasalariga ularning kontingentidan (o'quvchilar, bolalar, tarbiyalanuvchilar sonidan) qat'i nazar yuridik shaxs maqomi berildi.

Budjet tashkilotlari bo'ysunuviga ko'ra respublika budjeti va mahalliy (viloyat, tuman, shahar) budjetlardan mablag' bilan ta'minlanadi, ularning joriy faoliyati budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlashning o'rnatilgan tartibiga asosan moliyalashtiriladi, bunda yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan tashkilotlar mustaqil ravishda o'z moliyaviy rejalarini *xarajatlar smetasi* shaklida qonunchilik bilan belgilangan tartibda ishlab chiqadi.

Xarajatlar smetasi – budjet tashkilotining unga ajratilgan budjet mablag'larining hajmi, maqsadli yo'nalishi va yil choraklari (har bir chorakning oylari) bo'yicha taqsimlanishini belgilab beruvchi asosiy moliyaviy hujjati.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010-yil, 29-oktabrdagi 92-son buyrug'i bilan tasdiqlanib, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil, 19-noyabrda 2157-son bilan ro'yxatga olingan “O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom”¹ga muvofiq, budjet tashkilotlarida smetalarning quyidagi *turlari* amalda qo'llaniladi (5.2-rasm):

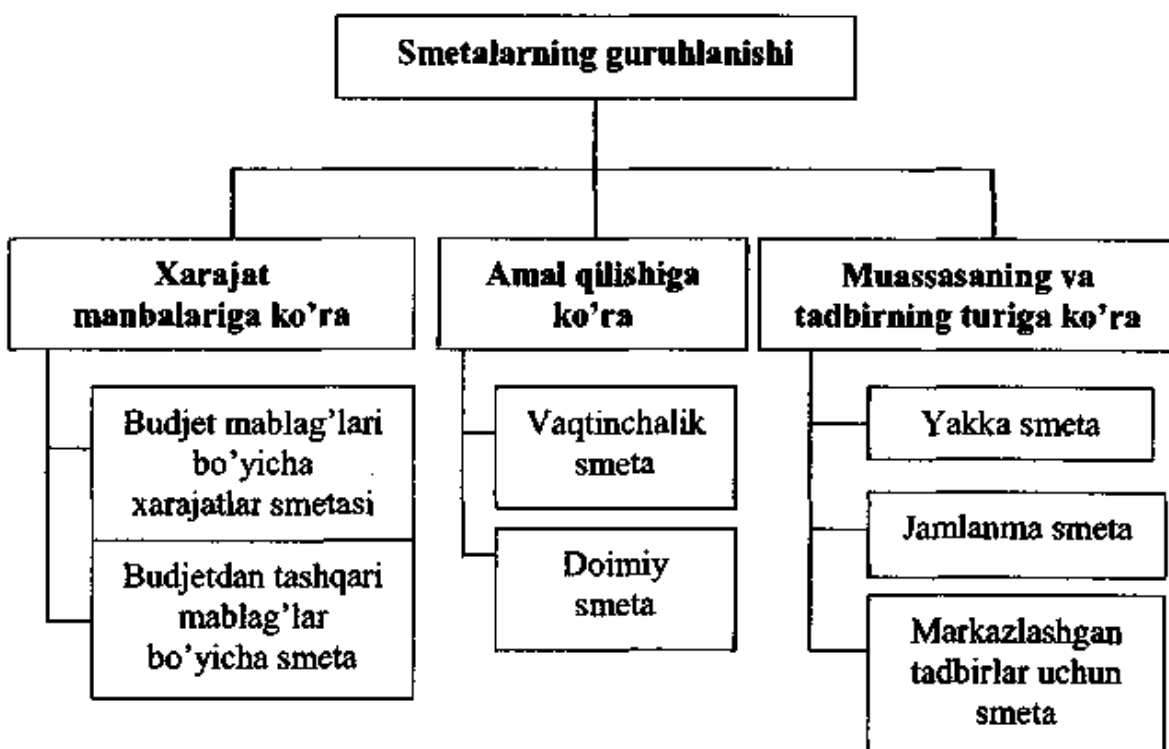
- yakka (individual) smetalar;
- jamlanma smetalar;
- budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smetalar;
- markazlashgan tadbirlar uchun smetalar.

Yakka smetalar yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan alohida olingan muassasa bo'yicha tuziladi. Masalan, muayyan hududda (tuman yoki shaharda) joylashgan yuridik shaxs maqomida faoliyat yurituvchi davlat sog'liqni saqlash muassasasi (kasalxona, qishloq vrachlik punkti, ixtisoslashgan dispanser va sh.k.) mustaqil ravishda budjetdan to'lanishi ko'zda tutilgan o'z xarajatlari yakka smeta asosida rejalashtiradi.

---

¹ “O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami”, 2010-yil, 47-son, 440-modda.

Jamlanma smetalar yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lmagan va tegishli davlat boshqaruv organlari huzuridagi markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalteriyalari tomonidan xizmat ko‘rsatilayotgan tashkilotlar bo‘yicha tuziladi (masalan, tuman madaniyat bo‘limiga qarashli markaziy kutubxonalar tizimi bo‘yicha).

5.2-rasm. Budget tashkilotlari xarajatlar smetalarining guruhlanishi¹.

O‘zbekiston Respublikasi Budget Kodeksida keltirilishicha, “jamlanma xarajatlar smetasi – budget mablag‘larini taqsimlovchi tomonidan uning tasarrufidagi budget tashkilotlarining va budget mablag‘lari oluvchilarning xarajatlar smetalari asosida tuziladigan xarajatlar smetasi” hisoblanadi.

“Yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lmagan va tegishli davlat boshqaruv organlari (bosh bo‘linma sifatidagi budget tashkiloti) huzuridagi markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalte-

¹ “O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko‘rib chiqish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida Nizom” asosida

riyalari tomonidan xizmat ko'rsatilayotgan tashkilotlar bo'yicha quyidagi alohida hollarda *jamlanma xarajatlar smetasi* tuzilishi mumkin:

- bir turdagi kichik tashkilotlar bo'yicha - veterinar uchastkalar va punktlar hamda boshqa tashkilotlar bo'yicha;
- bir turdagi yirik tashkilotlar bo'yicha, qachonki ularga xo'jalik xizmatlarini ko'rsatish xo'jalik xizmatlarni ko'rsatuvchi maxsus guruhlar orqali markazlashtirilgan holda amalga oshirilsa;
- fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bo'yicha;
- ozodlikdan mahrum etilgan joylardan qaytgan shaxslarga ijtimoiy moslashuv markazlari hamda voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlari bo'yicha.**

*Izoh: 2157-son bilan ro'yxatga olingan "O'zbekiston Respublikasi Davlat budgetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" dan (II-bob, 1-§, 16-punkt).

Budgetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta – tashkilotlar tomonidan joriy moliya yili uchun tuziladigan va tasdiqlanadigan hujjat bo'lib, unda tashkil bo'lish manbalari va ushbu mablag'larning qonunchilikka muvofiq foydalanish yo'nalishlari ko'rsatilgan holda, budgetdan tashqari daromadlar tushumlarining prognoz hajmlari aks ettiriladi. Masalan, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida talabalarni o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushgan mablag'lar va ularni ishlatish yo'nalishlari budget qonunchiligi (xususan, 2157-sonli Nizom) bilan belgilangan tartibda budgetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta asosida rejalashtiriladi.

"Tashkilotlar quyidagi budgetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smetalarni tuzadilar:

- Budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi;
- Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi;
- ta'lim muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushumlar;
- qonunchilikda belgilangan boshqa barcha budgetdan tashqari mablag'lar, jumladan, vazirliklar va idoralarning budgetdan tashqari jamg'armalariga yo'naltirilayotgan davlat bojlari, yig'imlar va soliq bo'lmagan to'lovlardan, ma'muriy va moliyaviy jazolardan ajratmalar.

Budgetdan tashqari mablag'lar bo'yicha (Budget tashkilotlarini

rivojlantirish jamg'armasi va Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi bundan mustasno) smetalar tegishli moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi."*

*Izoh: 2157-son bilan ro'yxatga olingan "O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" dan (IV-bob, 47-punkt).

Markazlashgan tadbirlar uchun smetalar – vazirliklar, idoralar va hokimiyatlar boshqarmalari va bo'limlari tomonidan markazlashtirilgan holda amalga oshiriladigan xarajatlar bo'yicha tuziladi va har bir markazlashgan tadbir uchun alohida ishlab chiqiladi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini qishki kiyim-bosh bilan ta'minlash, birinchi sinf o'quvchilariga o'quv qurollari va anjomlari komplekti taqdim qilish bilan bog'liq tadbirlar uchun tegishli vazirlik darajasida markazlashgan tadbirlar uchun smetalar ishlab chiqiladi.

"O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari va hokimiyatlar boshqarmalari va bo'limlari markazlashtirilgan holda amalga oshiriladigan xarajatlar bo'yicha ularning o'zini saqlash uchun xarajatlar smetasidan tashqari tashkilotning markazlashtirilgan tadbirlari uchun xarajatlar smetasini tuzadilar. Bunda, O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari va hokimiyatlar boshqarmalari va bo'limlari tomonidan markazlashtirilgan holda bir necha tadbirlar (tizimdagi barcha tashkilotlar bo'yicha qo'riqlash xizmatini to'lash, xizmat kiyimini sotib olish, yagona axborot-kompyuter tizimiga xizmat ko'rsatish, seminarlar o'tkazish va boshqalar) bo'yicha xarajatlar amalga oshirilayotganda, xarajatlar smetasiga har bir to'lanadigan markazlashtirilgan tadbirlar bo'yicha hisob-kitoblar ilova qilinadi."

*Izoh: 2157-son bilan ro'yxatga olingan "O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" dan (IV-bob, 1-§, 22-punkt).

Xarajatlar smetasi va budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta bir yillik muddatga – 1-yanvardan 31-dekabrgacha bo'lgan

davrga tuziladi (mavsumiy tadbirlar uchun yoki joriy moliya yilida ishga tushiriladigan tashkilotlar bo'yicha esa ularning mazkur yildagi faoliyat ko'rsatish oylariga tuziladi va amal qiladi).

Budjet qonunchiligida kelgusi moliya yili uchun davlat budjeti yil boshlangunga qadar qabul qilinmagan holatdagi xatti-harakatlar belgilab berilgan. Xususan, agar moliya yili boshlangunga qadar shu yilga mo'ljallangan davlat budjeti mamlakat qonun chiqaruvchi organi tomonidan qabul qilinmasa, budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash ular tomonidan tuzilgan *vaqtinchalik xarajatlar smetasi* asosida amalga oshiriladi.

Vaqtinchalik xarajatlar smetasi – budjet tashkilotining (yoki budjet mablag'lari oluvchining) xarajatlar smetasi tasdiqlanganiga va ro'yxatdan o'tkazilguniga qadar amal qiladigan hujjat bo'lib, unda qonun hujjatlaridagi o'zgartirishlar hisobga olingan holda uning uchun nazarda tutilgan budjetdan ajratiladigan mablag'lar har oy uchun aks ettiriladi. Vaqtinchalik xarajatlar smetasi oylar kesimida birinchi chorakdan oshmagan davr uchun tuziladi, ko'rib chiqiladi va tasdiqlanadi. Bunda har oylik xarajatlar o'tgan moliya yilining oxirgi choragida budjet tashkiloti tomonidan sarflangan budjet mablag'larining uchdan bir qismidan oshib ketmasligi shart.

“Kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun budjet tashkilotlarining va budjet mablag'lari oluvchilarning vaqtinchalik xarajatlar smetalari joriy moliya yilining 25-dekabrigacha tuziladi, tasdiqlanadi va ro'yxatdan o'tkaziladi”¹.

Vaqtinchalik xarajatlar smetasi asosiy smeta tasdiqlanganiga qadar amalda bo'ladi, bunda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasidagi birinchi chorak uchun ko'zda tutilgan xarajatlar summasi tashkilotlarning vaqtinchalik xarajatlar smetasida rejalashtirilgan xarajatlar summasidan kam bo'lishi mumkin emas.

Budjet tashkilotlari o'zlarining xarajatlarini hisoblab chiqishda va smetalarni rejalashtirishda quyidagilarga amal qiladi:

– O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qarorlari, Prezident Farmonlari va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlari, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining normativ hujjatlariga;

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. 104-modda.

– budjet tashkilotlari xarajatlarini rejalashtirishning normativ uslubiga;

– tovar va xizmatlarning davlat tomonidan tartibga solinadigan baholari va tariflariga, shuningdek, nodavlat korxonalar va tashkilotlarning ayrim tovarlari va xizmatlari baholariga;

– yuqori turuvchi tashkilotlar rahbarlarining o‘zlari tasarrufidagi muassasalarning kelgusi yil uchun xarajatlar smetalarini tuzish masalalari bo‘yicha ko‘rsatmalari va takliflariga, agarda ular qonun hujjatlariga zid bo‘lmasa,

– bolalar va boshqa ijtimoiy-madaniy tashkilotlarda ovqatlanishga ketadigan xarajatlar summasi tashkilotlarning ayrim turlari uchun qonun hujjalari bilan tasdiqdangan ovqatlanish me‘yorlari va ovqatlanish kunlari sonidan kelib chiqib hisoblanadi;

– dori-darmonlarga ketadigan xarajatlar summasi qonun hujjalari bilan belgilangan pul xarajatlari me‘yoriga qarab hisoblab chiqiladi;

– ijtimoiy-madaniy tashkilotlarning ayrim guruhi uchun kiyim-kechak, poyabzal, choyshab, yotoq anjomlari va boshqa yumshoq jihozlar sotib olishga ketadigan xarajatlar moddiy ta‘minotning amaldagi me‘yorlari asosida, lekin ajratilgan mablag‘lar doirasida hisoblanadi.

5.2. Xarajatlar smetalarini tuzish, ko‘rib chiqish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi

Yuqoridagi paragrafda O‘zbekiston Respublikasida budjetdan moliyalashtirish va budjetdan mablag‘ oluvchilarning aksariyat qismini tashkil qiluvchi budjet tashkilotlarida moliyaviy rejalashtirishning me‘yoriy-huquqiy asoslarini tashkil qiluvchi hujjatlar sharhini keltirgan edik. Ushbu hujjatlar qatorida nomi keltirilgan “O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko‘rib chiqish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida Nizom”¹ bugungi kunda budjet tashkilotlari xarajatlarini smeta asosida rejalashtirish va moliyalashtirish tartibini belgilab beradi.

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil, 19-noyabrda 2157-son bilan ro‘yxatga olingan.

Budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasi Davlat budjeti xarajatlarining iqtisodiy tasnifiga muvofiq xarajatlar guruhlari bo'yicha, 4 guruh xarajatlarining to'liq yoyilmasini va hisob-kitoblarni o'z ichiga olgan holdagi ilova bilan birgalikda tuziladi.

Ilova xarajatlar smetasining ajralmas qismi bo'lib, smetaning prognoz hisob-kitoblarni asoslaydi va hisobot tuzish maqsadida foydalaniladi.

Xarajatlar smetasini tuzish bo'yicha ishlarni tashkil etish davomida O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari o'zlariga bo'ysunuvchi tashkilotlarga tegishli xalq deputatlari Kengashi sessiyasining budjetni tuzish tartibi va muddati to'g'risidagi qaroridan va moliya organining ushbu masala bo'yicha ko'rsatmalaridan kelib chiqib, kelgusi yil uchun smetalarni tuzish tartibi va muddatlari to'g'risida ko'rsatmalar beradi.

Buning uchun O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari va idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari o'zlariga qarashli tashkilotlarning rahbarlari hamda tegishli xodimlari kengashini chaqiradi va xarajatlar smetasini tuzish tartibi, muddatlari to'g'risida yo'l-yo'riqlar ko'rsatadi, ularga tashkilotlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga va ularga xarajatlar smetasini tuzish masalalari bo'yicha qonunchilik talablarini tushuntiradi, budjet mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasi hisob-kitoblarining qonunchilikka muvofiq kelishi, xarajat qilishda moliya intizomiga, iqtisod qilish tartibiga rioya qilish haqida ko'rsatmalar beradi, shuningdek, xarajatlar smetasini tuzish hamda blankalarni to'ldirish texnikasi masalalari bo'yicha yo'l-yo'riqlar ko'rsatadi.

Bir vaqtning o'zida o'zlariga qarashli tashkilotlarga ijtimoiy rivojlanishning iqtisodiy ko'rsatkichlari asosida (sinflar, o'quvchilar, bolalar, shifoxonalarda joy-kunlar, bola-kunlar soni va boshqalar) kelgusi yil uchun ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini yozma ravishda xabar qiladi.

Xarajatlar smetasi bo'yicha xarajatlarni hisoblab chiqish mablag'larga bo'lgan ehtiyojga muvofiq iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ko'rsatkichlari va iqtisod qilishning qat'iy tartibini amalga oshirishni hisobga olgan holda amalga oshirilishi shart.

Xarajatlarni hisoblab chiqishda quyidagilarga amal qilish kerak:

– O'zbekiston Respublikasi qonunlari va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlari va farmoyishlari, shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, tegishli hokimiyatlarning ularga berilgan huquq va vakolatlar doirasida qabul qilingan qaror va farmoyishlariga;

– budjet tashkilotlarining belgilangan tartibda tasdiqlangan xarajatlar me'yorlariga;

– tovar va xizmatlarning davlat tomonidan tartibga solinadigan baholari va tariflariga.

Jumladan:

– xarajatlar smetasiga ish haqi uchun mablag'lar qonunchilik bilan belgilangan maoshlari va ish haqi stavkalari hamda ularga qo'shimcha to'lovlardan, amaldagi namunaviy shtatlar va me'yorlarga rioya qilishdan kelib chiqib kiritiladi. Ishbay usul bilan bajariladigan ishlar uchun ish haqi xarajatlar smetasiga budjet yiliga xarajatlar smetasida ko'zda tutilgan ish hajmlaridan kelib chiqib kiritiladi;

– pedagog xodimlar ish haqi uchun mablag'larni ajratishda, qonunchilikda belgilangan ish haqi stavkalaridan va o'quv rejasiga muvofiq daftar tekshirish, sinf rahbarligi va boshqalar uchun qo'shimcha haq to'lashni hisobga olgan holda tuzilgan tarifkatsiyalardan kelib chiqilishi lozim;

– tibbiyot xodimlari ish haqi uchun mablag'larni ajratishda, ish haqi stavkalari va qonunchilikka muvofiq mehnatga haq to'lash shartlarini hisobga olgan holda tuzilgan tibbiyot xodimlari tarifkatsiyalaridan kelib chiqilishi lozim;

– oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limda ta'lim oluvchilarning stipendiya xarajatlari belgilangan stipendiyalar miqdori va stipendiya ta'minoti tartibidan kelib chiqqan holda hisoblanadi;

– mehnatga haq to'lash jamg'armasidan yagona ijtimoiy to'lovni to'lash xarajatlari xarajatlar smetasiga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlariga muvofiq belgilangan stavkalarda, qonunchilikka muvofiq yagona ijtimoiy to'lov to'lanadigan barcha to'lov summalaridan kelib chiqqan holda kiritiladi;

– ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha sug'urta mukofotini to'lash xarajatlari xarajatlar smetasiga qonunchilikda belgilangan tartibda ish beruvchining barcha xodimlarining o'tgan yilgi ish haqining haqiqiy xarajatlaridan kelib chiqqan holda kiritiladi;

– xo'jalik xarajatlari, jumladan, kommunal xizmatlar uchun

xarajatlar limitlar doirasida kommunal xizmatlar uchun baho va tariflarni hisobga olgan holda hisoblanadi;

- telefon va boshqa telekommunikatsiya xizmatlari xarajatlari abonent raqamlari soni va xizmatlar uchun tasdiqlangan tariflardan kelib chiqib hisoblanadi. Bunda, limitdan oshiq foydalanilgan shaharlararo (davlatlararo) so'zlashuvlar uchun aloqa xizmatlari, internet bo'yicha xizmatlar va boshqa aloqa xizmatlari xarajatlari budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasida tegishli moliya organlari bilan kelishilgan holda, o'zlarining faoliyat xususiyatlaridan va ushbu xizmatlarga bo'lgan talabdan kelib chiqib ko'zda tutiladi;

- davolash, bolalar va boshqa ijtimoiy soha muassasalarida ovqatlanishga ketadigan xarajatlar tashkilotlarning har bir turi uchun tasdiqlangan ovqatlanish kunining o'rtacha yillik sonidan va natural me'yorlaridan kelib chiqib hisoblanadi;

- dori-darmonlarga ketadigan xarajatlar qonunchilikda belgilangan pul xarajatlari me'yoriga qarab:

- statsionarlarda - har bir joy-kunga, shifoxonalarda - har bir vrach qabuliga belgilanadi;

- ijtimoiy-madaniy tashkilotlarning ayrim guruhi uchun kiyim-kechak, poyabzal, choyshab, yotoq anjomlari va boshqa yumshoq buyumlar sotib olishga ketadigan xarajatlar moddiy ta'minotning me'yorlari asosida, lekin ajratilgan mablag'lar doirasida hisoblanadi;

- suv, o'rmon xo'jaligi va boshqa tashkilotlarni saqlash xarajatlari ularning bajarayotgan ish me'yori va hajmidan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

- inspeksiya va qo'riqlash faoliyati bilan bog'liq xizmatlar to'lovi xarajatlari tashkilotlar va ushbu xizmatlarni yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnomaga muvofiq aniqlanadi;

- tashkilotlarning binolar, inshootlar va transport vositalaridan foydalanish, binolar va transport vositalari, shuningdek, boshqa davlat mulklari ijarasi bilan bog'liq xarajatlari belgilangan limitlar va natural ko'rsatkichlardan kelib chiqib aniqlanadi;

- xizmat safarlari bilan bog'liq xarajatlar tashkilotlarning oldiga qo'yilgan vazifalardan, shuningdek, qonunchilikda belgilangan me'yorlardan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

- epizootik kasalliklarga qarshi tadbirlar va qishloq xo'jaligi zararkunandalariga (chigirtkalar, tut parvonasi va boshqalar) qarshi kurashish bilan bog'liq xarajatlar prognoz ish hajmlari va kimyoviy

preparatlarga bo'lgan ehtiyojlar, shuningdek, bajariladigan ish turlaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Yuqorida ko'rsatilgan xarajatlar, shuningdek, Davlat budjeti xarajatlarning iqtisodiy tasnifi bo'yicha boshqa xarajatlarni aniqlashda boshqa ko'rsatkichlar va uslublar qo'llanishi mumkin, ularning asoslanganligi xarajatlar smetasini ro'yxatdan o'tkazuvchi tegishli moliya organlari tomonidan tekshiriladi.

Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan va tegishli davlat boshqaruv organlari (bosh bo'linma sifatidagi budjet tashkiloti) huzuridagi markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalteriyalari tomonidan xizmat ko'rsatilayotgan tashkilotlar bo'yicha jamlanma xarajatlar smetasi tuziladi.

Markazlashtirilgan buxgalteriyalar tashkil etilgan tegishli davlat boshqaruv organlari (bosh tashkilotlar) rahbarlari va tegishli hudud hokimlari (ular vakolat bergan mansabdor shaxslar) jamlanma xarajatlar smetasi bo'yicha budjetdan ajratilgan mablag'larni taqsim qiluvchilar bo'lib hisoblanadi.

Jamlanma xarajatlar smetasi, xizmat ko'rsatiladigan tashkilotlarning rahbarlaridan olingan buyurtmalar asosida hamda markazlashtirilgan buxgalteriyada mavjud bo'lgan hisob va hisobot, shuningdek, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ko'rsatkichlariga muvofiq markazlashtirilgan buxgalteriya tomonidan tuziladi.

Jamlanma xarajatlar smetasini tuzish uchun buyurtmalar hokimiyatlarning tegishli boshqarma va bo'limlari tomonidan belgilangan shakllar yoki ko'rsatkichlar ro'yxati bo'yicha xarajatlarning guruhlari bo'yicha va ilovalarni hamda smetalarga qilingan hisob-kitoblarni ilova qilgan holda tashkilotlar tomonidan taqdim qilinadi.

Buyurtmalarda quyidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi:

– isitish, yoritish, suv ta'minoti xarajatlarini hisoblash uchun zarur natural ko'rsatkichlar;

– sotib olish uchun mo'ljallangan asbob-uskunalar va jihozlar ro'yxati;

– kapital va joriy ta'mirlash bo'yicha asosiy ishlar ro'yxati;

– o'rmon xo'jaligi tashkilotlarining bajaradigan ishlari hajmi;

– qonunchilikka muvofiq belgilangan kadastr yuritish bo'yicha ishlar hajmi va boshqa ko'rsatkichlar hisobi;

– bino va inshootlarni kapital ta'mirlash bo'yicha manzilli ro'yxatga kiritish uchun hisob-kitoblarning asoslanganligi;

- budjetdan mablag'lar ajratishni asoslash uchun kerakli boshqa hisob-kitoblar.

Tashkilotlar tomonidan berilgan buyurtmalar markazlashtirilgan buxgalteriyalar tomonidan tegishli tashkilotlarning vakillari ishtirokida oldindan ko'rib chiqiladi hamda jamlanma xarajatlar smetasini tuzishda hisobga olinadi.

Markazlashtirilgan buxgalteriya tomonidan tuzilgan jamlanma xarajatlar smetasining loyihalari tegishli tashkilotlar rahbarlari ishtirokida ko'rib chiqiladi va tasdiqlanadi.

Markazlashtirilgan buxgalteriyalar tomonidan xizmat ko'rsatiladigan tashkilotlarning xarajatlar smetasi tashkilotlar bilan markazlashtirilgan buxgalteriyalar bosh (katta) hisobchilari yoki iqtisodchilari ishtirokida tuziladi.

O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari va hokimiyatlar boshqarmalari va bo'limlari markazlashtirilgan holda amalga oshiriladigan xarajatlar bo'yicha ularning o'zini saqlash uchun xarajatlar smetasidan tashqari, tashkilotning markazlashtirilgan tadbirlari uchun xarajatlar smetasini tuzadi. Bunda, O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari va hokimiyatlar boshqarmalari hamda bo'limlari tomonidan markazlashtirilgan holda bir necha tadbirlar (tizimdagi barcha tashkilotlar bo'yicha qo'riqlash xizmatini to'lash, xizmat kiyimini sotib olish, yagona axborot-kompyuter tizimiga xizmat ko'rsatish, seminarlar o'tkazish va boshqalar) bo'yicha xarajatlar amalga oshirilayotganda, xarajatlar smetasiga har bir to'lanadigan markazlashtirilgan tadbirlar bo'yicha hisob-kitoblar ilova qilinadi.

Kelgusi yilga ochilishi kerak bo'lgan tashkilotlarni tashkil etish, saqlash bo'yicha xarajatlar smetasi tegishli vazirliklar, idoralar hamda tegishli hokimiyatlarning boshqarmalari, bo'limlari tomonidan har bir tashkilotga alohida, mehnatga haq to'lash shartlari va faoliyat ko'rsatayotgan shunga o'xshash tashkilotlarda mavjud bo'lgan xarajatlarning o'rtacha me'yorlaridan kelib chiqqan holda tuziladi.

Bunda, yangi tashkilotlarni saqlash xarajatlari ushbu tashkilotlar faoliyatining boshlanishi mo'ljallanayotgan muddatlardan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, smeta xarajatlari quyidagi xarajat guruhlari bo'yicha rejalashtiriladi:

I guruh – Ish haqi va unga tenglashtirilgan to‘lovlar (stipendiyalar va boshqalar);

II guruh – Ish beruvchilarning ajratmalari (ish haqiga ustamalar);

III guruh – Kapital qo‘yilmalar;

IV guruh – Boshqa xarajatlar.

Xarajatlarni moliyalashtirish (to‘lash) budjet ijrosi jarayonida xarajatlar ro‘yxati va smetasiga kiritiladigan o‘zgartirishlarni hisobga olgan holda tegishli yil uchun tasdiqlangan budjet parametrlariga hamda budjet tashkilotlarining xarajatlar smetalariga muvofiq tuzilgan budjet xarajatlarning choraklar bo‘yicha taqsimlangan yillik ro‘yxatiga binoan amalga oshiriladi.

I guruh – *Ish haqi va unga tenglashtirilgan to‘lovlarga* quyidagi xarajat turlari kiradi:

– “Ish haqi”;

– “Ta‘lim muassasalarining o‘rnak ko‘rsatgan xodimlarini rag‘batlantirish Direktor fondi mablag‘lari” (umumta‘lim maktablari, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylarda);

– Stipendiyalar.

Umuman olganda, budjet tashkilotlari xodimlari ish haqini hisoblashda ular mehnatiga haq to‘lashning Yagona Tarif Setkasi (YaTS) qo‘llaniladi. YaTS O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan o‘rnatiladi. U 22 ta razraddan va har bir razrad uchun o‘rnatilgan tegishli tarif koeffitsiyentlaridan iborat. Yagona Tarif Setkasi qonunan o‘rnatilgan eng kam ish haqi miqdoriga asoslanadi va budjet tashkilotlari xodimlari lavozim okladlarini aniqlash uchun qo‘llaniladi. Ayrim tarmoqlar uchun esa mehnatga haq to‘lashning tarmoq setkasi qo‘llaniladi. Masalan, oliy ta‘lim muassasalari, xalq ta‘limi muassasalari, sog‘liqni saqlash davlat tashkilotlari uchun ular xodimlari mehnatining xususiyatidan kelib chiqqan holda haq to‘lashning tarmoq setkalari ishlab chiqilgan.

II guruh – “*Ish haqiga ustamalar*” (Ish beruvchilarning ajratmalari):

Bu guruhda mehnat haqi fondiga nisbatan foizlarda hisoblanadigan yagona ijtimoiy to‘lov summasi aks ettiriladi. Xarajatlar hisoblab chiqilgan mehnat haqi fondi summasiga nisbatan o‘rnatilgan foizlarda hisoblanadi. 2014-yil uchun yagona ijtimoiy

to'lov miqdori mehnat haqi fondiga nisbatan 25 foiz qilib belgilangan¹.

III guruh – “*Kapital qo'yilmalar*” guruhi bo'yicha xarajatlar Davlat investitsiya dasturida nazarda tutilgan aniq ro'yxatlarga muvofiq alohida tarzda rejalashtiriladi. Bu xarajatlar alohida budjet tashkilotining smetasida rejalashtirilmaydi.

IV guruh – “*Boshqa xarajatlar*” tarkibiga quyidagi xarajat turlari va ularga mos xarajat kodlari kiradi:

- “Xizmat safar xarajatlari”
- “Kommunal xizmatlarni to'lash xarajatlari”
- “Telefon, telekommunikatsion va axborot xizmatlari xarajatlari”
- “Joriy ta'mirlash xarajatlari”
- “Saqlash, ekspluatatsion xarajatlar va boshqa xizmatlarni to'lash xarajatlari”
- “Texnika, uskunalar, joriy maqsadlardagi boshqa buyumlarni va oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olish xarajatlari”
- “Boshqa joriy xarajatlar”.

IV guruh moddalari bo'yicha xarajatlarni rejalashtirish va hisob-kitob qilishning eng umumiy bo'lgan o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- amaldagi narxlar va tariflar asosida hisoblab chiqariladi;
- natural shaklda ajratilgan limitlar asosida aniqlanadi;
- hisoblagichlarning ko'rsatkichlari bo'yicha o'tgan yildagi haqiqiy xarajatlar inobatga olinadi;
- har bir birlik uchun o'rnatilgan xarajat me'yorlariga rioya etiladi;
- energo-yoqilg'i va boshqa resurslarni iqtisod qilish rejimiga rioya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, keyingi yillarda budjet amaliyotidagi o'zgarishlar, “Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida”gi Qonunning qabul qilinishi va budjet tashkilotlari xarajatlarini moliyalashtirish mexanizmining o'zgarishi munosabati bilan amaldagi 414-son Qarorga 2007-yil, 19-iyul 148-son Vazirlar Mahkamasining

---

¹ “O'zbekiston Respublikasining 2014-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida”gi Prezident Qarori. PQ-2099-son. 25.12.2013. 3-band.

Qarori bilan qator o'zgartirishlar kiritilishi, 2007-son "Davlat budjetining g'azna ijrosi Qoidalari"ning qabul qilinishi, 2157-son "O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom"ning kuchga kirishi, 2013-yilda O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining qabul qilinishi bilan budjet tashkilotlari xarajatlarini rejalashtirish va to'lovlarini amalga oshirish tartiblari tubdan o'zgardi. Ushbu hujjatlarga muvofiq, g'azna ijrosiga o'tgan budjet tashkilotlarining xarajatlari Moliya vazirligining G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tomonidan yagona g'azna hisob raqamidan, shuningdek, smetada ko'rsatilgan xarajatlar guruhlarining har bir moddasi bo'yicha g'aznachilik hisob raqamidan amalga oshiriladi. Bu tadbirlar budjet tashkilotlari xarajatlarini to'g'ri va oqilona rejalashtirish, mavjud resurslardan samarali foydalanish, mablag'larni iqtisod qilish, budjetdan tashqari mablag'larni jalb qilishga yangicha talablarni qo'ymoqdaki, ushbu talablar budjetdan moliyalashtirish, budjet tashkilotlarida moliyaviy rejalashtirish va xarajatlar smetasini tuzish hamda ijro etish jarayonlarini chuqurroq o'rganishni talab etadi.

5.3. G'aznachilikda xarajatlar smetalarini va ularga kiritiladigan o'zgarishlarni ro'yxatga olish

Budjetdan mablag' oluvchilar budjet xarajatlarini amalga oshirish uchun g'aznachilik bo'linmalariga quyidagilarni:

a) budjet mablag'lari bo'yicha:

doimiy xarajatlar smetalari moliya organlarida ro'yxatga olinguniga qadar — birinchi chorak uchun oylar kesimida moliya bo'limlarida ro'yxatga olingan vaqtinchalik xarajatlar smetalari nusxalarini;

doimiy xarajatlar smetalari moliya organlarida ro'yxatga olingandan so'ng — moliya organlarida ro'yxatga olingan, oylar kesimida doimiy xarajatlar smetalarini;

b) budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha — moliya organlarida ro'yxatga olingan, budjetdan tashqari mablag'larning kelib tushishi va ishlatilishining cheklanishi oylar kesimida ko'rsatilgan vaqtinchalik va aniqlangan xarajatlar smetalari nusxalarini taqdim etadi (kelib tushishi

va sarflanish yoʻnalishi cheklanmagan budjetdan tashqari mablagʻlar turlari bundan mustasno).

Budjetdan mablagʻ oluvchilar budjet mablagʻlari boʻyicha xarajatlar smetalari nusxalarini va ularga ilovalarni hamda Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Zaxira jamgʻarmasi, Qoraqalpogʻiston Respublikasi Vazirlar Kengashi zaxira jamgʻarmasi, viloyatlar hamda Toshkent shahar hokimligi zaxira jamgʻarmalari mablagʻlari hisobiga va budjetdan tashqari mablagʻlar boʻyicha smetalarni, ular moliya organlarida oʻrnatilgan tartibda roʻyxatga olinganidan soʻng, gʻaznachilik boʻlinmalariga taqdim qiladi.

Kapital qurilish obyektlari boʻyicha kapital qurilish buyurtmachilari gʻaznachilik boʻlinmalariga "Davlat budjeti gʻazna ijrosi qoidalari"da keltirilgan shaklga muvofiq, tegishli moliya organlari bilan kelishilgan, tasdiqlangan qurilishlarning manzilli roʻyxati (loyiha-tadqiqot ishlarining manzilli roʻyxati) va qurilishlarning titul roʻyxati asosida tuzilgan xarajatlarning oylar kesimidagi yoyilmasini (Davlat budjeti mablagʻlari hisobidan kapital qurilish obyektlari boʻyicha xarajatlar smetasi) taqdim etadi.

Kapital qurilish obyektlari boʻyicha xarajatlarning oylar kesimidagi yoyilmasiga aniqliklar qurilishlarning manzilli va titul roʻyxatlarining aniqlanishi asosida kiritiladi.

Gʻaznachilik boʻlinmalari budjetdan mablagʻ oluvchilarning budjet tasnifining tegishli boʻlim, bob va paragraflari boʻyicha xarajatlarini quyidagi hollarda toʻxtatish huquqiga ega:

– budjetdan mablagʻ oluvchilarning tegishli moliya organlariga Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan hisobotlarni taqdim etmagan hollarda (moliya organlari tomonidan gʻaznachilik boʻlinmalarini budjetdan mablagʻ oluvchilarning hisobot topshirmaganligi toʻgʻrisidagi yozma bildirishnomasi boʻyicha), tegishli budjetdan mablagʻ oluvchilarning rahbarlarini xabardor qilgan holda;

– tegishli moliya organlari tomonidan tegishli budjetlarning vaqtinchalik va doimiy daromadlar hamda xarajatlar yoyilmalari belgilangan muddatlarda taqdim etilmaganda — ular taqdim etilgunga qadar muddatga;

– tegishli budjetdan mablag‘ oluvchilar tomonidan xarajatlar smetalari belgilangan muddatlarda taqdim etilmaganda — ular taqdim etilgunga qadar muddatga;

– yoyilmada ko‘rsatilgan budjetlar xarajatlari summasi va smetalarda ko‘rsatilgan xarajatlar summasining yig‘indisi o‘rtasida farqlar aniqlanganda — farqlarning kelib chiqish sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etgungacha muddatga;

– budjetdan mablag‘ oluvchilar tomonidan ajratilgan budjet mablag‘larini o‘zgartirishga so‘rovnoma kelishish uchun taqdim qilinganda — ular tomonidan so‘rovnoma asosida tayyorlangan smetaga tegishli barcha o‘zgartirishlarni va ularning o‘zaro muvaffaqiyatli solishtirishlarni yoki tegishli moliya organining kiritilayotgan o‘zgartirishni rad etganligi to‘g‘risidagi yozma xabarnomasi taqdim etilgunga qadar muddatga;

– moliya organlari tomonidan ajratilgan budjet mablag‘larini o‘zgartirishga taqdimnoma kelishish uchun taqdim qilinganda — ular tomonidan taqdimnomalar asosida tayyorlangan smetalarga tegishli barcha o‘zgartirishlarni va ularni o‘zaro muvaffaqiyatli solishtirishlari yoki tegishli moliya organining kiritilayotgan o‘zgartirishlarni rad etganligi to‘g‘risidagi yozma xabarnomasi taqdim etilgunga qadar muddatga;

– qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa hollarda.

Bunda, xarajatlarning to‘xtatilishi ajratilgan budjet mablag‘larining kamaytirilishi nazarda tutilayotgan bo‘lim, bob va paragraflar va xarajatlar moddalari bo‘yicha amalga oshiriladi.

Tegishli budjetlar daromadlari va xarajatlarning yoyilmasiga, budjetdan mablag‘ oluvchilarning xarajatlar smetalariga, qurilishlarning manzilli va titul ro‘yxatlari (loyiha-tadqiqot ishlarining manzilli ro‘yxati)ga o‘zgartirishlarning kiritilishi moliya organlari tomonidan budjetdan mablag‘ oluvchilar va buyurtmachilar bilan birgalikda, ushbu o‘zgartirishlar uchun so‘rovnomalar va taqdimnomalar tegishli g‘aznachilik bo‘linmalari bilan kelishilgandan so‘ng amalga oshiriladi.

Ajratilgan budjet mablag‘lari qoldiqlari summalarining qabul qilingan yuridik va moliyaviy majburiyatlar, shuningdek, amalga oshirilgan kassa xarajatlarning ajratilgan budjet mablag‘lari qoldiqlari

summalaridan oshishiga olib keladigan miqdorlarda budget mablag'larining kamaytirilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Ajratilgan budget mablag'larining kamaytirilishi budgetdan mablag' oluvchilar va ularning mahsulot yetkazib beruvchilari bilan o'zaro yuridik majburiyatlarni bir xilga kamaytirish hollarida amalga oshirilishi mumkin.

Ajratilgan budget mablag'lari ko'paytirilgandan so'ng, budgetdan mablag' oluvchilar va ularning mahsulot yetkazib beruvchilar bilan shartnomalariga tomonlar yuridik majburiyatlarining bir xilda ko'payishini nazarda tutadigan o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Tegishli budget mablag'larining taqsimlovchilari (oluvchilari) tashabbusi bilan budget mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalariga o'zgartirish kiritilgan hollarda, ular tomonidan o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan so'rovnomalar imzolash uchun g'aznachilik bo'linmalariga taqdim etiladi.

G'aznachilik bo'linmalari taklif qilinayotgan o'zgartirishlarni amalga oshirish imkonini tekshirishni taklif qilinayotgan o'zgartirishlar summasini, tegishli budget mablag'larining taqsimlovchilari (oluvchilari) bo'yicha ularning yuridik va moliyaviy majburiyatlari, shuningdek, kassa xarajatlari bilan band qilinmagan, ajratilgan budget mablag'lari qoldiqlari bilan solishtirish orqali amalga oshiradi.

So'rovnomada ko'rsatilgan xarajatlar turlari bo'yicha ajratilgan budget mablag'lariga taklif qilinayotgan o'zgartirishlar kiritishning imkoni mavjud bo'lganda, g'aznachilik bo'linmalari G'aznachilik dasturiy majmuida ushbu budget mablag'larini taqsimlovchilar (oluvchilar)ning shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridagi tegishli xarajatlar moddalari bo'yicha keyingi yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va kassa xarajatlarini amalga oshirishni to'xtatib qo'yadi.

G'aznachilik dasturiy majmuida keyingi yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va kassa xarajatlarini amalga oshirish to'xtatib qo'yilgandan so'ng, budgetdan mablag' oluvchilar (taqsimlovchilar)ning so'rovnomasi tegishli g'aznachilik bo'linmalarining vakolatli xodimlari tomonidan imzolanadi va muhri bilan tasdiqlanadi.

Imzolangan va muhr bilan tasdiqlangan xarajatlar smetasiga o'zgartirish kiritish to'g'risidagi so'rovnoma, uni g'aznachilik bo'linmasiga taqdim qilingan kunning keyingi ish kunidan

kechikmagan muddatda, budget mablag'ining taqsimlovchi (oluvchi)ga keyinchalik uni tegishli moliya organlariga taqdim etish uchun qaytariladi.

Yuridik va moliyaviy majburiyatlar bilan band bo'lmagan budget mablag'lari mavjud bo'lmaganda va budget mablag'lariga so'rovnomada ko'rsatilgan xarajat turlari bo'yicha taklif qilinayotgan o'zgartirishlar kiritishning imkoni mavjud bo'lmagan hollarda, g'aznachilik bo'linmalari so'rovnomani qaytarish sabablarini ko'rsatgan holda budgetdan mablag' oluvchilar (taqsimlovchilar)ga qaytaradi.

Budget mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalariga tegishli moliya organlari tashabbusi bilan o'zgartirishlar kiritilgan hollarda, ular tomonidan o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan taqdimnoma yoki ma'lumotnoma-bildirishnoma loyihalari g'aznachilik bo'linmalariga imzolash uchun taqdim etiladi.

G'aznachilik bo'linmalari taqdimnomada taklif qilinayotgan o'zgartirishlarni amalga oshirish imkonini, taklif qilinayotgan o'zgartirishlar summasini tegishli budget mablag'larining taqsimlovchilari (oluvchilari) bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlar, shuningdek, kassa xarajatlari bilan band qilinmagan ajratilgan budget mablag'lari qoldiqlari bilan solishtirish orqali amalga oshiradi.

Taqdimnomada ko'rsatilgan xarajat turlari bo'yicha ajratilgan budget mablag'lariga o'zgartirishlar kiritishning imkoni mavjud bo'lganda, g'aznachilik bo'linmalari G'aznachilik dasturiy majmuida ushbu shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridagi tegishli bo'lim, bob, paragraf va xarajatlar moddalari bo'yicha keyingi yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish hamda kassa xarajatlarini amalga oshirishni to'xtatib qo'yadi.

G'aznachilik dasturiy majmuida keyingi yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish hamda kassa xarajatlarini amalga oshirish to'xtatib qo'yilgandan so'ng, moliya organining taqdimnomasi tegishli g'aznachilik bo'linmasining vakolatli xodimlari tomonidan imzolanadi va uning muhri bilan tasdiqlanadi.

Imzolangan va muhr bilan tasdiqlangan xarajatlar smetasiga o'zgartirishlar kiritish to'g'risidagi taqdimnoma, u g'aznachilik bo'linmasiga taqdim qilingan kunning keyingi ish kunidan kechikmagan muddatda, tegishli moliya organiga qaytariladi.

Yuridik va moliyaviy majburiyatlar bilan band bo'lmagan ajratilgan budget mablag'lari mavjud bo'lmaganda va ajratilgan budget

mablag'lariga taqdimnomada ko'rsatilgan xarajat turlari bo'yicha taklif qilinayotgan o'zgartirishlar kiritishning imkoni mavjud bo'lmagan hollarda, g'aznachilik bo'linmalari taqdimnomani tegishli moliya organiga qaytarish sabablarini ko'rsatgan holda yozma ravishda qaytaradi.

Moliya organlari tomonidan qonun hujjatlari asosida budjet mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalariga o'zgartirishlar (kamaytirishlar) kiritilgan hollarda, g'aznachilik bo'linmalariga ma'lumotnoma-bildirishnoma loyihalari taqdim qilinadi (respublika budjeti bo'yicha — Moliya vazirligining tarmoq boshqarmalari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligiga ma'lumotnoma-bildirishnoma loyihasini taqdim etadi).

G'aznachilik bo'linmalari taklif qilinayotgan o'zgartirishlarni amalga oshirish imkonini tekshirishni, taklif qilinayotgan o'zgartirishlar summasini yuridik va moliyaviy majburiyatlar, shuningdek, tegishli budjetda turuvchi, barcha budjet mablag'larini taqsimlovchilar (oluvchilar)ning tegishli bo'lim, bob, paragraf va xarajatlar moddalari bo'yicha kassa xarajatlari bilan band qilinmagan ajratilgan budjet mablag'lari qoldiqlari bilan solishtirish orqali amalga oshiradi.

Ma'lumotnoma-bildirishnomada ko'rsatilgan ajratilgan budjet mablag'lari limitlariga taklif qilinayotgan o'zgartirishlarni kiritish imkoni mavjud bo'lganda, g'aznachilik bo'linmalari:

– G'aznachilik dasturiy majmuida tegishli budjet mablag'larini taqsimlovchilar (oluvchilar)ning tegishli bo'lim, bob, paragraf va xarajatlar moddalari bo'yicha keyingi yuridik va moliyaviy majburiyatlar olishni hamda kassa xarajatlarini amalga oshirishni to'xtatib qo'yadi;

– ma'lumotnoma-bildirishnoma loyihasi taqdim qilingan kunning keyingi ish kunidan kechikmagan muddatda ijobiy xulosa tuzadi va uni tegishli moliya organlariga taqdim etadi.

Yuridik va moliyaviy majburiyatlar bilan band bo'lmagan ajratilgan budjet mablag'lari mavjud bo'lmagan hollarda va so'rovnomada ko'rsatilgan xarajat turlari bo'yicha ajratilgan budjet mablag'lari limitlariga taklif qilinayotgan o'zgartirishlar kiritishning imkoni mavjud bo'lmaganda, g'aznachilik bo'linmalari, ma'lumotnoma-bildirishnoma loyihasi taqdim qilingan kunning keyingi ish

kunidan kechikmagan muddatda, unga o'zgartirishlar kiritish imkoni yo'qligi sabablari ko'rsatilgan holda xulosa tuzadi.

Ma'lumotnoma-bildirishnomaga salbiy xulosa olingandan so'ng, tegishli moliya organlari ularni o'zgartirish yoki bekor qilish bo'yicha choralarni ko'radi.

Yuridik va moliyaviy majburiyatlarni qabul qilish va kassa xarajatlarini amalga oshirishni to'xtatib qo'yishni yechish, g'aznachilik bo'linmalari tomonidan moliya organlari tegishli ma'lumotnoma-bildirishnomalar va ularni o'zaro solishtirish asosida tayyorlangan budjet mablag'lari taqsimlovchilar (oluvchilar)ning xarajatlar smetalariga o'zgartirishlar ro'yxatining barcha nusxalarini taqdim qilganidan keyin amalga oshiriladi.

Tayanch so'z va iboralar

Budjet tashkiloti, notijorat tashkilot, xarajatlar smetasi, yakka (individual) smeta, jamlanma smeta, budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta, markazlashgan tadbirlar uchun smeta, vaqtinchalik xarajatlar smetasi, doimiy smeta, shtatlar jadvali, xarajat me'yorlari, normativlar, limitlar, markazlashtirilgan buxgalteriya, smeta tuzish uchun buyurtmalar, xarajatlarning o'rtacha me'yorlari, xarajat guruhlari, xarajat moddalari, ma'lumotnoma-bildirishnoma.

Takrorlash uchun savollar

1. Budjet tashkilotlarini xarajatlar smetasi asosida moliyalashtirishning mazmuni va xususiyatlarini tushuntirib bering.
2. Xarajatlar smetasining mazmuni va ahamiyati nimada?
3. Budjet tashkilotlari xarajatlarini rejalashtirishda smetalarning qaysi turlari qo'llaniladi va ularga xos xususiyatlar nimalardan iborat?
4. Qaysi holatlarda vaqtinchalik xarajatlar smetasidan foydalaniladi?
5. Budjet tashkilotlarida xarajatlarni rejalashtirishni tartibga soluvchi asosiy me'yoriy hujjatlarni sanab o'ting.
6. Amaliyot tahlili asosida budjet sohasida smeta asosida rejalashtirish va moliyalashtirishni yanada takomillashtirish yo'llarini ayting.
7. Budjet tashkilotlari xarajatlar smetasi va shtat jadvalini tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida gapirib bering.
8. Budjet tashkilotlari xarajatlar smetasiga o'zgartirishlar va

tuzatishlar kiritish tartibi qanday?

9. Budjet tashkilotlari smetalariga kiritilgan o'zgarishlar G'aznachilikda qanday tartibda ro'yxatga olinadi?

10. Ma'lumotnoma-bildirishnoma nima, u qanday tuziladi va ishlatiladi?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Budjet tashkilotlari va budjet mablag'larini oluvchi boshqa muassasalar xarajatlarini amalga oshirish tartibini belgilab beruvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar ro'yxatini tuzib chiqing va ularning qisqacha sharhini keltiring.

2. Budjet tashkilotlari xarajatlarini rejalashtirish, G'aznachilikda ular xarajatlari to'lovini amalga oshirish, smetalarga kiritilgan o'zgarishlarni G'aznachilikda ro'yxatga olish tartibini aks ettiruvchi slaydlar yarating va ularni umumlashtirib taqdimot tayyorlang.

Test savollari

1. Budjet tashkilotlarining tasdiqlangan xarajatlar smetasini ro'yxatdan o'tkazish muddati:

A. Tegishli budjet parametrlari tasdiqlangan paytdan boshlab 30 kun muddatdan kechiktirmay

B. Tegishli budjet parametrlari tasdiqlangan paytdan boshlab 40 kun muddatdan kechiktirmay

C. Tegishli budjet parametrlari tasdiqlangan paytdan boshlab 20 kun muddatdan kechiktirmay

D. Tegishli budjet parametrlari tasdiqlangan paytdan boshlab 10 kun muddatdan kechiktirmay

2. Budjet tashkilotlariga o'tgan yildagi debitorlik qarzlarning qaytarilgan summasi ...

A. budjet tashkilotlarining Rivojlantirish jamg'armasiga o'tkaziladi

B. tegishli budjetlar daromadiga o'tkaziladi

C. budjet tashkilotlarining "Boshqa xarajatlar" guruhidagi xarajatlarga yo'naltiriladi

D. budjet tashkilotlarining I va II guruh xarajatlarini qoplash uchun yo'naltiriladi.

3. Budjet tashkilotlarining IV guruh "Boshqa xarajatlar" hisobiga uyali telefonlar, import ofis mebellarini sotib olish qaysi organ bilan kelishilgan holda amalga oshiriladi?

A. Tegishli viloyat Moliya boshqarmasi, tuman (shahar) moliya bo'limlari

B. Moliya vazirligi G'aznachiligi

C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

D. Boshqa organlar bilan kelishilmaydi.

4. Xarajatlar smetalarining turlari qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

A. Yakka, jamlanma, budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha

B. Sodda, murakkab

C. Yakka, birlashgan

D. Yakka, umumlashgan, yig'ma.

5. Budjet tashkilotlarining ishlab chiqilgan va ro'yxatdan o'tkazish uchun kiritiladigan smetalari va shtatlar jadvalining to'g'riligi va asoslanganligi uchun kim javobgar?

A. Budjet tashkilotining rahbari, budjet tashkilotining bosh hisobchisi

B. Hokimliklar

C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tizimidagi vakolatli xodimlar

D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi tizimidagi vakolatli xodimlar

6. Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika budjetidan moliyalashtiriladigan tashkilotlarning tasdiqlangan xarajatlar smetalari va shtat jadvallari qaysi organ tomonidan ro'yxatdan o'tkaziladi?

A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

B. Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi

C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi

D. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi

7. Ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi mavjud bo'lmagan taqdirda ...

A. budjet tashkiloti xarajatlar smetasi ro'yxatdan o'tkazilguniga qadar to'xtatib turiladi

B. joriy yilning 1-aprelidan boshlab budjet tashkiloti xarajatlari to'lab berish to'xtatiladi

C. o'tgan yilda tasdiqlangan smetaga ko'ra xarajatlar to'lab boriladi

D. joriy moliya yilining 1-aprelidan e'tiboran budjet tashkiloti xarajatlar smetasi ro'yxatdan o'tkazilguniga qadar to'xtatib turiladi

8. Kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun budjet tashkilotlarining vaqtinchalik xarajatlar smetalari qaysi muddatlarda tuziladi?

A. joriy moliya yilining 30-dekabrigacha tuziladi, tasdiqlanadi va ro'yxatdan o'tkaziladi

B. joriy moliya yilining 25-dekabrigacha tuziladi, tasdiqlanadi va ro'yxatdan o'tkaziladi

C. kelgusi yilning 10-yanvarigacha tuziladi

D. kelgusi yilning 1-apreligacha tuziladi, tasdiqlanadi va ro'yxatdan o'tkaziladi

9. Budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasi kim tomonidan imzolanadi va tasdiqlanadi?

A. Tashkilot bosh buxgalteri (uning o'rinbosari) va moliya-iqtisod bo'linmasi boshlig'i (shtat jadvaliga muvofiq moliyaviy-iqtisodiy masalalar bo'yicha mutaxassis) tomonidan imzolanadi hamda tashkilot rahbari yoki u vakolat bergan shaxs tomonidan tasdiqlanadi

B. Yuqori turuvchi tashkilot bosh buxgalteri (uning o'rinbosari) va moliya-iqtisod bo'linmasi boshlig'i tomonidan imzolanadi hamda yuqori turuvchi tashkilot (masalan, vazirlik) rahbari tomonidan tasdiqlanadi

C. Tegishi moliya bo'limi rahbari tomonidan imzolanadi va tasdiqlanadi

D. Tegishi G'aznachilik bo'linmasi rahbari tomonidan imzolanadi va tasdiqlanadi

10. Xarajatlar smetasiga qanday hujjatlar ilova qilinadi?

A. xarajatlarning moddalari bo'yicha to'rtinchi guruh xarajatlari yoyilmasi

B. davlat ehtiyojlari uchun ustuvor ravishda kichik tadbirkorlik subyektlaridan xarid qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) guruhlarining ro'yxati bo'yicha xarajatlar yoyilmasi

C. xarajatlarning moddalari bo'yicha birinchi guruh xarajatlari yoyilmasi

D. to'rtinchi guruh xarajatlari yoyilmasi hamda davlat ehtiyojlari uchun ustuvor ravishda kichik tadbirkorlik subyektlaridan xarid qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) guruhlarining ro'yxati bo'yicha xarajatlar yoyilmasi

6-BOB. G‘AZNACHILIKDA YURIDIK MAJBURIYATLAR VA NARXLAR MONITORINGI

6.1. Xo‘jalik shartnomalari va ularning xususiyatlari

Iqtisodiyot tarmoqlari korxonalarini hamda ijtimoiy soha muassasa va tashkilotlari o‘rtasidagi, ularning uzluksiz faoliyatini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan tovarlar, ishlar va xizmatlarni yetkazib berish bilan bog‘liq munosabatlar muayyan shartnomaviy-huquqiy munosabatlar asosida tashkil etiladi. Bunday munosabatlarga kirishgan tovarlar o‘rtasida tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berish *xo‘jalik shartnomasi* asosida amalga oshiriladi.

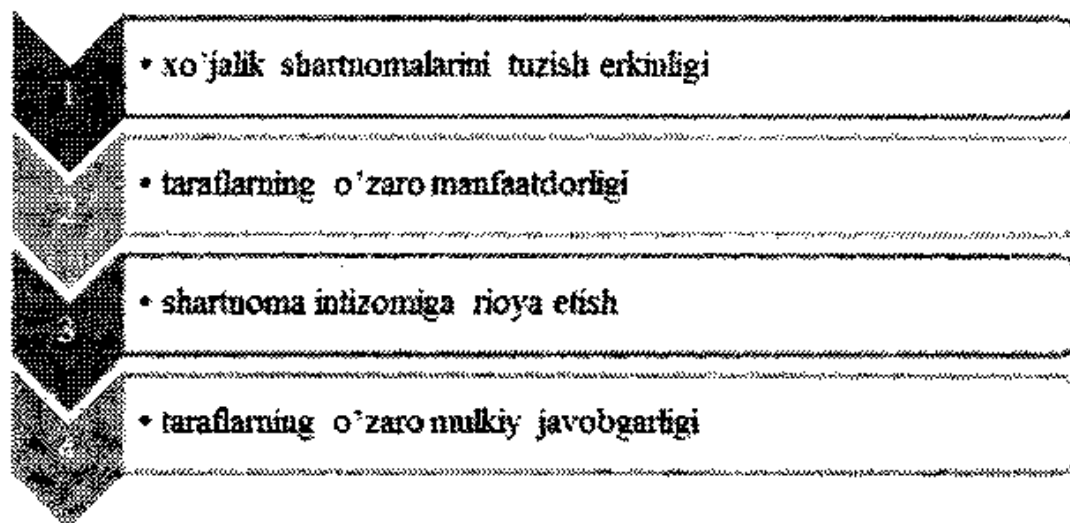
Xo‘jalik shartnomasi deb taraflardan biri shartlashilgan muddatda tadbirkorlik faoliyati sohasida tovarlar yetkazib berish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko‘rsatish majburiyatini oladigan, ikkinchi taraf esa tovarlarni, ishlarni, xizmatlarni qabul qilib olish va ularning haqini to‘lash majburiyatini oladigan kelishuvga aytiladi.

Xo‘jalik shartnomalarini tuzish va bajarish jarayoni bir qator qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik Kodeksi, “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (670-son, 29.08.1998.) shular jumlasidandir.

Fuqarolik Kodeksining 353-moddasiga muvofiq, “Ikki yoki bir necha shaxsning fuqarolik huquqlari va burchlarini vujudga keltirish, o‘zgartirish yoki bekor qilish haqidagi kelishuvi shartnoma deyiladi”. Shuningdek, Fuqarolik Kodeksi bilan fuqarolar va yuridik shaxslar shartnoma tuzishda erkin ekanliklari, shartnoma bo‘yicha taraf o‘z burchlarini bajarganligi uchun haq olishi yoki unga boshqa muqobil to‘lov to‘lanishi lozim bo‘lsa, bunday shartnoma haq evaziga tuzilgan shartnoma ekanligi, shartnoma bo‘yicha bir taraf ikkinchi tarafga undan haq yoki boshqa muqobil to‘lov olmasdan biron narsani berish majburiyatini olsa, bunday shartnoma tekina tuzilgan shartnoma hisoblanishi, agar qonun hujjatlaridan, shartnomaning mazmuni yoki mohiyatidan boshqacha hol anglashilmasa, shartnoma haq evaziga tuzilgan shartnoma hisoblanishi kabilar belgilab qo‘yilgan.

“Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga

ko'ra, tadbikorlik faoliyati sohasidagi shartnomaviy munosabatlarning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat (6.1-rasm):

6.1-rasm. Shartnomaviy munosabatlarning asosiy prinsiplari.

Demak, shartnomaviy munosabatlarga kirishayotgan taraflar hech kimning tazyiqsiz, mustaqil va erkin ravishda, o'zaro manfaatdorlik asosida shartnoma tuzishlari, shartnoma shartlarida belgilangan talablarni so'zsiz bajarishlari, shartnoma shartlari buzilgan hollarda esa taraflar kontragent oldidagi o'z majburiyatlarini bajarishda mulkiy javobgar ekanliklari qonun bilan mustahkamlab qo'yilgan.

Xo'jalik shartnomasi, qoida tariqasida taraflardan birining oferta (shartnoma tuzish haqida taklif) yo'llashi va ikkinchi taraf uni akseptlashi (taklifni qabul qilishi) yo'li bilan tuziladi. Agar taraflar o'rtasida shartnomaning barcha muhim shartlari bo'yicha kelishuvga erishilgan bo'lsa, xo'jalik shartnomasi tuzilgan deb hisoblanadi.

Xo'jalik shartnomalari ularni imzolashga tayyorlash jarayonida xo'jalik yurituvchi subyektlarning yuridik xizmati yoki jalb etilgan advokatlar tomonidan qonun hujjatlariga muvofiqligi yuzasidan tekshirib ko'rilishi kerak. Shartnomalarni ularning imzolarisiz tuzishga yo'l qo'yilmaydi.

Qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqi miqdorining ikki yuz baravaridan ortiq summadagi xo'jalik shartnomalari xo'jalik yurituvchi subyektlar yuridik xizmatining yoki jalb etilgan advokatlarning yozma xulosasidan keyingina tuziladi.

Xulosada, qoida tariqasida, quyidagilar ko'rsatiladi:

- xo‘jalik shartnomasida ko‘rsatilgan munosabatlar qaysi qonun hujjatlari bilan tartibga solinishi;
- xo‘jalik shartnomasi shartlarining qonun hujjatlari talablariga mos kelish-kelmasligi;
- taraflarning javobgarligi me‘yori va nizolarni hal etish tartibi qonun hujjatlari talablariga mos kelish-kelmasligi.

Xo‘jalik shartnomasi shartnoma shartlariga hamda qonun hujjatlarining talablariga muvofiq ravishda, bunday shartlar va talablar bo‘lmagan hollarda esa ish muomalasi odatlariga muvofiq bajarilishi lozim.

Tovarlarni yetkazib berish muddatlari kechiktirib yuborilgan, to‘liq yetkazib berilmagan, ishlar bajarilmagan yoki xizmatlar ko‘rsatilmagan hollarda, tovar yetkazib beruvchi (pudratchi) sotib oluvchiga (buyurtmachiga) kechiktirilgan har bir kun uchun majburiyat bajarilmagan qismining 0,5 foizi miqdorida penya to‘laydi, biroq bunda penyaning umumiy summasi yetkazib berilmagan tovarlar, bajarilmagan ishlar yoki ko‘rsatilmagan xizmatlar bahosining 50 foizidan oshib ketmasligi lozim. Penyani to‘lash shartnoma majburiyatlarini buzgan tarafni tovarlarni yetkazib berish muddatlarini kechiktirib yuborish, to‘liq yetkazib bermaslik, ishlarni bajarmaslik yoki xizmatlarni ko‘rsatmaslik oqibatida yetkazilgan zararni qoplashdan ozod etmaydi.

Tashkilot tomonidan tuzilgan hamda uning bunday tashkilot o‘z faoliyati xususiyatiga ko‘ra o‘ziga murojaat qiladigan har bir shaxsga nisbatan amalga oshirishi shart bo‘lgan tovarlar sotish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko‘rsatish sohasidagi vazifalarini (chakana savdo, umumiy foydalanishdagi transportda yo‘lovchi tashish, aloqa xizmati, energiya bilan ta‘minlash, tibbiy xizmat, mehmonxona xizmati va sh.k.) belgilab qo‘yadigan shartnoma *ommaviy shartnoma* deyiladi. Bunday tashkilot ommaviy shartnoma tuzishda bir shaxsni boshqa shaxsga nisbatan afzal ko‘rishga haqli emas, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Tovarlarni, ishlar va xizmatlarning bahosi, shuningdek, ommaviy shartnomaning boshqa shartlari hamma iste‘molchilar uchun bir xil qilib belgilanadi, qonun hujjatlarida iste‘molchilarning ayrim toifalari uchun imtiyozlar berilishiga yo‘l qo‘yiladigan hollar bundan mustasno.

Tashkilotning iste'molchiga tegishli tovarlarni berish, xizmatlar ko'rsatish, uning uchun tegishli ishlarni bajarish imkoniyati bo'la turib ommaviy shartnoma tuzishdan bosh tortishiga yo'l qo'yilmaydi.

Qonunda nazarda tutilgan hollarda O'zbekiston Respublikasi Hukumati ommaviy shartnomalarni tuzish va bajarishda taraflar uchun majburiy bo'lgan qoidalar (namunaviy shartnomalar, qoidalar va h.k.) chiqarishi mumkin.

6.2. G'aznachilikda yuridik majburiyat tushunchasi, uning yuzaga kelishi

Ma'lumki, davlat moliyaviy nazoratining dastlabki, joriy va so'nggi nazorat shakllari mavjud. Agar budjet amaliyoti nuqtayi nazaridan qaraydigan bo'lsak, dastlabki budjet nazorati turli darajadagi budjetlar, davlat maqsadli jamg'armalari budjetlari loyihalarini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash, budjet tashkilotlarining budjet mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasini hamda budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smetasini tuzish, tasdiqlash va tegishli moliya organlarida belgilangan tartibda ro'yxatga olish jarayonida amalga oshiriladigan nazorat shakli hisoblanadi.

Joriy nazorat shakli moliyalashtiruvchi organlar tomonidan mablag'larning ajratilishida, bevosita to'lovlarning amalga oshirilishida olib boriladi.

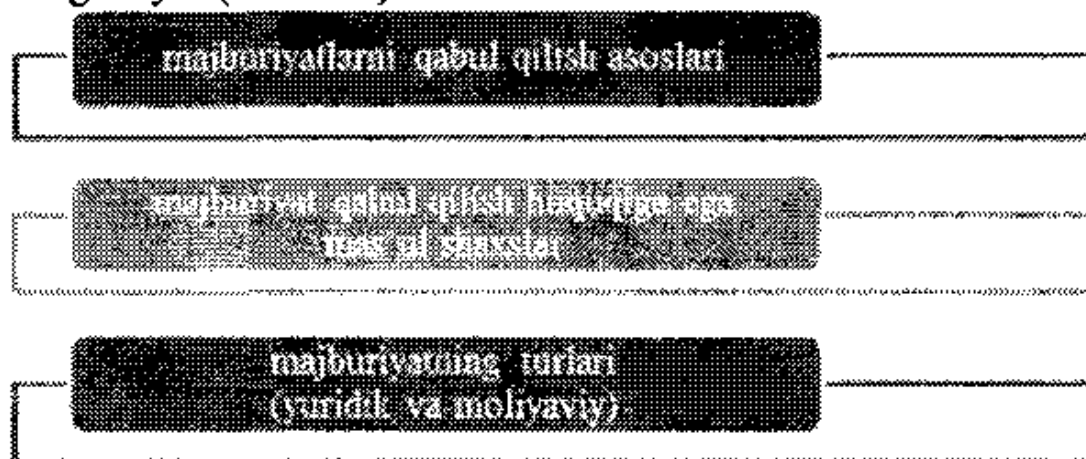
Davlat budjeti g'azna ijrosining joriy etilishi bilan dastlabki va joriy moliyaviy nazoratni amalga oshirish Moliya vazirligi tizimidagi hududiy va mahalliy moliya organlari bilan bir qatorda, g'aznachilik organlariga ham yuklatiladi. (Yakuniy nazorat Moliya vazirligining Nazorat-taftish bosh boshqarmasi va uning hududiy boshqarma va bo'limlari hamda boshqa vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladi.)

Dastlabki va joriy moliyaviy nazoratni amalga oshirish budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilar majburiyatlarini hisobga olishni taqozo etadi.

Majburiyat, odatda, yozma ravishda rasmiylashtiriladigan, so'zsiz bajarilishi talab qilinuvchi va'da demakdir. Iqtisodiy mazmuniga ko'ra, majburiyat fuqarolik huquqiy munosabati bo'lib, ma'lum bir shaxs (qarzdor) boshqa bir shaxs (kreditor) manfaati hisobiga ma'lum bir harakatlarni amalga oshirishi, ya'ni mol-mulkni berish, ish

bajarish, xizmat ko'rsatish, pul to'lash yoki ma'lum harakatlardan voz kechish va boshqa shu kabilarning amalga oshirilishini anglatadi.

Majburiyatlarni hisobga olish tizimida quyidagi omillar asosiy o'rin egallaydi (6.2-rasm):

6.2-rasm. Majburiyatlarni hisobga olish tizimidagi omillar¹

Majburiyatlarni qabul qilishda quyidagilar asos bo'lib xizmat qiladi:

– imzolangan va tegishli tarzda rasmiylashtirilgan kontrakt va shartnomalar, tender savdolari asosidagi tovar va xizmatlar xaridlari bo'yicha hujjatlar, ishlab chiqaruvchilarning tovar va xizmatlari sifati va boshqa xususiyatlarini tasdiqlovchi patentlar, litsenziyalar va boshqalar;

– ish haqi, stipendiyalar, nafaqalar va boshqa to'lovlarni amalga oshirish uchun qonuniy asos bo'lib xizmat qiluvchi hujjatlar;

– jarimalar va sud qarorlariga asosan, penyalar to'lovini amalga oshirish uchun asos bo'luvchi tegishli davlat vakolatli organlari qarorlari;

– budjet dotatsiyalarini ajratish, davlat grantlari, mukofotlar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirishga asos bo'luvchi hujjatlar.

Majburiyat qabul qilish huquqiga ega mas'ul shaxslar budjetdan mablag' oluvchilar va budjet tashkilotlari rahbarlari yoki ular tomonidan vakolat berilgan boshqa mas'ul shaxslar hisoblanadi. G'aznachilikda o'rnatilgan tartib-qoidalarga muvofiq, yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan budjetdan mablag' oluvchi tashkilot rahbarining buyrug'i asosida G'aznachilik bo'linmalari bilan ishlash

¹ U.Burxonov. Davlat xaridi. «infoCOM.UZ». Toshkent-2010. 99-bet.

uchun aniq xodimlar belgilanadi. G'aznachilik organlarida budjet tashkiloti rahbari va u tomonidan mas'ul etib tayinlangan shaxslarning imzo namunalari va tashkilotning muhr izi namunalari g'aznachilikning maxsus kartochkalarida saqlanadi. Imzo namunalari va muhr izi kartochkalari o'rnatilgan tartibda tasdiqlanadi. Kartochkalarning bir nusxasi yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga oluvchi mutaxassisda, ikkinchi nusxasi xarajatlar to'lovini nazorat qiluvchi mutaxassisda saqlanadi.

G'aznachilikda ikki turdagi majburiyat amal qiladi: *yuridik majburiyat va moliyaviy majburiyat*.

Yuridik majburiyat budjetdan mablag' oluvchilar va ularga mol (tovarlar, ishlar, xizmatlar) yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnoma tegishli tartibda majburiy ravishda G'aznachilikda ro'yxatdan o'tkazilganidan keyin vujudga keladi. Yuridik majburiyatlarni tegishli G'aznachilik organlarida majburiy ravishda ro'yxatga olishdan ko'zlangan asosiy maqsad - budjet nazoratining samaradorligini yanada oshirish, shartnomalarda nazarda tutilgan xarajatlarning tasdiqlangan rejadan (xarajatlar smetasi ko'rsatkichlaridan) ortib ketishiga yo'l qo'ymaslik.

Moliyaviy majburiyatlar – budjet tashkilotlarida va budjetdan mablag' oluvchilarda ularga pul mablag'larini o'tkazib berish majburiyatini yuklovchi hujjatlar, shu jumladan, ijro hujjatlari asosida yuzaga keladigan majburiyatlar bo'lib, ular qabul qilingan yuridik majburiyatlar va xarajatlarni to'lash uchun berilgan ruxsatnomalar doirasida hisobvara-q-fakturalari hamda moliyaviy majburiyatlar mavjudligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar asosida g'aznachilik bo'linmalari tomonidan qabul qilinadi hamda ro'yxatdan o'tkaziladi¹.

6.3. G'aznachilikda yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish tartibi

Budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilar tomonidan yuridik majburiyatlarni qabul qilish, ularni G'aznachilikda ro'yxatdan o'tkazish hamda hisobga olish ishlari O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi bilan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida **2007-raqam bilan** ro'yxatdan o'tkazilgan "Davlat budjeti

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi, 123-modda

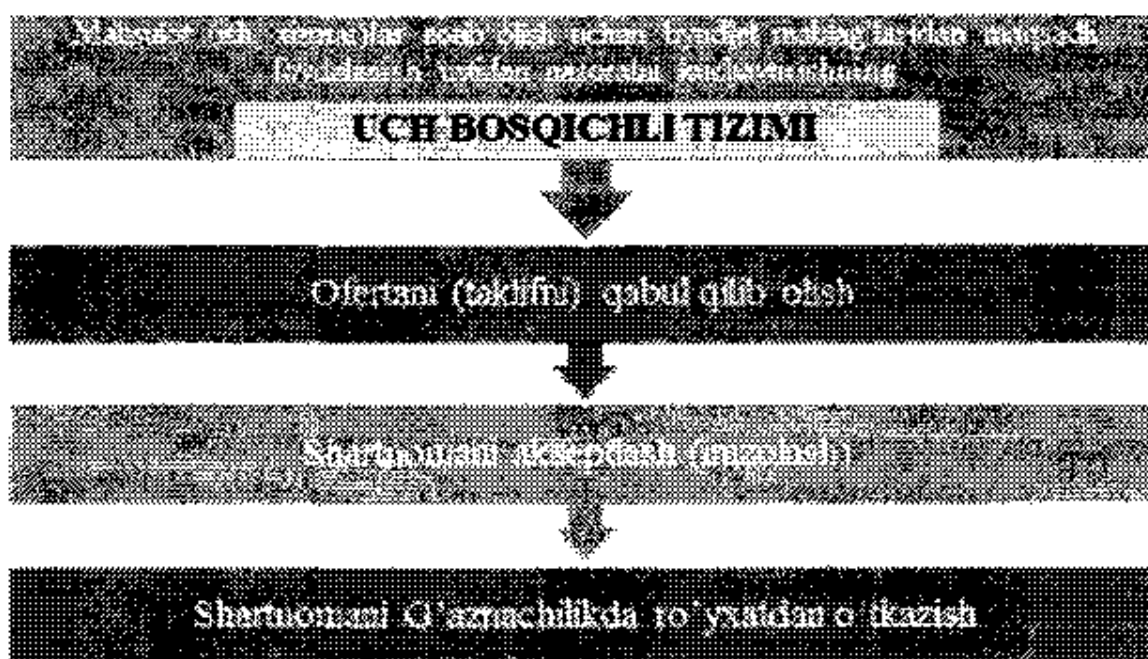

g'azna ijrosi qoidalari"¹ (16.09.2009.) bilan tartibga solinadi va amalga oshiriladi.

Budjet Kodeksida: "*Yuridik majburiyatlar* – budjet tashkilotlarida va budjet mablag'lari oluvchilarda tuzilgan shartnomalar, shuningdek, tegishli davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining qarorlari asosida yuzaga keladigan majburiyatlar"² deb belgilab qo'yilgan.

Yuridik majburiyatlar budjet tasnifining turi bo'lgan iqtisodiy tasnif kodlari bo'yicha budjetdan ajratiladigan mablag'lar doirasida budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilar tomonidan qabul qilinadi hamda G'aznachilik bo'linmalari tomonidan ro'yxatdan o'tkaziladi.

Budjet tashkiloti kontragentdan tovarlar sotib olish (ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish) to'g'risida ofertani (taklifni) qabul qilganidan so'ng, shartnomani akseptlaydi (imzolaydi) va G'aznachilikka ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etadi. Yuridik majburiyat vujudga kelishi uchun bu shartnomaning ro'yxatdan o'tkazilishi talab qilinadi (6.3-rasm).

6.3-rasm. Budjetdan mablag' oluvchilar shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazish tartibi³

¹ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2009 y., 38-son, 422-modda.

² O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi, 3-modda

³ U.Burxonov. Davlat xaridi. «infoCOM.UZ». Toshkent-2010. 102-bet.

Budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilarning budjetdan ajratiladigan mablag'lar bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib beruvchilar bilan tuzgan shartnomalari, shuningdek, ularga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar, ular G'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatdan o'tkazilganidan keyin kuchga kiradi.

Yuridik majburiyatning G'aznachilik va uning hududiy bo'linmalarida majburiy tarzda ro'yxatga olinishidan maqsad – shartnomalarning to'g'ri tuzilganligi, ularning tasdiqlangan smetalar doirasida tuzilganligi, narxlar to'g'ri belgilanganligini nazorat qilishdan iborat. Bu faoliyatning to'g'ri amalga oshirilishi G'aznachilik faoliyatining samaradorligini ko'rsatadi, budjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlaydi, budjetdan mablag' oluvchilar va ularga mol yetkazib beruvchilarning shartnomaviy-huquqiy munosabatlarining to'g'ri yo'lga qo'yilishini talab etadi.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralari o'zlari uchun belgilangan budjetdan tashqari jamg'armalari mablag'lari hisobidan ham tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan shartnomalar tuzadi. Budjet Kodeksida belgilanishicha, budjetdan tashqari jamg'armalar mablag'lari hisobidan ijro etilishi lozim bo'lgan yuridik majburiyatlar g'aznachilik bo'linmalari tomonidan vazirlik va idoralarning daromadlar va xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan mablag'lar doirasida hisobga olish uchun qabul qilinadi.

“Davlat budjeti g'azna ijrosi qoidalari”¹ga muvofiq, budjet tizimining tegishli bo'g'inidan (respublika budjeti, viloyat, tuman va shahar budjetlaridan) mablag' oluvchilarning budjet hisobidan mahsulot yetkazib beruvchilar bilan tuzgan shartnomalari, shuningdek kapital qurilish buyurtmachilarining shartnomalari G'aznachilik bo'linmalarida majburiy tartibda ro'yxatga olinadi.

Budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan qabul qilinadigan yuridik majburiyatlar hajmi ular xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan, ajratilgan budjet mablag'lari bilan, kapital qo'yilmalar xarajatlari bo'yicha esa – har bir obyekt bo'yicha o'rnatilgan tartibda tasdiqlangan kapital qo'yilmalar bilan chegaralanadi.

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2007-raqam bilan 16.09.2009 y.da ro'yxatdan o'tkazilgan.

Budjetdan mablag' oluvchilar mahsulot yetkazib beruvchilar bilan vaqtinchalik smetada nazarda tutilgan summalardan oshmagan summalarga shartnomalar tuzadi. Budjetdan mablag' oluvchilarning asosiy smetasi ro'yxatga olingandan so'ng, oldingi qabul qilingan yuridik majburiyatlar summasini hisobga olgan holda, oldingi shartnomalarga qo'shimcha kelishuvlar tuzilishi mumkin.

Smetaning I va II guruh xarajatlari bo'yicha yuridik majburiyatlar ish haqi va unga tenglashtirilgan xarajatlarni to'lash uchun naqd pul olishga so'rovnomalar asosida ro'yxatga olinadi.

Budjetdan mablag' oluvchilarning budjet mablag'lari hisobidan shartnomalari faqat xarajatlarni qoplashga manbaning mavjudligi to'g'risidagi tasdiqnoma va ushbu maqsadlarga ajratilgan budjet mablag'lari (limitlari) mavjud bo'lgan xarid hajmigagina tuzilishi mumkin.

Budjetdan mablag' oluvchilar bilan mahsulot yetkazib beruvchilar (pudratchilar) o'rtasidagi shartnomalarning amal qilish muddati tegishli moliya yilining 31-dekabridan kechikmagan muddatga tuzilishi lozim, bajarish muddati bir necha yilni tashkil qilishi mumkin bo'lgan (kapital qo'yilmalarning bir necha yilga mo'ljallanganligini tasdiqlovchi manzilli ro'yxatlar asosida) kapital qo'yilmalar (kapital qurilish, rekonstruksiya) bo'yicha shartnomalar bundan mustasno.

Manzilli ro'yxatlar asosida bir necha yil davom etadigan kapital qo'yilmalar bo'yicha yuridik majburiyatlar g'aznachilik bo'linmalari tomonidan qurilish pudratchi tashkilotiga to'lab berilishi nazarda tutilgan mablag'larning joriy moliya yili uchun to'g'ri keladigan qismi doirasida, tasdiqlangan manzilli ro'yxat asosida "G'aznachilik" dasturiy majmuida hisobga olinadi. Shartnomaning qolgan summasi, ularni tegishli obyektlar va yillar bo'yicha manzilli va titul ro'yxatlarda aks ettirilishi sharti bilan keyingi yillarning yuridik majburiyatlarida hisobga olinadi.

Tovar(ish, xizmat)lar uchun to'lovlar mablag'larning bir nechta manbai hisobidan amalga oshirilishi nazarda tutilgan hollarda, shartnomalarda ushbu manbalar bo'yicha rekvizitlar va har bir manba hisobidan to'lanishi lozim bo'lgan summalar majburiy tartibda alohida ko'rsatiladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar tovar-moddiy boyliklarni sotib olishda mahsulot yetkazib beruvchilardan tegishli faoliyat turi uchun litsenziya(ruxsatnoma)sining notarial tasdiqlangan nusxasini va

tegishli organlarda davlat ro'yxatiga olinganligi to'g'risidagi hujjatlarni so'rab oladi. Ushbu hujjatlar G'aznachilik bo'linmalariga ro'yxatga olish uchun taqdim etiladigan shartnomalar bilan birga taqdim qilinadi.

Taqdim etilgan shartnomalarda yoki ularga ilovalarda tovar(ish, xizmat)lar miqdori, narxi va umumiy summasi ko'rsatilgan tafsilotli ro'yxati aks ettirilishi lozim.

Budjetdan mablag' oluvchilar va mahsulot yetkazib beruvchilar o'rtasida tuzilgan shartnomalar g'aznachilik bo'linmalariga quyidagi talablarga rioya qilingan holda taqdim qilinadi:

– budjetdan mablag' oluvchilarning mahsulot yetkazib beruvchilar bilan tuzgan shartnomalari majburiy tartibda ularning yuridik xizmatlari (shartnoma asosida jalb qilingan advokatlar) tomonidan qonun hujjatlariga muvofiqligiga tekshirilgan bo'lishi zarur. Agar taqdim etilayotgan shartnomaning summasi qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining 200 baravari miqdoridan oshmasa, shartnomalarga tomonlarning yuridik xizmati yoki jalb etilgan advokatlar imzosi qo'yiladi. Agar shartnoma summasi, qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining 200 baravaridan ortiq bo'lsa, tomonlar yuridik xizmati yoki jalb etilgan advokatlarning xulosasi ilova qilinishi lozim;

– umumiy summasi 100 ming AQSh dollariga teng miqdordan kam bo'lgan shartnomalarni mahsulot yetkazib beruvchini tanlash bo'yicha o'tkazilgan eng yaxshi konkurs takliflarini tanlab olish uchun hujjatlari ilova qilingan holda taqdim qilinadi. Bunda, konkurs takliflari tanlovini o'tkazish, mahsulot yetkazib beruvchini tanlash bo'yicha, kamida, ikkita konkurs taklifi bo'lganda, qonunchilikda nazarda tutilgan hollardan tashqari, konkurs takliflarini ko'rib chiqish asosida konkurs takliflari tanlovi bayonnomasini rasmiylashtirish asosida amalga oshiriladi;

– shartnoma summasi 100 ming AQSh dollariga teng bo'lgan miqdoridan ortiq bo'lganda, qonunchilikka muvofiq o'tkazilgan tender savdolari bo'yicha hujjatlarni shartnomaga ilova qilgan holda taqdim qilinadi;

– shartnomalar mahsulot yetkazib beruvchi va buyurtmachi (budjetdan mablag' oluvchilar) tomonidan imzo qo'yish huquqiga ega bo'lgan shaxslar tomonidan imzolangan bo'lishi va ikki tomonning muhrlari bilan tasdiqlangan bo'lishi shart;

– buyurtmachi (budjetdan mablag‘ oluvchilar)ning rekvizitlarida, shuningdek, buyurtmachi (budjetdan mablag‘ oluvchi)ning xarajatlari to‘lovi amalga oshiriladigan tegishli g‘azna hisobvarag‘i ham ko‘rsatiladi;

– shartnomani ro‘yxatga olish uchun budjetdan mablag‘ oluvchi g‘aznachilik bo‘linmasiga shartnomaning ikki asl nusxasini va bitta ko‘chirma nusxasini taqdim qiladi. Shartnomalarga 1-ilovadagi shaklga muvofiq to‘lovlar jadvali ilova qilinishi hamda barcha o‘rnatilgan talablarga rioya qilish shart;

– budjetdan mablag‘ oluvchilar shartnomalarni g‘aznachilik bo‘linmalariga ro‘yxatga olish uchun ular tuzilgandan so‘ng 20 ish kuni mobaynida, biroq joriy moliya yilining 25 dekabridan kechikmasdan taqdim etishlari lozim, budjetdan mablag‘ oluvchi tomonidan shartnomalar tuzilib, 20 ish kuni o‘tgandan so‘ng taqdim qilingan hollarda, shartnoma budjetdan mablag‘ oluvchiga G‘aznachilik bo‘linmasida ro‘yxatga olinmasdan qaytariladi.

G‘aznachilikning tegishli bo‘limlari mutaxassislari muntazam ravishda juda katta hajmdagi hujjatlarni qabul qilib olib, nazoratdan o‘tkazadi. Bu G‘aznachilik xodimlaridan yuqori darajadagi operativlikni, bilim, uquv va ko‘nikmani talab etadi. G‘aznachilik bo‘linmasi budjetdan mablag‘ oluvchi tomonidan shartnoma taqdim etilgan kundan boshlab uch ish kuni davomida quyidagilarni tekshiradi:

– shartnomada ko‘rsatilgan summani to‘lash uchun budjetdan mablag‘ oluvchining xarajatlar smetasida nazarda tutilgan budjet mablag‘larining mavjudligi;

– qonunchilikka muvofiq yuridik xizmat yoki jalb qilingan advokatlarning imzolari, yuridik xulosalarining mavjudligi va haqqoniyligi;

– tomonlarning zarur bank rekvizitlari, muhri va imzolarining mavjudligi;

– tovar (ish, xizmat)larning yetkazib berish jadvali, qurilish pudrat shartnomalari bo‘yicha qurilish obyekti jadvalining mavjudligi va b.

G‘aznachilik bo‘linmalari shartnomalarni mas‘ul xodim tomonidan shartnomaning birinchi va ikkinchi asl nusxalari va ko‘chirma nusxasining barcha varaqlariga “Ro‘yxatga olingan” shtampini qo‘yish va ro‘yxatga olingan raqami va sanasi ko‘rsatilib,

ularni G'aznachilik bo'linmasining vakolatli shaxsi imzosi va G'aznachilik bo'linmasining muhri bilan tasdiqlash orqali ro'yxatga oladi.

Ro'yxatga olingandan so'ng, shartnomaning ikki asl nusxasi budjetdan mablag' oluvchiga qaytariladi, ro'yxatga olingan shartnomaning ko'chirma nusxasi G'aznachilik bo'linmasida hisobga olish va saqlash uchun qoldiriladi.

Shartnomalar hisobi "G'aznachilik" dasturiy majmuida elektron tarzda budjetdan mablag' oluvchining nomi va rekvizitlari, shuningdek, shartnoma summasi, uning raqami va tuzilgan sanasi, g'aznachilik bo'linmasi tomonidan ro'yxatga olingan raqami va sanasi ko'rsatilgan holda, "Budjetdan mablag' oluvchilarning mahsulot yetkazib beruvchilar bilan tuzgan shartnomalarini ro'yxatga olish kitobi"da mazkur darslikning 2-ilovasida keltirilgan shakl bo'yicha amalga oshiriladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilarning tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib berish to'g'risida tuziladigan shartnomalarida 15 foiz miqdorida oldindan to'lovni amalga oshirish nazarda tutiladi, bundan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan hollar mustasno. Ayrim hollarda Vazirlar Mahkamasi tomonidan budjetdan mablag' oluvchilarning xarid qilishda 15 foizdan ortiq miqdorda avans to'lashi lozim bo'lgan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning turlari ro'yxati tasdiqlanadi. Masalan, Vazirlar Mahkamasining 2011-yil, 24-avgustdagi 241-son qaroriga muvofiq, elektr energiyasi, mazut, ko'mir, benzin, dizel yoqilg'isi, mineral o'g'itlar, shuningdek, avia va temir yo'l chiptalari, sanatoriylar, dam olish zonolari va bolalar sog'lomlashtirish oromgohlariga yo'llanmalar, barcha turdagi shahar yo'lovchi transporti yo'l kartochkalari kabilarni xarid qilishda 15 foizdan ortiq miqdorda (30 foizdan 100 foizgacha) oldindan to'lov joriy etilgan.

Budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilarning tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) import qilish bo'yicha shartnomalari, ularga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar ushbu shartnomalar qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda vakolatli organlarda tegishli ekspertizadan o'tganidan va hisobga qo'yilganidan so'ng G'aznachilik bo'linmalari tomonidan ro'yxatdan o'tkaziladi. Bunda shartnomalarda ko'rsatilgan summalar G'aznachilik bo'linmalari

tomonidan O'zbekiston Respublikasining milliy valyutasida hisobga olinadi.

Shu bilan birga, quyidagi holatlarda budjet mablag'larini *shartnoma tuzmasdan turib to'lashga o'tkazish amalga oshirilishi mumkin:*

- budjet tashkilotining budjetdan ajratilgan mablag'lar hisobidan iqtisod qilingan mablag'larini o'z budjet tashkilotlarini rivojlantirish jang'armasiga, shuningdek, tibbiyot muassasasi tomonidan - xarajatlar smetasida nazarda tutilgan maqsadli budjetdan ajratiladigan mablag'lari hisobidan o'zining tibbiyot tashkilotlarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jang'armasiga;

- kapital qo'yilmalar bo'yicha buyurtmachi xizmatini saqlab turishga, har bir obyekt bo'yicha kelishilgan manzilli va titul ro'yxatlarda hamda shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida ushbu maqsadlar uchun nazarda tutilgan summalar doirasida;

- soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining xizmatlari uchun haq to'lashga;

- yuridik majburiyatlar mavjudligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar asosida amalga oshiriladigan xarajatlarni to'lashga.

Xulosa qilib aytganda, budjetdan mablag' oluvchilar va mahsulot yetkazib beruvchilar bilan budjet mablag'lari hisobiga tuzilgan shartnomalar faqat ularning G'aznachilik bo'linmalarida majburiy ro'yxatga olinganidan so'ng kuchga kiradi. Budjetdan mablag' oluvchilar yetkazib beruvchilar bilan shartnomalar tuzadi, shuningdek, shartnomalarga budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan tegishli rejali budjet mablag'lari doirasidagina qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritadi. Budjetdan mablag' oluvchilar bilan yetkazib beruvchilar o'rtasida tuziladigan shartnomalar tegishli G'aznachilik organlarida majburiy ro'yxatdan o'tkazilib, ularga tegishli raqamlar berilishi va ro'yxatdan o'tkazish sanasi ko'rsatilishi kerak. Bu chora-tadbirlar budjetdan ajratilayotgan mablag'larning maqsadli ishlatilishini ta'minlash, shartnomalarda ko'zda tutilgan summalarning rejalarda ko'rsatilgan mablag'larga mosligini nazorat qilish, to'lov intizomi buzilishlarining oldini olish, narxlarning to'g'ri qo'llanilishini ta'minlash maqsadida, pirovardida, g'aznachilik faoliyatining samaradorligini oshirish maqsadida amalga oshiriladi.

6.4. G'aznachilikda narxlar monitoringini tashkil qilish. Tenderlarning ahamiyati, ularni tashkil etish va o'tkazish

G'aznachilikda yuridik majburiyat vujudga kelishidan avval dastlabki nazoratni amalga oshirish imkoniyati mavjud bo'lib, bu *narxlar monitoringi* orqali ta'minlanadi.

Bunda budjet tashkiloti sotib olmoqchi bo'lgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) narxi muqobil yetkazib beruvchilar narxlari bilan taqqoslanadi. Muqobil yetkazib beruvchilar to'g'risida ma'lumot to'plashning turli usullari mavjud. Masalan:

- tovar-xomashyo birjalari ma'lumotlaridan foydalanish;
- bozorlardan ma'lumotnomalar olish;
- raqobatchi tashkilotlardan tijorat takliflari olish;
- ommaviy axborot vositalari va ixtisoslashtirilgan reklama nashrlaridagi ma'lumotlarni umumlashtirish.

Xo'jalik shartnomasini ro'yxatdan o'tkazish chog'ida har bir shartnomaga bir nechta (kamida 2 ta) yetkazib beruvchining tijorat taklifi ilova qilinishi, bunda har bir yetkazib beruvchining rekvizitlari (nomi, manzili, telefon raqamlari, rahbari to'g'risidagi ma'lumotlari) aniq ko'rsatilishi, yetkazib beruvchilar shu sohada uzoq yillik ish tajribasiga ega bo'lgan, yuqori mavqeli korxonalar bo'lishi tavsiya etiladi.

O'zbekistonda ishlab chiqariluvchi tovarlar vositachilarsiz, aynan ishlab chiqaruvchining o'zidan sotib olinishi, chetdan keltiriluvchi tovarlar esa bevosita importyordan sotib olinishi narxlarning asossiz o'sishining oldini oladi.

Moliya organlarida narxlar monitoringini tashkil etishning huquqiy asosi bo'lib O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil, 21-noyabrdagi 456-sonli Qarori bilan tasdiqlangan "Xomashyo, materiallar, butlovchi qismlar va jihozlarni sotib olish yuzasidan tender savdolarini o'tkazish to'g'risidagi Nizom"¹ bo'lib hisoblanadi.

Mazkur Nizom davlat budjeti, davlat budjetida jamlanuvchi davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari, Hukumat kafolati bo'yicha olingan xorijiy kreditlar, Jahon banki guruhi, ETTB, OTB, Xalqaro

---

¹ "Davlat byudjetining g'azna ijrosi" Normativ-huquqiy hujjatlar to'plami, T.: O'zbekiston, 2007.

hamkorlik Yapon banki, "KfW" banki kabi xalqaro va xorijiy moliya institutlari tomonidan taqdim etilgan xorijiy grantlar mablag'ari evaziga import qilingan yoki O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan xomashyolar, materiallar, butlovchi qismlar va jihozlarni sotib olish bo'yicha tender savdolarini tashkil qilish mexanizmini belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarorlarida boshqacha tartib belgilangan bo'lsa yoki xorijiy grantlar va kreditlar taqdim etilishida boshqacha shartlar belgilangan bo'lsa, bunday hollarda mazkur Nizom tartibi qo'llanilmaydi.

Tenderlar o'tkazishdan asosiy maqsad – xomashyo, materiallar, butlovchi buyumlar va asbob-uskunalar xarid qilishga yo'naltiriladigan davlat budjeti, davlat budjetida jamlanadigan budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalar mablag'laridan, hukumat kafolati ostida beriladigan xorijiy kreditlar va xorijiy grantlardan foydalanish samaradorligini oshirish, xarid qilinadigan xomashyo, materiallar, butlovchi buyumlar va asbob-uskunalar sifatini oshirish hisoblanadi.

Bitta kontrakt bo'yicha 100 ming AQSh dollari ekvivalentidan ko'proq summaga tovar yetkazib berilishi (ishlar bajarilishi, xizmatlar ko'rsatilishi) rejalashtirilganda tender savdolari o'tkaziladi. Bundan kam summadagi kontraktlar eng yaxshi takliflarni konkurs asosida tanlab olish yo'li bilan tuziladi.

O'tkazish usullariga ko'ra tenderlar ochiq yoki yopiq bo'lishi mumkin. Tender turi xarid qiluvchi tashkilot, ya'ni buyurtmachi tomonidan belgilanadi.

Ochiq tenderlarda mulkchilik shakllaridan qat'i nazar, barcha yuridik shaxslar qatnashishi mumkin.

Yopiq tenderlar, istisno hollarda, Vazirlar Mahkamasining tegishli iqtisodiyot komplekslari bilan kelishgan holda, buyurtmachi oldindan belgilab qo'ygan tashkilotlar ishtirokida o'tkaziladi, bu tashkilotlarga taklifnomalar jo'natiladi.

Oziq-ovqat mahsulotlari budjet mablag'ari oluvchilari tomonidan sotib olinganda, Moliya vazirligining 2007-yil 9 apreldagi 798-sonli xati asosida narxlar monitoringi amalga oshiriladi.

Bunda G'aznachilik hududiy bo'linmalari tomonidan budjetdan mablag' oluvchilar xarid qiladigan oziq-ovqat mahsulotlari bo'yicha narxlar monitoringi Moliya vazirligi tomonidan taqdim qilinadigan

asosiy iste'mol mahsulotlarining oylik o'rtacha narxlari to'g'risidagi ma'lumot asosida olib boriladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish bo'yicha tuzilgan shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazish jarayonida Moliya vazirligi tomonidan taqdim qilingan ma'lumotda ko'rsatilgan narxlardan ortiq bo'lgan narxlarda tuzilgan shartnomalar G'aznachilik hududiy bo'linmalari tomonidan ro'yxatga olinmaydi.

Kelgusida G'aznachilikda budjet tashkilotlari tomonidan sotib olinuvchi tovarlar narxlari to'g'risida elektron ma'lumotlar bazasini shakllantirish, uni tuzish va yangilab borishda Respublika tovar xom ashyo birjasidagi narxlar kotirovkasini, Davlat Bojxona Qo'mitasi ma'lumotlar bazasini, respublikadagi yuqori mavqega ega bo'lgan ishlab chiqaruvchilar va ixtisoslashtirilgan reklama nashrlari ma'lumotlarini hisobga olish tavsiya etiladi.

6.5. Elektron auksion savdolarini tashkil etish va o'tkazish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat xaridlari tizimini maqbullashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb etishni kengaytirish to'g'risida" 2011-yil, 7-fevraldagi PQ-1475-son qaroriga muvofiq, Vazirlar Mahkamasi 2012-yil, 6-sentabrda yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi tovar-xomashyo birjasida boshlang'ich narxini pasaytirish yuzasidan elektron auksion savdolarini tashkil etish va o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida qabul qilingan 260-sonli qaroriga asosan, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi va O'zbekiston Respublikasi tovar-xom ashyo birjasi tomonidan 2012-yil, 7-sentabrda ushbu qaror ijrosini ta'minlash yuzasidan "Choratadbirlar rejasi" tasdiqlandi.

Hukumat komissiyasi tomonidan belgilanadigan ro'yxatga ko'ra, bitta kontrakt bo'yicha 300 AQSh dollaridan 100 ming AQSh dollarigacha teng bo'lgan summada tovarlar(ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridlari faqat yuqorida nomi keltirilgan Nizomga muvofiq tashkil etiladigan va o'tkaziladigan savdolar orqali amalga oshiriladi.

Bitta kontrakt bo'yicha 300 AQSh dollarigacha bo'lgan summadagi davlat xaridlari ham buyurtmachining tashabbusi bilan qonunchilikka asosan amalga oshirilishi mumkin.

Savdolarni o'tkazishda qatnashish uchun buyurtmachilar va yetkazib beruvchilar savdolarning qatnashchilari sifatida akkreditatsiyadan o'tishi, maxsus axborot portalida savdolarni o'tkazish to'g'risidagi e'lonlarini joylashtirishi, savdolarda qatnashishini ta'minlab beradigan avans to'lovlarini to'lashi va, shu bilan birga, birja buyurtmachilarining buyurtmanomalari (lotlari)ni shakllantirib berishi lozim bo'ladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar bo'lgan buyurtmachilarni akkreditatsiya qilish birja tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi va birja ma'lumotlar bazalarining o'zaro elektron aloqasi yo'li bilan avtomatik rejimda markazlashtirilgan tartibda amalga oshiriladi.

Budjetdan mablag' oluvchi hisoblangan akkreditatsiya qilingan buyurtmachilar savdolarda birinchi marta qatnashayotganda (mustaqil yoki agentlar orqali) birjaga (keyinchalik birjaga berish uchun buyurtmachi ro'yxatdan o'tkazilgan joy bo'yicha birjaning mintaqaviy bo'linmalariga) buyurtmachining rahbari va bosh buxgalterining notarial yoki yuqori tashkilot tomonidan tasdiqlangan imzolari namunalari qo'yilgan kartochkalarni taqdim etadi.

Buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarni akkreditatsiyadan o'tkazish bepul amalga oshiriladi va muddatsiz xususiyatga ega. Tashkiliy-huquqiy shakli, nomi, manzili, bank rekvizitlari o'zgarganda yoxud akkreditatsiyaning holatiga yoki amal qilishining davom etishiga ta'sir ko'rsatadigan boshqa o'zgarishlar bo'lgan hollarda buyurtmachilar va yetkazib beruvchilar besh kun muddatda birjaga (keyinchalik birjaga berish uchun buyurtmachining ro'yxatdan o'tkazilgan joyi bo'yicha birjaning mintaqaviy bo'linmasiga) tegishli hujjatlarni ilova qilgan holda ushbu o'zgarishlar to'g'risida yozma axborot taqdim etishlari shart. Akkreditatsiya natijalari bo'yicha birja:

– buyurtmachiga va yetkazib beruvchiga berilgan foydalanuvchining yakka tartibdagi raqamiga muvofiq alohida shaxsiy hisobraqamlari ochadi. Buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarning avans to'lovlari Hisob-kitob-kliring palatasining talab qilib olingungacha ikkilamchi depozit hisobraqami doirasida ushbu shaxsiy hisobraqamlarida hisobga olinadi;

– buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarga personal kabinet tashkil etadi, unga o'tkaziladigan savdolar to'g'risidagi ma'lumotlarni va boshqa zarur ma'lumotlarni yuboradi.

Buyurtmachi savdolarida qatnashish uchun mustaqil ravishda yoki agent orqali maxsus axborot portaliga e'lon joylashtiradi. Zarurat bo'lganda, buyurtmachi yoki uning agenti e'lonni (ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish uchun savdolar o'tkazilishida) savdolar predmeti bo'yicha loyiha smeta hujjatlari va boshqa hujjatlar bilan to'ldirishi ham mumkin.

Maxsus axborot portalida joylashtirilgan e'lon, Hisob-kitob-kliring palatasining ikkilamchi depozit hisobraqami doirasida buyurtmachining hisobraqamida uning avans to'lovi mavjud bo'lgan taqdirda, avtomatik tarzda buyurtmachining buyurtmanomasiga aylanadi.

Savdolar buyurtmachining buyurtmanomasida bayon qilingan talablarni hisobga olgan holda o'tkaziladi. Agar buyurtmachining buyurtmanomasida alohida boshqacha talab ko'rsatilmagan bo'lsa, yetkazib beruvchi yangi tovar yetkazib berishi shart. Bunda buyurtmachining e'loni va buyurtmanomasi matniga savdolar predmetiga taalluqli bo'lmagan va yetkazib beruvchilar o'rtasida raqobatni cheklovchi talablarni kiritish taqiqlanadi.

Imkoniyati yuqori yetkazib beruvchilarga nisbatan cheklashlar belgilash zarur bo'lganda buyurtmachi e'longa tegishli talablarni faqat Hukumat komissiyasining ruxsati bilan kiritishi mumkin.

Buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarning o'z agentlari bilan o'zaro munosabatlari, shu jumladan, agentni taqdirlash summasi ular o'rtasida tuzilgan topshiriq shartnomasi asosida belgilanadi. Bunda tovarlarning davlat xaridlari bo'yicha agentni taqdirlash summasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi bilan kelishgan holda birja tomonidan belgilanadigan cheklangan miqdordan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Savdolarida qatnashish uchun akkreditatsiyadan o'tgan buyurtmachilar e'lon joylashtirgunga qadar Hisob-kitob-kliring palatasining ikkilamchi depozit hisobraqami doirasida o'z shaxsiy hisobraqamlariga oldindan avans to'lovlarini o'tkazishlari shart. Avans to'lovlarisiz buyurtmachilarning buyurtmanomalari joylashtirilmagan hisoblanadi va aktivlashtirilmaydi.

Buyurtmachi tomonidan to'langan avans to'lovlari elektron tizim tomonidan savdolar g'olibi aniqlangunga qadar blokirovka qilinadi.

Akkreditatsiyadan o'tgan yetkazib beruvchilar savdolarida qatnashish uchun Hisob-kitob-kliring palatasining ikkilamchi depozit

hisobraqami doirasida o'z shaxsiy hisobraqamlariga avans to'lovlarini o'tkazishi shart va yetkazib beruvchi tomonidan kiritilgan avans to'lovi boshqa yetkazib beruvchi tomonidan kam narx ko'rsatilgan taklif berilgunga qadar blokirovka qilinadi.

Savdolar g'olibining moliyaviy zakalati u kontraktni imzolagunga qadar blokirovka qilinadi. Savdolari o'tkazish to'g'risidagi e'lon savdolarning g'olibini yetkazib beruvchini aniqlash sanasidan, kamida, 30 kun oldin joylashtirilishi shart. Ro'yxati Hukumat komissiyasi tomonidan aniqlanadigan tovarlar(ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridi bo'yicha savdolar o'tkazish to'g'risida ilgari joylashtirilgan e'lonlar bo'yicha avtomatik shakllantirilgan buyurtmanomalarda buyurtmachi tomonidan zarurat bo'lganda, savdolar tugashi sanasidan, kamida, 10 kun oldin savdolar predmetining boshlang'ich narxi, bozor konyunkturasidan kelib chiqqan holda aniqlashtirilishi mumkin.

Agent tomonidan maxsus axborot portalida savdolari o'tkazish to'g'risidagi e'lon joylashtirilganligi uchun O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi bilan kelishgan holda birja tomonidan aniqlanadigan, cheklangan miqdordan ortiq bo'lmagan miqdorda to'lov undiriladi. Savdolar o'tkazish to'g'risidagi e'londa quyidagi ma'lumotlar bo'lishi lozim:

- buyurtmachining nomi va manzili;
- savdolar predmetini moliyalashtirish manbalari;
- savdolarning birinchi va oxirgi kuni (savdolar muddati);
- savdolar predmetining boshlang'ich narxi;
- savdolar predmetining tavsifi (savdolar predmetining spetsifikatsiyasi);
- savdolar predmetini lotlar bo'yicha bo'lish va har bir lotning miqdori;
- tovarlarni yetkazib berish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish muddatlari va shartlari;
- tovarlarni yetkazib berish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish joyi (manzili).

Agar qonun hujjatlariga muvofiq tovarlar (ishlar, xizmatlar) ayrim turlarining davlat xaridlari faqat yoki ustun darajada kichik biznes subyektlaridan amalga oshirilishi kerak bo'lsa, savdolar o'tkazish to'g'risidagi e'londa ushbu shart majburiy tartibda ko'rsatiladi.

Savdolar elektron tizimida, boshlang'ich narx bosqichma-bosqich pasaytirilgan holda o'tkaziladi. Bosqichning o'lchami birja tomonidan

belgilanadi. Savdolarni o'tkazish, to'langan avans to'lovi summasiga muvofiq har bir lot bo'yicha savdolarga qo'yish, savdolar g'oliblarini aniqlash, bitimlarni ro'yxatga olish va kontraktni shakllantirish elektron tizim orqali amalga oshiriladi.

Birja elektron tizimning operatori sifatida quyidagilarni ta'minlab berishi shart:

- elektron tizimning uzluksiz ishlashini;
- savdolarning qonun hujjatlari talablariga muvofiq o'tkazilishini;
- ushbu lot bo'yicha savdolarga qo'yilgan barcha yetkazib beruvchilarning joylashish joyidan qat'i nazar, barchasiga savdolarida bir vaqtning o'zida qatnashish imkoniyati berilishini;
- savdolarni o'tkazishda va ularning natijalarini chiqarishda oshkoralik va aniq-ravshanlikni;
- akkreditatsiyadan o'tgan barcha savdolar qatnashchilarining huquqlari tengligini;
- narxi bo'yicha eng yaxshi buyurtmanomalarni aniqlash jarayonini avtomatlashtirish yo'li bilan savdolar g'oliblarini aniqlashning xolisonaligini;
- yetkazib beruvchilarni ular tomonidan belgilangan miqdorda avans to'lovini to'laganlaridan keyin savdolarga qo'yish yo'li bilan ularning buyurtmanomalarini.

Savdolar davomida elektron tizim yetkazib beruvchilarning berilgan buyurtmanomalaridan eng kam narxli buyurtmanomani avtomatik tarzda tanlaydi, u elektron tizimda aks ettiriladi hamda savdolarning barcha qatnashchilariga – ushbu paytdagi buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarga ma'lum bo'ladi. Savdolarida, kamida, ikki nafar yetkazib beruvchi qatnashsa, savdolar bo'lib o'tgan deb hisoblanadi.

Agar savdolarida ikki nafardan kam yetkazib beruvchi qatnashsa, savdolar bo'lib o'tmagan deb hisoblanadi, savdolar g'olibi aniqlanmaydi va savdolar 10 kunga uzaytiriladi. Savdolarini uzaytirish, buyurtmachi tomonidan yangi buyurtmanoma berish yo'li bilan, zarurat bo'lganda, boshlang'ich bahoni aniqlashtirgan holda amalga oshiriladi.

Aynan bir turdagi tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha uzaytirilgan savdolar bo'lib o'tmagan deb e'lon qilingan hollarda budjetdan mablag' oluvchilar tovar(ish,xizmat)larni qonun hujjatlarida

belgilangan tartibda eng yaxshi takliflarni tanlash asosida, oxirgi buyurtmanomada e'lon qilingan tovarlar(ishlar, xizmatlar)ni sotib olish shartlarini o'zgartirmasdan, kamida, uchta xo'jalik yurituvchi subyektga tovarlar(ishlar, xizmatlar)ni sotib olish uchun takliflar yuborish yo'li bilan xarid qilishlari mumkin.

Eng yaxshi takliflar tanloviga nohalol yetkazib beruvchilar reyestrda mavjud xo'jalik yurituvchi subyektlar qo'yilmaydi.

Bunda buyurtmachilar eng yaxshi takliflar tanlovi g'olibini aniqlash vaqtida tovarlar(ishlar, xizmatlar)ni sotib olish yuzasidan taklif yuborilgan xo'jalik yurituvchi subyektning maxsus axborot portalida joylashtirilgan nohalol yetkazib beruvchilar reyestrda yo'qligini tekshirishi va unga ishonch hosil qilishi shart.

Buyurtmachining rahbarlari yetkazib beruvchini tanlashni o'tkazish tartibiga rioya qilinishi yuzasidan shaxsan javobgardir. Elektron tizimda amalga oshirilgan bitimlar natijalari bo'yicha yozma shaklda kontrakt rasmiylashtiriladi.

Kontrakt shakli O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi bilan kelishgan holda, birja tomonidan tasdiqlanadi. Birja (birjaning mintaqaviy bo'linmasi) va savdolarida g'olib chiqqan yetkazib beruvchi yoki uning agenti savdolar g'olibi aniqlangan vaqtdan boshlab besh ish kuni mobaynida kontraktni imzolashi, ayni bir vaqtda uni birja (birjaning mintaqaviy bo'linmasi) tomonidan ro'yxatdan o'tkazishi shart. Buyurtmachi va yetkazib beruvchining kontrakt bo'yicha huquq va majburiyatlari birja (birjaning mintaqaviy bo'linmasi) va yetkazib beruvchi yoki uning agenti tomonidan imzolangan vaqtdan boshlab yuzaga keladi.

Yuridik shaxs hisoblanadigan budjetdan mablag' oluvchilar-buyurtmachilar o'zlari personal kabinetlar orqali elektron tarzda birja tomonidan yuborilgan kontraktlar nusxalarini mustaqil ravishda ko'chirib oladi, ularni tashkilotning rahbari imzosi va muhri bilan tasdiqlaydi va o'zlariga xizmat ko'rsatadigan g'aznachilik organlariga ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etadi.

Budjetdan mablag' oluvchi hisoblanmaydigan buyurtmachilar o'zlariga personal kabinet orqali elektron tarzda birja tomonidan yuborilgan kontraktlar nusxalarini mustaqil ravishda ko'chirib oladi va zarurat bo'lganda, o'zi joylashgan hududdagi birjada (birjaning mintaqaviy bo'linmasida) tasdiqlaydi.

Buyurtmachi kontrakt tuzishni rad etgan yoki boshqacha tarzda bosh tortgan taqdirda yetkazib beruvchi kontrakt tuzishdan bosh tortish tufayli yetkazilgan zararlarni qoplash talabi bilan sudga murojaat qilishga haqlidir. Tovarlarining davlat xaridlari bo'yicha kontrakt tuzishni buyurtmachining rad etishi yoki boshqacha tarzda bosh tortishi to'g'risidagi axborot davlat xaridlari to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzuvchi buyurtmachining mansabdor shaxslariga nisbatan chora ko'rish uchun Hukumat komissiyasiga yuboriladi.

Savdolarida g'olib chiqqan yetkazib beruvchi kontrakt tuzishni rad etganda yoki uni tuzishdan boshqacha tarzda bosh tortganda uning moliyaviy zakalati, birjaning vositachilik yig'imlaridan tashqari, g'olib aniqlangan sanadan boshlab bir hafta muddatda yetkazilgan zarar uchun kompensatsiya sifatida buyurtmachining tegishli hisobraqamiga (agar buyurtmachi g'aznachilik ijrosi bilan qamrab olingan bo'lsa - budjet mablag'lari yoki budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha tegishli shaxsiy g'azna hisobvarag'ini ko'rsatgan holda, yagona g'azna hisobvarag'iga, agar buyurtmachi g'aznachilik ijrosi bilan qamrab olinmagan bo'lsa, uning bankdagi talab qilib olingungacha depozit hisobraqamiga) o'tkaziladi.

Nohalol yetkazib beruvchilar reyestriga kiritilgan yetkazib beruvchilar olti oy mobaynida savdolarida qatnashishga qo'yilmaydi. Yetkazib beruvchini nohalol yetkazib beruvchilar reyestriga kiritish to'g'risidagi axborot maxsus axborot portaliga joylashtiriladi.

Savdolarida g'olib chiqqan yetkazib beruvchi kontrakt tuzishni rad etgan yoki boshqacha tarzda bosh tortgan taqdirda buyurtmachi uchun navbatdagi eng yaxshi narxni taklif etgan yetkazib beruvchi, ushbu yetkazib beruvchi uni savdolar g'olibi deb e'tirof etishga va kontrakt tuzishga rozi bo'lgan taqdirda, savdolar g'olibi deb e'tirof etiladi. Savdolarining ikkinchi g'olibi bilan kontrakt davlat xaridlari masalalari bo'yicha bahslar va kelishmovchiliklarni ko'rib chiqish bo'yicha maxsus komissiya protokoli asosida tuziladi, u savdolar g'olibi aniqlangan vaqtdan boshlab o'n ish kunidan kechikmay buyurtmachiga va yetkazib beruvchiga yuboriladi. Ikkinchi yetkazib beruvchi bilan namunaviy kontrakt savdolarida ikkinchi yetkazib beruvchi taklif qilgan narxni hisobga olgan holda, birja tomonidan shakllantiriladi hamda birja (buyurtmachi ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi birjaning mintaqaviy bo'linmasi) va buyurtmachi uchun navbatdagi eng yaxshi narxni taklif qilgan yetkazib beruvchi yoki

uning agenti tomonidan imzolanadi, buyurtmachi uchun navbatdagi eng yaxshi narxni taklif qilgan yetkazib beruvchini savdolar g'olibi deb e'tirof etish to'g'risida Davlat xaridlari masalalari bo'yicha bahslar va kelishmovchiliklarni ko'rib chiqish bo'yicha maxsus komissiya qarori qabul qilingan vaqtdan boshlab besh ish kunidan kechikmay imzolanadi.

Bitim holati bo'yicha Hisob-kitob-kliring palatasi buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarning avans to'lovlari summasidan har qaysi tomondan bitimning amaldagi summasidan birjaning vositachilik yig'imini undiradi. Kontraktni ro'yxatga olish uni tuzilgan kontraktlar reyestriga kiritish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Tuzilgan kontraktlar reyestri O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi va birja ma'lumotlar bazasining elektron aloqasi yo'li bilan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligiga yuboriladi. Hisob-kitob kliring palatasi buyurtmachi va savdolarida g'olib chiqqan yetkazib beruvchining avans to'lovining blokirovkadan chiqarilgan qoldiqlarini bir ish kuni mobaynida ularning talab qilib olingungacha depozit hisobraqamlariga (shaxsiy g'azna hisobvarag'iga) o'tkazadi yoki ularning yozma bildirishnomasiga ko'ra, boshqa savdolarida qatnashish uchun avans to'lovlari hisobiga qabul qiladi. Savdolarining g'olibi deb e'tirof etilmagan yetkazib beruvchining avans to'lovini qaytarish u blokirovkadan chiqarilgan kundan boshlab keyingi bir ish kuni mobaynida amalga oshiriladi.

Savdolarida qatnashuvchi buyurtmachining javobgarligi quyidagicha belgilanadi:

– savdolarini o'tkazish uchun taqdim etilgan hujjatlarning ishonchligi va qonun hujjatlariga muvofiqligi;

– savdolar g'olibi bo'lgan yetkazib beruvchi bilan kontrakt tuzish yoki savdolar g'olibi bo'lgan yetkazib beruvchi bilan kontrakt tuzishni rad etish muddatiga rioya etilishi (ajratilgan budjet mablag'lari kamayishi holatlari bundan mustasno);

– buyurtmachi tomonidan tovarlarning davlat xaridlarini amalga oshirishda Hukumat komissiyasining ishchi organiga yuqoridagi Nizom tomonidan belgilangan tartiblarning bajarilishi monitoringi olib borilishi uchun ishonchli axborot taqdim etilishi;

– tomonlar o'rtasidagi kontrakt majburiyatlarini bajarish tugallangandan keyin besh yil mobaynida savdolar predmeti bo'yicha

e'lonlar va texnik hujjatlarning asl nusxalari saqlanishi uchun javob beradi.

Tayanch so'z va iboralar

Xo'jalik shartnomasi, shartnomaviy munosabatlarning prinsiplari, oferta, aksept, ommaviy shartnoma, majburiyat, yuridik majburiyat, moliyaviy majburiyat, to'lovlar jadvali, tijorat taklifi, yurist xulosasi, shartnomani ro'yxatga olish, avans to'lovi, narx monitoringi, elektron auksion savdolar, davlat xaridlari, buyurtmachilar, yetkazib beruvchilar, savdolar qatnashchilari, maxsus axborot portali, avans to'lovi, lot, personal kabinet, agent, buyurtmanoma, topshiriq shartnomasi, savdolar g'olibi, moliyaviy zakalat, nohalol yetkazib beruvchilar reyestri, tuzilgan kontraktlar reyestri.

Takrorlash uchun savollar

1. Xo'jalik shartnomalari nima va ularning xususiyatlari nimalardan iborat?
2. G'aznachilikda yuridik va moliyaviy majburiyat tushunchasi nimani anglatadi?
3. G'aznachilikda yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish tartibi qanday?
4. Nima uchun yuridik majburiyatlarni G'aznachilikda majburiy tarzda ro'yxatga olish tartibi joriy etilgan?
5. G'aznachilikda narx monitoringini amalga oshirish mexanizmlari haqida nima bilasiz?
6. Tenderlar haqida nima bilasiz, ularning maqsad va vazifalari, zarurligi va ahamiyati nimada?
7. Davlat xaridlari bo'yicha elektron auksion savdolarini tashkil etishdan qanday maqsad ko'zlangan?
8. Davlat xaridlari bo'yicha elektron auksion savdolarini tashkil etish tartibi qanday? Davlat xaridlarini tashkil etish qaysi hukumat qarorlari va me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. G'aznachilikda yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish va narx monitoringini tashkil etish bo'yicha taqdimot tayyorlang.
2. Elektron auksion savdolarini tashkil etish tartibini ko'rsatuvchi slaydlar tayyorlang va izohlab bering. Ushbu savdolarining narxlarni

boshqarish va nazorat qilish, shartnomalarni tuzish va ro'yxatdan o'tkazish jarayonlaridagi ahamiyati haqida esse yozing.

Test savollari

1. Budjetdan mablag' oluvchilar bilan yetkazib beruvchilar o'rtasida tuziladigan shartnomalar tegishli moliya organlarida majburiy ro'yxatdan o'tkazilganda ...

- A. yetkazib beruvchilarga qaytariladi
- B. ro'yxatdan o'tkazish sanasi ko'rsatilishi kerak
- C. ularga tegishli raqamlar berilishi va ro'yxatdan o'tkazish sanasi ko'rsatilishi kerak
- D. ularga tegishli raqamlar berilishi kerak

2. "Tender savdolarini tashkil etishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror qachon qabul qilingan?

- A. 2000-yil, 21-noyabr
- B. 2001 yil, 23-dekabr
- C. 2002 yil, 22-oktabr
- D. 2004 yil, 20-sentabr

3. Qanday holatlarda tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishda tenderlar o'tkazilmaydi?

A. Hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar va xorijiy grantlar berish shartlarida tovarlarni xarid qilishning boshqacha tartibi belgilangan bo'lsa, shuningdek, xaridlar O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri qarorlariga muvofiq amalga oshirilayotganda

B. Hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar va xorijiy grantlar berish shartlarida tovarlarni xarid qilishning boshqacha tartibi belgilangan bo'lsa, shuningdek, xaridlar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlariga muvofiq amalga oshirilayotganda

C. Hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar va xorijiy grantlar berish shartlarida tovarlarni xarid qilishning boshqacha tartibi belgilangan bo'lsa, shuningdek, xaridlar G'aznachilik qarorlariga muvofiq amalga oshirilayotganda

D. Hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar va xorijiy grantlar berish shartlarida tovarlarni xarid qilishning boshqacha tartibi belgilangan bo'lsa, Moliya bo'limi buyrug'iga muvofiq amalga oshirilayotganda

4. Budjetdan mablag' oluvchilar shartnomalarni g'aznachilikka ro'yxatga olish uchun ular tuzilgandan so'ng qanday muddatda taqdim etadi?

- A. 3 ish kuni
- B. 27 ish kuni
- C. 25 ish kuni
- D. 20 ish kuni

5. Mahsulot narxi, soni, shartnomaning amal qilish muddati, shartnomaga mosligi necha kun tekshiriladi?

- A. to'rt kun ichida
- B. besh kun ichida
- C. o'n kun ichida
- D. uch kun ichida

6. Ro'yxatga olingandan so'ng, shartnomaning qaysi nusxasi budjetdan mablag' oluvchiga qaytariladi?

- A. to'rt asl nusxasi
- B. uch asl nusxasi
- C. bir asl nusxasi
- D. ikki asl nusxasi

7. Budjet tashkilotlari shartnomalarini g'aznachilikda ro'yxatdan o'tkazish uchun qanday muddatda tegishli G'aznachilik organiga taqdim etadi?

- A. 20-dekabrda kechiktirmay;
- B. 25-dekabrda kechiktirmay;
- C. 1-yanvargacha;
- D. 31-dekabrgacha.

8. Birjaning buyurtmachilarning elektron auksion savdolar o'tkazish to'g'risidagi e'lonlari va xarid jarayoni qatnashchilari uchun zarur bo'lgan boshqa axborot joylashtirilishi va ko'zdan kechirilishini ta'minlaydigan maxsus sayt qanday nomlanadi?

- A. maxsus axborot portali
- B. elektron tizim
- C. birjaning elektron pochta
- D. elektron pochta

7-BOB. G‘AZNACHILIKDA MOLIYAVIY MAJBURIYATLAR VA TO‘LOVLARNI AMALGA OSHIRISH

7.1. Moliyaviy majburiyatlar, ularni qabul qilishning umumiy qoidalari

Yuqoridagi bobda ko‘rib o‘tilganidek, yuridik majburiyat budjet tashkiloti bilan kontragent o‘rtasida ma‘lum muddatdan so‘ng ma‘lum bir tovarni yetkazib berish (ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish) to‘g‘risida shartnoma imzolanganidan va bu shartnoma tegishli tartibda G‘aznachilikda ro‘yxatdan o‘tkazilganidan keyin vujudga kelar ekan.

Moliyaviy majburiyat esa ana shu shartnomaga muvofiq tovarlar etkazib berilganidan (ishlar bajarilganidan, xizmatlar ko‘rsatilganidan) keyin vujudga keladi. Budjet Kodeksida belgilab qo‘yilishicha, “*moliyaviy majburiyatlar* – budjet tashkilotlarida va budjet mablag‘lari oluvchilarda ularga pul mablag‘larini o‘tkazish majburiyatini yuklovchi hujjatlar, shu jumladan, ijro hujjatlari asosida yuzaga keladigan majburiyatlar”¹ hisoblanadi.

Moliyaviy majburiyatlarni *G‘aznachilikda ro‘yxatga olishdan ko‘zlangan asosiy maqsad* – qabul qilingan yuridik majburiyatlar, tasdiqlangan budjet va xarajatlar smetasi ko‘rsatkichlari doirasida xarajatlarni amalga oshirishni ta‘minlash hamda budjet tashkilotlarining kreditor qarzlklarini nazorat qilish.

Moliyaviy majburiyatning yuzaga kelishi tegishli hujjatlar bilan tasdiqlanishini talab etadi. Masalan, tovarlar yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjat bo‘lgan *schyot-fakturalar*, ishlar bajarilganligi yoki xizmatlar ko‘rsatilganligini tasdiqlovchi *qabul qilib olish-topshirish dalolatnomalari*, *ish haqi qaydnomalari* (vedomostlar) va boshqa shu kabi hujjatlar. Mazkur hujjatlar tegishli vakolatga ega bo‘lgan mas‘ul shaxslar tomonidan imzolanishi va tashkilot muhri bilan tasdiqlanishi shart. Amaldagi qonunchilik talablariga ko‘ra, budjet tashkilotlari oldindan, kamida, 15 foiz to‘lovni amalga oshirishlari talab qilinadi, bundan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan hollar mustasno. Ayrim hollarda Vazirlar Mahkamasi tomonidan budjetdan mablag‘ oluvchilarning xarid qilishda 15 foizdan

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. 3-modda. O‘RQ-360-son.

ortiq miqdorda avans to'lashi lozim bo'lgan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning turlari ro'yxati tasdiqlanadi. Masalan, Vazirlar Mahkamasining 2011-yil, 24-avgustdagi 241-son qaroriga muvofiq, elektr energiyasi, mazut, ko'mir, benzin, dizel yoqilg'isi, mineral o'g'itlar, shuningdek, avia va temir yo'l chiptalari, sanatoriylar, dam olish zonalari va bolalar sog'lomlashtirish oromgohlariga yo'llanmalar, barcha turdagi shahar yo'lovchi transporti yo'l kartochkalari kabilarni xarid qilishda 15 foizdan ortiq miqdorda (30 foizdan 100 foizgacha) oldindan to'lov joriy etilgan¹.

2007-sonli "Davlat budjeti g'azna ijrosi qoidalariga"ga muvofiq, budjetdan mablag' oluvchilarning ikkinchi tomon oldidagi moliyaviy majburiyatlari ularga tovar (ish, xizmat)lar yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar, shu jumladan, ish haqi va unga tenglashtirilgan xarajatlarni hisoblash vedomostlari asosida qabul qilinadi².

Moliyaviy majburiyatlar, ish haqi va unga tenglashtirilgan xarajatlar, shuningdek, sud qarorlari bo'yicha to'lovlar, yig'imlar, badallar, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan tashqari, oldin tuzilgan shartnomalar va yuridik majburiyatlar qabul qilinganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar doirasida qabul qilinadi.

I va II guruh xarajatlari bo'yicha moliyaviy majburiyatlar ish haqi va unga tenglashtirilgan xarajatlar to'lovi uchun naqd pul mablag'larini olishga so'rovnoma, shuningdek, ushbu guruhlar xarajatlari bo'yicha to'lov topshiriqnomalari asosida ro'yxatga olinadi.

G'aznachilik bo'linmalari g'azna hisobvaraqlaridan to'lov topshiriqnomalar asosida tashkilot va muassasalarni saqlash, markazlashtirilgan tadbirlarni o'tkazish, kapital qo'yilmalar va boshqa maqsadlar uchun to'lovlarning tasdiqlangan xarajatlar smetasi va kapital qo'yilmalar limitlari doirasida amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil, 3-sentabrdagi 414-sonli "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"³gi qaroriga muvofiq, budjetdan

---

¹ Vazirlar Mahkamasining "Budjetdan mablag' oluvchilarning xarid qilishda 15 foizdan ortiq miqdorda avans to'lashi mumkin bo'lgan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning turlari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 2011 yil 24 avgustdagi 241-son qaroriga ilova.

² Adliya vazirligida 2007-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan "Davlat byudjetining g'azna ijrosi Qoidalariga", VII-bo'lim, 1-§

³ O'zbekiston Respublikasi Hukumat qarorlari to'plami, 1999 y. № 9, 51-modda

mablag' oluvchilarni davlat budjetidan xarajatlarning to'rt guruhi bo'yicha moliyalashtirish tartibi belgilangan:

I. Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar.

II. Ish haqiga qo'shimchalar.

III. Kapital qo'yilmalar (Davlat investitsiya dasturida nazarda tutilgan manzilli ro'yxatlarga muvofiq).

IV. Boshqa xarajatlar (oziq-ovqat, dori-darmon, kommunal xizmatlar va boshqa xarajatlar).

Budjetdan mablag' oluvchilarning I va II guruh bo'yicha xarajatlar to'lovi birinchi navbatda amalga oshiriladi. Bunda, I guruh xarajatlari II guruh xarajatlari to'lovisiz amalga oshirish taqiqlanadi.

Tegishli budjet bo'yicha I va II guruh xarajatlari to'lovi uchun g'azna hisobvaraqlarida zarur mablag'larni qoplaydigan qoldiqlar mavjud bo'lganda, I va II guruh xarajatlari to'liq amalga oshirgan tashkilotlar bo'yicha IV guruh xarajatlari amalga oshirishga ruxsat etiladi.

IV guruh "Boshqa xarajatlar" bo'yicha mablag'larning sarflanishi o'rnatilgan limitlar doirasida quyidagi navbatga rioya qilgan holda amalga oshiriladi:

- ovqatlantirish;
- dori-darmonlar;
- kommunal xizmatlar;
- boshqa xarajatlar.

Shaxsiy hisobraqamlarda ovqatlantirish xarajatlari bo'yicha to'lanmagan mablag'lardan ortiqcha mablag'lar mavjud bo'lgan hollarda, ushbu oshgan mablag'lar doirasida dori-darmonlar bo'yicha (to'rtinchi guruhning boshqa xarajat turlari bo'yicha ham) xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat etiladi.

Budjet tashkilotlarining ishchilariga ijtimoiy to'lovlar bo'yicha xarajatlari ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar bo'yicha xarajatlar bilan bir vaqtda amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarining shaxsiy hisobvaraqlarida chorak (yil) oxirida qolgan, iqtisod qilingan budjet mablag'lari (kapital qo'yilmalarning to'lovi uchun nazarda tutilgan ajratilgan mablag'lar bundan mustasno) Budjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasiga o'tkaziladi va qonunchilikda belgilangan tartibda sarflanadi.

Iqtisod qilingan mablag'larning o'tkazilishi budjet tashkilotlari tomonidan yuridik va moliyaviy majburiyatlar bilan band qilinmagan ajratilgan budjet mablag'lari doirasida hisobot choragining keyingi oyi davomida amalga oshiriladi. Budjet mablag'larining iqtisodi tegishli o'tgan davr uchun aniqlangan budjet mablag'lari limitlari va qabul qilingan yuridik majburiyatlar o'rtasidagi farq doirasida aniqlanadi. Qabul qilingan moliyaviy majburiyatlar yuridik majburiyatlardan ortiq bo'lgan hollarda, budjet mablag'larining iqtisodi tegishli o'tgan davr uchun aniqlangan budjet mablag'lari limitlari va qabul qilingan moliyaviy majburiyatlar o'rtasidagi farq doirasida aniqlanadi.

Agar shartnomaga uning amal qilish muddatini uzaytirish bo'yicha qo'shimcha kelishuv tuzilmagan bo'lsa, shartnomaning muddati tugashi bilan mahsulot yetkazib beruvchi (pudratchi) tomonidan tovar (ish, xizmat)lar yetkazib berish bo'yicha majburiyatning bajarilishi tugatiladi. Bunda, amal qilish muddati joriy yilning 31-dekabrigacha bo'lgan shartnomalar muddatini uzaytirish bo'yicha qo'shimcha kelishuv tuzishga yo'l qo'yilmaydi (kapital qo'yilmalar bo'yicha shartnomalardan tashqari). Amal qilish muddati tugagan shartnomalar bo'yicha mahsulot yetkazib beruvchilarning etkazib bergan tovar (ish, xizmat)lari uchun kreditorlik qarzlari o'rnatilgan tartibda hisobvara-q-fakturalar va o'zaro qarzdorlikning solishtirma dalolatnomasi asosida to'lab beriladi. Mahsulot yetkazib beruvchilardagi mavjud debitorlik qarzlari buyurtmachiga – budjetdan mablag' oluvchining tegishli g'azna hisobvarag'iga qaytariladi.

Agar mahsulot yetkazib beruvchi tomonidan o'tgan moliya yilining debitorlik qarzlari keyingi yilda (keyingi yillarda) qaytarilsa, u holda g'azna hisobvarag'iga tushgan debitorlik qarzlari summasi tegishli budjet daromadlariga tiklanadi.

Amaldagi shartnomalar bo'yicha moliyaviy majburiyatlar miqdori ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar summasiga nisbatan kam qabul qilinishi natijasida budjet mablag'larining iqtisodi yuzaga kelganda, budjet tashkilotlari tegishli hisobot davri uchun shartnomalar summasini qabul qilingan moliyaviy majburiyatlar summasiga muvofiqlashtirish uchun, ularni kamaytirish bo'yicha qo'shimcha kelishuv tuzishlari lozim.

Amal qilish muddati tugagan shartnomalar bo'yicha moliyaviy majburiyatlar miqdori ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar summasiga nisbatan kam qabul qilinishi natijasida budjet

mablag'larining iqtisodi yuzaga kelgan hollarda, yuridik majburiyatlar summasi qabul qilingan moliyaviy majburiyatlar summasiga buyurtmachi hamda mahsulot yetkazib beruvchi (pudratchi) o'rtasidagi solishtirma dalolatnoma asosida muvofiqlashtiriladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan oldin tuzilgan shartnomalarga qo'shimcha kelishuvlar tuzishda moliya yili yakunigacha shartnomalar summasi – yuridik majburiyatlar (misol uchun, kuz-qish mavsumining kelishi bilan bog'liq holda elektr energiyasi, tabiiy gaz va issiqlik energiyasi uchun xarajatlarning o'sishi va boshqalar) kamaytirilayotgan xarajatlar moddalari bo'yicha ehtiyoj bo'lishi mumkinligi e'tiborga olinishi lozim.

Hisobot yilining oxirida shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida qolgan iqtisod qilingan budjet mablag'larining Budjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasiga o'tkazilishi bir xil tartibda qo'shimcha davr mobaynida amalga oshiriladi.

G'azna ijrosiga o'tgan budjetdan mablag' oluvchilar bo'yicha o'tgan yil uchun to'lov topshiriqnomalari moliya yiliga qo'shimcha davrning tugashigacha 5 ish kunidan kechikmagan muddatda g'aznachilik bo'linmalariga taqdim etilishi lozim.

Tibbiyot muassasalarida tegishli moddada nazarda tutilgan budjetdan rejali ajratilgan mablag'lar Tibbiyot muassasalarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasiga taqdim qilingan to'lov hujjatlari asosida shartnomalar tuzilmasdan belgilangan muddatda o'tkaziladi.

Shartnoma tuzilmasdan quyidagi o'tkazmalar amalga oshirilishi mumkin:

– budjet tashkilotlarining iqtisod qilingan mablag'lari ularning Rivojlantirish jamg'armalariga, shuningdek, tibbiyot muassasalari tomonidan – smetada nazarda tutilgan maqsadli ajratilgan mablag'lar Tibbiyot muassasalarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armalariga;

– kapital qo'yilmalar bo'yicha buyurtmachilarning boshqaruv apparati xizmatini saqlash uchun mablag'lar ushbu maqsadlar uchun nazarda tutilgan, o'rnatilgan tartibda manzilli va titul ro'yxatlarda kelishilgan va har bir obyekt bo'yicha shaxsiy hisobvaraqlardagi summalar doirasida.

G'aznachilik bo'linmalari tomonidan ssudalar, dotatsiyalar va subvensiyalarning o'tkazilishi tayinlash sertifikatlari, ularga ilova qilingan hisob-kitoblar, shuningdek, tegishli moliya organlari tomonidan taqdim etilgan to'lov hujjatlari asosida amalga oshiriladi.

Konkurs savdolari o'tkazilgunga qadar budjetdan mablag' oluvchilarning yer uchastkasini ajratish, qurilish obyekti hududida yashovchi shaxslarni ko'chirish, dastlabki – ruxsat beruvchi hujjatlarni tayyorlash, loyiha oldi ishlarni tashkil qilish, loyiha va konkurs hujjatlarini ishlab chiqish, kelishish, ekspertiza qilish va tasdiqlash, qurilish obyektlarini davlat arxitektura qurilish nazorati inspeksiyasida ro'yxatga qo'yish, tasdiqlangan qurilishlarning manzilli ro'yxati (loyiha-tadqiqot ishlari manzilli ro'yxati)da nazarda tutilgan buyurtmachini saqlash kabi xarajatlar to'lanishi mumkin.

7.2. G'aznachilikda budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar to'lovini amalga oshirish tartibi

Budjet tashkiloti tasarrufida bo'lgan, budjetdan ajratilishi ko'zda tutilgan pul mablag'lari miqdori uning tegishli moliya organi tomonidan ro'yxatga olingan xarajatlar smetasi bilan cheklangan. Budjet tashkilotining yuridik majburiyatlari ham smetada ko'rsatilgan xarajat moddalari doirasidan chetga chiqmasligi belgilab qo'yilgan. Budjet tashkilotlarining moliyaviy majburiyatlari limiti ularning tasarrufida bo'lgan pul mablag'lari bilan belgilanadi.

Budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan to'lovlar quyidagi talablarga asoslangan to'lov topshiriqnomalari asosida amalga oshiriladi:

– moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetalari asosida va budjet mablag'lari bo'yicha budjetdan mablag' oluvchilarning bank hisobraqamlarida mavjud bo'lgan, xarajatlarning tegishli guruhlar bo'yicha budjet mablag'lari qoldiqlarining summaları doirasida;

– agar to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan summa moliya organida ro'yxatdan o'tkazilgan shartnomaga ko'ra to'lanadigan pul mablag'lari summasidan oshmasa;

– tovar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berilishini va budjetdan mablag' oluvchining yetkazib beruvchidan qarzi mavjudligini tasdiqlaydigan hisobvaraqa-fakturalar yoki boshqa hujjatlar, shuning-

dek, budjetdan mablag' oluvchi zimmasiga yetkazib beruvchiga bo'nak to'lovini o'tkazish majburiyatini yuklaydigan hujjatlar bo'lganida;

– yetkazib beruvchining to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan nomi va rekvizitlari yetkazib beruvchining shartnomada ko'rsatilgan nomi va rekvizitlariga muvofiq bo'lsa;

– to'lov topshiriqnomasida budjet tasnifining tegishli kodlari to'g'ri ko'rsatilgan bo'lsa.

Budjetdan mablag' oluvchi ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek, xizmat safari xarajatlarini to'lash uchun naqd pul mablag'lari olishga g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining rahbari va bosh hisobchisi imzosi bilan, ikki nusxada ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek, xizmat safari xarajatlarini to'lash uchun naqd pul mablag'lari olishga so'rovnoma va unga to'ldirilgan chek ilova qilingan holda taqdim qiladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar naqd pul olish uchun moddiy javobgar shaxs (kassir)ga berilgan ishonchnomani g'aznachilik bo'linmalariga taqdim qiladi.

Naqd pul berilganidan so'ng reyestrning ikkinchi nusxasi (kassa chiqim jurnali) chek ijro etilganligi to'g'risidagi belgi qo'yilgan holda, bank ko'chirmasi bilan birga tegishli G'aznachilik bo'linmasiga qaytariladi. G'aznachilik bo'linmasi bank ko'chirmasi, reyestr va chek milkiga asosan, tegishli shaxsiy hisobvaraqa belgi qo'yadi va budjet tashkilotiga uning shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma beradi, shu bilan birga, budjet tashkiloti buxgalteriyasida keyingi hisoblarni yuritish uchun ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, xizmat safari xarajatlarini to'lash uchun berilgan so'rovnomaning ikkinchi nusxasiga "To'landi" belgisini qo'yib budjetdan mablag' oluvchiga qaytaradi. Budjetdan mablag' oluvchi pul mablag'larini xarajatlar smetasida nazarda tutilgan summadan oshmagan, umumiy summaga yozilgan bir nechta chek bilan olish huquqiga ega. Buning uchun ular tomonidan xizmat ko'rsatuvchi g'aznachilik bo'linmasiga tegishli summaga so'rovnomalar taqdim etiladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar naqd pul mablag'larini olish uchun cheklarni ularning so'rovnomalarida ko'rsatilgan qat'iy summalarga va umumiy summasi xarajatlar smetasining tegishli limitidan oshmagan summalarga yozib beradi.

Budjetdan mablag' oluvchining ishonchli shaxsi tomonidan chek markasi yo'qotilgan hollarda, chek markasi yo'qotilganligi aniqlangan kun tegishli G'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchi rahbari va bosh hisobchisi tomonidan imzolangan bildirishnoma-xat taqdim etiladi. G'aznachilik bo'linmasi ushbu bildirishnoma-xat asosida tegishli bankka to'lanmagan chekni chaqirib olish to'g'risida xat bilan murojaat qiladi. Cheklar reyestri chaqirib olingan chek summasini ayirgan holda ijro qilinadi.

Cheklarning yo'qotilishi va o'g'irlanishi, shuningdek, chekni hamda nazorat markalarini olish uchun vakolatli shaxslar tomonidan o'z mansabini suiiste'mol qilish natijasida yetkazilgan zararlar bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilarning mansabdor va moddiy javobgar shaxslariga yuklanadi.

Olingan chek daftarchalari budjetdan mablag' oluvchilarda saqlanadi va cheklarni qonunchilikda belgilangan tartibda saqlash va ishlatish bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilarning rahbarlari va bosh hisobchilariga yuklanadi.

G'aznachilik bo'linmalarining moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish bo'limi (guruhi) mas'ul xodimlari to'lov uchun so'rovnoma va boshqa hujjatlarni qabul qilishda ushbu hujjatlarning ikkinchi nusxasiga hujjatlarni qabul qilganligi to'g'risida o'z imzolarini qo'yadi va ularni qabul qilingan sanani ko'rsatgan holda, budjetdan mablag' oluvchining tegishli xodimiga qaytaradi.

Budjetdan mablag' oluvchilarning shaxsiy hisobvaraqlaridan operatsiyalar amalga oshirilishi bo'yicha G'aznachilik bo'linmalarining moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish bo'limi (guruhi) mas'ul xodimlari budjetdan mablag' oluvchilarga ularning shaxsiy hisobvaraqlaridan ko'chirmalarni beradi hamda ularni tasdiqlangan shakl bo'yicha Budjetdan mablag' oluvchilarning shaxsiy hisobvaraqlardan berilgan ko'chirmalarni ro'yxatga olish jurnalida ro'yxatga oladi. Budjetdan mablag' oluvchining mas'ul xodimi ko'chirmalarni olishda jurnalga ularni olganligi to'g'risida belgi qo'yadi.

G'aznachilik bo'linmalarining moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish bo'limi (guruhi) mas'ul xodimlari Berilgan va ishlatilgan cheklarni hisobga olish jurnalida berilgan va ishlatilgan cheklarning ro'yxatini yuritadi.

III guruh xarajatlari bo'yicha moliyaviy majburiyatlarning qabul qilinishi pudratchilarning ish bajarilganligini tasdiqlovchi hisobvaraqq-fakturalar asosida amalga oshiriladi.

G'aznachilik bo'linmalari tomonidan pul mablag'larini o'tkazish quyidagi hollarda amalga oshiriladi:

– to'lov topshiriqnomasida budget tasnifining tegishli kodlari, shartnoma, hisobvaraqq-faktura, avans miqdori va boshqa kerakli rekvizitlar to'g'ri ko'rsatilganda;

– qurilishlarning tasdiqlangan manzilli va titul ro'yxatlari asosida va tegishli obyektlar bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridagi mavjud ajratilgan budget mablag'lari summalari doirasida bo'lganda;

– agar to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan summa G'aznachilik bo'linmasida ro'yxatga olingan shartnomaga asosan, oldin o'tkazilgan mablag'larni hisobga olgan holda, to'lanishi lozim bo'lgan pul mablag'laridan oshmaganda;

– buyurtmachining pudratchi oldidagi kreditorlik qarzining mavjudligini tasdiqlovchi hisobvaraqq-faktura va hujjatlar yoki buyurtmachining pudratchiga avans to'lovlarini o'tkazishi lozimligini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lganda;

– to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan pudratchining nomi va rekvizitlari shartnomada ko'rsatilgan pudratchining nomi va rekvizitlariga muvofiq bo'lganda.

Bajarilgan ishlar uchun xarajatlar to'lovi, jumladan avans to'lovlarining to'lanishi o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan va buyurtmachilar tomonidan g'aznachilik bo'linmalariga taqdim qilingan to'lov topshiriqnomalari asosida amalga oshiriladi, bunda to'lov topshiriqnomasining "To'lovchining nomi" ustunida g'aznachilik bo'linmasining nomi, "To'lovchining hisobraqami" ustunida g'azna hisobvarag'i, "To'lov maqsadi" ustunida budgetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvaraqq raqami, budget tasnifining tegishli kodi, to'lovni o'tkazishga asos bo'ladigan hujjatlar, shuningdek, to'lov maqsadi ko'rsatiladi.

Buyurtmachi tomonidan taqdim qilingan hujjatlar yuqoridagi talablarga muvofiq bo'lganda G'aznachilik bo'linmasining vakolatli xodimi "Tekshirildi" belgisini, to'lov topshiriqnomasining birinchi nusxasining orqa tomoniga to'lov topshiriqnomasining qabul qilingan

sanasi va o'zining imzosini qo'yadi. To'lov topshiriqnomasining ikkinchi nusxasini g'aznachilik bo'linmasi boshlig'i va mas'ul shaxsining imzolari va g'aznachilik bo'linmasining muhr izi bilan rasmiylashtirish tekshiruvlar tugaganidan so'ng amalga oshiriladi.

G'aznachilik bo'linmasiga undagi mavjud imzo va muhr izi namunalarini budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan taqdim qilingan, g'azna hisobvaraqlaridan mablag'larni hisobdan chiqarish uchun bankka taqdim qilinadigan hujjatlardagilar bilan solishtirish majburiyati yuklatiladi.

To'lov topshiriqnomalari bo'yicha g'azna hisobvarag'idan to'lovlarni amalga oshirish uchun G'aznachilik bo'linmasi bankka to'lov topshiriqnomalarining ikkinchi va uchinchi (G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan holda – to'rtinchi) nusxalarini taqdim qiladi.

Xizmat ko'rsatuvchi bank tomonidan to'lov o'tkazilgandan so'ng, to'lov topshiriqnomasining ikkinchi (g'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan holda – uchinchi) nusxasi bankda qoladi, uchinchi (g'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan holda – to'rtinchi) nusxasi bankning shtampi va mas'ul xodimining imzosi hamda g'azna hisobvarag'idan ko'chirma bilan G'aznachilik bo'linmasiga beriladi.

G'aznachilik bo'linmasining tegishli xodimi budjetdan mablag' oluvchilarning tegishli shaxsiy hisobvaraqlariga belgi qo'ygandan so'ng, budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma va to'lov topshiriqnomasining to'rtinchi (g'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan holda – beshinchi) nusxasini G'aznachilik bo'linmasi mas'ul xodimining belgisi bilan budjetdan mablag' oluvchiga (buyurtmachiga) qaytariladi.

Hisobvaraqa-fakturalar yoki buyurtmachining pudratchi oldidagi qarzining mavjudligini va ishlar bajarilganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar G'aznachilik bo'linmalariga qo'shimcha davr tugashiga 5 ish kuni qolguniga qadar taqdim qilinishi lozim. Boshqaruv apparatini saqlash uchun buyurtmachining bank hisobvarag'iga mablag'lar o'tkazilishi shartnomalar tuzilmasdan manzilli va titul ro'yxatlarda va har bir obyekt bo'yicha shaxsiy hisobvaraqlarda ushbu maqsadlar uchun nazarda tutilgan summalar doirasida, o'rnatilgan tartibda taqdim qilingan to'lov topshiriqnomalari asosida amalga oshiriladi.

Bunda, buyurtmachining boshqaruv apparatini saqlash uchun o'tkaziladigan summa moliya organida o'rnatilgan tartibda ro'yxatga olingan xarajatlar smetasida uni saqlash uchun nazarda tutilgan summadan oshmasligi lozim.

IV guruh xarajatlari bo'yicha moliyaviy majburiyatlar mahsulot yetkazib beruvchilarning hisobvaraqa-fakturalari yoki tovarlar yetkazib berilganligini (ishlar bajarilganligini, xizmatlar ko'rsatilganligini) tasdiqlovchi boshqa hujjatlar yoki budjetdan mablag' oluvchilarning mahsulot yetkazib beruvchiga budjet (budjetdan tashqari) mablag'larini (shu jumladan, avans to'lovlarini) o'tkazishi lozimligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar asosida qabul qilinadi.

G'aznachilik bo'linmasi budjetdan mablag' oluvchilarning to'lov topshiriqnomalari asosida g'azna hisobvaraqlaridan IV guruh xarajatlari bo'yicha xarajatlarni budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetalarining tegishli moddalarida nazarda tutilgan ajratilgan budjet mablag'lari limitlari doirasida amalga oshiradi.

Budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlari to'lovi to'lov topshiriqnomalari bilan quyidagi talablarga rioya qilingan holda amalga oshiriladi:

– budjetdan mablag' oluvchilarning IV guruh xarajatlarining tegishli moddalari bo'yicha budjet mablag'lari qoldiqlari summalari doirasida;

– agar to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan summa G'aznachilik bo'linmasida ro'yxatga olingan shartnomaga muvofiq to'lanishi lozim bo'lgan pul mablag'lari summasidan oshmasa;

– hisobvaraqa-faktura yoki tovar(ish, xizmat)lar yetkazib berilganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar mavjud bo'lganda va budjetdan mablag' oluvchining mahsulot yetkazib beruvchi oldidagi qarzdorligini, shuningdek, budjetdan mablag' oluvchining mahsulot yetkazib beruvchiga budjet (budjetdan tashqari) mablag'larini (shu jumladan, avans to'lovlarini) o'tkazishi lozimligini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lganida;

– to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan mahsulot yetkazib beruvchining, shuningdek, budjetdan mablag' oluvchilarning nomi va rekvizitlari shartnoma va hisobvaraqa-fakturada yoki tovar (ish, xizmat)lar yetkazib berishni tasdiqlovchi boshqa hujjatlarda mahsulot

yetkazib beruvchining, shuningdek, budjetdan mablag' oluvchilarning nomi va rekvizitlariga muvofiq bo'lganida.

Yetkazib berilgan tovar (ish, xizmat)lar uchun xarajatlar to'lovi, shuningdek, avans to'lovlarini amalga oshirish uchun budjetdan mablag' oluvchilar g'aznachilik bo'linmasiga o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov topshiriqnomalarini o'rnatilgan tartibda taqdim qiladi (ushbu darslikning 4-bob, 4.4-paragrafiga qarang). Bunda to'lov topshiriqnomasining "To'lovchining nomi" ustunida G'aznachilik bo'linmasining nomi, "To'lovchining hisobraqami" ustunida – g'azna hisobvarag'i, "To'lov maqsadi" ustunida – budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvaraqa raqami va budjetdan mablag' oluvchining nomi, budjet tasnifining tegishli kodi, to'lovni o'tkazishga asos bo'ladigan hujjatlar, shuningdek, to'lov maqsadi ko'rsatiladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan taqdim qilingan hujjatlar talablarga muvofiq bo'lganda, G'aznachilik bo'linmasining vakolatli xodimi "Tekshirildi" belgisini, to'lov topshiriqnomasining birinchi nusxasining orqa tomoniga to'lov topshiriqnomasi qabul qilingan sanani va o'zining imzosini qo'yadi. To'lov topshiriqnomasining ikkinchi nusxasini g'aznachilik bo'linmasi boshlig'i va mas'ul shaxsining imzolari va G'aznachilik bo'linmasining muhr izi bilan rasmiylashtirish tekshiruvlar tugaganidan so'ng amalga oshiriladi.

To'lov topshiriqnomalari bo'yicha g'azna hisobvarag'idan to'lovlar amalga oshirish uchun G'aznachilik bo'linmasi bankka to'lov topshiriqnomalarining ikkinchi va uchinchi (G'aznachilik bo'linmasi va mahsulot yetkazib beruvchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan hollarda – to'rtinchi) nusxalarini ("Bank-mijoz" dasturi ishlatilgandan tashqari holatlarda) taqdim qiladi.

Xizmat ko'rsatuvchi bank tomonidan to'lov o'tkazilgandan so'ng, to'lov topshiriqnomasining ikkinchi (G'aznachilik bo'linmasi va mahsulot yetkazib beruvchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan hollarda – uchinchi) nusxasi bankda qoladi, uchinchi (g'aznachilik bo'linmasi va mahsulot yetkazib beruvchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan hollarda – to'rtinchi) nusxasi bankning shtampi va mas'ul xodimining imzosi bilan va g'azna hisobvarag'idan ko'chirma G'aznachilik bo'linmasiga beriladi.

G'aznachilik bo'linmasining tegishli xodimi budjetdan mablag' oluvchilarning tegishli shaxsiy hisobvaraqlariga belgi qo'ygandan

so'ng budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma va to'lov topshiriqnomasining to'rtinchi (g'aznachilik bo'linmasi va mahsulot yetkazib beruvchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilgan hollarda – beshinchi) nusxasi g'aznachilik bo'linmasi mas'ul xodimining belgisi bilan budjetdan mablag' oluvchiga qaytariladi.

7.3. Moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish orqali budjet ijrosini nazorat qilish

G'aznachilik organlarida pul mablag'larini samarali boshqarish, moliyaviy majburiyatlarning limitini baholash maqsadida *xarajatlarni amalga oshirish ruxsati* (XAOR) joriy etilgan. Bunda har haftada pul mablag'larini boshqarish bo'linmasi kassa rejasini yangilaydi va XAOR hajmini belgilaydi. So'ngra budjet tasnifiga muvofiq, budjet tashkilotlariga XAOR beriladi. XAORlar muayyan muddatga yoziladi va shu muddat o'tgandan so'ng o'z kuchini yo'qotadi.

Yil davomida muayyan budjet (masalan, tuman budjeti)ning budjet tashkilotlari uchun smetalar asosida xarajatlarni amalga oshirish ruxsat (XAOR)lari yozib beriladi. Biroq budjet, prognozlashtirilganga nisbatan kamroq daromad to'plasa, xarajatlarni to'liq hajmda amalga oshirishga ruxsat berilmaydi. Shuning uchun yillik ajratmalar va smetalar aniqlashtirilmaguncha, xarajatlarni amalga oshirish ruxsatlarini olish uchun rejadan tashqari budjetlararo ssudalar taqdim etilishi mumkin.

G'aznachilik organlari XAORlar chiqarilishi va to'lanishi, yuridik majburiyatlarning ro'yxatga olinishi, hisobvara-fakturalarning va to'lovga arizalarning yozilishi, arizalarning tasdiqlanishi va to'lov amalga oshirilishi uchun mas'ul bo'lib hisoblanadi.

G'aznachilik bo'linmalari g'azna hisobvaraqlaridan to'lov topshiriqnomalar asosida tashkilot va muassasalarni saqlash, markazlashtirilgan tadbirlarni o'tkazish, kapital qo'yilmalar va boshqa maqsadlar uchun to'lovlarni tasdiqlangan xarajatlar smetasi, shuningdek, kapital qo'yilmalar limitlari doirasida amalga oshiradi.

Budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlari uchun to'lovlar, Davlat budjetining g'azna ijrosi Qoidalarida (2007-sonli) ko'zda tutilgan tartib asosida quyidagi hollarda amalga oshiriladi:

- to'lov topshiriqnomasida budjet tasnifining tegishli kodlari, shartnoma, hisobvaraƒ-faktura, avans miqdori va boshqa kerakli rekvizitlar to'g'ri ko'rsatilganda;

- qurilishlarning tasdiqlangan manzilli va titul ro'yxatlari asosida va tegishli obyektlar bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridagi mavjud ajratilgan budjet mablag'lari summalari doirasida bo'lganda;

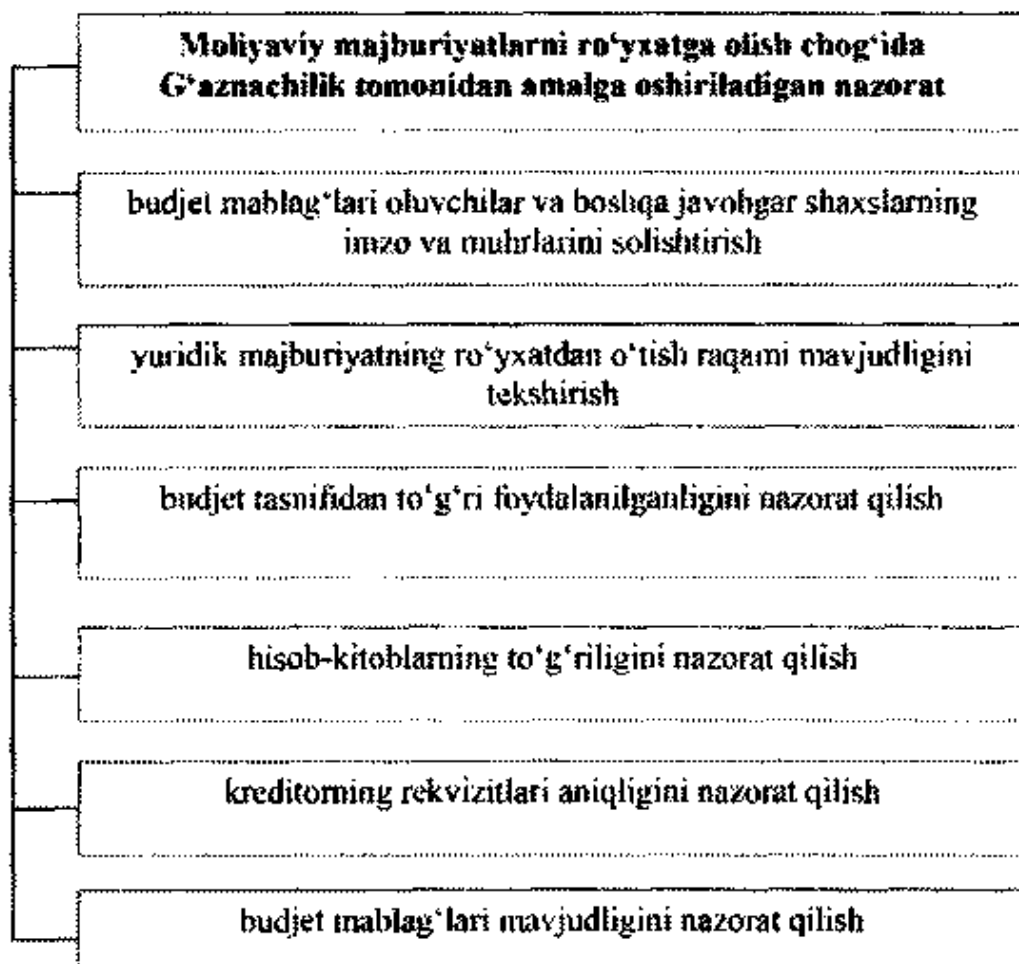
- to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan summa g'aznachilik bo'linmasida ro'yxatga olingan shartnomaga asosan, oldin o'tkazilgan mablag'larni hisobga olgan holda, to'lanishi lozim bo'lgan pul mablag'laridan oshmaganda;

- buyurtmachining pudratchi oldidagi kreditorlik qarzining mavjudligini tasdiqlovchi hisobvaraƒ-faktura va hujjatlar, yoki buyurtmachining pudratchiga avans to'lovlarini o'tkazishi lozimligini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lganda;

- to'lov topshiriqnomasida ko'rsatilgan pudratchining nomi va rekvizitlari shartnomada ko'rsatilgan pudratchining nomi hamda rekvizitlariga muvofiq bo'lganda.

Bajarilgan ishlar uchun xarajatlar to'lovi, jumladan, avans to'lovlarining to'lanishi o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan va buyurtmachilar tomonidan g'aznachilik bo'linmalariga taqdim qilingan to'lov topshiriqnomalari asosida amalga oshiriladi, bunda to'lov topshiriqnomasining "To'lovchining nomi" ustunida g'aznachilik bo'linmasining nomi, "To'lovchining hisobraqami" ustunida - g'azna hisobvaraƒ'i, "To'lov maqsadi" ustunida - budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvaraƒ raqami, budjet tasnifining tegishli kodi, to'lovni o'tkazishga asos bo'ladigan hujjatlar, shuningdek, to'lov maqsadi ko'rsatiladi.

Moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish chog'ida G'aznachilik tomonidan amalga oshiriladigan nazorat quyidagilarni o'z ichiga oladi (7.1-rasmga qarang):

7.1-rasm. Moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish chog'ida G'aznachilik tomonidan amalga oshiriladigan nazorat

G'aznachilik tomonidan amalga oshiriladigan nazoratning maqsadi budjet tashkilotlarining kundalik faoliyatiga aralashish, ularning mablag'laridan foydalanish jarayonlarini murakkablashtirish emas, balki davlat pul mablag'larining samarali boshqarilishini ta'minlash, budjet mablag'larining harakatida operativlikni oshirish, mablag'larning maqsadli va aniq yo'nalishlarda ishlatilishiga erishish va shu asosda budjetning samarali ijrosini ta'minlashdan iboratdir.

Tayanch so'z va iboralar

Moliyaviy majburiyat, schyot-faktura, qabul qilib olish-topshirish dalolatnomasi, ish haqi qaydnomalari, naqd pul mablag'lari, so'rovnoma, to'lov topshiriqnomasi, kapital qo'yilmalar, limitlar, iqtisod qilingan budjet mablag'lari, o'zaro qarzdorlikning solishtirma dalolatnomasi, debitor qarzdorlik, tayinlash sertifikat.

Takrorlash uchun savollar

1. G'aznachilikda moliyaviy majburiyat tushunchasi nimani anglatadi?
2. G'aznachilikda moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish tartibi qanday?
3. Nima uchun moliyaviy majburiyatlarni G'aznachilikda majburiy tarzda ro'yxatga olish tartibi joriy etilgan?
4. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish tartibini aytib bering.
5. G'aznachilikda budjetdan mablag' oluvchilarning naqd pullarni olish tartib-qoidalari qanday, ular iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida o'rnatilgan tartiblardan qanday farq qiladi?
6. To'lovlarni amalga oshirish uchun to'lov topshiriqnomalari qanday hollarda, necha nusxada taqdim etiladi?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. G'aznachilikda moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish bo'yicha taqdimot tayyorlang.
2. G'aznachilikda yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish bo'yicha amaliy ish o'yini ssenariysini ishlab chiqing va amaliy mashg'ulot davomida uni amalga oshiring.

Test savollari

1. Qanday hollarda budjetdan mablag' oluvchilar IV guruhda nazarda tutilgan maqsadlarga mablag'larni naqd pul ko'rinishida olishi mumkin?

A. Xizmat safari xarajatlari, yetim bolalarni saqlash xarajatlari va boshqalar

B. Joriy remont xarajatlari

C. Favqulodda vaziyatlarda ishchilarga moddiy yordam berish

D. To'satdan yuz bergan hodisalarni moliyalashtirish

2. Hakamlik, sport va boshqa shunga o'xshash tadbirlarning xarajatlar smetasida nazarda tutilgan xizmatlar uchun to'lovlar, hakamlar va boshqa jismoniy shaxslarga qanday ko'rinishda to'lab beriladi?

A. Naqd pul ko'rinishida

B. Bank hisobraqamlariga tegishli pul mablag'larini o'tkazish yo'li bilan, faqat naqdsiz shaklda

C. Plastik kartalariga o'tkazib berish ko'rinishida

D. Oylik ish haqidan shu summa miqdorida chegirma qilish

3. IV guruh "Boshqa xarajatlar" bo'yicha mablag'larning sarflanishi o'rnatilgan limitlar doirasida qanday navbatga rioya qilgan holda amalga oshiriladi?

A. Kommunal xizmatlar, oziq-ovqat, dori-darmon, boshqa xarajatlar

B. Dori-darmon, kommunal xizmatlar, boshqa xarajatlar, joriy remont, oziq-ovqat

C. Dori-darmon, kommunal xizmatlar, boshqa xarajatlar

D. Oziq-ovqat, dori-darmon, kommunal xizmatlar, boshqa xarajatlar

4. Qanday holda to'lov topshiriqnomalari 5 nusxada tuziladi?

A. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilsa

B. G'aznachilik bo'linmasi hamda unga xizmat ko'rsatuvchi bank orasida "Bank-mijoz" dasturiy majmui yo'lga qo'yilgan bo'lsa

C. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga har xil bank filiallarida xizmat ko'rsatilsa

D. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga har xil bank filiallarida va har xil viloyatlarda xizmat ko'rsatilsa

5. Qanday holda to'lov topshiriqnomalari 3 nusxada tuziladi?

A. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilsa

B. G'aznachilik bo'linmasi hamda unga xizmat ko'rsatuvchi bank orasida "Bank-mijoz" dasturiy majmui yo'lga qo'yilgan bo'lsa

C. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga har xil bank filiallarida xizmat ko'rsatilsa

D. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga har xil bank filiallarida va har xil viloyatlarda xizmat ko'rsatilsa

6. Qanday holda to'lov topshiriqnomalari 4 nusxada tuziladi?

A. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga har xil bank filiallarida xizmat ko'rsatilsa

B. G'aznachilik bo'linmasi hamda unga xizmat ko'rsatuvchi bank orasida "Bank-mijoz" dasturiy majmui yo'lga qo'yilgan bo'lsa

C. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga bitta bank filialida xizmat ko'rsatilsa

D. G'aznachilik bo'linmasi va pudratchiga har xil bank filiallarida va har xil viloyatlarda xizmat ko'rsatilsa

7. Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan pul mablag'lari o'tkazilishi qanday bujrat asosida amalga oshiriladi?

A. Talablarga asoslangan to'lov topshiriqnomalari bilan amalga oshiriladi

B. Talablarga asoslangan to'lov talabnomasi bilan amalga oshiriladi

C. Talablarga asoslangan to'lov jadvali bilan amalga oshiriladi

D. Talablarga asoslangan to'lov talabnomasi va jadvali bilan amalga oshiriladi

8. G'aznachilik bo'linmalari g'azna hisobvaraqlaridan to'lov topshiriqnomalar asosida tashkilot va muassasalarni saqlash, markazlashtirilgan tadbirlarni o'tkazish, kapital qo'yilmalar va boshqa maqsadlar uchun to'lovlarni nima asosida amalga oshiradi?

A. tasdiqlangan xarajatlar smetasi asosida va kapital qo'yilmalar limitlari doirasida

B. yuqori turuvchi tashkilotning ko'rsatmalari asosida

C. kapital qo'yilmalar limitlari doirasida

D. xarajatlar smetasi asosida

9. Xarajatlarni amalga oshirish ruxsati (XAOR) qanday maqsadda joriy etilgan?

- A. pul mablag'larini samarali boshqarish, moliyaviy majburiyatlarning limitini baholash
- B. xarajatlar smetasini o'z vaqtida ro'yxatdan o'tkazish
- C. moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish uchun ruxsat berish
- D. to'g'ri javob yo'q

10. Bajarilgan ishlar uchun xarajatlar to'lovi buyurtmachilar tomonidan g'aznachilik bo'linmalariga taqdim qilingan to'lov topshiriqnomalari asosida amalga oshiriladi, bunda to'lov topshiriqnomasining "To'lovchining nomi" ustunida nima ko'rsatiladi?

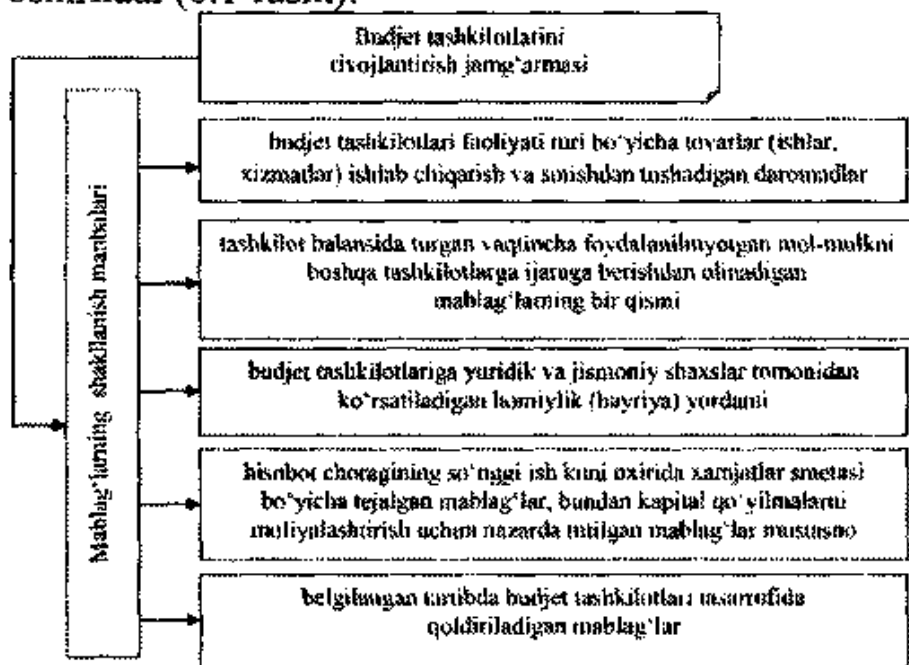
- A. g'aznachilik bo'linmasining nomi
- B. g'azna hisobvarag'i
- C. budjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobvaraqq raqami
- D. budjet tasnifining tegishli kodi, to'lov maqsadi

8-BOB. BUDJET TASHKILOTLARI BUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LARINING G'AZNA IJROSINI TASHKIL QILISH

8.1. Budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'lari haqida tushuncha, ularning guruhlanishi

Budget tashkilotlari budget mablag'lari doirasida faoliyat yuritish bilar bir qatorda, budget tashkilotlarining budgetdan tashqari jamg'armalarini shakllantirish va ulardan foydalanish huquqiga ega. O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksi bilan belgilab qo'yilishicha, *budget tashkilotlarining budgetdan tashqari jamg'armalari qonun hujjatlarida nazarda tutilgan manbalardan budget tashkiloti tasarrufiga kelib tushadigan mablag'lar hisobidan shakllantiriladi*¹.

Budget Kodeksining 60-moddasiga muvofiq, budget tashkilotlarining budgetdan tashqari qo'shimcha daromadlari "Budget tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi" deb nomlangan jamg'armada jamlanadi. Bu jamg'armani shakllantirish quyidagi manbalar hisobidan amalga oshiriladi (8.1-rasm):

8.1-chizma. Budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'larining shakllanish manbalari²

¹ O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksi, 3-modda.

² O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksining 11-bob, 60-moddasi asosida tayyorlandi.

– hisobot choragining so‘nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo‘yicha tejalgan mablag‘lar, bundan kapital qo‘yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag‘lar mustasno;

– faoliyat ixtisosligi bo‘yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;

– budjet tashkiloti balansida turgan mol-mulknii ijaraga berishdan olingan mablag‘larning bir qismi;

– belgilangan tartibda budjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag‘lar;

– homiylikdan olingan mablag‘lar.

Shuningdek, davlat tibbiyot muassasalarida ham budjetdan tashqari mablag‘lar hisobidan *Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi* shakllantiriladi. Ushbu jamg‘arma mablag‘larini shakllantirish manbalari hamda ishlatish yo‘nalishlari O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2005-yil, 21-dekabrda “Tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to‘lashning takomillashtirilgan tizimini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 276-sonli qaroriga muvofiq belgilab berilgan. Budjet Kodeksining 61- va 81-moddalarida ham Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasining shakllanish manbalari va ishlatish yo‘nalishlari aniqlashtirilgan (8.1-jadval).

8.1-jadval

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasini shakllantirish va uning mablag‘larini sarflash¹

Tibbiyot muassasalarini guruhlari	Jamg‘armaning shakllanish manbalari	Jamg‘arma mablag‘larini sarflash yo‘nalishlari	
		moddiy rag‘batlantirish	moddiy-texnika bazani mustahkamlash

¹ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2005-yil, 21-dekabrda “Tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to‘lashning takomillashtirilgan tizimini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 276-sonli qarori ilovasiga ko‘ra

I guruh	– tibbiyot tashkilotiga ajratiladigan budget mablag'lari umumiy hajmining 5 foizigacha bo'lgan miqdorda budgetdan ajratiladigan mablag'lar;	25 %	75 %
II guruh	– faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;	35 %	65 %
III guruh	– hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar;	40 %	60 %
IV guruh	– tibbiyot tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi;	50 %	50 %
	– belgilangan tartibda budget tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar;		
	– homiylikdan olingan mablag'lar		

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi quyidagi manbalar hisobiga shakllantiriladi:

- tibbiyot tashkilotiga ajratiladigan budget mablag'lari umumiy hajmining 5 foizigacha bo'lgan miqdorda budgetdan ajratiladigan mablag'lar;
- faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;
- hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, bundan kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar mustasno;
- tibbiyot tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi;
- belgilangan tartibda budget tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar;
- homiylikdan olingan mablag'lar.

Budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi hamda Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari faqat:

- avvalo, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalarni va mavjud kreditorlik qarzlarni to'lashga;

- budjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlariga;

- ijtimoiy rivojlantirish va budjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag'batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

Budjet tashkilotida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha to'lanmagan nafaqalar, muddati o'tkazib yuborilgan kreditorlik qarz mavjud bo'lsa, Rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari tejab qolingan budjet mablag'lari doirasida ushbu qarzlarni to'lashga (ishlar, xizmatlar tovarlar ishlab chiqarish va sotish bo'yicha jami xarajatlar o'rni qoplangandan so'ng) sarflanadi.

Agar kreditorlik qarzi budjet tashkilotining xarajatlari vaqtincha yetarli miqdorda mablag' bilan ta'minlanmaganligi munosabati bilan paydo bo'lgan taqdirda, kreditorlik qarzining Budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi hisobiga to'langan miqdori joriy moliya yiliga belgilangan xarajatlar limiti doirasida budjetdan qoplanadi.

Agar kreditorlik qarzi budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasiga ilovada nazarda tutilgan tegishli xarajatlar to'lanmaganligi va (yoki) xarajatlarning har qaysi guruhi bo'yicha belgilangan limitlarning oshib ketganligi munosabati bilan paydo bo'lgan bo'lsa, to'liq hajmda budjetdan mablag' bilan ta'minlangan taqdirda, Budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari (ishlar, xizmatlar, tovarlar ishlab chiqarish va sotish bo'yicha jami xarajatlar o'rni to'ldirilgandan so'ng), avvalo, xarajatlarning to'lanmagan qismi va belgilangan limitlarning ortib ketgan miqdori doirasida kreditorlik qarzlarni uzishga yo'naltiriladi.

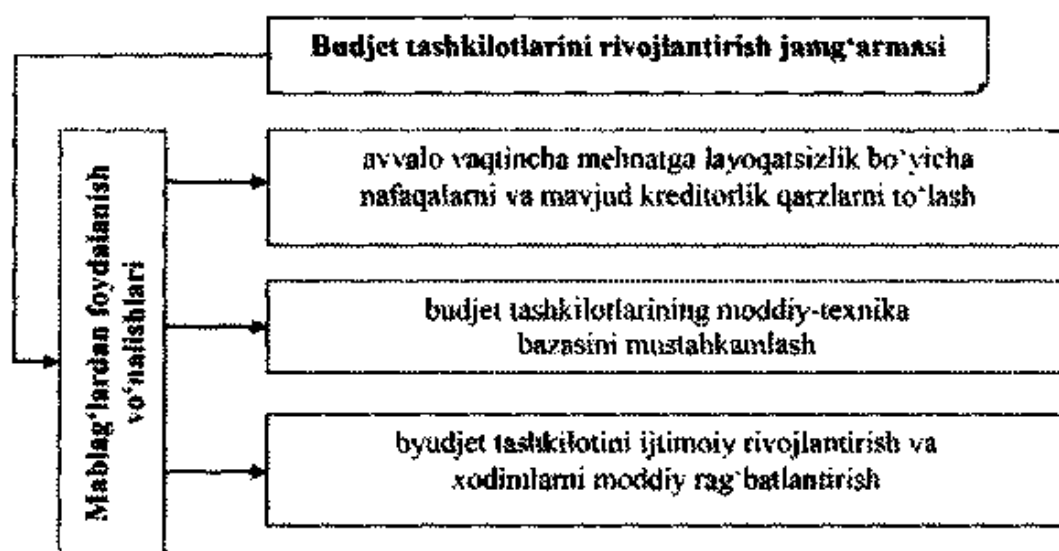
Budjet tashkilotida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha to'lanmagan nafaqalar va kreditorlik qarzi mavjud bo'lmasa yoxud ushbu qarzlar belgilangan doirada va shartlarda to'langan taqdirda, Budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasining qolgan mablag'lari (homiyluk yordami, beg'araz yordam miqdori bundan mustasno):

– tushgan barcha mablag‘larning kamida 75 foizi tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish bo‘yicha jami xarajatlarning o‘rnini to‘ldirishga va moddiy-texnika bazani mustahkamlashga;

– tushgan barcha mablag‘larning, ko‘pi bilan, 25 foizi budjet tashkilotlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish va moddiy rag‘batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jang‘armasi mablag‘lari 8.1-jadvalda ko‘rsatilgan nisbatlarda quyidagi yo‘nalishlarda sarflanadi:

- xodimlarni moddiy rag‘batlantirishga;
- moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, muassasani modernizatsiya qilish va ta‘mirlash, shuningdek, kreditorlik qarzlarni to‘lashga.

8.2-chizma. Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jang‘armasi mablag‘laridan foydalanish yo‘nalishlari.

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan budjet tashkilotiga ko‘rsatilgan homiylik (beg‘araz) yordamidan olingan mablag‘larning barcha summasi, agar homiy bilan maxsus o‘zgacha hol kelishilmagan bo‘lsa, to‘lig‘icha moddiy-texnika bazani mustahkamlashga sarflandi.

Shuni alohida ta‘kidlash lozimki, budjet tashkilotlarini budjetdan tashqari mablag‘ topishga undash va yaxshi ish natijalarini rag‘batlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil, 12-dekabr 1245-son Qaroriga muvofiq, barcha budjet tashkilotlari 2015-yil, 1-yanvargacha barcha daromadlari (O‘zbekiston Respublikasi

Vazirlar Mahkamasining 1999-yil, 3-sentabr 414-son Qarori bilan belgilangan) yuzasidan barcha soliqlar va yig'implardan, shuningdek, davlat maqsadli fondlariga majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksi bilan, shuningdek, *vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari daromadlarini shakllantirish manbalari* belgilab qo'yilgan bo'lib, ular belgilangan tartibda davlat bojlari, yig'implar va soliq bo'lmagan to'lovlar, ma'muriy jarimalar hamda moliyaviy sanksiyalardan ajratmalar hisobidan shakllantiriladi. Jamg'arma mablag'laridan moddiy-texnika bazani mustahkamlash, xodimlarni moddiy rag'batlantirish, boshqa xarajatlarni qoplash uchun foydalaniladi.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan alohida tartibda belgilanadi.

Bundan tashqari, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari rasman o'rnatilgan *undiriladigan to'lovlar* hisobidan ham shakllanadi. Ularning tarkibi Budget Kodeksining 63-moddasi bilan belgilab qo'yilgan. Unga ko'ra, budjet tashkilotlari tomonidan budjetdan tashqari mablag'lar quyidagilar hisobidan shakllantiriladi:

– o'quvchilar va tarbiyalanuvchilar davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarining kuni uzaytirilgan guruhlarida, maktab-internatlarda, olimpiya zaxiralari kollejlari va boshqa ta'lim muassasalarida saqlab turilganligi uchun;

– o'quvchilar bolalar musiqa va san'at maktablari hamda maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida ta'lim olganligi uchun;

– oliy va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida ta'lim olganlik uchun;

– statsionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun;

– qonun hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi undiriladigan to'lovlar.

Undiriladigan to'lovlarning miqdorlari, ularni kiritish va ulardan foydalanish tartibi, shuningdek, undiriladigan to'lovlar bo'yicha imtiyozlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

8.2. Budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag‘lari bo‘yicha g‘azna ijrosini tashkil etish amaliyoti

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil, 22-dekabrda PQ-1275-sonli Qarorining 25-bandiga muvofiq, 2010-yildan boshlab vazirlik va idoralarning, budget tashkilotlarining barcha budgetdan tashqari jamg‘armalari mablag‘larini davlat budgetining g‘azna ijrosi mexanizmi bilan qamrab olish amalga oshirilmoqda. Bunda, budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag‘lari bo‘yicha bank hisobvaraqlari yopilib, G‘aznachilikda tegishli shaxsiy hisobvaraqlar ochildi.

Budget tashkilotlarining davlat budgetining g‘azna ijrosi bilan qamrab olingan budgetdan tashqari mablag‘lari quyidagilardan iborat:

- Budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budgetdan tashqari Pensiya jamg‘armasining ijtimoiy nafaqalarni to‘lash uchun mablag‘lari;
- Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi;
- o‘tgan yillar debitorlik qarzlarning tushgan summasi;
- maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolalar ta‘minoti uchun ota-onalardan tushumlar;
- maktabdan tashqari muassasalarda (musiq va san‘at maktablari) bolalar ta‘minoti uchun ota-onalardan tushumlar;
- xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanish bo‘yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar;
- maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta‘minoti uchun ota-onalardan tushumlar;
- ta‘lim muassasalarida o‘qishdan tushadigan mablag‘lar;
- vazirlik va idoralarning ajratmalar hisobiga shakllanadigan budgetdan tashqari jamg‘armalari;
- umumta‘lim muassasalarida darsliklar ijarasi to‘lovidan tushgan budgetdan tashqari mablag‘lar;
- kapital qo‘yilma mablag‘lari bo‘yicha depozitlar;
- turg‘un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undiriladigan to‘lovlar;
- taqsimlanishi nazarda tutilgan tushumlar;

– boshqa ta’lim muassasalarida bolalar ta’minoti uchun ota-onalar to’lovi;

– boshqa mablag‘lar bo‘yicha depozitlar;

– budjet tashkilotlarining boshqa budjetdan tashqari mablag‘lari.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2009-yil, 4-avgustdagi 69-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan va O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2009-yil, 16-sentabrda 2007-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan “Davlat budjetining g‘azna ijrosi Qoidalari”ning “Budjetdan mablag‘ oluvchilarning budjetdan tashqari mablag‘lari hisobiga xarajatlarni amalga oshirish” deb nomlangan VIII-bo‘limida *“Budjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarning qabul qilinishi, shuningdek, budjetdan tashqari mablag‘larning kassa xarajatlari kelib tushgan budjetdan tashqari mablag‘lar doirasida amalga oshiriladi va budjet mablag‘lari kabi bir xil tartibda rasmiylashtiriladi”*, deb belgilab qo‘yilgan. Yuqorida tarkibi keltirilgan budjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha daromadlar va xarajatlar g‘azna ijrosini G‘aznachilikda tashkil qilishning o‘ziga xos jihatlari batafsil ko‘rib chiqamiz.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi. Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag‘lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (Adliya vazirligida 2010-yil, 11-oktabrda 2146-son bilan ro‘yxatga olingan O‘zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo‘llash bo‘yicha yo‘riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4001 – mablag‘ manbali shaxsiy g‘azna hisobvaraqlarida yuritiladi.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘larining shakllanish manbalari hamda ishlatish yo‘nalishlari O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil, 3-sentabrdagi “Budjet tashkilotlarini mablag‘ bilan ta’minlash tartibini takomillashtirish to‘g‘risida”gi 414-sonli qaroriga muvofiq belgilab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil, 19-noyabrda 2157-son bilan ro‘yxatga olingan “O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko‘rib chiqish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida Nizom”ga muvofiq, budjet tashkilotlari Budjet tash-

kilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari bo'yicha daromad va xarajatlar smetalarini tuzadi.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan yuridik majburiyatlarni qabul qilish cheklanmaydi, moliyaviy majburiyatlarni qabul qilish esa ilgari qabul qilingan yuridik majburiyatlar summolari doirasida amalga oshiriladi.

Rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan xarajatlar qabul qilingan yuridik va moliyaviy majburiyatlar hamda tegishli shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mablag'lar qoldiqlari doirasida amalga oshiriladi.

Budjet tashkiloti tomonidan faoliyati turiga muvofiq tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish "Budjet tashkilotlari tomonidan tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish tartibi"ga (Ro'yxat raqami №880, 2000-yil, 25-yanvar) muvofiq amalga oshiriladi. Bunda pulli asosda tovarlar(ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish, asosan, budjet tashkilotining shtatdagi xodimlari tomonidan ish jadvali va hajmlari, mehnatga haq to'lash shakllari, hajmlari hamda boshqa zarur shartlarni ko'rsatgan holda, mehnat shartnomasiga qo'shimcha ko'rinishda tegishli rasmiylashtirish bilan amalga oshiriladi, shuningdek, muddatli mehnat shartnomalari asosida qo'shimcha xodimlarni jalb etishga ruxsat beriladi.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalariga"ga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda budjet tashkilotlarining tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, g'aznachilik bo'linmasining mas'ul xodimi tomonidan shartnomaning birinchi va ikkinchi asl nusxalari va ko'chirma nusxasining barcha varaqlariga "Shartnoma bo'yicha to'lovlar shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi qoldiq doirasida amalga oshiriladi" degan izoh bilan unga birlashtirilgan "Hisobga olindi" shtampini qo'yish, imzolash va "G'aznachilik" dasturiy majmuasiga kiritish va hisobga olingan raqam va sanasi ko'rsatilib, ularni g'aznachilik bo'linmasining vakolatli shaxsi imzosi bilan tasdiqlash orqali hisobga olinadi.

Yetkazib berilgan tovar(ish, xizmat)lar uchun to'lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvaraqa-faktura)

asosida, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar va mazkur shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mavjud qoldiqlar doirasida amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalarni (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirish, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar (ya'ni budjet tashkilotlari) zimmasiga yuklatiladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining ijtimoiy nafaqalarni to'lash uchun mablag'lari. O'zbekiston Respublikasining 1993-yil, 3-sentabrdagi "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining ijtimoiy nafaqalarni to'lash uchun mablag'lari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (Adliya vazirligida 2010-yil, 11-oktabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4002-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida yuritiladi. Bunda budjet tashkilotlarida ishlovchi xodimlarga pensiya to'lovlarini to'lash uchun mablag'lar budjet tashkilotlari uchun ochilgan shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasidan uning hududiy bo'linmalari orqali moliyalashtiriladi.

Ushbu shaxsiy g'azna hisobvarag'idan budjet tashkilotida ishlovchi xodimlarning pensiya to'lovlari bo'yicha xarajatlar, budjetdan mablag' oluvchilarning ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar uchun naqd pul olishga so'rovnomasi, pensiya to'lovlarini naqd pulda olish uchun mablag'larni G'aznachilikning bankdagi 23212, 23214 balans raqamli hisobvaraqlariga o'tkazish to'g'risidagi to'lov topshiriqnomalari, ushbu hisob raqamga o'tkazilgan mablag'lar doirasida yozilgan cheklar yoki ishlovchi pensionerlarning roziligi asosida ularning pensiyalarini plastik kartochkalarga o'tkazish bo'yicha to'lov topshiriqnomalari asosida, shaxsiy g'azna hisobvarag'ida mavjud qoldiqlar doirasida amalga oshiriladi. Bunda ushbu shaxsiy g'azna hisobvaraqdan xarajatlarni amalga oshirish xarajatlar smetalarisiz

ushbu shaxsiy g'azna hisobvarag'iga kelib tushgan mablag'lar doirasida amalga oshiriladi.

Ushbu shaxsiy g'azna hisobvarag'iga kelib tushgan mablag'lardan maqsadli foydalanish bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilarning rahbarlari va bosh hisobchilariga yuklatiladi.

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi. Tibbiyot muassasalarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (Adliya vazirligida 2010-yil 11-oktabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4003-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi. Bunda xodimlarni moddiy rag'batlantirish va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlari uchun alohida shaxsiy g'azna hisobvaraqlar ochiladi.

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan ham yuridik majburiyatlarni qabul qilish cheklanmaydi, moliyaviy majburiyatlarni qabul qilish esa ilgari qabul qilingan yuridik majburiyatlar summalari doirasida amalga oshiriladi.

Rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan xarajatlar qabul qilingan yuridik va moliyaviy majburiyatlar hamda tegishli shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mablag'lar qoldiqlari doirasida amalga oshiriladi. Pulli davolash va xizmat ko'rsatish hisobiga tushadigan mablag'lar esa Budjet tasnifining mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifi bo'yicha 4014 - "Taqsimlanishi ko'zda tutilgan tushumlar" kodi bilan ochiladigan shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga kiritiladi.

Mazkur shaxsiy hisobvaraqlardan belgilangan tartibda davolash va xizmatlar ko'rsatishning tannarxi qoplangandan so'ng mablag'larning qolgan qismi mos ravishda xodimlarni moddiy rag'batlantirish va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bo'yicha ochilgan shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga alohida o'rnatilgan foizlar bo'yicha yo'naltiriladi. Bunda tibbiyot muassasasi uchun ajratiladigan umumiy budjet mablag'larining 5 foizigacha qismi hamda pulli davolash va xizmatlar ko'rsatishdan tushgan tushumning davolash va xizmatlar ko'rsatishning tannarxi qoplangandan so'ng qolgan qismini moddiy

rag'batlashtirish va moddiy-texnik bazani mustahkamlash jamg'armasiga o'tkazish, tibbiyot muassasalarining g'aznachilik bo'linmalariga taqdim qilgan yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish uchun so'rovnomma va o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan g'azna memorial orderlari asosida G'aznachilik bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlar "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalari"ga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda budjet tashkilotlarining tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, G'aznachilik bo'linmasining mas'ul xodimi tomonidan shartnomaning birinchi va ikkinchi asl nusxalari va ko'chirma nusxasining barcha varaqlariga "Shartnoma bo'yicha to'lovlar shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi qoldiq doirasida amalga oshiriladi" degan izoh bilan unga birlashtirilgan "Hisobga olindi" shtampini qo'yish, imzolash va "G'aznachilik" dasturiy majmuiga kiritish va hisobga olingan raqam va sanasi ko'rsatilib, ularni G'aznachilik bo'linmasining vakolatli shaxsi imzosi bilan tasdiqlash orqali hisobga olinadi. Yetkazib berilgan tovar(ish, xizmat)lar uchun to'lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvaraqa-faktura) asosida, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar va mazkur shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mavjud qoldiqlar doirasida amalga oshiriladi.

Tibbiyot muassasasining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalarini (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirish, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

O'tgan yillar debitorlik qarzlarning tushgan summasi. Budjetdan mablag' oluvchilarning o'tgan yillardagi debitorlik qarzlarning qaytarilgan summalaridan tushumlar bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga muvofiq ochiladigan 4004-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi. Budjetdan mablag' oluvchilarning budjet mablag'lari hisobidan paydo bo'lgan o'tgan yillardagi debitorlik qarzlarning qaytarilgan summalari 4004-mablag' manbali

shaxsiy g'azna hisobvaraqlarga kirim qilinib, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil, 3-sentabrdagi 414-sonli qaroriga muvofiq, tegishli budjetlar daromadlariga o'tkaziladi. Bunda, mablag'larning tegishli budjetlarga o'tkazilishi g'aznachilik tomonidan budjetdan mablag' oluvchilarning o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov hujjatlari asosida amalga oshiriladi. O'tgan yillardagi debitorlik qarzlarning qaytarilgan summalarining tegishli budjetlarga o'tkazilish tartibiga va muddatlarga amal qilinishi bo'yicha javobgarlik budjet tashkilotlari rahbarlari va bosh hisobchilariga yuklatiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar. Budjetdan mablag' oluvchilarning maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (Adliya vazirligida 2010-yil, 11-oktabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4005-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan mablag'larning sarflanishi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil, 13-fevralda 1768-son bilan ro'yxatga olingan "Maktabgacha tarbiya bolalar muassasalari va maktab-internatlardagi bolalar ta'minotiga haq to'lash tartibi to'g'risida" Nizomga muvofiq amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarida bolalar (tarbiyalanuvchilar) ta'minoti uchun to'lovlar qonun hujjatlarida belgilanadigan miqdorlarda undiriladi.

Budjet tashkilotlarida bolalar ta'minoti uchun to'lovlar ularning ota-onalari yoki ona-onalarning o'rmini bosuvchi shaxslar tomonidan naqd pul orqali yoki pul ko'chirish orqali o'zlarining ish haqlari hisobidan yoki bank plastik kartochkalari orqali amalga oshirishlari mumkin. Bunda to'lov hujjatlarining to'lov maqsadida maktabgacha ta'lim muassasasi va maktab-internatning tegishli 4005 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvarag'i, tashkilot nomi, to'lov qaysi oy uchun va kim uchun amalga oshirilayotganligi ko'rsatilishi shart. Bolalar ta'minoti uchun noto'g'ri yoki ortiqcha kelib tushgan mablag'larni G'aznachilik bo'linmalari tomonidan qaytarish budjet

tashkilotlarining yozma murojaatlariga va o'ratilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov hujjatlariga asosan amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarida bolalar va tarbiyalanuvchilar ta'minoti uchun to'lanadigan mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuziladi va "O'zbekiston Respublikasi davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" (ro'yxat raqami № 2157, 2010-yil, 19-noyabr) talablari asosida tegishli moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalariga"ga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda budjet tashkilotlarining oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish bo'yicha yetkazib beruvchilar bilan o'ratilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi doirasida G'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatga olinadi.

Yetkazib berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun to'lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvaraqq-faktura) asosida xarajatlar smetasidagi mablag'lar, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar va tegishli 4005-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mavjud mablag'lar qoldiqlari doirasida amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalari (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Maktabdan tashqari muassasalarda (musiqa va san'at maktablari) bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar. Budjetdan mablag' oluvchilarning maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar (musiqa va san'at maktablari) bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat

budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (Adliya vazirligida 2010-yil, 11-oktabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4006-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi.

Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar (musiqa va san'at maktablari) bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan mablag'lar xarajati O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2009-yil, 5-fevralda 1898-son bilan ro'yxatga olingan "Ota-onalar tomonidan bolalarning musiqa va san'at maktablarida o'qishi uchun haq to'lash va undan foydalanish tartibi to'g'risida Nizom"ga muvofiq amalga oshiriladi. Jumladan, mablag'larning:

- 50 foizi – maktabning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga;

- 40 foizi – maktab pedagog xodimlarining umumiy soni ko'rsatkichining 50 foizidan oshmagan o'qituvchi va konsertmeys-terlarga har oylik bazaviy tarif stavkasining 40 foizigacha moddiy rag'batlantirishga;

- 10 foizi – xalqaro va respublika, viloyat, tuman (shahar) ko'rik-tanlovlari, festivallar, ko'rgazmalardagi yutuqlari uchun rag'batlantirishga, shuningdek, o'quvchilarning teatr, konsert, muzeylarga tashrifi hamda madaniy tadbirlarni tashkil etish va o'tkazishga yo'naltiriladi.

Musiqa va san'at maktablarida o'qish uchun to'lanadigan to'lovlar qonun hujjatlarida belgilanadigan miqdorlarda undiriladi.

Musiqa va san'at maktablarida bolalarning ta'lim olishi uchun to'lovlar ota-onalar yoki ularning o'rmini bosuvchi shaxslar va maktab ma'muriyati tomonidan tuzilgan shartnoma asosida amalga oshiriladi. Bunda to'lov hujjatlarining to'lov maqsadida maktabdan tashqari musiqa va sa'nat maktabining tegishli 4006 - shaxsiy hisobvarag'i, tashkilot nomi, to'lov qaysi oy uchun va kim uchun amalga oshirilayotganligi ko'rsatilishi shart.

Maktabdan tashqari muassasalarda (musiqa va san'at maktablari) bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan noto'g'ri yoki ortiqcha kelib tushgan mablag'larni G'aznachilik bo'linmalari tomonidan qaytarish budjet tashkilotlarining yozma murojaatlariga va o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov hujjatlariga asosan amalga oshiriladi.

Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun otanalardan to'lanadigan mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuziladi va "O'zbekiston Respublikasi davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" (ro'yxat raqami № 2157, 2010-yil 19 noyabr) talablari asosida tegishli moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi.

Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun otanalardan to'lanadigan mablag'lar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalari"ga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda, budjet tashkilotlarining oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish bo'yicha yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi doirasida G'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatga olinadi.

Yetkazib berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun to'lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvaraqa-faktura) asosida xarajatlar smetasidagi mablag'lar, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar va tegishli 4006-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mavjud mablag'lar qoldiqlari doirasida amalga oshiriladi.

Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun otanalardan tushumlar hisobidan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga g'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanganligi bo'yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (2146-son yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4007 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi. Ushbu budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuzilmaydi.

Xodimlarning ovqatlanganligi uchun to'lovlar xodimlarning ish haqidan undirilgan holda, mablag'larni bir shaxsiy g'azna hisobvarag'idan ikkinchi shaxsiy g'azna hisobvarag'iga o'tkazish bilan yoki xodimlarning o'zlari tomonidan bank muassasalari orqali naqd pulda yoki plastik kartochkalari orqali amalga oshirilishi mumkin.

Xodimlarning ovqatlanganligi uchun noto'g'ri yoki ortiqcha kelib tushgan mablag'larni G'aznachilik bo'linmalari tomonidan qaytarish budjet tashkilotlarining yozma murojaatlariga va o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov hujjatlariga asosan amalga oshiriladi. Xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanganligi bo'yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan maqsadli ravishda xodimlarni ovqatlantirish uchun yo'naltiriladi.

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalariga" muvofiq amalga oshiriladi. Bunda budjet tashkilotlarining oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish bo'yicha yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, G'aznachilik bo'linmasining mas'ul xodimi tomonidan shartnomaning birinchi va ikkinchi asl nusxalari va ko'chirma nusxasining barcha varaqlariga "Shartnoma bo'yicha to'lovlar shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi qoldiq doirasida amalga oshiriladi" degan izoh bilan unga biriktirilgan "Hisobga olindi" shtampini qo'yish, imzolash va "G'aznachilik" dasturiy majmuiga kiritish, hisobga olingan raqam va sanasi ko'rsatilib, ularni g'aznachilik bo'linmasining vakolatli shaxsi imzosi bilan tasdiqlash orqali hisobga olinadi. Yetkazib berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun to'lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvara-q-faktura) asosida, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar va tegishli 4007 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mavjud qoldiqlar doirasida amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarining xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanganligi bo'yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar shaxsiy g'azna hisobvarag'i hisobidan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga g'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning

haqqoniyliги va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (2146-son bilan ro'yxatga olingan yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4008 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi.

Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan to'lovlar qonun hujjatlarida belgilanadigan miqdorlarda undiriladi. Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan to'lovlar ularning ota-onalari yoki ona-onalarning o'rnini bosuvchi shaxslar tomonidan naqd pul orqali yoki pul ko'chirish orqali o'zlarining ish haqlari hisobidan yoki bank plastik kartochkalari orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunda to'lov hujjatlarining to'lov maqsadida budjet tashkilotining tegishli 4008 - shaxsiy g'azna hisobvaragi, tashkilot nomi, to'lov qaysi oy uchun va kim uchun amalga oshirilayotganligi ko'rsatilishi shart. Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan noto'g'ri yoki ortiqcha kelib tushgan mablag'larni G'aznachilik bo'linmalari tomonidan qaytarish budjet tashkilotlarining yozma murojatlariga va o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov hujjatlariga asosan amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarida ota-onalar to'lovlaridan tushgan mablag'lar budjetda nazarda tutilgan mablag'lar bilan birga maqsadli ravishda xarajatlarni qisman qoplagan holda, bepul (imtiyozli) oziq-ovqat bilan ta'minlash uchun yo'naltiriladi. Budjet tashkilotlarida ota-onalar to'lovidan tushadigan mablag'lar bo'yicha Daromadlar va xarajatlar smetasi tuziladi va 2157 - "O'zbekiston Respublikasi davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" talablari asosida tegishli moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi. Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan to'lanadigan mablag'lar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalariga

muvofiq amalga oshiriladi. Bunda, budget tashkilotlarining oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish bo'yicha yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi doirasida G'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatga olinadi. Yetkazib berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun to'lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvaraƒ-faktura) asosida xarajatlar smetasidagi mablag'lar, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar va tegishli 4008-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi mavjud mablag'lar qoldiqlari doirasida amalga oshiriladi. Budget tashkilotlarining Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar shaxsiy g'azna hisobvarag'idan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budgetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Ta'lim muassasalarida o'qishdan tushadigan mablag'lar hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budgetining Mablag'lar manbasi va budgetlar darajasi tasnifiga (2146-son yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4009 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida yuritiladi. Ushbu shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan mablag'larni sarflash O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil, 26-fevralda 2431-son bilan ro'yxatga olingan "Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shakli va undan tushgan mablag'larni taqsimlash tartibi to'g'risidagi Nizom"ga muvofiq amalga oshiriladi. O'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha to'lovlar qonunchilikda belgilangan miqdor va muddatlarda undiriladi. O'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha to'lovlar ularning ota-onalari yoki ota-onalarning o'rni bosuvchi shaxslar tomonidan naqd pul orqali yoki pul ko'chirish orqali o'zlarining ish haqlari hisobidan yoki bank plastik kartochkalari orqali hamda to'lovni amalga oshiruvchi uchinchi (yuridik) shaxslar tomonidan pul ko'chirish yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin. O'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha noto'g'ri yoki ortiqcha kelib tushgan mablag'larni g'aznachilik bo'linmalari tomonidan qaytarish budget tashkilotlarining

yozma murojaatlariga va o'ratilgan tartibda rasmiylashtirilgan to'lov hujjatlariga asosan amalga oshiriladi. O'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushadigan mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuziladi va 2157 - "O'zbekiston Respublikasi davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" talablari asosida tegishli moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi.

O'qitishning kontrakt shaklidan tushgan mablag'lar oliy ta'lim muassasasi daromadiga kiritiladi hamda belgilangan tartibda tasdiqlangan daromadlar va xarajatlar smetasi asosida quyidagilarga sarflanadi:

- oliy ta'lim muassasalarining ishlab chiqarishdan ajralgan holda kontrakt asosida ta'lim olayotgan talabalariga (xorijiy talabalardan tashqari) stipendiyalar to'lashga;

- oliy ta'lim muassasalari xodimlarining ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlari, shuningdek, yagona ijtimoiy to'lovlar bo'yicha xarajatlarni to'lashga;

- oliy ta'lim muassasalarida bino va inshootlarni saqlash hamda kommunal xizmatlar bo'yicha xarajatlarni to'lashga;

- mavjud kreditor qarzlarini uzishga;

- o'quv-laboratoriya binolari, talabalar turar joylari hamda boshqa bino va inshootlarni, asbob-uskunalarini joriy va kapital ta'mirlashga, oliy ta'lim muassasasining hududi va atrofini obodonlashtirishga, shuningdek, qurilish-tiklash ishlariga;

- o'quv, ilmiy-tadqiqot va laboratoriya jihozlari, yumshoq va qattiq inventarlar, mebellar, o'qitishning texnik vositalari, kompyuter texnikasi va ularning ehtiyot hamda butlovchi qismlarini, kerakli materiallar va boshqalarni sotib olish hamda ta'mirlashga;

- oliy ta'lim muassasasi Axborot-resurs markazi (kutubxona) fondini to'ldirishga;

- "Ma'naviyat va ma'rifat" tadbirlari, "Universiada" va "Barkamol avlod" sport tadbirlari, "Nihol" ijodiy festivallarini o'tkazishga;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iste'dod" jamg'armasi yo'nalishi bo'yicha xorijiy oliy o'quv yurtlarida istiqbolli yosh

pedagog va ilmiy kadrlarning malakasini oshirish hamda stajirovka o'tashlariga;

– O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki Hukumati qarorlari asosida vazirlik va idoralarning O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetidan tashqari jamg'armalariga ajratmalarni amalga oshirishga;

– oliy ta'lim muassasalari xodimlarini moddiy rag'batlantirishga (ustama, mukofot) va ularga moddiy yordam ko'rsatishga;

– oliy ta'lim muassasalari talabalarini ijtimoiy muhofaza qilish doirasida bir yilda bir talabaga eng kam ish haqining olti barobaridan ortiq bo'lmagan miqdorda biryo'la moddiy yordam ko'rsatishga;

– oliy ta'lim muassasasi faoliyatini amalga oshirishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan boshqa xarajatlarni qoplashga.

O'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha to'lovlar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalari"ga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda budjet tashkilotlarining yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi doirasida g'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatga olinadi.

Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari o'qitishning to'lov-kontrakt shakli va undan tushgan mablag'larning bo'sh qismini O'zbekiston Respublikasining moliyaviy barqaror va to'lov qobiliyati yuqori bo'lgan banklarining depozit hisobvaraqlariga tanlov asosida joylashtirishlari mumkin. Bunda pul mablag'larini bank depozitlariga joylashtirish bo'yicha shartnomalar quyidagi tartibda taqdim etiladi:

– to'lovlar jadvali;

– taraflarning kamida birining yuridik xizmati yoki jalb qilingan advokatlari tomonidan imzolangan shartnomaning ikki asl va bir ko'chirma nusxasi, agar shartnoma summasi qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining 200 baravari miqdoridan oshmasa, u holda shartnomalarning ikki asl nusxasi tomonlardan birining yuridik xizmati yoki jalb qilingan advokat tomonidan imzolangan bo'lishi lozim, agar shartnoma summasi qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining 200 baravari miqdoridan oshsa, u holda, yurist yoki jalb qilingan advokat tomonidan imzolangan shartnomaga qo'shimcha

ravishda tomonlardan birining yuridik xizmati yoki jalb qilingan advokat xulosasi ilova qilinishi lozim;

– moliyaviy barqaror va to'lov qobiliyati yuqori bo'lgan banklarni tanlash bo'yicha o'tkazilgan tanlov savdolari bayonnomasi nusxasi.

Olingan foiz daromadlari oliy ta'lim muassasasining o'qitishning kontrakt shaklidan tushgan mablag'lari daromadlar va xarajatlar smetasiga kiritiladi hamda o'qitishning kontrakt shaklidan tushgan mablag'lar sarfi yo'nalishlari bo'yicha sarflanadi.

Yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Ajratmalar hisobiga shakllanadigan vazirlik va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalariga tushayotgan mablag'lar hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (2146-son yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4010 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi.

Ushbu jamg'arma mablag'lari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil, 19-noyabrdagi 520-sonli "Vazirliklar va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalariga mablag'lar ajratish va ulardan foydalanishni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga hamda Vazirlar Mahkamasining 2010-yil, 2-apreldagi 62-sonli "Vazirliklar va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalariga mablag'lar ajratishni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan, yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan davlat bojlari, yig'imlar va soliq bo'lmagan to'lovlardan, ma'muriy va moliyaviy jazolardan ajratmalar banklar tomonidan 23411 balans hisobvarag'iga kirim qilinadi va o'rnatilgan tartibda Davlat budjeti hamda tegishli vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari o'rtasida taqsimlanadi.

Davlat budjetidan mablag' bilan ta'minlanadigan vazirliklar va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari daromadlari va xarajatlari smetalarini ro'yxatdan o'tkazish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan, budjet mablag'lari uchun belgilangan tartibda va muddatlarda amalga oshiriladi.

Vazirlik va idoralarda ajratmalar hisobiga shakllanadigan budjetdan tashqari jamg'armalarga kelib tushayotgan mablag'lar:

- moddiy-texnik bazani yanada mustahkamlashga;
- ijtimoiy rivojlantirish tadbirlariga va xodimlarni moddiy rag'batlantirishga;
- kommunal-foydalanish xarajatlarini qoplashga yo'naltiriladi.

Budjet tashkilotlarining ajratmalar hisobiga shakllangan mablag'lari bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalari"ga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda, yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalar, moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi doirasida g'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatga olinadi.

To'lovlar tasdiqlovchi hujjatlar asosida, xarajatlar smetasidagi mablag'lar, ro'yxatga olingan yuridik majburiyatlar hamda 4010 - son shaxsiy g'azna hisobvarag'idagi qoldiq doirasida amalga oshiriladi.

Ajratmalar hisobiga shakllanadigan vazirlik va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari mablag'lari hisobidan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Umumta'lim muassasalarida darsliklar ijarasi to'lovidan tushgan budjetdan tashqari mablag'lar hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (2146-son bilan ro'yxatga olingan yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4011 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi.

Mazkur shaxsiy g'azna hisobvarag'ida umumta'lim muassasalarida darsliklar ijarasi bo'yicha ota-onalar tomonidan to'langan mablag'lar aks ettiriladi. Ushbu shaxsiy g'azna hisobvarag'iga mablag'larni o'tkazishda to'lov hujjatlarining to'lov maqsadida budjet tashkilotining tegishli 4011 - shaxsiy g'azna hisobvarag'i, tashkilot nomi, to'lov qaysi oy uchun va kim uchun amalga oshirilayotganligi ko'rsatilishi shart. Ushbu shaxsiy g'azna

hisobvarag'idan mablag'lar har besh ish kuni ichida G'aznachilik bo'linmalari tomonidan Respublika maqsadli kitob jamg'armasining budjet shaxsiy g'azna hisobvarag'iga ushbu shaxsiy g'azna hisobvaraqlari qoldiqlari doirasida o'tkaziladi.

Kapital qo'yilma mablag'lari bo'yicha depozitlar mablag'lari hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (2146-son bilan ro'yxatga olingan yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4012 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi. Ushbu shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga mablag'lar Davlat budjeti hisobidan kapital qo'yilmalarga ajratilgan mablag'larning joriy yilda foydalanilmagan qismiga har bir qurilish obyekti bo'yicha alohida 4012 – mablag' manbasi bilan ochilgan shaxsiy g'azna hisobvaraqlardan mablag'larni keyingi moliya yilida qat'iy belgilangan maqsadlarga xarajat qilish uchun o'tkaziladi.

Kapital qo'yilma mablag'lari bo'yicha depozitlar bo'yicha xarajatlar smetasi tuziladi va 2157 - "O'zbekiston Respublikasi davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom" talablari asosida tegishli moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkaziladi.

G'aznachilik bo'linmalari tomonidan ushbu hisobvaraqlar bo'yicha yuridik majburiyatlarning qabul qilinishi ajratilgan limitlar (xarajatlar smetalari) doirasida oldingi yil uchun tuzilgan shartnomalar rekvizitlarini va ushbu shartnomaning tegishli shartlarini ko'rsatgan holda keyingi moliya yili uchun tuzilgan yangi shartnomalar (agar shartnoma amal qilish muddati tugamagan bo'lsa, ushbu shartnomaga qo'shimcha kelishuv) asosida qabul qilinadi. Mazkur shartnoma (qo'shimcha kelishuv)lar bo'yicha to'lovlar ishlar bajarilganligini tasdiqlovchi hisobvaraqa-fakturalar, shuningdek, Moliya vazirligi va uning hududiy moliya boshqarmalarining har bir bajarilgan ish uchun alohida to'lovga ruxsat berish haqidagi xulosalari asosida ushbu hisobvaraqdagi mablag'lar qoldig'i doirasida o'rnatilgan tartibda amalga oshiriladi.

Kapital qo'yilma mablag'lari bo'yicha depozitlar shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan) to'g'ri

rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga G'aznachilik bo'linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma'lumotlarning to'g'riligi bo'yicha javobgarlik budjetdan mablag' oluvchilar (yagona buyurtmachi xizmati) zimmasiga yuklatiladi.

Turg'un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undiriladigan to'lovlar hisobi tegishli moliya organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetining Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifiga (2146-son yo'riqnomaning 1-ilovasiga) muvofiq ochiladigan 4013 – mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarda yuritiladi.

Mazkur shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997-yil, 2-dekabrda 532-son "Davolash-profilaktika muassasalarini mablag' bilan ta'minlash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, turg'un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undirilgan to'lovlar bo'yicha mablag'lar tushumi va ularning xarajati hisobi yuritiladi.

Ovqatlanish to'lovi (nonushtalardan tashqari) fuqarolarning shaxsiy mablag'lari, shuningdek, korxonalar, tashkilotlar, jamg'armalar va boshqa homiyalar mablag'lari hisobiga amalga oshiriladi. To'lovlar kasalxona muassasalari yoki davolash-profilaktika muassasalari buyurtmanomalariga ko'ra, xizmatlar ko'rsatuvchi boshqa korxonalar tomonidan faqat taom tayyorlash uchun sarflangan oziq-ovqat mahsulotlari qiymati uchun to'lanadi.

Taom tayyorlash uchun asbob-uskunalar sotib olish va ulardan foydalanish bilan bog'liq boshqa xarajatlar, oziq-ovqat bloklari binolarini saqlash, taom tayyorlash bilan band bo'lgan xodimlar mehnatiga haq to'lash xarajatlari va boshqalar davlat budjeti mablag'lari hisobiga qoplanadi. Ushbu budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuzilmaydi.

Bemorlardan ovqatlanish uchun to'lovlar bank muassasalari orqali naqd pulda yoki plastik kartochkalari orqali amalga oshirilishi mumkin. Ushbu shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan yuridik va moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish "Davlat budjetining g'azna ijrosi qoidalari"ga muvofiq amalga oshiriladi. Jumladan: budjet tashkilotlarining oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish bo'yicha yetkazib beruvchilar bilan o'rnatilgan tartibda tuzilgan shartnomalari, G'aznachilik

bo‘linmasining mas‘ul xodimi tomonidan shartnomaning birinchi va ikkinchi asl nusxalari va ko‘chirma nusxasining barcha varaqlariga “Shartnoma bo‘yicha to‘lovlar shaxsiy g‘azna hisobvarag‘idagi qoldiq doirasida amalga oshiriladi” degan izoh bilan unga biriktirilgan “Hisobga olindi” shtampini qo‘yish, imzolash va “G‘aznachilik” dasturiy majmuiga kiritish va hisobga olingan raqam va sanasi ko‘rsatilib, ularni g‘aznachilik bo‘linmasining vakolatli shaxsi imzosi bilan tasdiqlash orqali hisobga olinadi.

Yetkazib berilgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun to‘lovlar mahsulot yetkazib berilganligini tasdiqlovchi hujjatlar (hisobvaraqa-faktura) asosida, ro‘yxatga olingan yuridik majburiyatlar va tegishli mazkur shaxsiy g‘azna hisobvarag‘idagi mavjud qoldiqlar doirasida amalga oshiriladi.

Turg‘un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undirilgan to‘lovlar hisobidan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar (unga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar bilan) to‘g‘ri rasmiylashtirilishi, shartnoma bilan birga g‘aznachilik bo‘linmasiga taqdim etilayotgan hujjatlarning haqqoniyligi va ulardagi ma‘lumotlarning to‘g‘riligi bo‘yicha javobgarlik budjetdan mablag‘ oluvchilar zimmasiga yuklatiladi.

Ushbu paragrafda bayon qilingan fikrlar va ma‘lumotlar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan (8.2-jadval):

8.2-jadval

**Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag‘lari
bo‘yicha g‘azna ijrosini tashkil qilish**

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag‘lari va jamg‘armalari nomi	Hisobi yuritiladigan shaxsiy g‘azna hisobvaraqa	Smetalarning tuzilishi va turi
Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi	4001	daromad va xarajatlar smetasi tuziladi
O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasining ijtimoiy nafaqalarni to‘lash uchun mablag‘lari	4002	smeta tuzilmaydi
Tibbiyot muassasalarini moddiy	4003	daromad va

rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi		xarajatlar smetasi tuziladi
O'tgan yillar debitorlik qarzlarning tushgan summasi	4004	smeta tuzilmaydi
Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun otalardan tushumlar	4005	daromad va xarajatlar smetasi tuziladi
Maktabdan tashqari muassasalarda (musiq va san'at maktablari) bolalar ta'minoti uchun otalardan tushumlar	4006	daromad va xarajatlar smetasi tuziladi
Xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanganligi bo'yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar	4007	smeta tuzilmaydi
Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun otalardan tushumlar	4008	daromad va xarajatlar smetasi tuziladi
Ta'lim muassasalarida o'qishdan tushadigan mablag'lar	4009	daromad va xarajatlar smetasi tuziladi
Ajratmalar hisobiga shakllanadigan vazirlik va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari	4010	daromad va xarajatlar smetasi tuziladi
Umumta'lim muassasalarida darsliklar ijarasi to'lovidan tushgan budjetdan tashqari mablag'lar	4011	smeta tuzilmaydi
Kapital qo'yilma mablag'lari bo'yicha depozitlar mablag'lari	4012	xarajatlar smetasi tuziladi
Turg'un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undiriladigan to'lovlar	4013	smeta tuzilmaydi

Xulosa qilib aytganda, budjet tashkilotlarining qonunchilik bilan belgilab qo'yilgan rasmiy manbalardan oladigan daromadlari va tushumlari hamda ular bo'yicha xarajatlarni amalga oshirish davlat budjeti g'azna ijrosi mexanizmlari bilan qamrab olingan bo'lib, budjet tashkilotiga tegishli mablag'larning (budjet va nobudjet) samarali, maqsadga muvofiq va oqilona ishlatilishini ta'minlash uchun xizmat qiladi, bu mablag'larning shakllanishi va ishlatilishining dastlabki va joriy nazoratini amalga oshirish imkonini beradi.

Tayanch soʻz va iboralar

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablagʻlari, budjet tashkilotini Rivojlantirish jamgʻarmasi, faoliyat turi, bino va inshootlar ijarasi, homiylik va xayriya yordami, moddiy ragʻbatlantirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, ijtimoiy rivojlantirish, kreditor qarzdorlik, shaxsiy hisobvaraqlar, bolalar taʼminoti uchun otanalardan tushumlar, taʼlim muassasalarida oʻqishdan tushayotgan mablagʻlar; vazirlik va idoralarning budjetdan tashqari jamgʻarmalari, darsliklar ijarasidan tushgan mablagʻlar, kapital qoʻyilmalar boʻyicha depozitlar, daromad va xarajatlar smetasi.

Takrorlash uchun savollar

1. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablagʻlari manbalari va ularni ishlatish yoʻnalishlari nimalardan iborat?
2. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablagʻlari boʻyicha jamgʻarmalar qanday guruhlanadi?
3. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablagʻlari gʻazna ijrosini tashkil etishning oʻziga xos jihatlari nima?
4. Oliy taʼlim muassasalarining budjetdan tashqari mablagʻlari qanday manbalardan shakllanadi va qanday maqsadlarga ishlatiladi?

Mustaqil oʻrganish uchun topshiriqlar

1. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablagʻlari manbalari va ularni ishlatish yoʻnalishlari qaysi umumiy va maxsus qabul qilingan meʼyoriy hujjatlar bilan tartibga solinishini aks ettiruvchi chizma tayyorlang.
2. Meʼyoriy hujjatlarni oʻrganish asosida budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablagʻlarining guruhlanishi, ular boʻyicha shaxsiy hisobraqamlarning yuritilishi, yuridik va moliyaviy majburiyatlarni bajarish boʻyicha javobgarlik kabilarni aks ettiruvchi umumlashma jadval tayyorlang, jadval yuqoridagi 8.2-paragrafda bayon qilingan maʼlumotlarni oʻzida mujassamlashtirgan holda, budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablagʻlarining gʻazna ijrosini tashkil etish boʻyicha yaxlit tasavvur hosil qilishga xizmat qilsin.

Test savollari

1. Budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi hisobi qanday raqamli hisobvaraqlarda yuritiladi?

- A. 4001 - mablag' manbali
- B. 4002 - mablag' manbali
- C. 4004 - mablag' manbali
- D. 4006 - mablag' manbali

2. Budget tashkilotlari Rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari bo'yicha qanday smeta tuzadi?

- A. xarajatlar smetasi
- B. daromad va xarajatlar smetasi
- C. markazlashgan tadbirlar uchun smeta
- D. smeta tuzmaydi

3. Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi hisobi qanday raqamli hisobvaraqlarda yuritiladi?

- A. 4001 - mablag' manbali
- B. 4002 - mablag' manbali
- C. 4003 - mablag' manbali
- D. 4006 - mablag' manbali

4. 4004-mablag' manbali shaxsiy g'azna hisobvaraqlarga qaysi mablag'lar kirim qilinadi?

- A. Tibbiyot muassasasining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi
- B. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar
- C. Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar
- D. O'tgan yillar debitorlik qarzlarning tushgan summasi

5. Budget tashkilotlarida bolalar va tarbiyalanuvchilar ta'minoti uchun to'lanadigan mablag'lar bo'yicha qanday smeta tuziladi?

- A. xarajatlar smetasi
- B. daromad va xarajatlar smetasi
- C. markazlashgan tadbirlar uchun smeta
- D. smeta tuzilmaydi

6. Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar (musiq va san'at maktablari)

bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlari hisobi qanday raqamli hisobvaraqlarda yuritiladi?

- A. 4002 - mablag' manbali
- B. 4004 - mablag' manbali
- C. 4006 - mablag' manbali
- D. 4008 - mablag' manbali

7. Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar (musiqa va san'at maktablari) bo'yicha shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan mablag'lar xarajati qanday maqsadlarga va qanday nisbatlarda amalga oshiriladi?

- A. 50 foizi - moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga, 40 foizi - moddiy rag'batlantirishga, 10 foizi – belgilangan boshqa maqsadlarga
- B. 50 foizi - moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga, 50 foizi - moddiy rag'batlantirishga
- C. 75 foizi - moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga, 25 foizi - moddiy rag'batlantirishga
- D. 30 foizi - moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga, 50 foizi - moddiy rag'batlantirishga, 20 foizi – belgilangan boshqa maqsadlarga

8. Budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarning qabul qilinishi qanday amalga oshiriladi?

- A. Budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha Qoidalarda belgilangan alohida tartibda
- B. Budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarning qabul qilinishiga yo'l qo'yilmaydi
- C. Budjetdan tashqari mablag'larni tashkilotlar mustaqil ravishda depozit hisobraqamlari orqali ishlatadi
- D. budjet mablag'lari kabi bir xil tartibda

9-BOB. DAVLAT MAQSADLI JAMG'ARMALARI G'AZNA IJROSINI TASHKIL QILISH

9.1. Davlat maqsadli jamg'armalari haqida tushuncha, ularning guruhlanishi, maqsad va vazifalari

Davlat maqsadli jamg'armalari haqida umumiy tushuncha. Ma'lumki, davlatning markazlashgan pul fondi bo'lmish davlat budjetiga turli manbalardan va turli vositalar (soliqlar, yig'imlar, bojlar, majburiy to'lovlar) bilan mablag' to'planadi, o'z navbatida, bu mablag'lar turli maqsadlar va yo'nalishlarda sarflanadi (masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, iqtisodiyot, davlat boshqaruvi va sh.k.). Bunda aniq bir daromad turi ma'lum xarajat turini qoplash uchun biriktirilmaydi. Shu jihatdan davlat budjeti universal pul fondi hisoblanadi. Lekin amaldagi budjet qonunchiligi mablag'larning aniq yo'nalishlar, xarajat guruhlari va moddalari bo'yicha sarf etilishini talab etadi. Bunday sharoitda alohida ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarni aniq manbalar hisobidan mablag' bilan barqaror ta'minlab borish zarurati tug'iladi, chunki iqtisodiyotdagi keskinlik, nobarqarorlik va ularning natijasi o'laroq, budjetdagi yetishmovchiliklar davrida aynan ushbu maqsadlar uchun mo'ljallangan xarajatlarni kamaytirish xavfi yuzaga keladi. Shuning uchun ham jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning eng muhim yo'nalishlarini aniqlab olish va mablag'larning maqsadli ishlatilishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu holatlar bir qator umumdavlat vazifalarini moliyalashtirish uchun tegishli budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarni tashkil etish uchun jiddiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Budjetdan tashqari jamg'armalarni quyidagi usullar bilan shakllantirish mumkin:

– ma'lum maqsadga mo'ljallangan pul fondi tuzish uchun mablag'larni davlat budjeti(yoki tegishli hududiy budjetlar)dan ajratish yo'li bilan;

– hukumat qarorlari bilan aniq maqsadli budjetdan tashqari fondlarni tashkil etish va ularga majburiy va ixtiyoriy to'lovlarni joriy qilish yo'li bilan.

Iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichida har ikkala usuldan ham foydalanilmoqda. Davlat moliya tizimida amal qilib turgan

mavjud maqsadli fondlar budjet qonunchiligi bilan belgilab qo'yilgan o'z daromad manbalari bilan bir qatorda, davlat budjetidan ajratmalar (ayrim soliqlarning bir qismini o'tkazib berish, budjetdan dotatsiyalar ajratish shaklidagi) hisobidan ham shakllanadi.

Budjetdan tashqari fondlarni tashkil etishdan maqsad – jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarni mustaqil manbalar hisobidan mablag' bilan ta'minlash.

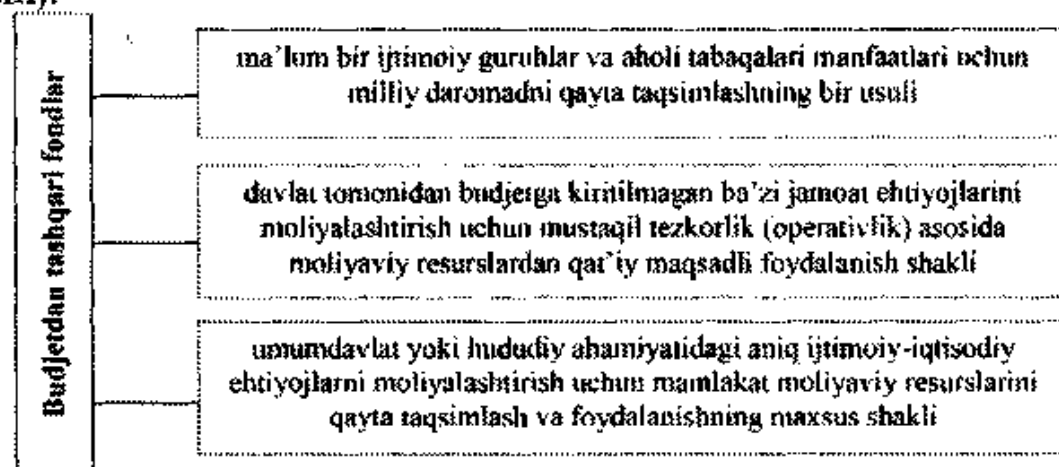
Maqsadli fondlar dastlab maxsus fondlar shaklida yoki hukumatning maxsus hisobraqamlaridagi mablag'lari shaklida paydo bo'lgan. Hukumatlar o'z faoliyatining kengayib borishi bilan uni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan yangi-yangi xarajatlarga ehtiyoj sezardi. Bu mablag'lar maxsus maqsadlar uchun mo'ljallangan alohida fondlarda yig'ilar edi. Bu fondlar, odatda, vaqtinchalik amal qilib, davlatning rejalashtirilgan tadbirlari amalga oshirib bo'linganidan keyin o'z faoliyatini to'xtatar edi. Shu bilan bog'liq ravishda, turli maqsadlarga mo'ljallangan fondlarning soni ham doimo o'zgarib turar edi.

Markazlashgan davlatning mustahkamlanishi bilan uning funksiyalari to'laqonli bajarilishining moddiy asosi bo'lgan davlat budjeti ham mustahkamlandi. Lekin jamiyat ehtiyojlari kengayib borayotgan bugungi kunda davlat budjeti bilan bir qatorda, budjetdan tashqari maqsadli fondlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ahamiyati ortib bormoqda.

Shu o'rinda "nobudjet fondlar", "maqsadli fondlar", "davlat maqsadli jamg'armalari" kabi tayanch iboralarning mazmun-mohiyatiga oydinlik kiritish maqsadga muvofiq.

Dastlab ayrim ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni aniq manbalar bilan ta'minlash maqsadida davlat budjeti tarkibidan ma'lum maqsadlarga mo'ljallangan budjetdan tashqari maqsadli fondlar shakllangan. Masalan, davlat budjeti tarkibiga kiruvchi "Ijtimoiy sug'urta fondi" negizida budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuzilgan. Bu va shu kabi boshqa fondlar davlat budjetidan ajralib chiqqani bois adabiyotlarda "nobudjet fondlar" yoki "budjetdan tashqari fondlar" deb yuritilgan. Shuningdek, yangi Budget Kodeksining qabul qilinishi va amalga kiritilishigacha bo'lgan oxirgi o'n yilliklar davomida "Budget tizimi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 20-moddasi bilan bir qator jamg'armalarning davlat budjetida konsolidatsiyalanishi (jamlanishi) belgilab berildi va ular budjet nazariyasi va amaliyotida "davlat maqsadli jamg'armalari" degan umumiy nom oldi. Lekin jamlanma budjet tarkibiga kirmagan, shakllanish manbalari va ishlatish yo'nalishlari hukumatning tegishli qarorlari bilan belgilab qo'yilgan, vazirliklar va boshqa davlat idoralari tasarrufidagi fondlar ham bugungi kunda davlatning ayrim ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarini qo'shimcha mablag' bilan ta'minlash uchun xizmat qilib kelmoqda va ularga nisbatan adabiyotlarda "maqsadli fondlar" iborasi qo'llanilmoqda. Ushbu holatlarni inobatga olib, darslik mualliflari tegishli mavzularning mazmunini yoritishda "fond" terminidan "jamg'arma" so'zining sinonimi sifatida foydalangan.

Shunday qilib, davlat moliya tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan *budjetdan tashqari fondlar* milliy daromadni aholining ma'lum ijtimoiy guruhlari foydasiga qayta taqsimlashning bir usulidir (9.1-rasm).

9.1.-rasm. Budjetdan tashqari fondlarning ta'riflanishi.

Budjetdan tashqari fondlar quyidagi *asosiy vazifalarni* bajaradi:

– iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini qo‘shimcha mablag‘lar bilan ta‘minlash;

– aholi uchun ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish va ularni moliyalashtirish.

Budjetdan tashqari fondlar davlat moliyasi tizimining tarkibiy bo‘g‘ini bo‘lish bilan birga, bir necha *o‘ziga xos xususiyatlarga ham* ega:

– davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan rejalashtiriladi hamda qat‘iy maqsadli yo‘naltirilgan bo‘ladi;

– fondlar mablag‘laridan budjetga kiritilmagan davlat xarajatlarini moliyalashtirish uchun foydalaniladi;

– asosan, *yuridik va jismoniy shaxslarning* majburiy va ixtiyoriy ajratmalari asosida shakllantiriladi;

– fondlarga sug‘urta badallarini to‘lash va bu boradagi o‘zaro munosabatlar soliq xarakteriga ega, ya‘ni badallarning miqdori va sug‘urta tariflari davlat tomonidan belgilab qo‘yiladi hamda barcha to‘lovchilar uchun majburiy hisoblanadi;

– fondlarning pul mablag‘lariga davlat egalik qiladi, ular qonun hujjatlarida ko‘zda tutilmagan maqsadlarga ishlatilmaydi;

– fondlar mablag‘laridan maxsus ko‘rsatmalarga muvofiq davlat tomonidan belgilangan maqsadlarda foydalaniladi.

Yuqoridagi rasmda (9.1-rasm) ko‘rsatilganidek, *budjetdan tashqari fondlar* – davlat tomonidan ba‘zi jamoat ehtiyojlarini qo‘shimcha moliyalashtirish uchun mustaqil tezkorlik asosida moliyaviy resurslardan qat‘iy maqsadli foydalanish shaklidir.

Mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda davlat moliya tizimida ham qator o‘zgarishlar amalga oshirildi. 1992-yilda O‘zbekiston Respublikasi davlat moliya tizimida bir necha davlat budjetdan tashqari maqsadli jamg‘armalari tashkil etildi va faoliyat yurita boshladi, Bandlikka ko‘maklashuvchi jamg‘arma, Mineral-xomashyo resurslarini tiklash fondi, Respublika yo‘l fondi, Ijtimoiy sug‘urta fondi, Kasaba uyushmalari federatsiyasi kengashi fondi kabilar shular jumlasidandir. Ularning har biri ma‘lum vazifalarni bajarish uchun tashkil etilgan. Bandlikka ko‘maklashuvchi jamg‘arma ishsizlik masalalarini hal etsa, Mineral-xomashyo resurslarini tiklash fondi

mineral-xomashyo bazalarini rivojlantirish uchun mablag'larni jalb etar edi. Yo'l fondi O'zbekiston hududida avtotransport kommunikatsiyalarini rivojlantirish va ularni qo'llab-quvvatlash muammolarini hal etsa, Ijtimoiy sug'urta fondi ijtimoiy ta'minot va ijtimoiy sug'urta uchun yo'naltirilgan, Kasaba uyushmalari federatsiyasi kengashi fondi mehnatkashlar huquqlarini ta'minlash vazifasini bajarish uchun tuzilgan edi.

1995-yildan boshlab mablag'lardan foydalanishning maqsadli yo'naltirilganligini saqlagan holda, davlat budjeti tarkibida davlat maqsadli budjetdan tashqari fondlari jamlandi. Ushbu chora davlatning barcha mablag'larini davlatning fiskal organlari nazorati ostida jamlash imkonini berdi.

2014-yildan amalga kiritilgan Budjet Kodeksining 46-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasining konsolidatsiyalashgan budjeti tarkibiga quyidagilar kiradi:

- Davlat budjeti;
- davlat maqsadli jamg'armalarining budjetlari;
- O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi mablag'lari.

Hozirgi vaqtda jamlanma budjet tarkibidagi davlat maqsadli jamg'armalari qatoriga Budjet Kodeksining 36-moddasida nazarda tutilgan quyidagi jamg'armalar kiradi:

- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi
- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi
- Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi
- O'zbekiston Respublikasining Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi
- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi

– O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg‘armasi

– O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy o‘quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg‘armasi.

Budjetdan tashqari fondlarning guruhlanishi. Budjetdan tashqari fondlar haqida gap ketganda shuni ta’kidlash lozimki, bu fondlar har doim ham davlatga tegishli bo‘lmaydi, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy ehtiyojlarning kengayishi jamiyat a’zolarining kengayib borayotgan turli xil ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan nodavlat maqsadli fondlarining shakllanishi va rivojlanishiga turtki bo‘ldi. Maqsadli jamg‘armalarni quyidagi xususiyatlar bo‘yicha tasniflash mumkin (9.2-chizma):

9.2-rasm. Budjetdan tashqari fondlarning tasniflanishi¹.

¹ Nurmuxamedova B., Kabirova N. Moliya, O‘quv qo‘llanma. T., “Vneshinvestprom”, 2013. 140-bet.

Budjetdan tashqari fondlarning dastlabki tuzilishiga ko'ra:

- maqsadli fondlarni tashkil qilish uchun davlat budjetidan maxsus ajratilgan budjet mablag'lari hisobidan;
- fondlarning o'z mablag'lari hisobidan (masalan, fuqarolarning badallari, korxonalarining to'lovlari, tadbirkorlik faoliyatidan daromadlari).

Shakllantirish usuliga ko'ra:

- maxsus o'rnatilgan soliqlar va majburiy ajratmalar hisobiga;
- davlat budjetidan ajratmalar hisobiga;
- maxsus yoki ixtiyoriy zayomlar chiqarish yo'li bilan;
- qimmatli qog'ozlarni emissiya qilish va joylashtirish orqali.

Amal qilish muddatiga ko'ra:

- doimiy va uzoq muddat amal qiluvchi fondlar (masalan, pensiya fondlari, ijtimoiy sug'urta fondlari, bu fondlar bajaradigan vazifalar nisbatan doimiy xarakterga ega bo'ladi);
- vaqtinchalik (ma'lum bir muddatga) tashkil etilgan fondlar, ular jamiyat rivojlanishining ma'lum bosqichida ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy yoki ekologik vazifalarni bajarish uchun tashkil etiladi.

Egalik qilish huquqi va mulkiy jihatdan tegishliligiga ko'ra:

- davlatga tegishli fondlar;
- turli maqsadlarda tuzilgan davlatlararo fondlar;
- xalqaro fondlar.

Maqsad va vazifalariga ko'ra:

- ijtimoiy maqsadlardagi fondlar (pensiya fondlari, bandlik fondlari, nogironlarni qo'llab-quvvatlash fondlari);
- sug'urta fondlari (ijtimoiy sug'urta fondi kabi);
- iqtisodiy maqsadlardagi fondlar (masalan, Yo'l fondi, Yerlarning meliorativ holatini yaxshilash fondi, Tiklanish va taraqqiyot fondi kabilar);
- kredit fondlari (fuqarolar va xo'jalik subyektlariga u yoki bu maqsadda kredit resurslarini berish uchun maxsus tashkil etilishi mumkin);
- ilmiy-tadqiqot fondlari (ma'lum bir ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish va aniq ilmiy natijalarga erishish maqsadida tuzilgan fondlar);

- investitsion fondlar;
- ekologik maqsadlardagi milliy, xalqaro yoki hududiy darajada tashkil etilgan fondlar (masalan, “Ekosan”, “Orol” kabi fondlar);
- siyosiy fondlar (u yoki bu siyosiy kuchlarning manfaatini ko‘zlab tashkil etilishi mumkin) va boshqalar.

Markazlashish darajasiga ko‘ra:

- markazlashgan fondlar (bunday fondlar odatda butun mamlakat miqyosida maxsus hukumat qarorlari bilan tuziladi va umum-jamiyat maqsadlarida markazlashgan tartibda ishlatiladi);
- markazlashmagan fondlar (hududiy yoki mahalliy darajada, yohud biron tarmoq miqyosida tuziladi va cheklangan manfaatlarni ko‘zlaydi, masalan, ilmiy-tadqiqot fondlari, investitsion fondlar).

Demak, mablag‘larning maqsadli yo‘naltirilishiga ko‘ra budjetdan tashqari fondlar ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik va boshqa fondlarga ajratiladi. Ijtimoiy ahamiyatdagi fondlar hukumatga faol ijtimoiy siyosatni amalga oshirishga imkon beradi. Ushbu fondlar mablag‘larining shakllanishida asosan sug‘urtalanuvchi shaxslarning va tadbirkorlarning sug‘urta badallari, davlat subsidiyalari va foizsiz ssudalaridan foydalaniladi. O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy maqsadlardagi fondlarga Pensiya jamg‘armasini, Bandlikka ko‘maklashuvchi davlat jamg‘armasini va boshqa nodavlat fondlarni (“Nuroniy”, “Sen yolg‘iz emassan” fondlari) kiritish mumkin.

Davlatning *ijtimoiy fondlari* fuqarolarning pensiya va nafaqalar olish, kasalligi, nogironligi, boquvchisini yo‘qotganligi holatlarida ijtimoiy ta‘minlanish, sog‘lig‘ini muhofaza qilish, tibbiy xizmatlardan foydalanish, ishsizlikdan himoyalanih kabilar bilan bog‘liq konstitutsion huquqlarini ta‘minlashga yo‘naltirilgan. *Iqtisodiy fondlar* jamiyat xo‘jalik va ijtimoiy hayotining rivojlanishiga davlat tomonidan ta‘sir ko‘rsatish imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiy maqsadlardagi fondlarga Respublika yo‘l fondi, Tiklanish va taraqqiyot fondi kabilar kiradi.

Oltmishinchi yillarning boshlaridan rivojlangan davlatlarda *ilmiy-texnik* fondlarni tashkil etishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Ushbu fondlarning daromad qismini shakllantirishda budjet mablag‘lari bilan bir qatorda, yirik kompaniyalarning mablag‘lari, universitetlarning badallari va boshqa manbalardan foydalaniladi. Ushbu fondlarning mablag‘lari fundamental tadqiqotlar olib borish, ilmiy markazlar

qurish, kadrlar tayyorlash sohasidagi dasturlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi.

Turli mamlakatlarda ularda tanlangan moliya siyosatiga mos ravishda turli yo'nalishdagi fondlar tashkil etiladi. Bir mamlakatda amalda bo'lgan fondning mavjudligi, hatto, u umuminsoniy va umumbashariy maqsadlarni ko'zlasa-da, boshqa bir mamlakatda ham xuddi shunday fondning mavjud bo'lishiga asos bo'lmaydi. Masalan, Rossiya Federatsiyasida Ijtimoiy sug'urta fondi mavjud, O'zbekiston Respublikasida esa ijtimoiy sug'urta funksiyalarini Pensiya jamg'armasi bajaradi.

Davriylik xususiyatiga ko'ra, budjetdan tashqari fondlarni *doimiy va vaqtinchalik* fondlarga ajratish mumkin, dedik. Vaqtinchalik fondlar ma'lum bir davrga tuzilib, o'zining pirovard maqsadini amalga oshirganidan so'ng tugatiladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasida vaqtinchalik fondlar jumlasiga Maktab ta'limi fondini misol qilish mumkin. Ushbu fondning tashkil etilishi va foydalanilishi 2004-2009-yillarga mo'ljallangan Maktab ta'limini rivojlantirish davlat umum-milliy Dasturini amalga oshirish bilan bog'liqdir.

Davlat maqsadli jamg'armalarining shakllanish manbalari va mablag'laridan foydalanish yo'nalishlari. Budjetdan tashqari fondlar maqsadli foydalanish uchun yo'naltirilgan. Odatda, fondning nomida uning maqsadi va xarajatlarning maqsadli yo'naltirilishi aks etadi.

Budjetdan tashqari fondlarni shakllantirish manbalari ularning oldida turgan vazifalarning xarakteri va ko'lamiga qarab belgilanadi. Manbalarning turli-tumanligi va hajmiga rivojlanishning u yoki bu bosqichidagi mamlakatning iqtisodiy va moliyaviy holati bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Budjetdan tashqari fondlarning shakllanish manbalari nisbatan ham doimiy, ham vaqtinchalik bo'lishi, shuningdek, mamlakatning ma'muriy-hududiy tuzilmalari bo'yicha ham turlicha bo'lishi mumkin.

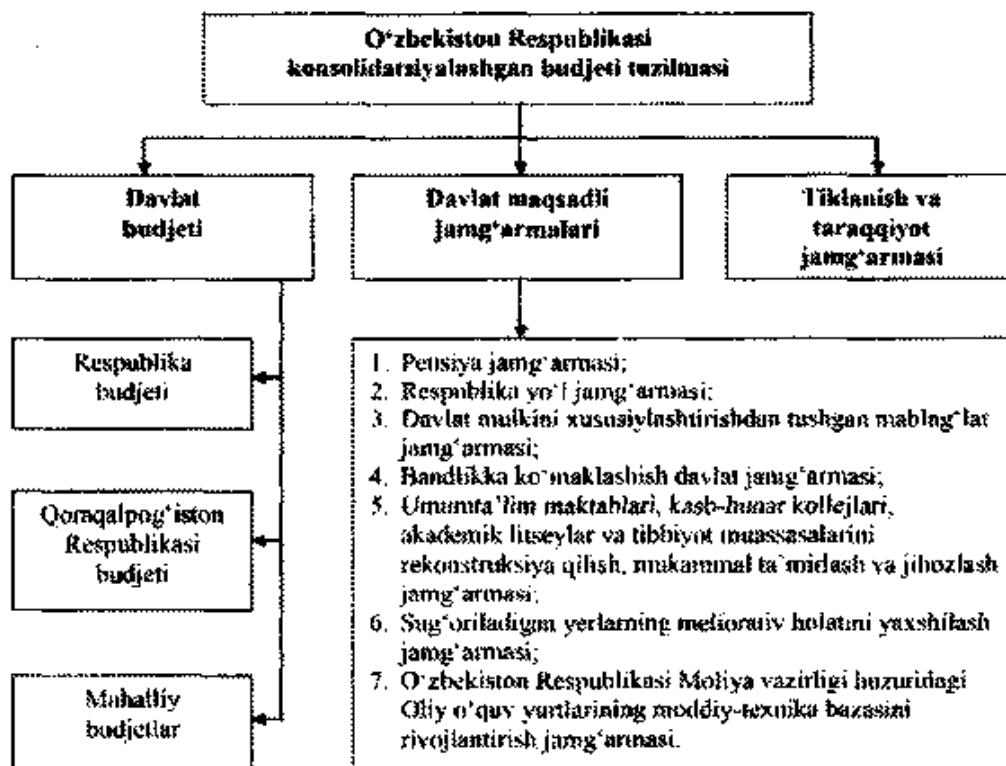
Budjetdan tashqari fondlarning mablag'laridan foydalanish yo'nalishlari fondlarning maqsadi, aniq iqtisodiy sharoitlar hamda ishlab chiqilgan va amalga oshirilayotgan dasturlardan kelib chiqib belgilanadi. Mablag'larning ma'lum bir qismi ta'sischi faoliyatiga, shuningdek, qimmatli qog'ozlarga qo'yiladi. Budjetdan tashqari fondlar investor hamda moliya bozori subyekti sifatida ishtirok etishi mumkin, chunki ko'p hollarda fondlar mablag'larining shakllanish vaqti bilan ishlatish vaqti mos kelmaydi va natijada fondlar ixtiyorida vaqtincha bo'sh mablag'lar paydo bo'ladi, ularni moliya bozorida

foydali joylashtirishga imkon tug'iladi, ikkinchidan, mablag'larni investitsiyalashdan olingan daromadlar tegishli fondga qo'shimcha daromad keltiradi.

9.2. G'aznachilikda davlat maqsadli jamg'armalari ijrosini tashkil etish

O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksida Konsolidatsiyalashgan budget tizimida jamlanadigan davlat maqsadli jamg'armalari tarkibi keltirilgan. Konsolidatsiyalashgan budget O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan moliya yili yakunlari bo'yicha tahliliy maqsadlar uchun hamda budget tizimi budgetlarining barcha tushumlari va xarajatlarini hamda O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi mablag'larini, ular o'rtasidagi transfertlarni hisobga olmagan holda hisobga olib borish uchun tuziladi.

O'zbekiston Respublikasining konsolidatsiyalashgan budgeti tarkibiga quyidagilar kiradi (9.3-rasm):

9.3-rasm. O'zbekiston Respublikasi konsolidatsiyalashgan budgeti tuzilmasi¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksining 46-moddasi asosida

- Davlat budjeti
- davlat maqsadli jamg'armalarining budjetlari
- O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi mablag'lari.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti, ijtimoiy nafaqalar to'lash, kompensatsiya to'lovlari va boshqa to'lovlar bo'yicha xarajatlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladigan majburiy to'lovlar, badallar, shuningdek, boshqa manbalardan tushadigan mablag'larni jamlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari tarmog'ini rivojlantirish va takomillashtirish dasturlarini (loyihalarini) hamda ularning lozim darajadagi texnik holati va o'tkazish qobiliyatiga erishishga qaratilgan tadbirlarni moliyalashtirish uchun foydalaniladigan majburiy to'lovlardan va boshqa manbalardan tushadigan mablag'larni jamlaydi.

Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi davlat mulkini xususiylashtirishdan tushadigan, belgilangan tartibda taqsimlanadigan mablag'larni jamlaydi.

O'zbekiston Respublikasining Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi bandlik va aholini ijtimoiy muhofaza qilish sohasidagi xarajatlar moliyalashtirilishini ta'minlash uchun yagona ijtimoiy to'lovdan ajratmalar va boshqa manbalardan tushadigan mablag'larni jamlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi ta'lim muassasalari hamda tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash, jihozlashga (to'liq jihozlashga) yo'naltiriladigan, majburiy to'lovlar va boshqa manbalardan tushadigan mablag'larni jamlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasi sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilashga doir dasturlarni (loyihalarni) hamda meliorativ obyektlarning lozim darajadagi texnik holatini ta'minlash bo'yicha tadbirlarni moliyalashtirishga, shu-

ningdek, meliorativ texnika olishga yo'naltiriladigan maqsadli moliyaviy resurslarni jamlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg'armasi oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini yaxshilash bo'yicha tadbirlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladigan maqsadli moliyaviy resurslarni jamlaydi.

2007-yildan boshlab davlat budjeti parametrlarida alohida satr bilan *Tiklanish va taraqqiyot fondining* daromadlari va xarajatlari ko'zda tutila boshlandi. Mazkur jamg'arma iqtisodiyotning yetakchi, eng avvalo, bazaviy tarmoqlarini modernizatsiyalash va texnik qayta qurollantirish loyihalarining amalga oshirilishini ta'minlash, mamlakatni barqaror va mutanosib ravishda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga erishish, shuningdek, samarali tarkibiy va investitsion siyosatni amalga oshirish maqsadida tuzilgan.

9.3. Davlat maqsadli jamg'armalari daromadlarini yagona g'azna hisobraqamida shakllantirish va YaG'H orqali ular xarajatlari to'lovini amalga oshirish

Davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, iqtisodiyotni modernizatsiyalash va yangilash, kuchli ijtimoiy siyosat yuritish, qonun ustuvorligini ta'minlash kabi vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishi davlat ixtiyoridagi mablag'lar hajmi va ko'lamiga chambarchas bog'liq. Davlat tasarrufidagi mablag'larning miqdori uning siyosatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Boshqacha so'z bilan aytganda, davlat oldiga qo'yilgan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, davlat boshqaruvi bilan bog'liq vazifalarni amalga oshirish uchun ko'plab mablag'lar zarur bo'ladi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida davlat budjeti bilan bir qatorda, davlatning budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarining mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi ahamiyati yanada ortib bormoqda. Budjetdan tashqari fondlar milliy daromadni taqsimlash mahsulini aholi qatlamlariga yetkazishning ishonchli vositasiga aylanib bormoqda. Ushbu paragrafda maqsadli fondlarning shakllanish manbalari va maqsadli ishlatish yo'nalishlari yoritigan.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari *Pensiya jamg'armasining* daromadlari:

– yagona ijtimoiy to'lovning belgilangan miqdordagi tushumlari;

– fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

– budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

– boshqa daromadlar hisobidan shakllantiriladi.

Boshqa daromadlarga mehnatda mayib bo'lganlik yoki kasb kasalligiga chalinganlik tufayli tayinlangan nogironlik pensiyalarini to'lash xarajatlarining o'rini qoplash uchun taqdim etiladigan regress talablar (da'volar) bo'yicha ish beruvchilar va fuqarolar tomonidan o'rni qoplanadigan mablag'larning bir qismi, O'zbekiston Respublikasi Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasining muddatidan oldin tayinlangan yoshga doir pensiyalarni to'lash xarajatlarini qoplash hisobidan kiritiladigan mablag'lari, yuridik shaxslarning imtiyozli pensiyalarni to'lash xarajatlarini qoplash hisobidan kiritiladigan mablag'lari, fuqarolarning ixtiyoriy tartibda to'lanadigan sug'urta badallari, majburiy to'lovlar, badallar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun hisoblangan jarimalar va penyalar summasining bir qismi, mehnat vazifalarini bajarish bilan bog'liq holda mayib bo'lgan, kasb kasalligiga chalingan yoxud sog'lig'iga shikast yetkazilgan xodimga yuridik shaxs tugatilganda, qishloq xo'jaligi kooperativi (shirkat xo'jaligi), fermer va dehqon xo'jaligi qayta tashkil etilganda yoki tugatilganda zararining o'rini qoplash uchun to'lanadigan mablag'lar, vaqtinchalik bo'sh turgan mablag'larni joylashtirishdan olingan daromadlar va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa manbalar kiradi.

Pensiya jamg'armasining mablag'laridan quyidagi maqsadlar uchun foydalaniladi:

- ishlayotgan pensionerlarga davlat pensiyalarini to'lash;
- ishlamaydigan pensionerlarga davlat pensiyalarini to'lash;
- davlat pensiya ta'minoti huquqiga ega bo'lmagan keksa va mehnatga qobiliyatsiz fuqarolarga nafaqalar;
- dafn etish marosimi uchun nafaqalar;
- belgilangan tartibda aniqlanadigan boshqa xarajatlar.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasining daromadlari:

- Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar;
- Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar;
- vaqtinchalik bo'sh turgan mablag'larni joylashtirishdan olingan daromadlar;
- qonun hujjatlariga muvofiq, boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasining mablag'laridan:

- umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarini loyihalash, qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash, saqlash, shu jumladan jihozlash (texnologik asbob-uskunalar, texnika, mashina-mexanizmlar olish);
- umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari sohasidagi maxsus vakolatli organ, uning hududiy yo'l-ekspluatatsiya tashkilotlari va Jamg'armaning ijro etuvchi direksiyasi boshqaruv apparati xodimlari hamda muhandis-texnik xodimlarining malakasini oshirish;
- Jamg'armaning ijro etuvchi direksiyasini, umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari sohasidagi maxsus vakolatli organning ijro etuvchi devonini hamda uning Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlardagi hududiy yo'l-ekspluatatsiya tashkilotlarini saqlab turish;
- belgilangan tartibda aniqlanadigan boshqa xarajatlar uchun foydalaniladi.

Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasining daromadlari:

- davlat mulki bo'lgan korxonalarini, xo'jalik jamiyatlarining ustav jamg'armalaridagi aksiyalarni (ulushlarni), yer uchastkalari va boshqa mol-mulkni realizatsiya qilish;
- ustav jamg'armasida davlat ulushi bo'lgan xo'jalik jamiyatlarini tugatishdan tushgan tushumlar;
- qonun hujjatlariga muvofiq, boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi.

Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasining mablag'laridan:

- xususiylashtirishdan tushgan umumiy mablag‘lardan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga ko‘ra, biryo‘la to‘lanadigan to‘lovlar;
- davlat aktivlarini olish bo‘yicha belgilangan tartibda bekor qilingan shartnomalarga doir mablag‘larni qaytarish;
- davlat aktivlarini realizatsiya qilish bilan bog‘liq xarajatlar;
- davlat korxonalarini xususiylashtirishda aksiyalarni chiqarish, saqlash va realizatsiya qilish bilan bog‘liq xarajatlar;
- baholash, ilmiy-tadqiqot, auditorlik, moliyaviy, konsalting tashkilotlari va boshqa tashkilotlar, mustaqil ekspertlarning amaliy tadqiqotlarni bajarish, tegishli ekspertizani o‘tkazish, normativ-uslubiy hujjatlarni ishlab chiqish, davlat aktivlarini sotishdan oldingi tayyorgarlikni o‘tkazish xizmatlari haqini to‘lash xarajatlari;
- yuridik shaxslarning aksiyalari, ulushlari, paylarini, shuningdek, boshqa aktivlarni davlat manfaatlarini ko‘zlab olish bilan bog‘liq xarajatlar;
- davlat aktivlarini boshqarish bo‘yicha xizmatlar haqini to‘lash xarajatlari;
- belgilangan tartibda aniqlanadigan boshqa maqsaddagi xarajatlar uchun foydalaniladi.

Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag‘lar jamg‘ar-masining mablag‘lari quyidagicha taqsimlanadi va yo‘naltiriladi:

1) xususiylashtirishdan, davlat aktivlarining tuzilgan hamda bekor qilingan oldi-sotdi shartnomalari bo‘yicha jarimalar va penyalar sum-malaridan, berilgan kreditlar va qarzlardan tushgan mablag‘larga taalluqli qismi:

- O‘zbekiston Respublikasining respublika budjetiga;
- ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirish, bozor infratuzilmasi institutlarini shakllantirish uchun Qoraqalpog‘is-ton Respublikasining respublika budjeti, viloyatlarning viloyat budjet-lari va Toshkent shahrining shahar budjetiga;
- ularni maqsadli ravishda faqat bozor infratuzilmasini rivojlan-tirish va tadbirkorlarni huquqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashga yo‘nal-tirish uchun O‘zbekiston Savdo-sanoat palatasiga;
- taqsimlash va boshqarish vazifalarini amalga oshirish bilan bog‘liq xarajatlarni qoplash uchun davlat aktivlarini boshqaruvchi vakolatli organning hisobvaraqlariga, shu jumladan, Xususiylashtirish

bo'yicha davlat dasturini amalga oshirish, davlat aktivlarini xususiy-
lashtirish jarayonini axborot jihatidan ta'minlash va qo'llab-quvvat-
lash, shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish xarajat-
lariga;

2) rezidentlar tomonidan yer uchastkalarini xususiy lashtirishdan
tushgan mablag'larga taalluqli qismi:

– O'zbekiston Respublikasining respublika budjetiga;

– Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika budjetiga, vilo-
yatlarining viloyat budjetlari va Toshkent shahrining shahar budjetiga
infratuzilmani rivojlantirish hamda hududlarni obodonlashtirish uchun
maqsadli ravishda foydalanishga.

2-qismida ko'rsatilgan yo'nalishlar bo'yicha taqsimlanadigan
mablag'lar ulushi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining
qarori bilan belgilanadi.

*O'zbekiston Respublikasi Bandlikka ko'maklashish davlat
jamg'armasining daromadlari:*

– belgilangan miqdordagi yagona ijtimoiy to'lov tushumlari;

– vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni joylashtirishdan olingan
daromadlar;

– qonun hujjatlariga muvofiq, boshqa manbalar hisobidan
shakllantiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Bandlikka ko'maklashish davlat
jamg'armasining mablag'laridan:

– ishsiz deb topilgan shaxslarni kasbiy tayyorlash, ularning
malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash xarajatlari;

– ishsizlik bo'yicha nafaqalar, bandlikka ko'maklashish va
aholini ijtimoiy muhofaza qilish markazlari taklifiga binoan ishlash
uchun boshqa joyga ixtiyoriy ravishda ko'chib o'tish munosabati bilan
kompensatsiyalar to'lash hamda ishsizlarga moddiy yordam berish;

– ishsiz deb topilgan shaxslarga muddatidan ilgari pensiya
tayinlanishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasi Moliya
vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi
xarajatlarning o'rini qoplash;

– qonun hujjatlarida belgilangan tartibda jamoat ishlariga haq
to'lash;

– nogironlar, fuqarolarning ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'lgan
boshqa toifalar mehnatidan foydalanish uchun ixtisoslashtirilgan ish

o'rinlarini va ishlab chiqarishlarni tashkil etishga doir tadbirlarni qisman moliyalashtirish;

- qonun hujjatlariga muvofiq, bandlikka ko'maklashish va aholini ijtimoiy muhofaza qilish markazlarining alohida bo'linmalarini saqlab turish, shuningdek, ularni moddiy-texnik jihatdan ta'minlash;

- respublika miqyosida va hududiy miqyosda sotsiologik kuzatuvlarni tashkil etish va o'tkazish, bandlik masalalari bo'yicha aholining ayrim guruhlarini o'rtasida anketa so'rovlari o'tkazish;

- mehnat bozorining hududiy va respublika axborot tizimlarini yaratish va ularning dasturiy ta'minotini ishlab chiqish, shu jumladan, texnika vositalari olish;

- ish bilan band bo'lmagan aholiga yordam ko'rsatish, shu jumladan, ishga joylashtirishga ko'maklashish va maslahat xizmatlari ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlar;

- aholi bandligi bilan bog'liq masalalar bo'yicha xalqaro hamkorlikni hamda xalqaro loyihalar va shartnomalarni amalga oshirishni moliyalashtirish;

- chet elga ishga yuborilgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining ishga joylashtirilishini tashkil etish va ularning ijtimoiy muhofaza qilinishini ta'minlash bilan bog'liq xarajatlar;

- belgilangan tartibda aniqlanadigan boshqa maqsadlar uchun foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasining daromadlari:

- Q'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

- vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni joylashtirishdan olingan daromadlar;

- qonun hujjatlariga muvofiq, boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik

litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasining mablag'laridan:

– umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash, o'quv-laboratoriya va ishlab chiqarish uskunalari, kompyuter texnikasi hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'limga ko'maklashuvchi boshqa elementlari, o'quv mebeli va anjomlari bilan tizimli ravishda qayta jihozlash ishlarini moliyalashtirish;

– sog'liqni saqlash muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash ishlarini moliyalashtirish;

– sog'liqni saqlash muassasalarini eng yangi laboratoriya, tashxis qo'yish va davolash asbob-uskunalari, kompyuter texnikasi hamda boshqa tibbiy apparatlar, maxsus mebel va anjomlar bilan jihozlash hamda tizimli ravishda qayta jihozlashni moliyalashtirish;

– belgilangan tartibda aniqlanadigan boshqa maqsadlar uchun foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasi daromadlari:

– O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasining har yili tasdiqlanadigan asosiy parametrlari doirasida qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari tomonidan to'lanadigan yagona yer solig'i bo'yicha tushumlarga muvofiq budjetdan ajratiladigan mablag'lar;

– budjetdan ajratiladigan maqsadli mablag'lar;

– qonun hujjatlariga muvofiq boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasining mablag'laridan:

– sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash davlat dasturlari doirasida magistral (viloyatlararo), tumanlararo, xo'jaliklararo ochiq kollektorlarni va ulardagi inshootlarni, yopiq gorizontaldrenaj tarmoqlarini, vertikal drenaj quduqlarni, meliorativ nasos stantsiyalarini hamda kuzatish tarmoqlarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va tozalash;

– sugʻoriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash davlat dasturlariga kiritiladigan loyihalarni amalga oshirish bilan bogʻliq loyiha-qidiruv hujjatlarini ixtisoslashtirilgan loyihalash tashkilotlari tomonidan ishlab chiqish;

– ixtisoslashtirilgan qurilish va foydalanish tashkilotlari, suvdan foydalanuvchilar uyushmalarining meliorativ texnika parkini mablagʻlarni qaytarish asosida yangilashni, shu jumladan, uzoq muddatli imtiyozli lizing shartlari asosida yangilashni moliyalashtirish tadbirlari;

– Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sugʻoriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamgʻarmasini boshqarish departamentini hamda Qishloq va suv xoʻjaligi vazirligining qurilayotgan korxonalar birlashgan direksiyalarining melioratsiyaga taalluqli qismini saqlab turish;

– sugʻoriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash davlat dasturlarida nazarda tutilgan boshqa ishlar uchun foydalaniladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy oʻquv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamgʻarmasi daromadlari:

– Oʻzbekiston Respublikasining respublika budjeti mablagʻlari;

– vaqtincha boʻsh turgan mablagʻlarni joylashtirishdan olingan daromadlar;

– qonun hujjatlariga muvofiq, boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy oʻquv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamgʻarmasi mablagʻlaridan:

– oliy oʻquv yurtlarining oʻquv-laboratoriya korpuslarini, sport zallarini va talabalar yashab turgan joylarni hamda boshqa infratuzilma obyektlarini qurish, rekonstruksiya qilish va mukammal taʼmirlash ishlarini moliyalashtirish;

– oliy oʻquv yurtlarining oʻquv-laboratoriya korpuslarini, sport zallarini va talabalar yashab turgan joylarni hamda birgalikda foydalaniladigan oliy oʻquv yurtlararo ilmiy-laboratoriya komplekslarini mebel, zamonaviy oʻquv-laboratoriya asbob-uskunalari va ilmiy asbob-uskunalar, axborot-kommunikatsiya texnikasi va sport anjomlari bilan jihozlashni moliyalashtirish;

– belgilangan tartibda aniqlanadigan boshqa maqsadlar uchun foydalaniladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2009-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida”gi 2008-yil, 29-dekabr PQ-1024-son qarorining 23-bandiga muvofiq, 2009-yildan boshlab davlat maqsadli va budjetdan tashqari jamg‘armalar daromadlari va xarajatlarining g‘azna ijrosi mexanizmlari tatbiq etila boshlandi.

Bugungi kunga kelib, Konsolidatsiyalashgan budjet tarkibiga kiruvchi aksariyat davlat maqsadli jamg‘armalarining daromad va xarajatlari ijrosi davlat budjeti g‘azna ijrosi mexanizmlari bilan qamrab olingan bo‘lib, bu jamg‘armalar mablag‘lari bo‘yicha yuridik va moliyaviy majburiyatlarni qabul qilish, ularni ro‘yxatga olish va ular bo‘yicha to‘lovlarni amalga oshirish tartibi xuddi budjet mablag‘lari kabi g‘aznachilikning huquqiy-me‘yoriy hujjatlari asosida amalga oshiriladi. Jamg‘armalarga kelib tushadigan mablag‘lar ular uchun G‘aznachilikda ochilgan shaxsiy hisobraqamlariga kirim qilinadi va davlat budjetining Yagona g‘azna hisobraqamida aks ettiriladi. Jamg‘armalar mablag‘lari hisobidan to‘lovlar ularning shaxsiy hisobraqamlaridagi mablag‘lar qoldiqlari doirasida amalga oshiriladi.

Tayanch so‘z va iboralar

Davlat maqsadli jamg‘armalari, konsolidatsiyalashgan budjet, Pensiya jamg‘armasi, Bandlik jamg‘armasi, Respublika yo‘l jamg‘armasi, iqtisodiy maqsadlardagi jamg‘armalar, ijtimoiy maqsadlardagi jamg‘armalar, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi, davlat maqsadli jamg‘armalari g‘azna ijrosi, davlat maqsadli jamg‘armalari shaxsiy hisobraqamlari, majburiy to‘lovlar, majburiy ajratmalar, ixtiyoriy badallar.

Takrorlash uchun savollar

1. Davlat maqsadli jamg‘armalariga ta‘rif bering. Ularni shakllantirish zarurati nimada? Ular qanday vazifalarni bajaradi?
2. Budjetdan tashqari fondlarning shakllanish usullarini aytib bering.
3. Davlat moliya tizimida davlat budjetdan tashqari fondlarining o‘rni va ahamiyati nimalardan iborat?

4. O'zbekiston Respublikasi jamlanma budjetidagi davlat maqsadli jamg'armalarining maqsad va vazifalari nimalardan iborat?

5. Davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larining shakllanish manbalari va ishlatilish yo'nalishlarini aytib bering.

6. O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot fondining maqsad va vazifalari, shakllanish manbalari va ishlatilish yo'nalishlarini aytib bering.

7. Davlat maqsadli jamg'armalari g'azna ijrosini tashkil etish tartibi va o'ziga xos xususiyatlari qanday?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. "Mamlakatning iqtisodiy taraqqiyotida iqtisodiy maqsadlardagi fondlarning o'rni va ahamiyati", "Xorijiy davlatlarda maqsadli fondlardan foydalanish amaliyoti", "Iqtisodiyotni modernizatsiyalashda Tiklanish va taraqqiyot fondining o'rni va ahamiyati", "Davlat maqsadli jamg'armalarining g'azna ijrosini tashkil qilish" mavzularidan biri bo'yicha mustaqil ta'lim majmuasini tayyorlang.

2. Biror budjetdan tashqari fondni tanlab oling va uning asosiy vazifalari, mablag'larining shakllanish manbalari va ishlatilish yo'nalishlari, uning daromadlari va xarajatlari g'azna ijrosini tashkil etish amaliyoti to'g'risida taqdimot tayyorlang, taqdimotni tayyorlashda fondning faoliyatini, uning g'azna ijrosini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy bazadan foydalaning.

Test savollari

1. Budjetdan tashqari fondlar ta'rifi qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

A. ma'lum bir ijtimoiy guruhlar va aholi tabaqalari manfaatlarini uchun milliy daromadni qayta taqsimlashning bir usuli

B. davlat tomonidan budjetga kiritilmagan ba'zi jamoat ehtiyojlarini moliyalashtirish uchun mustaqil tezkorlik (operativlik) asosida moliyaviy resurslardan qat'iy maqsadli foydalanish shakli

C. umumdavlat yoki hududiy ahamiyatidagi aniq ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarni moliyalashtirish uchun mamlakat moliyaviy resurslarini qayta taqsimlash va foydalanishning maxsus shakli

D. hamma javoblar to'g'ri.

2. O'zbekiston Respublikasining konsolidatsiyalashgan budjeti tarkibi:

A. Davlat budjeti; davlat maqsadli jamg'armalarining budjetlari

B. Davlat budjeti; davlat maqsadli jamg'armalarining budjetlari, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari

C. Respublika budjeti; mahalliy budjetlar

D. Davlat budjeti; davlat maqsadli jamg'armalarining budjetlari; O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi

3. Jamlanma budjet tarkibidagi davlat maqsadli jamg'armalari tarkibiga kirmaydigan jamg'arma:

A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi

B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasi

C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg'armasi

D. Respublika Kitob jamg'armasi

4. Iqtisodiyotning yetakchi, eng avvalo, bazaviy tarmoqlarini modernizatsiyalash va texnik qayta qurollantirish loyihalarining amalga oshirilishini ta'minlash, mamlakatni barqaror va mutanosib ravishda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga erishish, shuningdek, samarali tarkibiy va investitsion siyosatni amalga oshirish maqsadida tuzilgan jamg'arma?

A. Oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg'armasi

B. Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasi

C. Tiklanish va taraqqiyot fondi

D. Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi

5. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining daromadlarini tashkil qiluvchi yagona ijtimoiy to'lovning 2014-yil uchun belgilangan miqdori:

A. 25 foiz

B. 24,8 foiz

C. 24 foiz

D. 6 foiz

6. Pensiya jamg'armasining mablag'laridan qanday maqsadlar uchun foydalanilmaydi?

A. ishlayotgan va ishlamaydigan pensionerlarga davlat pensiyalarini to'lash

B. davlat pensiya ta'minoti huquqiga ega bo'lmagan keksa va mehnatga qobiliyatsiz fuqarolarga nafaqalar

C. dafn etish marosimi uchun nafaqalar

D. 2 yoshgacha bolali onalarga nafaqalar

7. Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasining daromadlari – noto'g'ri javobni ko'rsating:

A. Jamg'armaga davlat korxonalarining majburiy ajratmalari

B. davlat mulki bo'lgan korxonalarni, xo'jalik jamiyatlarining ustav jamg'armalaridagi aksiyalarni (ulushlarni) realizatsiya qilish

C. davlat mulki bo'lgan yer uchastkalari va boshqa mol-mulkni realizatsiya qilish

D. ustav jamg'armasida davlat ulushi bo'lgan xo'jalik jamiyatlarini tugatishdan tushgan tushumlar

8. O'zbekiston Respublikasi Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasining daromadlari bo'lgan yagona ijtimoiy to'lov miqdori 2014-yil uchun qancha belgilangan?

A. 25 foiz

B. 24,8 foiz

C. 24 foiz

D. 0,1 foiz

9. Davlat maqsadli jamg'armalari g'azna ijrosi qachondan boshlab va qaysi hujjat asosida tatbiq etildi?

A. 2009-yildan boshlab, 2008-yil, 29-dekabr PQ-1024-son qarori asosida

B. 2010-yildan boshlab, 2009-yil, 22-dekabr PQ-1245-son qarori asosida

C. 2011-yildan boshlab, 2010-yil, 24-dekabr PQ-1449-son qarori asosida

D. 2012 yildan boshlab, 2011-yil, 30-dekabr PQ-1675-son qarori asosida

10-BOB. G‘AZNACHILIKDA DAVLAT XARIDINI TASHKIL ETISH

10.1. Davlat xaridi to‘g‘risida tushuncha. Uning obyektlari va subyektlari

Ma‘lumki, davlat sektorining mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta‘minlashdagi roli katta ahamiyatga ega. Uning uzluksiz va samarali faoliyati uchun tegishli tovarlar, xizmatlar va ishlar bilan o‘z vaqtida ta‘minlab turish zarur bo‘ladi. Davlat xaridlari esa ayni shu maqsadda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Davlat xaridlari deb davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan tovarlar, bajariladigan ishlar va xizmatlarga aytiladi, ya‘ni davlat xaridi davlat ehtiyojlari uchun tovarlar va xizmatlarning qisman yoki to‘liq davlat mablag‘lari evaziga sotib olinishidir. O‘zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksida “*davlat xaridlari* – budjet tizimi budjetlarining mablag‘lari hisobidan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) xarid qilish” deb ta‘rif berilgan.

Davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan tovarlar, bajariladigan ishlar va xizmatlarga quyidagilar kiradi:

tovarlarga – xomashyo, materiallar, uskunalar, qattiq, suyuq va gaz holatidagi predmetlar, elektr energiyasi, shuningdek, tovarlarni yetkazib berish bo‘yicha xizmatlar qiymati (agar u tovarning bahosidan yuqori bo‘lmasa) kiritiladi;

ishlarga – qurilish, ta‘mirlash, bino, inshoot va obyektlarni qurish yoki ta‘mirlash bilan bog‘liq faoliyat turlari, shuningdek, gruntlarni qazish, yangidan qurish, jihozlash, qurilish-montaj ishlari uchun qurilish maydonlarini tayyorlash va boshqa qurilish ishlari (masalan, geodeziya, burg‘ulash bo‘yicha ishlar, aero va sun‘iy yo‘ldosh orqali suratga olish, seysmik tadqiqotlar o‘tkazish (agar ushbu xizmatlar bahosi asosiy ishlar bahosidan yuqori bo‘lmasa)) kiradi;

xizmatlarga – tovar va ishlarga taalluqli bo‘lmagan barcha xarid predmeti kiritiladi.

Davlat xaridi davlat infratuzilmasini moddiy va moliyaviy jihatdan ta‘minlash maqsadida amalga oshiriladi. Davlat infratuzilmasini umumiy tarzda ikkita yirik tarkibiy qismga ajratish mumkin¹:

---

¹ Burxonov U. Davlat xaridi. T.: “infocom.uz”. 2010. 10-bet.

- iqtisodiy infratuzilma (transport, aloqa, kommunal xizmatlar, kundalik iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish uchun birlamchi bo'lgan infratuzilmalar);

- ijtimoiy infratuzilma (maktablar, kasalxonalar, kutubxonalar yoki, boshqacha aytganda, jamiyat a'zolarining kundalik hayoti, ijtimoiy ehtiyoji uchun zarur bo'lgan birlamchi infratuzilmalar). Ijtimoiy sohalar uchun davlat xaridini amalga oshirish zarurati umumjamiyat manfaatlaridan kelib chiqadi va u mavjud qonuniy-me'yoriy aktlar orqali tartibga solinadi.

O'zbekistonda davlat xaridining hajmi YaIMning 11 foizini tashkil etgani holda, uning iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi muhim omil ekanligini ko'rsatadi¹. Davlat xaridi YaIMning shakllanishiga to'g'ridan to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Shuni inobatga olib, davlat xaridini amalga oshirish sohasida olib borilgan oqilona siyosat makroiqtisodiy siyosatga jiddiy ta'sir etuvchi instrument sifatida yuzaga chiqadi.

Davlat xaridini iqtisodiyotning ma'lum sohalarida amalga oshirish orqali, o'sha sohalar rivojiga va aholi bandligi hamda daromadlari darajasiga ijobiy ta'sir etiladi. Jumladan:

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlar tomonidan ishlab chiqarilayotgan tovar va xizmatlarni sotib olishda tanlov jarayonlarini joriy etish orqali, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ta'sir etishi mumkin;

- sotib olinayotgan tovarlarning sifat talabini xalqaro andoza talablariga tenglashtirish orqali milliy ishlab chiqaruvchi korxonalar mahsulot sifatini oshirishga ta'sir etishi mumkin;

- ochiq tenderlarni e'lon qilish orqali raqobatni rivojlantirishga ta'sir etish mumkin bo'ladi.

Yuqorida sanab o'tilgan holatlarda faqatgina mamlakat darajasida davlat xaridini boshqarishning samarali mexanizmlari mavjud bo'lgan sharoitda, ya'ni xaridni oqilona rejalashtirish va uning iqtisodiyotga ta'sirini to'g'ri baholash orqali erishish mumkin.

O'zbekiston hukumati davlat xaridi instrumentlaridan turli ko'rinishlarda foydalanib kelmoqda. Masalan, o'rta maxsus ta'lim tizimidagi islohotlar nafaqat o'quv binolari sonining ortishiga olib

---

¹ О проблемах управления государственными закупками в Республике Узбекистан и направлениях совершенствования. Аналитическая записка. UNDP. Ташкент-2008. 3-стр.

keldi, balki respublikada kapital qurilish sohasining rivojiga katta turtki berdi. 2000-yillar boshida qurilish kompaniyalari nochor ahvolda qolgan bo'lsa, hozir ular qurilish-montaj ishlari va loyihalarning turli-tumanligi va sifati bo'yicha xorijiy kompaniyalar bilan raqobat qila oladi. Shu bilan birga, O'zbekistonda ishlab chiqarilayotgan qurilish materiallarining turlari ham kengaydi. Kapital qurilish sohasiga davlat buyurtmasi aholi bandligini oshirishda ham muhim o'rin egallaydi. Xuddi shunday misollarni sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish tarmoqlari bo'yicha ham ko'plab keltirish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida *davlat xaridining subyektlari* bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

1. Davlat buyurtmachilari – budjetdan mablag' oluvchilar va budjet hamda davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larini taqsimlovchilar:

- budjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar;
- davlat maqsadli jamg'armalari ning ijroiya direksiyalari;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, viloyatlar hokimliklari va Toshkent shahar hokimligi qoshidagi yagona buyurtmachi xizmati;

- hukumat kafolati ostida xalqaro grant yoki qarz kreditlar olgan hamda ushbu mablag'lar hisobidan davlat xaridini amalga oshirayotgan tashkilotlar;

- davlat mulki ishtirokida faoliyat yuritayotgan xo'jalik subyektlari.

2. Tashqi nazorat organlari – O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi.

3. Hukumat – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.

4. Davlat va xo'jalik boshqaruv organlari – nazoratni tashkil etuvchi organlar:

- Moliya vazirligi
- Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiya va savdo vazirligi
- Davarxitekqurilish tashkiloti.

5. Tovarlar va xizmatlar yetkazib beruvchilar – tovarlar (xizmatlar, ishlar) yetkazib beruvchi xo'jalik subyektlari.

6. Xaridni amalga oshirish jarayoniga ko'maklashuvchi tashkilotlar:

- xizmat ko'rsatuvchi banklar;

- birjalar;
- transport-ekspeditorlik kompaniyalari;
- maslahat, ekspertiza va boshqa tashkilotlar;
- amaldagi qonunchilik asosida ekspert baholash xizmatini amalga oshiruvchi boshqa tashkilotlar.

10.2. O‘zbekiston Respublikasida davlat xaridi tizimini isloh qilish. Davlat xaridlarini amalga oshirishda G‘aznachilikning o‘rni

Dunyodagi ko‘plab mamlakatlar singari, O‘zbekiston Respublikasida davlat xaridi tizimini isloh etishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Hukumat tomonidan xarid jarayonlarining ochiq-oydinligini ta‘minlashga qaratilgan, jumladan, xaridni amalga oshirishda tender jarayonlaridan kengroq foydalanish yo‘nalishlari bo‘yicha qator hujjatlar qabul qilinmoqda.

Muhtaram Prezidentimiz I.A.Karimov o‘z ma‘ruzalarida "...kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning kreditlar, xomashyo resurslari, shuningdek, davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. 2011-yilda Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligiga maxsus kvotalar ajratish orqali kichik biznesning davlat xaridlari tizimidan foydalanishini kengaytirish borasida alohida mexanizmni ishlab chiqish va amalda qo‘llash, kichik biznes korxonalarini tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni xarid qilish, ko‘rsatilayotgan ish va xizmatlarga doir davlat buyurtmalarini joylashtirish bo‘yicha ochiq elektron tizimni bosqichma-bosqich joriy etish vazifalari topshiriladi"¹- deya ta‘kidlaganlar.

Bu borada mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlardan ko‘zlangan maqsad, nafaqat davlat mablag‘laridan foydalanishning samarali hisob va nazoratini tashkil etish, balki davlat buyurtmachilarining shartnomaviy-huquqiy tartibga rioya etish darajasini oshirish ham ko‘zda tutilgan.

---

¹ Prezident I.Karimovning 2010-yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2011-yilga mo‘ljallangan eng muhim ustuvor yo‘nalishlarga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma‘ruzasi., Xalq so‘zi., 2011-yil, 22-yanvar, №16 (5183)., 3-bet, 5-ustun, 8-xatboshi.

Davlat xaridini tashkil etish bo'yicha mutlaqo yangi tamoyillarga asoslangan tizim shakllantirilmogda va tabiiy ravishda, bu sohada o'z yechimini kutayotgan qator muammolarni ko'rsatish mumkin, jumladan:

- davlat xaridini amalga oshirishning mavjud tizimi respublika miqyosida davlat ehtiyojlari uchun tovarlar va xizmatlarni sotib olish uchun qilinadigan xarajatlarni optimallashtirish imkonini bermaydi;

- me'yoriy-huquqiy bazaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, xususan, O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlari to'g'risida qonun qabul qilinmaganligi;

- davlat xaridini amalga oshiruvchi va uning nazoratini ta'minlovchi malakali kadrlarning yetishmasligi;

- xarid tizimi hamda uning mexanizmlarining ochiq-oydin emasligi va boshqalar.

Davlat xaridlarini amalga oshirishda g'aznachilik tizimidan foydalanishni kengaytirish borasida alohida mexanizm ishlab chiqilishi va amalda qo'llanilishi, kichik biznes korxonolari tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni xarid qilish, ko'rsatilayotgan ish va xizmatlarga doir davlat buyurtmalarini joylashtirish bo'yicha ochiq elektron tizimning bosqichma-bosqich joriy etilishi natijasida davlat budjeti mablag'laridan maqsadli va samarali foydalanishga erishiladi.

Davlat xaridi tizimini isloh etish kompleks yondashuvni talab qiladi. Islohotlar faqatgina maxsus qarorlar qabul qilish va davlat xaridi bo'yicha vakolatli agentlikni tashkil etish bilan chegaralanib qolmasdan, balki turli davlat organlarining hamkorlikdagi harakatini yo'lga qo'yish, ular o'rtasida vakolatlarni to'g'ri taqsimlash, tizimda kuchlar nisbati tengligini ta'minlovchi o'z-o'zini boshqarish mexanizmlarini shakllantirishni talab etadi.

Davlat ehtiyojlari uchun xaridni amalga oshirish mexanizmining samarali bo'lishi, ko'p jihatdan, davlat xaridi borasida qaror qabul qilayotgan davlat xizmatchilarining malaka darajasi, professional tayyorgarligi va haqqoniyligiga bog'liq. Ko'pgina davlatlarda davlat xaridi bilan shug'ullanadigan xodimlarni tayyorlash va malakasini oshirish bevosita hukumatning zimmasiga yuklatilgan vazifa hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi tomonidan yuqorida ko'rsatilgan yo'nalishlardagi kamchiliklarni bartaraf etishga katta e'tibor qaratilmoqda va davlat xaridini amalga oshirishda qatnashuvchi boshqa subyektlar ishtirokida davlat xaridi jarayonining mexanizm-

larini hamda uning huquqiy asoslarini takomillashtirish bo'yicha faol ish olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida davlat budjetining g'azna ijrosi sharoitida davlat xaridlarini amalga oshirish jarayoni mexanizmlarini amaliyotga joriy etish bugungi kunda budjet islohotlarining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 7 fevraldagi PQ-1475-sonli "Davlat xaridlari tizimini maqbullashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi qarorida ko'rsatilgan vazifalarning bajarilishini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasi tashkil qilindi va uning ishchi organi etib O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi belgilandi.

Qarorga ko'ra, *Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari* qo'yidagilardan iborat:

– tovarlar(ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan davlat budjeti va boshqa markazlashtirilgan manbalar mablag'larining maqsadli va ratsional ishlatilishi, shuningdek, davlat xaridlari sohasida qonun hujjatlariga rioya qilish ustidan tizimli nazoratni amalga oshirish;

– davlat xaridlari samaradorligi ustidan doimiy monitoringni amalga oshirish, ularni takomillashtirish bo'yicha zarur choralarni ishlab chiqish va qabul qilish;

– davlat xaridlari jarayoniga kichik biznes subyektlarini faol va keng qo'lamda jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish;

– tender (konkurs) va birja savdolarida ishtirok etuvchi barcha subyektlar vakillarining malakasini oshirishga imkon yaratish, umumqabul qilingan xalqaro norma va standartlarni joriy qilish.

Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining ishchi organi etib tayinlangan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi *G'aznachiligining asosiy vazifalari* quyidagilardan iborat¹:

---

¹ Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining ishchi organi to'g'risida Nizom. O'zR VMning "Davlat xaridlarini tashkil etishga doir normativ-huquqiy bazani takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. 2011-yil, 1-aprel, 100-son. I-ilova

– davlat xaridlari bo'yicha axborot bazasini yaratish va doimiy ravishda yangilab borish, davlat xaridlarini amalga oshirishda narxlarni shakllantirish jarayonini nazorat qilish;

– Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining qonun hujjatlari bilan uning vakolatiga kiritilgan masalalar bo'yicha materiallar va qarorlar loyihalarini tayyorlash;

– davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridlari jarayonida ishtirok etuvchi boshqa tashkilotlar va xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan Hukumat komissiyasi qarorlari bajarilishini nazorat qilish;

– davlat xaridlari sohasidagi qonun hujjatlarini takomillash-tirishda qatnashish.

10.3. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish

2010-yilda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi yakunlari va 2011-yilga ustuvor yo'nalishlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yig'ilishida so'zga chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov belgilab o'tdiki: "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga kredit olish, xomashyo resurslariga, shuningdek, davlat xaridlari tizimiga keng yo'l ochib berilishi zarur"¹.

Qo'yilgan vazifalarni bajarish uchun qonunchilik asoslarini yaratish maqsadida 2011-yilning 7-fevralida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1475-sonli "Davlat xaridlari tizimini maqbullashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Ushbu me'yoriy hujjat bilan, maxsus kvotalar ajratish hisobiga davlat xaridlarini olishga qatnashish uchun kichik biznesga yo'l ochishni amalda ta'minlash imkonini beruvchi aniq mexanizm paydo bo'ldi. Bundan tashqari, u mahsulot, ish va xizmatlarga davlat buyurtmalarini iqtisodiyotning mazkur sektori korxonalari o'rtasida joylashtirishning oshkora elektron tizimini bosqichma-bosqich yo'lga

---

¹ I.Karimov. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. T.: O'zbekiston. 2011.

qo'yishni ko'zda tutadi. Shuningdek, Qarorning joriy qilinishi respublika budjeti hamda mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanish va tovar bozorlarida sof raqobatning rivojlanishiga imkon yaratadi.

Ta'kidlash lozimki, qaror, nafaqat, kichik biznes subyektlarining davlat xaridlariga yo'l ochishni, balki ularga ustuvorlikni ham belgilaydi. Bunda, Qaror talabi bo'yicha davlat xaridlari bo'yicha tenderlar o'tkazilganda kichik biznes subyektlariga, sharoitlar teng bo'lgan boshqa hollarda, ustunlik beriladi hamda uchta ishtirokchidan kam bo'lgan holda, konkurs takliflari tanlovini o'tkazish taqiqlanadi, qonun hujjatlarida ko'zda tutilgan hollar bundan mustasno.

2011-yil, 1-apreldan ushbu tartib amaliyotga tatbiq qilindi va davlat xaridlari bo'yicha tenderlar o'tkazilganda, sharoitlar teng bo'lgan boshqa hollarda, ustunlik tadbirkorlik subyektlarining ushbu toifasiga beriladi. Bundan tashqari, davlat budjeti va boshqa markazlashtirilgan manbalar mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan, qiymati 500 mln. so'mgacha bo'lgan obyektlar bo'yicha qurilish va rekonstruksiya ishlarini bajarish uchun pudratchi tashkilotlar tanlovi faqat kichik biznes subyektlari o'rtasida amalga oshiriladi.

Davlat xaridlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan davlat budjeti va boshqa markazlashtirilgan manbalar mablag'larining maqsadli va oqilona ishlatilishi ustidan nazoratni amalga oshirish, ushbu sohadagi qonun hujjatlariga rioya qilishdan tashqari, hukumat Komissiyasiga, juda muhim, davlat xaridlari jarayoniga kichik biznes subyektlarini faol va keng miqyosda jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish vazifasi ham yuklatilgan.

Qaror nafaqat kichik biznes subyektlarining davlat xaridlariga yo'l ochishni, balki ularning ishlab chiqarish faoliyatini kengroq qo'llab-quvvatlashni ham ko'zda tutadi, buning uchun O'zbekiston tovar-xomashyo birjasi qoshida maxsus Mahsulotni sotishni rivojlantirish markazini tashkil qilish rejalashtirildi.

Yana ahamiyatga ega bo'lgan bir jihat: bunda kichik biznes subyektlari o'tkazilayotgan tenderlar bo'yicha to'liq ma'lumotlarni olishlari mumkin. Ya'ni yuqoridagi qarorga asosan, markazlashtirilgan mablag'lar hisobiga davlat xaridlarini amalga oshiruvchi barcha tashkilotlar ko'zlanayotgan xaridlar bo'yicha e'lonlarni, zarur tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib beruvchini aniqlash kunidan 30 kun oldin, maxsus axborot portalida joylashtirishlari lozim. Mazkur portal

Mahsulotni sotishga ko'maklashishni rivojlantirish markazida tashkil qilinadi.

Davlat xaridlarining o'zi O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasida tashkil qilinadigan elektron savdolar orqali amalga oshiriladi. Ularga barcha manfaatdor tomonlarning qatnashishiga yo'l ochishni ta'minlash uchun har bir tuman bo'yicha kichik biznes subyektlari hamda budjetdan mablag' oluvchilar uchun eng qulay joylarda savdo maydonchalari va brokerlik kontoralari tizimi tashkil qilinadi.

Shuningdek, konkurs savdolarini o'tkazishning o'zi muntazam ravishda nazorat qilinadi. Buning uchun Moliya vazirligi Nazorat-taftish Bosh boshqarmasi tarkibida Tender (tanlov) savdolari o'tkazilishi bo'yicha maxsus nazorat bo'limi tashkil qilinadi. Tender (tanlov) qatnashchilari o'rtasida korrupsion aloqalar, til biriktirishlar, soxtalashtirishlar mavjudligi hamda soxta tender (tanlov) savdolari o'tkazilganlik alomatlari aniqlangan hollarda, mazkur Bo'lim o'rnatilgan tartibda ushbu savdolarini bekor qilish bo'yicha tegishli choralarni ko'radi.

Bunda, qarorga asosan, o'zining quyi tashkilotlari uchun markazlashtirilgan xaridlarni amalga oshiruvchi davlat va xo'jalik boshqaruv organlari rahbarlariga davlat xaridlarini tashkil qilish va amalga oshirish samaradorligi hamda yuqorida nomi keltirilgan Qaror talablari ijrosini ta'minlanishi uchun shaxsan javobgarlik yuklatiladi.

Qarorga muvofiq joriy etilgan yangi normalar nafaqat kichik biznes subyektlarining Davlat xaridlari tizimiga keng jalb qilinishini, balki respublikamizda yanada takomillashgan hamda umume'tirof etilgan xalqaro me'yorlarga ham to'liq javob beradigan tizimning yaratilishini ta'minlaydi.

G'aznachilik uchun davlat xaridlarini amalga oshirishni hamda joriy va dastlabki nazorat samaradorligini takomillashtirish va xalqaro tajribalardan samarali foydalanishga e'tibor qaratish, g'aznachilik operatsiyalarining nazoratini takomillashtirish muhim vazifa etib belgilangan.

Davlat budjeti ijrosi, shu jumladan, davlat xaridlarini amalga oshirish jarayoni ustidan nazoratni takomillashtirish maqsadida G'aznachilikning harakatlari, birinchi navbatda, budjet tashkilotlarining budjet va shartnomaviy intizom darajasini oshirishga yo'naltirilishi, budjet tashkilotlarining ta'minotchi tashkilotlar bilan shartnomalarini G'aznachilik tomonidan ro'yxatga olinishi bu budjet tashkilotlarining

to'lashga qodirligi davlat tomonidan tasdiqlanadi va ta'minotchi tashkilot uchun budjet tashkiloti tomonidan shartnoma shartlari bajarilmaganda, davlat tomonidan to'lov kafolati beriladi.

10.4. O'zbekiston Respublikasida davlat xaridini amalga oshirish mexanizmlari va uning huquqiy asoslarini takomillashtirish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil, 7-fevraldagi PQ-1475-sonli "Davlat xaridlari tizimini maqbullashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb etishni kengaytirish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasi tashkil qilindi. Hukumat komissiyasiga O'zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasi tomonidan tashkil etiladigan elektron savdolarida amalga oshiriladigan davlat xaridlari bo'yicha tovarlar ro'yxatini aniqlash hamda kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tovarlar (ish, xizmat) guruhiga o'rnatilgan minimal ulushlar (kvota) miqdorini belgilab borish va boshqa vazifalar topshirilgan.

Budjetdan mablag' oluvchilar O'zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasi tomonidan tashkil etiladigan elektron savdolarida amalga oshiriladigan davlat xaridlari bo'yicha tovarlar ro'yxati, kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tovarlar (ish, xizmat) guruhi va ularga o'rnatilgan minimal ulushlar (kvota) miqdori to'g'risida maxsus tasdiqlangan jamlanma jadvalga muvofiq xarajatlarni amalga oshirishlari talab qilinadi. Budjetdan mablag' oluvchilar 2011-yilning 1-apreldan boshlab yuqoridagi qaror bilan tasdiqlangan markazlashgan mablag'lar hisobiga davlat ehtiyojlari uchun to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tovarlar (ish, xizmat) guruhiga (PQ-1475-sonli qarorning 3-ilovasi) muvofiq, faqatgina kichik biznes subyektlari bilan shartnomalar imzolashi mumkin.

Shuningdek, budjetdan mablag' oluvchilar 2011-yilning 1-apreldan boshlab Hukumat komissiyasining 2011-yil, 15-fevraldagi 1-sonli yig'ilish bayonnomasining¹ 2- ilovasiga muvofiq, kichik biznes sub-

---

¹ elektron ko'rinishda G'aznachilikning saytida joylashtirilgan (www.treasury.uz)

yehtlari tomonidan amalga oshiriladigan tovar(ish, xizmat)lar bo'yicha davlat xaridlarini ularga o'rnatilgan eng kam ulushlar (kvota) miqdorlaridan kam bo'lmagan tarzda kichik biznes subyektlari orqali amalga oshirishi lozim.

Budjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha maxsus axborot portaliga savdo o'tkazish yoki elektron savdo o'tkazish to'g'risida e'lonlarni joylashtirishda, e'lon shartida faqatgina kichik biznes subyekti qatnashishi mumkinligini ko'rsatib o'tishlari lozim. Bunda portalning axborot bazasida tegishli ma'lumotlar bo'lmagan hollarda, tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar budjetdan mablag' oluvchilarga ushbu e'lonlar bo'yicha savdoda qatnashish uchun tegishli statistika yoki soliq organlari tomonidan tasdiqlangan tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchining kichik biznes subyektiga kirishi to'g'risidagi ma'lumotni taqdim qilishi lozim. O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi va uning hududiy bo'linmalari to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha maxsus axborot portaliga joylashtirilgan talabnomalar bo'yicha elektron savdolarda faqat kichik biznes subyektlari ishtirok etishini ta'minlaydi.

G'aznachilik organlarining yuridik majburiyatlarni ro'yxatdan o'tkazish va narxlar monitoringi bo'limi xodimlari budjetdan mablag' oluvchilar taqdim qilgan faqat to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tuzilgan shartnomalarni "G'aznachilik" dasturiy majmuida ro'yxatga olishda tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchini kichik biznes subyektiga kirish yoki kirmasligini nazorat qiladi. Bunda, g'aznachilik organlarining yuridik majburiyatlarni ro'yxatdan o'tkazish va narxlar monitoringi bo'limi xodimi budjetdan mablag' oluvchilarning yuqoridagi shartnomalarini "G'aznachilik" dasturiy majmuiga kiritishda, tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchini kiritishda, uning kichik biznes subyektiga kirishini ushbu dasturiy majmuada ko'rgandan so'ng oxirigacha rasmiylashtiradi. Aks holda, ushbu shartnomalarni g'aznachilik bo'linmalari tomonidan budjetdan mablag' oluvchiga ro'yxatdan o'tkazilmasdan qaytariladi. Shuningdek, budjetdan mablag' oluvchilar kichik biznes subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan tovarlarga (ish, xizmat) o'rnatilgan eng kam ulushlarga (kvota) muvofiq xarajatlarni amalga oshirishlarini monitoring qilib boradi.

Budjetdan mablag' oluvchilarning elektron savdolarida ishtirok etish tartibi. Moliya vazirligi G'aznachiligi va O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasining ma'lumotlar bazasini elektron bog'lash yo'li orqali budjetdan mablag' oluvchilar birja tomonidan markazlashgan tartibda avtomatik tarzda buyurtmachi sifatida ro'yxatdan (akkreditatsiyadan) o'tkaziladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasida tashkil etilgan elektron savdolarga mustaqil ravishda yoki agentlar (brokerlar) orqali qatnashadi.

Budjetdan mablag' oluvchilar va agentlar o'rtasidagi munosabatlar ular o'rtasida tuzilgan topshiriq shartnomasiga asosan belgilanadi. Topshiriq shartnomasida quyidagi shartlar ko'zda tutilishi lozim:

1) Agentlarga xizmati uchun to'lovlar (O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi hamda Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi tomonidan belgilangan miqdorda);

2) Birjaning vositachilik xizmati (elektron savdolarida tuzilgan bitim summasining 0,05 foizi miqdorida);

3) Savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlar maxsus axborot portaliga joylashtirganligi uchun to'lovlar (e'lonlar agentlar orqali maxsus axborot portaliga joylashtirilgan hollarda – O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi hamda Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi tomonidan belgilangan miqdorda).

Shuningdek, topshiriq shartnomasida shartnoma maqsadi, hisob-kitob qilish tartibi, buyurtmachi va agentning majburiyatlari, tomonlarning javobgarligi, shartnomaning amal qilish muddati va boshqa shartlar ko'rsatiladi. Topshiriq shartnomasida summa belgilanmaydi. Budjetdan mablag' oluvchi va agent o'rtasida tuzilgan topshiriq shartnomalari asosiy shartnoma vazifasini o'taydi va ular Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalarida ro'yxatga olinmaydi, ya'ni faqatgina ularning hisobi yuritiladi. Budjetdan mablag' oluvchilar agentlar bilan topshiriq shartnomasini tuzayotganda ularga rahbar va bosh hisobchining imzo namunalari kartochkalarini keyinchalik birjaning hududiy bo'linmalariga yetkazish uchun taqdim qiladi.

Birja va agentlar xizmatlariga avans to'lovlari budjetdan mablag' oluvchi tomonidan Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalariga taqdim qilingan talabnomalar asosida aniqlanadi (birja

va agentlar xizmati bo'yicha xarajatlar, tovar (ish, xizmat) olinayotgan modda bo'yicha, tegishli talabnomalarning jamlamalari asosida aks ettiriladi).

Avans to'lovini amalga oshirish uchun budjetdan mablag' oluvchilar "Davlat budjeti g'azna ijrosi Qoidalari"ning 6-ilovasidan foydalanishi lozim. Budjetdan mablag' oluvchilar davlat xaridlari to'g'risida o'z vaqtida e'lon qilish uchun ular tomonidan xaridlar amalga oshirilishi rejalashtirilgan oydan ilgariroq xaridlar rejasini tuzishi kerak.

Hukumat komissiyasi belgilagan, alohida tovarlar (ish, xizmat) bo'yicha O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasida tashkil etilgan elektron savdolar orqali amalga oshiriluvchi, davlat xaridlari bo'yicha xaridlar rejasini alohida bo'lishi lozim. Budjetdan mablag' oluvchilar elektron savdolarida qatnashish to'g'risida davlat xaridlarini amalga oshirish uchun talabnomalarni maxsus axborot portaliga joylashtirishdan avval xarajatlar smetasida yetarli mablag' mavjudligini hamda g'aznachilik bo'linmalari tomonidan xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat (XAOR) berilganligini inobatga olishi lozim. Budjetdan mablag' oluvchilarning bosh hisobchilari g'aznachilik bo'linmalari tomonidan berilgan XAORni har bir davlat xaridlari bo'yicha e'lonlar va talabnomalarga to'g'ri taqsimlanishi va ishlatilishiga javobgardir, shu bilan birga, tayyorlangan xaridlar rejasiga muvofiq, O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi maxsus axborot portaliga e'lonlarni o'zlari mustaqil yoki agentlar orqali kiritadi.

Maxsus axborot portaliga e'lon joylashtirish tartibi. Budjetdan mablag' oluvchilar maxsus axborot portalida (Davlatxarid.uz, Xarid.uz, Goszakupki.uz) budjet mablag'lari hisobiga amalga oshirilayotgan har bir xarid to'g'risidagi e'lonni tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilarni aniqlashdan, kamida, 30 kun avval joylashtirishi lozim, oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish uchun qayta e'lon berish bundan mustasno. Bunda budjetdan mablag' oluvchilar joriy yilning tegishli choraklarida (g'aznachilik bo'linmalari tomonidan xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat (XAOR) berilganligini inobatga olingan holda) amalga oshirilishi rejalashtirilgan xarajatlar bo'yicha e'lonlar berishi mumkin. Yetkazib beruvchilardan taklif bo'lmasligi (yoki savdolarida faqat bir nafar yetkazib beruvchi qatnashishi) sababli, shuningdek, yetkazib beruvchilar tomonidan boshlang'ich narxdan

ortiq bo'lgan narxlar taklif qilinganda, budjetdan mablag' oluvchi hisoblangan buyurtmachi uchun oziq-ovqat mahsulotlarining davlat xaridi bo'yicha savdolar bo'lib o'tmagan deb e'tirof etilgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi yoki uning hududiy bo'linmalari bilan kelishilgan holda, takroriy savdolar o'tkazmasdan buyurtma berishga yo'l qo'yiladi.

Takroriy savdolar o'tkazmasdan oziq-ovqat mahsulotlarining davlat xaridi bo'yicha buyurtma berish to'g'risidagi qarorni kelishish uchun budjet mablag'larini oluvchi hisoblangan buyurtmachi g'aznachilikning tegishli organlariga ko'rsatib o'tilgan davlat xaridi bilan bog'liq hujjatlarning (shu jumladan, savdo bayonnomasi (tiket) kseronusxasi) nusxalarini ilova qilgan va savdolari bo'lib o'tmagan deb e'tirof etgan holda, yozma murojaatni yuboradi. Takroriy savdolar o'tkazmasdan buyurtma berish to'g'risidagi qarorning kelishish muddati g'aznachilik organlariga kelishish to'g'risidagi murojaat tushgan kundan boshlab uch ish kunidan ortiq bo'lmasligi kerak.

Takroriy savdolar o'tkazmasdan yetkazib beruvchi bilan kontrakt faqat ilgari maxsus elektron portalda joylashtirilgan e'londa nazarda tutilgan shartlarda ushbu buyurtma bo'yicha tuzilishi mumkin. Bunda, tuzilgan kontraktning narxi:

- savdolarida boshlang'ich narxdan past narxni taklif qilgan faqat bitta yetkazib beruvchi qatnashgan hollarda yagona yetkazib beruvchi – savdolar qatnashchisi narxidan;

- o'tkazilgan savdolarida yetkazib beruvchilardan takliflar bo'lmagan yoki yetkazib beruvchilar tomonidan taklif etilgan narxlar boshlang'ich narxlardan yuqori bo'lgan hollarda e'lon qilingan boshlang'ich narxning 10 foizidan ortiq bo'lmasligi kerak.

Savdo o'tkazish to'g'risidagi e'londa quyidagi ma'lumotlar ko'zda tutilishi kerak:

- budjetdan mablag' oluvchining nomi va manzili;
- mablag' bilan ta'minlanish manbai;
- tovarni yetkazib berish shartlari va mo'ljallangan yetkazib berishni bajarish muddatlari;

- sotib olinadigan tovarning eng yuqori narxi (elektron savdolaridan tashqari hollarda - ixtiyoriy tarzda);

- savdo takliflarini qabul qilishning oxirgi muddati;

- savdo predmetining xarakteristikasi (spetsifikatsiyasi);

– tovarlarni yetkazib berish joyi (manzili).

Budjetdan mablag' oluvchi savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matnini hamda savdo (ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish savdolarini o'tkazishda) maqsadi bo'yicha hujjatlarni (loyiha-smeta hujjatlari va boshqalar) maxsus axborot portaliga mustaqil ravishda joylashtirish huquqiga ega. Budjetdan mablag' oluvchilar savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matnini maxsus axborot portaliga mustaqil joylashtirish uchun O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi va uning hududiy bo'limlaridan (brokerlardan) *o'rnatilgan tartibda login va parollarni* olishi lozim.

O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi tomonidan budjetdan mablag' oluvchilarga login va parollar berilishi hamda budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlar matni maxsus axborot portaliga joylashtirilishi bepul amalga oshiriladi.

Budjetdan mablag' oluvchilar savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlarda ayrim turdagi tovarlar bo'yicha bitta e'lon predmetida bir nechta tovarlar (ish, xizmat) ro'yxatini ko'rsatishi mumkin. Bunda, quyidagi bir nechta tovarlar bo'yicha umumlashtirilgan holda e'lon berilishi mumkin:

- kanselyariya mahsulotlari;
- oziq-ovqat mahsulotlari;
- dori-darmon vositalari (savdo o'tkazish to'g'risida e'lon berilgan hollarda);
- ta'mirlash ishlari;
- boshqa bir tipdagi tovar(ish, xizmat)lar (Hukumat komissiyasining ishchi organi bilan kelishilgan holda).

Bunda, budjetdan mablag' oluvchi bir nechta tovarlar (ish, xizmat) ro'yxatini e'lon ilovasida alohida ko'rsatadi.

Budjetdan mablag' oluvchi savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matnini maxsus axborot portaliga agent orqali joylashtirishi mumkin. Bunda, budjetdan mablag' oluvchining savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matni agent tomonidan maxsus axborot portaliga 1 kun ichida joylashtirilishi lozim.

Budjetdan mablag' oluvchining savdo o'tkazish to'g'risidagi axborot portaliga joylashtirgan e'loni bo'yicha 30 kun davomida taklif tushmasa, lekin budjetdan mablag' oluvchining o'zi savdo o'tkazish

to'g'risidagi e'lonlarni ommaviy axborot vositalarida (ixtisoslashgan jurnallar, gazetalar) joylashtirishi yoki tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilarni pochta, telefaks va boshqacha shaklda xabardor qilish natijasida 3 ta va undan ortiq tijorat takliflari tushgan bo'lsa, u holda, budjetdan mablag' oluvchi axborot portalida qayta e'lon bermasdan, o'zi tanlov o'tkazishi mumkin. Elektron savdolarida qatnashadigan e'lon (talabnomalar) bundan mustasno. Budjetdan mablag' oluvchilar g'aznachilik bo'linmalariga shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim qilishda (qonunchilikda ko'zda tutilgan hollar bundan mustasno) axborot portaliga joylashtirilgan, savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon kseronusxasini ilova qilgan holda taqdim qiladi.

Elektron savdoda qatnashish to'g'risida e'lon va talabnoma. Budjetdan mablag' oluvchilar davlat xaridlari bo'yicha Hukumat komissiyasi belgilagan alohida mahsulotlar (ish, xizmat) ro'yxati bo'yicha bir shartnoma summasi 300 AQSh dollaridan 100 ming AQSh dollarigacha teng miqdordagi summani tashkil etgan xaridlar bo'yicha tovarlarni (ish, xizmat) O'zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasining *elektron savdolari orqali* sotib oladi.

Elektron savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon maxsus axborot portaliga faqatgina buyurtmachining agenti orqali joylashtiriladi va ushbu e'lon, o'z navbatida, elektron tizimda talabnoma ko'rinishida shakllanadi. Elektron savdolar o'tkazish to'g'risidagi e'londa quyidagi ma'lumotlar bo'lishi lozim:

- buyurtmachining nomi va manzili;
- savdolar maqsadini moliyalashtirish manbasi;
- birinchi va oxirgi savdo kuni (savdo muddati);
- savdolar maqsadining boshlang'ich narxi;
- savdolar maqsadining xarakteristikasi (savdo maqsadining spetsifikatsiyasi);
- lotning miqdori;
- tovarlarni yetkazib berish muddati va sharti;
- tovarlarni yetkazib berish joyi (manzili).

Budjetdan mablag' oluvchi boshlang'ich narxni internet, maxsus gazeta va jurnallar va matbuotda chop etilgan boshqa tovar (ish, xizmat) narxlaridan hamda respublika ichki bozorlaridagi (korxonalar va firmalar) narxlardan foydalangan holda, mustaqil belgilaydi va elektron savdolarida qatnashish uchun maxsus axborot portalida e'lon

bergan kundan boshlab 25 kun ichida O‘zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasining Hisob-kitob-kliring palatasida ikkinchi depozit hisobvaraqlar tarzida ochilgan shaxsiy hisobvaraqlariga boshlang‘ich narxning 0,05 foizi miqdorida birjaning vositachilik yig‘imi sifatida avans to‘lovini amalga oshiradi. Budjetdan mablag‘ oluvchi to‘lov topshiriqnomasining “To‘lovchining nomi” ustunida g‘aznachilik bo‘linmasining nomi, “To‘lovchining hisobraqami” ustunida – tegishli g‘azna hisobvaraqlari, “To‘lov maqsadi” ustunida – budjetdan mablag‘ oluvchining shaxsiy hisobvaraqlar raqami va budjetdan mablag‘ oluvchining nomi, budjet tasnifining tegishli kodi, to‘lovni o‘tkazishga asos bo‘ladigan hujjatlar, to‘lov maqsadi, shuningdek, davlat xaridlari bo‘yicha savdolar qatnashish uchun garov (zalog) summasi o‘tkaziladigan ID (shaxsiy hisobvaraqlar) raqami (garov (zalog) summasi o‘tkazish uchun “O‘zRTXAB” OAJ Hisob-kitob-kliring palatasidan olingan ID raqam) ko‘rsatiladi.

Agarda budjetdan mablag‘ oluvchining O‘zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasining Hisob-kitob-kliring palatasida ikkinchi depozit hisobvaraqlar tarzida ochilgan shaxsiy hisobvaraqlari birja xizmatini (boshlang‘ich baho hisob-kitobidan) to‘lash uchun yetarli mablag‘ bo‘lmasa, budjetdan mablag‘ oluvchi tomonidan maxsus axborot portaliga e‘lon joylashtirilgan kundan boshlab 25 kun o‘tishi bilan talabnoma avtomat tarzda o‘chiriladi.

Qog‘oz formatdagi savdolar bayonnomasi birja yoki birjaning mintaqaviy savdo maydoni va yetkazib beruvchi (uning agenti) tomonidan ikki nusxada imzolanishi kerak, ulardan biri buyurtmachiga (uning agentiga) beriladi.

Buyurtmachi va savdolar g‘olib chiqqan yetkazib beruvchi savdolar bayonnomasi asosida savdolar g‘olibi aniqlangan paytdan boshlab besh ish kuni mobaynida har bir lot bo‘yicha alohida kontrakt tuzishi shart.

Budjetdan mablag‘ oluvchi tomonidan maxsus axborot portaliga (elektron savdo tizimiga) joylashtirilgan e‘lon (talabnoma) bo‘yicha tovar (ish, xizmat) yetkazib beruvchilar bitta yoki umuman taklif tushmagan hollarda, savdo o‘tkazilmagan deb hisoblanadi va bu to‘g‘risida savdo bayonnomasi (tiket) nusxasini O‘zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi yoki uning hududiy bo‘limlari bir kun ichida tegishli budjetdan mablag‘ oluvchilarga yoki ularning agentlariga taqdim qiladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat xaridlari tizimini samarali tashkil etish davlat xaridlariga kichik biznes subyektlarini yanada ko'proq jalb qilish, davlat ehtiyojlari uchun tovar va xizmatlarni sotib olishda maqbul narxlarni qo'llash, pirovardida, budjet mablag'laridan samarali foydalanish, davlat mablag'larining maqsadsiz ishlatilishining oldini olish, budjet xarajatlarining samarali ijrosini ta'minlashga qaratilgan.

Tayanch so'z va iboralar

Birja savdolari, tender, ochiq tender, yopiq tender, tovar-xom ashyo birjasi, elektron auksion savdolar, davlat xaridi, buyurtmachilar, yetkazib beruvchilar, maxsus axborot portali, lotlar, buyurtmachilarni akkreditatsiya qilish, Hisob-kitob-kliring palatasi, Hukumat komissiyasi, birja elektron tizimi.

Takrorlash uchun savollar

1. Davlat xaridining mazmuni, iqtisodiyot taraqqiyoti uchun ahamiyati nimalardan iborat?
2. Moliya vazirligi G'aznachiligi Davlat xaridlari bo'yicha Hukumat Komissiyasining ishchi organi etib belgilanishi sabablarini tushuntiring.
3. Davlat xaridlariga kichik biznes subyektlarini ustuvor darajada jalb qilish mexanizmi qanday?
4. Elektron auksion savdolarini uyushtirish tartiblari, unda budjetdan mablag' oluvchilarning ishtirok etish qoidalari to'g'risida nimalar bilasiz?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Davlat xaridlari tizimini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy bazani aks ettiruvchi taqdimot tayyorlang va mazmunini yoritib bering.
2. Elektron auksion savdolarida qatnashish tartibini aks ettiruvchi chizma tayyorlang va izohlab bering.
3. Xorijiy davlatlarda davlat xaridlarini tashkil etish amaliyotini o'rganing va bu haqda mustaqil ta'lim majmuini yarating.

Test savollari

1. Elektron savdolar asosida xarid qilishda budjet tashkiloti kimga murojaat qiladi?

- A. brokerga
- B. g'aznachilikka
- C. sotuvchiga
- D. ta'minotchiga

2. G'aznachilikda axborot –tahlil bo'limi nimalarni amalga oshiradi?

A. davlat xaridining axborot bazasini yaratish va doimiy yangilash

- B. Yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish
- C. Shartnomalarni ro'yxatga olish
- D. davlat xaridining axborot bazasini yaratish

3. Birjada akkreditatsiya tartib-qoidasidan o'tgan hamda buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarga topshiriq shartnomasi asosida ularning elektron auksion savdolarida qatnashishini ta'minlashga doir professional xizmatlar ko'rsatadigan yuridik shaxs:

- A. agent
- B. buyurtmachi
- C. yetkazib beruvchi
- D. Hisob-kitob-kliring palatasi

4. Elektron auksion savdolarida tovar (ishlar, xizmatlar)ni xarid qiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs:

- A. buyurtmachi
- B. agent
- C. yetkazib beruvchi
- D. Hisob-kitob-kliring palatasi

5. Taklif etilgan shartlarda o'zining elektron auksion savdolarida qatnashish va savdolarida g'olib chiqqan taqdirda tovar (ishlar, xizmatlar)ni yetkazib berish niyatini bildirgan xo'jalik yurituvchi subyekt (shu jumladan, yuridik shaxs tashkil etmagan yakka tartibdagi tadbirkor):

- A. yetkazib beruvchi
- B. agent
- C. buyurtmachi
- D. Hisob-kitob-kliring palatasi

6. Birjaning buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarning avans to'lovlari deponentga qo'yish va hisobga olish yo'li bilan kontraktlar bo'yicha majburiyatlarni bajarishga qodir bo'lgan buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarni elektron auksion savdolariga qo'yishni ta'minlaydigan tarkibiy bo'lina:

- A. Hisob-kitob-kliring palatasi
- B. agent
- C. buyurtmachi
- D. yetkazib beruvchi

7. Maxsus axborot portalidagi individual sahifa, uning vositasida savdolar qatnashish uchun zarur axborotdan foydalanish ta'minlanadi:

- A. personal kabinet
- B. tuzilgan kontraktlar reyestri
- C. kontrakt
- D. elektron tizim

8. Buyurtmachi elektron savdolar qatnashish uchun maxsus axborot portaliga qanday tartibda e'lon joylashtiradi?

- A. mustaqil ravishda yoki agent orqali
- B. mustaqil ravishda
- C. agent orqali
- D. muntazam ravishda, oyma-oy

9. Elektron savdolar o'tkazish to'g'risidagi e'lon savdolarining g'olibini – yetkazib beruvchini aniqlash sanasidan, kamida, necha kun oldin joylashtirilishi shart?

- A. 30 kun
- B. 28 kun
- C. 25 kun
- D. 40 kun

10. Elektron savdolar qancha yetkazib beruvchi qatnashsa, savdolar bo'lib o'tgan deb hisoblanadi?

- A. kamida ikki nafar
- B. kamida uch nafar
- C. kamida bir nafar
- D. kamida besh nafar

11. Agar elektron savdolar ikki nafardan kam yetkazib beruvchi qatnashsa, savdolar g'olibi aniqlanmaydi va savdolar necha kunga uzaytiriladi:

- A. 10 kunga
- B. 15 kunga
- C. 20 kunga
- D. 25 kunga

12. Davlat xaridlari bo'yicha Hukumat komissiyasining ishchi organi:

- A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi
- B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
- C. Hisob-kitob-kliring palatasi
- D. Birja

11-BOB. O‘ZBEKISTONDA G‘AZNACHILIK TIZIMI TARAQQIYOTI ISTIQBOLLARI

11.1. G‘aznachilik yagona axborot tizimining shakllanishi va takomillashuvi

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, budget tizimi va budget jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimlarini joriy etish va rivojlantirish ushbu mamlakatlarda iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda katta ahamiyatga ega bo‘lib kelmoqda. Budget tizimi katta hajmdagi axborot oqimlari kesishuvining markazi hisoblanadi. Budget jarayonining axborot oqimlari oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun asos bo‘lib xizmat qilgani holda, ularni soddalashtirilgan tarzda qayta ishlash va avtomatlashtirish uchun bir tizimga solish va tartibga keltirish talab etiladi. Shu sababli mamlakatimiz hukumati tomonidan bu muammoning muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega ekanligini inobatga olib, davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimini shakllantirish yuzasidan tegishli qarorlar qabul qilingan va maxsus dasturlar ishlab chiqilgan.

Avtomatlashtirilgan axborot tizimi bu axborotlarni tezlik bilan qayta ishlash uchun mo‘ljallangan iqtisodiy-matematik metodlar, modellar, dasturlar va texnologik vositalar yig‘indisidir.

Budget jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimlari real vaqt rejimida budget jarayoni (shu jumladan, budget ijrosi) axborot oqimlarining kompleks hisobini olib borish va iqtisodiy tahlilini amalga oshirish imkonini beradi, ma‘lumotlarning haqqoniyligi va tezkorligini oshiradi, operativ tarzda tegishli oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilishga imkon yaratadi.

Tabiiyki, mamlakatimizda budget jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimini tashkil etish va rivojlantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan bo‘lib, budget jarayonini boshqarishni to‘liq avtomatlashtirish, ya‘ni real vaqt (on-line) rejimida budget jarayoni axborot makonini yaratish maqsad qilib qo‘yilgan.

Budget jarayonini boshqarishni avtomatlashtirishning dastlabki bosqichida O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning hududiy bo‘linmalarida “Global integratsiyalashgan axborot tizimi” (GIAT) va “Axborotni qayta ishlash korporativ axborot tizimi” dasturlari qo‘llanib kelingan. Bu dasturlarning asosiy maqsadi qo‘l

mehnatini kamaytirish bilan bir qatorda, ishonchsiz ma'lumotlar bilan bog'liq bo'lgan xatolar sonini kamaytirishga qaratilgan. Bu dasturlar moliya organlarining tor doiradagi vazifalarini qamrab olganligi, budjet tashkilotlarining xarajatlar smetalari va boshqa moliyaviy rejalar hamda hujjatlar ko'rsatkichlarini kompyuterda jamlashga mo'ljallanganligi, dasturlar majmualari uyg'unlashtirilmaganligi, ma'naviy eskirgan sodda texnologiyalarga asoslanganligi, budjet jarayonining barcha bosqichlarini qamrab olish imkoniyatining yo'qligi bilan zarakterlanadi.

Mamlakatimizda Davlat moliyasini boshqarish(DMB)ni islohetish strategiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri – davlat budjeti g'azna ijrosining avtomatlashtirilgan axborot tizimini yaratish va takomillashtirish hisoblanadi. Bu strategik vazifani bajarish maqsadida "Davlat budjetining g'azna ijrosi" dasturiy majmuasi yaratildi va bugungi kunda u davlat boshqaruvining barcha pog'onalarida budjet ijrosini boshqarishning samarali va istiqbolli avtomatlashtirilgan axborot tizimiga aylanib bormoqda.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish" loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2007-yil, 1-noyabrdagi PQ-721-sonli Qaroriga muvofiq ravishda, mamlakatimiz hududlarida "Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish" loyihasi muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Mazkur loyiha negizida amaldagi davlat moliya tizimining faoliyatini qamrab oluvchi informatsion tizimni takomillashtirish ko'zda tutilgan.

2009-2012-yillar mobaynida nomi yuqorida zikr etilgan qarorga muvofiq (PQ-721-sonli), mamlakatimizda "Davlat moliya tizimini boshqarishning informatsion tizimi" deb nomlangan zamonaviylashtirilgan amaliy dastur bilan ta'minlash rejalashtirildi. Mazkur dasturning amalga tatbiq etilishi orqali butun respublikamiz hududida davlat budjetining g'azna ijrosini ta'minlash bilan bog'liq barcha jarayonlarni qamrab olish imkoniyati yaratilmoqda.

Ayni vaqtda budjet tizimi budjetlarining barchasi uchun birdek ochiq bo'lgan tranzit tarzida harakatlanishi mumkin bo'lgan daromad (tushum)lar kirim qilinadigan maxsus hisobraqamlar yopilib, ularning o'rniga "Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) majmuaviy dasturi bo'yicha davlat budjetining daromadlar qismiga

kelib tushadigan tushumlar uchun alohida shaxsiy hisobraqamlarning ochilishi joriy etildi.

Moliya vazirligi G'aznachiligi hamda uning joylardagi hududiy bo'linmalarining funksional faoliyatini amaliy va normativ-huquqiy jihatdan ta'minlash uchun tegishlicha shart-sharoitlar yaratilmoqda. Moliya vazirligi G'aznachiligi o'z zimmasiga yuklatilgan funksional faoliyatni amalga oshirishida joriy qonunchilik talablariga, shuningdek, ayni turdagi faoliyatga taalluqli jahon standartlari (MSBGUS, RSGF-2001)ga muvofiq ish yuritilishi ta'minlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining tashkiliy tuzilmalari "Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) majmuaviy dasturining amaliyotga bevosita tatbiq etilish vaqtiga kelib ma'lum darajada optimallashtirildi. Shu maqsadda mavjud tizim negizida moddiy-texnik, informatsion va kadrlar bilan ta'minlanish jihatidan muayyan yangilanishlar qilindi.

"Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) majmuaviy dasturining turli modullari orasida tegishli informatsiyalar bilan almashinuv jarayonlari modullararo mexanizmlar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar paketning o'zak qismida hamda modul tizimining alohida sozlash tizimlarida joylashtirilgan. Modul paketining o'zak qismi normativ-spravochnik tipidagi informativ blokka ham ega. Ushbu informativ blok negizida bajariladigan operatsiyalar klassifikatori, G'aznachilik hamda bank bo'linmalari haqidagi spravochniklarda saqlab qo'yiladi.

"Daromadlarni boshqarish" moduli yordamida davlat budjetiga kelib tushadigan soliq to'lovlari va boshqa xil majburiy to'lovlarning turlari, ularning qaysi budjet bo'g'iniga tushirilishi lozimligiga qarab ro'yxatga olib borish, belgilab qo'yilgan normativlarga muvofiq turli darajali budjetlarga tushiriladigan mablag'larning kundalik taqsimlanishi haqida ma'lumotlar olish, yagona g'azna hisobraqami (YaG'HR)ga tushayotgan mablag'lar haqidagi kundalik ma'lumotlarni jamlash, budjetga kundalik kelib tushgan soliq to'lovlari va ularning taqsimoti haqida ma'lumotlar bilan tanishib borish mumkin bo'ladi.

Davlat budjetining daromadlar qismiga tushadigan mablag'lar jumlasiga amaldagi qonunchilik me'yorlariga muvofiq joriy etilgan soliq to'lovlari hamda boshqa xildagi majburiy to'lovlar (ular haqidagi to'liq ma'lumot DMBAT dasturiy majmuaning spravochniklarida saqlanadi) kiritiladi. Soliq to'lovchi subyektlar budjetga to'lanadigan

to'lovlarni barcha bank bo'linmalarida amalga oshirishlari mumkin, o'z navbatida, mazkur bank bo'linmalari qabul qilingan mablag'larni O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining Toshkent shahridagi Bosh boshqarmasi Hisob-kitob kassa markazi (HKM) da ochilgan YaG'HRga tegishli maxsus hisobraqamiga o'tkazib beradi. Budjetga to'lanadigan to'lovlar naqd pul ko'rinishida yoki pul o'tkazish yo'llari bilan amalga oshirilishi mumkin. To'lov operatsiyalari pul o'tkazish yo'li bilan bajarilganida zimmasidagi majburiyatlarni bajaruvchi subyektning zarur rekvizitlari (daromadlar kirim qilinadigan shaxsiy hisobraqamining kodi, soliq to'lovchining identifikatsion raqami (INN), kirim operatsiyalarining administratori (DSI, Bojxona organi)ning kodi, to'lovlar qachon amalga oshirilganligi haqidagi ma'lumot, YaG'HRning hisob-kitob raqami ochilgan agent-bankning kodi) aks ettirilishi shart.

Moliya vazirligi G'aznachiligining bo'linmalari "Daromadlarni boshqarish" modulining sozlovchi mexanizmlariga, qanday ish tartibiga sozlanganiga qarab, agent-bank beradigan ma'lumotlarni avtomatik tarzda yoki mexanik tarzda bajariladigan operatsiyalar yordamida qabul qilib olib, so'ngra olingan ma'lumotlar tegishli tartibda ishlanganidan keyin turli darajali budjetlar bo'yicha taqsimlab beradi. Tushgan daromadlarni turli darajali budjetlar o'rtasida taqsimlab berish operatsiyasi amaldagi qonunchilik me'yorlariga muvofiq daromadlarni budjetlar o'rtasida taqsimlash normativlariga asoslanib tayyorlangan maxsus spravochniklarga tayangan holda, avtomatik tarzda bajariladi.

Davlat budjetining kirim qismiga tushiriladigan mablag'larni turli darajali budjetlar o'rtasida taqsimlab berish jarayonlari amaldagi normativlarga mos ravishda bajarilishi, shuningdek, "DMBAT" majmuaviy dasturining tegishli spravochniklari bo'yicha to'lanishi lozim bo'ladigan soliq summalarining to'g'ri belgilab berilishi ustidan qat'iy nazorat o'rnatish uchun G'aznachilikning bo'linmalarida mas'ul xodimlar tayinlanib, ular normativ-spravochnik materiallariga taalluqli o'zgarishlarni muntazam ravishda kuzatib borishi lozim.

Davlat budjetining kirim qismiga tushadigan mablag'lar G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgani haqida ma'lumot olinganidan keyin to'plangan barcha daromadlar summasi haqidagi ma'lumotlar generatsiyalanib (bir yerga jamlanib), tahlil qilinadi va shundan keyin jamlangan mablag'lar darajasiga qarab tegishli

budjetlar o'rtasida taqsimlanadigan budjet mablag'lari miqdori aniqlanadi, buxgalteriya hisobini yuritish bo'yicha muayyan operatsiyalar bajariladi, avtomatik tarzda G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgan absolyut summalar hamda har xil budjetlarga ajratilgan mablag'lar haqidagi ma'lumotlar shakllantirilib saqlab qo'yiladi.

Ushbu modul G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgan mablag'larni qayd qilish va ular bilan bog'liq turli xil kassa operatsiyalarini bajarish bo'yicha quyidagi vazifalarni bajarishga imkon beradi:

– G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgan kirimlar hisobini yuritish (jumladan, kundalik tartibda YaG'Hga kelib tushgan summalar hamda turli xil budjetlarga qayerdan va kimning nomidan kelgani aniqlanmagan mablag'lar haqidagi tegishli ma'lumotlarni tahlil qilish va ishlash);

– belgilangan me'yordan ortiq miqdorlarda ilgariroq budjetga o'tkazilgan mablag'larni qaytarib berish hamda turli xil budjetlarga qayerdan va kimning nomidan kelgani aniqlanmay qolgan mablag'lar-ning egasini aniqlab qaytarib berish;

– soliqning biron-bir turi bo'yicha belgilangan me'yordan ortiq miqdorlarda budjetga o'tkazilgan mablag'larni boshqa turdagi soliq to'lovlari bo'yicha mavjud qarzdorlik hisobiga o'tkazib tafovut o'rini qoplash (amalda bo'lgan turli xil soliq to'lovlari bo'yicha balans hosil qilishga xizmat qiladi), shuningdek, tasniflanib ulgurilmagan kirimlarni turli xil darajadagi budjetlarga ajratib berish.

– mamlakat miqyosida yig'iladigan soliq va boshqa xildagi majburiy to'lovlarni turli darajadagi budjetlarga o'tkazib berish imkonini beradi; eng muhimi, to'planadigan mablag'larni bir xilda quyi darajali budjetdan yuqoridagisiga va aksincha, yuqori darajadagi budjetdan quyi darajadagi budjetlarga o'tkazib bera oladi;

– o'zaro hisob-kitoblarni qayd etish asosida barcha kassa operatsiyalari haqidagi ma'lumotlarni jamlash uchun qulaylik tug'diradi, bunday imkoniyatning yaratilishi oqibat-natijada aniq maqsadga yo'naltirilgan loyihalar bo'yicha xarajatlarni amalga oshirish vaqtida tomonlarning o'zaro hisob-kitoblarini qayd etish imkonini beradi;

– dastur ish jarayonida yo‘l qo‘yilgan xato va kamchiliklarni aniqlab tuzatish imkonini ham beradi;

– budjetga kelayotgan kirimlarni hamda ularni qaytarib berish bilan bog‘liq kassa operatsiyalari bo‘yicha turlicha hisobotlar tayyorlanadi, shuni hisobga olib, turli xil hisobotlarni tayyorlash mumkin bo‘ladi;

– modul tizimi negizida normativ-spravochnik ma‘lumotlarini o‘rnatish va sozlash imkonini beradi (ushbu modul asosidagi funksional vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishi uchun yuqorida aytib o‘tilgan spravochniklar tizimga kiritib qo‘yilishi kerak);

– modul tizimi negizida memorial orderlar haqidagi (jumladan, analitik buxgalteriya hisoblariga oid yozuvlar qayd etiladigan jamlangan (yig‘ilgan, terma) memorial orderlarning tuzilgan vaqti, qayd qilish raqami haqidagi tegishli ma‘lumotlarni) spravochnik o‘rnatilishi mumkin bo‘ladi;

– buxgalteriya hisoblar rejasining tuzilishi bilan bog‘liq jarayonlar (xususan, budjetning kirim qismi bo‘yicha hisobga olinadigan barcha kassa operatsiyalarini bajarishga doir turli xildagi analitik materiallarning ro‘yxati)ga oid rasmiy yozishma materiallari bo‘yicha spravochnik o‘rnatishga imkon beradi.

Tizim bo‘yicha turli xil ma‘lumotlarni qabul qilib olish hamda masofaga uzatish uchun maxsus *“Ma‘lumotlarni qabul qilib ular bilan ishlash, uzatish”* deb nomlangan modul ham yaratilgan. G‘aznachilikning turli bo‘linmalari hamda agentlik vazifasini bajaruvchi bank tizimi o‘rtasida operativ tarzda kerakli ma‘lumotlar bilan almashinuv jarayonini yo‘lga qo‘yish uchun maxsus kommunikatsiya tizimlari yordamida yoxud kurerlar vositasida ta‘minlanadigan aloqa tizimi o‘rnatilishi kerak. Bunday aloqa tizimidan foydalanish vaqtida agentlik vazifasini bajaruvchi bank tomonidan yozib beriladigan rasmiy hujjatlarning ko‘chirma nusxasi G‘aznachilikka elektron variantda yuboriladi. Ayni vaqtning o‘zida agentlik vazifasini bajaruvchi bank tomonidan yozib beriladigan rasmiy hujjatlarning ko‘chirma nusxalarini jamlab qo‘yiladigan, harakati nazorat qilinadigan va o‘zaro aloqadorlik munosabatlarida bo‘lgan har ikki tomondan yuboriladigan rasmiy hujjatlar jumlasiga avtomatik tarzda kiritiladi. Yuqorida aytib o‘tilgan operatsiyalarning

avtomatik tarzda bajarilishini “Ma’lumotlarni qabul qilib ular bilan ishlash, uzatish” deb nomlangan modul ta’minlab beradi.

Davlat budjetining daromad va xarajatlari moddalar bo’yicha amalga oshirilgan kassa operatsiyalariga asoslanib “*Bosh kitob*” deb nomlangan modul tomonidan G’aznachilikda yuritiladigan Bosh kitobda qayd etilishi uchun alohida ma’lumot tayyorlanadi. Bu xildagi ma’lumotlar har kuni kun davomida muntazam ravishda G’aznachilikka yuborib turiladi. G’aznachilik tarkibiga kiruvchi barcha bo’linmalardan kerakli ma’lumotlarni yig’ib olganidan keyin har kun davomida bir marotabadan jamlangan ma’lumotlar Bosh kitobda qayd etiladi va bajarilgan ishlar asosida joylarga tasdiqlangan ma’lumotlar yuboriladi. Yaratilgan modul kommunikatsiya tizimidagi aloqalar nisbatan yomon ishlaganida, G’aznachilikning hududiy bo’linmalaridan yuboriladigan ma’lumotlarning kelishi nisbatan sust kechganida ham bir maromda ishlab turishga qodir.

G’aznachilikning har bir hududiy bo’linmasidan keladigan, u yerda amalga oshirilgan kassa operatsiyalari haqidagi ma’lumotlarga asoslanib hisobotlarni generatsiyalovchi alohida modul yordamida har xil hisobotlar (budjetning daromad qismiga kelib tushgan tushumlar, daromadlarning turli darajadagi budjetlar o’rtasida taqsimlanishi, budjetning xarajat qismi bo’yicha amalga oshirilgan operatsiyalar, budjetdan xarajatlari amalga oshirilgan loyihalar, shuningdek, har qanday yig’ma va konsolidatsiyalangan hisobotlar) tayyorlash imkoniyati bo’ladi. Tatbiq etilayotgan informatsion tizim yuqorida aytib o’tilgan asosiy funksiyalardan tashqari, budjetdan xarajatlari amalga oshiriladigan tashkilotlarga budjetdan tashqari manbalardan ajratib beriladigan mablag’larning qabul qilinishi va sarflanishi haqidagi to’liq ma’lumotlarni avtomatik tarzda hisobga olib keyinchalik nazorat qilib borishga imkoniyat yaratib beradi.

11.2. G’aznachilik sharoitida budjet tasnifining takomillashuvi

Ma’lumki, budjet qurilishi mamlakatning davlat budjeti va budjet tizimini, uning bo’g’inlari o’rtasidagi budjetlararo munosabatlarni tashkil qilish shakllarini, budjet tasnifini, budjet tizimiga kiradigan barcha darajadagi budjetlar faoliyatining huquqiy asoslarini, budjet mablag’larini shakllantirish va sarflashdagi tartib-qoidalar va boshqalarni belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 7-moddasida qayd etilgan *budjet tizimining yagonaligi* tamoyiliga muvofiq, barcha darajadagi budjetlarni shakllantirish va ijro etishda yagona budjet tasnifi qo'llaniladi. Barcha darajadagi budjetlarning daromadlari va xarajatlari tasniflash obyektlariga tegishli raqam(kod)lar berish bilan guruhlanadi hamda tasnif ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi.

Budjet tasnifi davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari hamda ulardan mablag' oluvchi tashkilotlarga qo'llaniladi hamda davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro qilish, shuningdek, davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlari ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash maqsadida foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil, 11-oktabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan "O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma"ga muvofiq, yangi budjet tasnifi 2011-yil, 1-yanvardan amalga kiritildi.

Ushbu yo'riqnomaga ko'ra, *budjet tasnifi* O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalari tuzilmasiga kiruvchi budjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarining guruhlanishi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- davlat budjeti daromadlarining tasnifi;
- davlat budjeti xarajatlarining vazifa jihatidan, tashkiliy va iqtisodiy tasnifi;
- davlat budjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Budjet tasnifi davlat budjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida budjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalaniladi va budjet ma'lumotlarining xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

Budjet tasnifini tuzishning *asosiy tamoyillari* quyidagilar hisoblanadi (11.1-rasm):

- *to'liqlilik* – budjet tasnifi budjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab olishi shart;
- *yagonalik* – budjet tasnifi budjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagona bo'lishi shart;

– *o‘zaro muvofiqlik* – budget tasnifining kodlari bir vaqtning o‘zida budget jarayonining har xil operatsiyalarini aks ettirish uchun qo‘llanilmasligi kerak, ya’ni budget tasnifining har bir kodi o‘ziga xos bo‘lishi shart.

11.1-rasm. Budget tasnifi tuzilishining asosiy tamoyillari.

Davlat budjeti daromadlarining tasnifi barcha darajadagi budgetlar daromadlari, davlat maqsadli jamg‘armalari hamda budget tashkilotlarining budgetdan tashqari daromadlarining guruhlanishidan iborat.

21 koddan iborat bo‘lgan daromadlar tasnifi tuzilmasi to‘rt qismli ko‘rinishga ega:

- mablag‘lar manbasi va budgetlar darajasi tasnifi;
- daromadlar turi;
- hududiy tasnif.

Daromadlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko‘rinishga ega:

Mablag‘lar manbasi va budgetlar darajasi tasnifi				Daromadlar turi			Tashkiliy tasnif	Hududiy tasnif	
X	XXX	X	X	X	XXX	XXX	XXX	XX	XXX

Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi (DMBAT) tatbiq etilguniga qadar O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti ijrosi to‘g‘risidagi hisobotni tuzishda faqatgina “Daromadlar turi” kodi qo‘llaniladi.

Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifi (1–6 kodlar) budjetga tushayotgan daromadlarni tegishli mablag'lar manbasi va budjetlar darajalariga (tegishli budjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari daromadlari turiga) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

7 ta raqamli daromadlar turi (7–13 kodlar) quyidagilardan iborat:

- bo'lim;
- paragraf;
- daromad turi.

Bo'lim daromadlarni ularning olish manbalari bo'yicha guruhlanishini bildiradi, masalan:

- 3 100 000 “Soliqlar”;
- 3 200 000 “Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar”;
- 3 300 000 “Grantlar”;
- 3 400 000 “Boshqa daromadlar”;
- 3 500 000 “Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar”.

Paragraf soliq yoki boshqa turdagi daromadlarni soliqqa tortish bazasi bo'yicha daromadlarning guruhlanishini bildiradi.

1. “Soliqlar” (3 100 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:
  - 3 110 000 “Daromad, foyda va kapital o'sishiga soliqlar”
  - 3 130 000 “Mol-mulkka solinadigan soliq”
  - 3 140 000 “Tovarlar va xizmatlarga soliqlar”
  - 3 150 000 “Xalqaro savdo va operatsiyalarga soliqlar”
  - 3 160 000 “Boshqa soliqlar”
2. “Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar” (3 200 000) 3 210 000 “Ijtimoiy ta'minotga ajratmalar/badallar” paragrafini o'z ichiga oladi.
3. “Grantlar” (3 300 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:
  - 3 310 000 “Xorijiy davlatlar hukumatlaridan”
  - 3 320 000 “Xalqaro tashkilotlardan”
  - 3 330 000 “Davlat boshqaruvi sektorining boshqa birliklaridan”.
4. “Boshqa daromadlar” (3 400 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:
  - 3 410 000 “Mol-mulkdan daromadlar”
  - 3 420 000 “Tovarlar va xizmatlar sotilishi”

- 3 430 000 “Jarimalar, penyalar va neustoykalar”
- 3 440 000 “Ixtiyoriy transfertlar, grantlar bundan mustasno”
- 3 450 000 “Aniqlab bo‘lmaydigan va boshqa daromadlar”.

5. “Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo‘yicha tushumlar” (3 500 000) quyidagi paragraflarni o‘z ichiga oladi:

- 3 510 000 “Tranzaksiyalardan aktivlarga tushadigan tushumlar”;
- 3 520 000 “Majburiyatlarga tranzaksiyalar bo‘yicha tushumlar”.

Tegishli bo‘lim va paragrafning yanada detallashtirilishi va tavsifi 2146-sonli “O‘zbekiston Respublikasi budget tasnifini qo‘llash bo‘yicha yo‘riqnoma”ning 2-ilovasiga muvofiq, daromadlar turi bo‘yicha amalga oshiriladi.

Tegishli budgetning daromadlar ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlar daromadlar tasnifining mumkin bo‘lgan barcha elementlarini qo‘llagan holda shakllantiriladi.

Davlat budgeti va davlat maqsadli jamg‘armalari o‘rtasidagi budget darajalari bo‘yicha tushumlarning taqsimlanishi qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi.

Tashkiliy tasnif (14–16 kodlar) budgetga tushayotgan daromadlarni ularni boshqaruvchi tegishli tashkilotlarga (O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va sh.k.) tegishli ekanligini aniqlash maqsadida qo‘llaniladi va O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

O‘zaro hisob-kitoblar bo‘yicha yuqori (quyi) budgetning quyi (yuqori) budget oldidagi majburiyatining qaytarilishi hisobiga quyi budgetlarga dotatsiya, subvensiya, budget ssudalari va mablag‘lari kelib tushganda O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga birlashtirilgan koddan foydalaniladi.

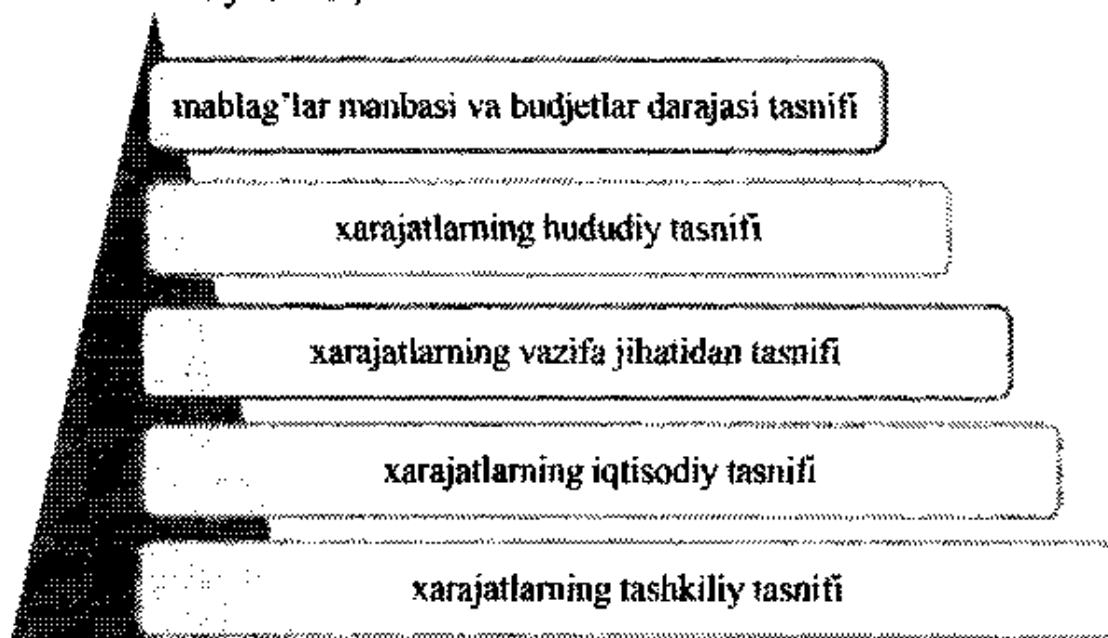
Hududiy tasnif (17–21 kodlar) tushayotgan daromadlarni mazkur daromadlarning to‘layotgan tegishli hududlarga mansub ekanligini aniqlash maqsadida qo‘llaniladi.

Xarajatlar tasnifi. Davlat budgeti, davlat maqsadli va boshqa budgetdan tashqari jamg‘armalar xarajatlari tasnifi barcha budget darajalari xarajatlari guruhlanishini o‘zida ifodalaydi hamda davlat

boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishga budjet mablag'larining yo'naltirilishini aks ettiradi.

Xarajatlar tasnifi quyidagilardan iborat:

- mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifi;
- hududiy tasnif;
- xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi;
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi;
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi (xarajatlar guruhi bo'yicha);
- tashkiliy tasnif;

11.2-rasm. Xarajatlar tasnifining guruhlanishi

Xarajatlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega:

Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifi				Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi			Tashkiliy tasnif	Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi			Hududiy tasnif	
X	XXX	X	X	X	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XXX	XX	XXX

DMBAT to'liq tatbiq etilguniga qadar xarajatlar smetasini va xarajatlar smetasi ijrosi to'g'risidagi hisobotni (davlat budjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni qo'shgan holda) tuzishda "Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi", "Tashkiliy tasnif" va "Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi" kodlari qo'llaniladi.

Mablag'lar manbasi va budjetlar darajasi tasnifi (1–6 kodlar) amalga oshirilayotgan xarajatlarning qaysi mablag'lar manbasi va budjetlar darajasiga (tegishli budjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va sh.k.) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi (7–13 kodlar) barcha budjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishiga budjet va budjetdan tashqari mablag'larni yo'naltirilishini aks ettiradi.

Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi ikki darajadan iborat:

Vazifa jihatdan tasnifning birinchi darajasi (bo'limlar) davlatning asosiy vazifasini bajarish uchun moliyaviy resurslarning yo'nalishini aks ettiradi. Kichik bo'limlar vazifa jihatdan tasnifning ikkinchi darajasi hisoblanib, davlat vazifalarining bajarilishida budjet mablag'larining bo'limlar doirasidagi yo'nalishini aniqlashtiradi.

Vazifa jihatdan tasnifning kichik bo'limlarining tuzilishi davlatning asosiy vazifalarini aniqlashtirish tamoyiliga asosan qurilgan.

Vazifa jihatdan tasnifning kodi 7 ta raqamdan iborat bo'lib, shundan 4 ta raqam – bo'lim, 3 ta raqam esa – kichik bo'limdir.

Vazifa jihatdan tasnifning bo'limlari va kichik bo'limlari yagona bo'lib, budjet jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan O'zbekiston Respublikasi davlat budjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi O'zbekiston Respublikasi barcha darajadagi budjetlari xarajatlarini xo'jalik belgilariga, ishlab chiqarish elementlariga ko'ra farqlashni nazarda tutadi, davlat boshqaruvida amalga oshirilayotgan xarajatlarning iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib budjet xarajatlari yo'nalishlarini belgilab beradi. Davlat budjetining iqtisodiy xarajatlar tasnifining tuzilmasi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

Toifa	Modda va kichik modda	Element
XX	XX	XXX

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi toifalar, moddalar va kichik moddalar kodlarini o‘z ichiga olgan 7 raqamdan iborat.

toifa – 2 ta raqam;

modda – 1 ta raqam;

kichik modda – 1 ta raqam;

element – 3 ta raqam.

Misol uchun: 41 00 000 “Ishchilar mehnatiga haq to‘lash” toifasi mehnat qonunchiligiga muvofiq budjet tashkilotlari ishchilariga bajargan (bajarilayotgan) ishiga pul yoki natura ko‘rinishda taqdirlash lozim bo‘lgan xarajatlarni aks ettiradi. Mazkur toifaga ijtimoiy sug‘urta dasturiga ishchilar nomidan ish beruvchilarning amalga oshiradigan “Ish haqi” (41 10 000) va “Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar” (41 20 000) moddalari kiradi.

41 10 000 “Ish haqi” moddasi ish beruvchi tomonidan davlat xizmatchilariga beriladigan barcha to‘lovlarni o‘z ichiga oladi va unga 41 11 000 “Pul shaklidagi ish haqi” kichik moddasi ham kiradi.

41 11 000 “Pul shaklidagi ish haqi” kichik moddasi quyidagi elementlardan iborat: 41 11 100 “Asosiy ish haqi”, 41 11 200 “Ish haqiga ustama va qo‘shimcha to‘lovlar”, 41 11 210 “Umumta‘lim, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi muassasalarining o‘rnak ko‘rsatgan xodimlarini rag‘batlantirishning Direktor jamg‘armasi mablag‘lari”, 41 11 220 “Tibbiyot tashkilotlari xodimlariga ustama va qo‘shimchalar”.

Davlat budjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi. Davlat budjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi ularni moliyalashtirishning *ichki va tashqi manbalari* bo‘yicha guruhlanishidan iborat.

Davlat budjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi quyidagilardan tashkil topadi:

– bo‘lim;

– paragraf.

Bo‘lim – davlat budjeti taqchilligining uni moliyalashtirish manbalari bo‘yicha guruhlanishidan iborat.

Paragraf – davlat budjeti taqchilligini moliyalashtirish turlari bo‘yicha guruhlashdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, budjet amaliyotida amalga oshirilayotgan tadbirlar amaldagi budjet tasnifini ham takomillashtirishni taqozo

etadi. G'aznachilik tizimi samarali faoliyat ko'rsatishi uchun budjet daromadlari va xarajatlarining mukammal ishlab chiqilgan funksional va iqtisodiy tasnifi bo'lishi lozim. Davlat mablag'lari bilan amalga oshiriladigan operatsiyalarning buxgalteriya hisobining bank tizimidan G'aznachilikka o'tkazilishi bilan barcha operatsiyalar yagona G'aznachilik tizimining Bosh kitobida aks ettiriladi. Bunda konsolidatsiyalashgan budjetni ijro etishda, davlat moliyasi bilan amalga oshiriladigan barcha jarayonlarni o'z vaqtida va aniq hisobini yuritishda G'aznachilikning hisob-kitob schyotlari budjet daromadlari va xarajatlarining tasniflash tizimiga mos kelishi kerak bo'ladi. Bundan tashqari, G'aznachilikning ma'lumotlar bazasida barcha ma'lumotlar budjet tasnifiga asosan guruhlanadi.

11.3. Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning "O'ZASBO" avtomatlashtirilgan tizimi xususiyatlari

Davlat budjetini ijro etish jarayonida bo'ladigan budjet operatsiyalari hisobi, yuklatilgan vazifalardan kelib chiqqan holda, buxgalteriya hisobining quyidagi turlariga bo'linadi:

- budjet (davlat budjeti (respublika va mahalliy budjetlar), davlat maqsadli jamg'armalari) ijrosi operatsiyalari hisobi;
- budjet tashkilotlari xarajatlar smetasini ijro etish operatsiyalari hisobi.

O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 24-bob, 161-moddasiga ko'ra, *budjet hisobi* budjet tizimi budjetlarini ijro etishda hisobga olinadigan, pulda ifodalangan aktivlar va majburiyatlarning, shuningdek, mazkur aktivlar va majburiyatlarni o'zgartiruvchi operatsiyalarning holati to'g'risidagi axborotni to'plash, ro'yxatdan o'tkazish va umumlashtirishning tartibga solingan tizimidir.

Budjet hisoboti budjet hisobi ma'lumotlari asosida belgilangan shakllar bo'yicha tuziladigan aktivlar va majburiyatlarning holati to'g'risidagi ma'lumotlarning umumlashtirilgan tizimidir.

Budjet hisobi va budjet hisobotining yagona metodologiyasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan Budjet Kodeksi, Budjet hisobining standartlari, shuningdek, boshqa qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi. Budjet hisobining standartlari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Budjet tizimi budjetlari ijrosining budjet hisobi:

- moliya organlari;
- g'aznachilik bo'linmalari;
- davlat soliq xizmati organlari va bojxona organlari;
- budjet tashkilotlari;
- davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar tomonidan yuritiladi.

Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlarining ijrosi bo'yicha budjet hisobi kassa usuli bo'yicha yuritiladi.

Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish strategiyasi qator yo'nalishlar bilan birgalikda, yangi budjet tasnifi va buxgalteriya hisobining yangi hisoblar rejasiga asoslangan yagona budjet va hisob tizimini yo'lga qo'yishni nazarda tutadi. Bu strategik vazifani bajarish doirasida budjet hisobining va budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi, takomillashgan va kompyuterlashgan tizimi bosqichma-bosqich tatbiq etilmoqda. Bu vazifalarni amalga oshirish doirasida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2013-yil, 30-apreldagi 63-sonli "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tizimida hamda budjet tashkilotlarida zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini yanada takomillashtirish va joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi buyrug'iga muvofiq, Moliya vazirligining tegishli tuzilmalariga quyidagi vazifalar yuklatildi:

- 2013-yil, 1-iyulgacha muddatda "O'zASBO" Kompyuter dasturi (KD) ni puxta ishlab chiqish;

- 2013-yil, 1-oktabrgacha bo'lgan muddatda shtat, tarmoq ko'rsatkichlari, binolar, inshootlar va quvvati ko'rsatkichlari, budjet tashkilotlarining boshqa zarur parametrlarini shakllantirishni nazarda tutuvchi "Pasportizatsiya" modulini ishlab chiqish va kiritish, doimiylik asosda "O'zASBO" KD modullarini takomillashtirib borish va amaldagi qonunchilik hujjatlariga kiritiladigan o'zgartirishlarga muvofiqlashtirish bo'yicha metodologik qo'llab-quvvatlash choralarini ko'rish;

- 2013-yil, 1-iyulgacha bo'lgan muddatda "O'zASBO" Kdni, zarur hollarda, amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlarga tegishli o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish yoki yangilarini qabul qilish

natijalari bo'yicha puxta ishlab chiqishni hisobga olib, uni qo'llash bo'yicha Qo'llanma ishlab chiqish;

– 2013-yil, 1-iyulgacha bo'lgan muddatda Toshkent shahrining Yunusobod va Sergeli tumanlarida “O‘zASBO”ni test sinovidan o‘tkazish uchun ushbu tumanlarning mahalliy budjetlaridan mablag‘ oluvchilarning hammasini “O‘zASBO” KDga ulash.

“O‘zASBO” Kompyuter dasturi (KD) davlat budjetidan budjet mablag‘lari oluvchilarning, shu jumladan, respublikaning barcha mintaqalarida joylashgan budjet tashkilotlarining moliyaviy-hisob bo‘limi xodimlari tomonidan buxgalteriya hisobi bo‘yicha operatsiyalarni yuritishni avtomatlashtirish jarayoni uchun mo‘ljallangan dastur bo‘lib, budjet tashkilotlaridagi buxgalteriya hisobini kompleks avtomatlashtirishni ta‘minlaydi.

“O‘zASBO” Kompyuter dasturi budjet tashkilotlariga bepullik asosida amalga oshiriladi.

“O‘zASBO” KD:

– budjet tashkilotlaridagi buxgalteriya hisobining to‘liq siklini o‘z ichiga olgan buxgalteriya hisobi bo‘yicha operatsiyalarni avtomatlashtiradi;

– “Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo‘yicha Yo‘riqnoma”ning va budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisoboti bo‘yicha boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarning talablariga to‘liq muvofiqlikni ta‘minlaydi;

– Moliya vazirligining ma‘lumotlar markazida budjet tashkilotlari ma‘lumotlarining markazlashtirilgan tarzda saqlanishi va yuqori ishonchliligini ta‘minlaydi;

– “G‘aznachilik-4” Kompyuter dasturi va boshqa mavjud kompyuter dasturlari bilan integratsiyalashuv uchun keng imkoniyatlar beradi;

– Moliya vazirligi va moliya organlari bilan o‘zaro ta‘sirlashuv asosida budjet tashkilotlari mablag‘larini jiddiy tejaydi;

– budjet tashkilotlari xodimlariga dasturdan foydalanish huquqini beradi, ular Moliya vazirligining Axborot-hisoblash markazidan olingan “O‘zASBO” KDga kirish uchun loginlar va

parollarga muvofiq, Moliya vazirligining dasturiy maydonchasidan (<http://www.mdm.uz>) foydalanishlari mumkin.

Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular budjet qonunchiligi, Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha yo'riqnoma, shuningdek, budjet tashkilotlaridagi buxgalteriya hisobi va hisoboti bo'yicha boshqa me'yoriy hujjatlar, ularning tarmoq spetsifikasi bilan belgilanadi. Bu xususiyatlarga quyidagilar kiradi:

- budjet tasnifi moddalari kesimida buxgalteriya hisobini tashkil qilish;
- xarajatlar smetasining ijro etilishini nazorat qilish;
- budjetlarni ijro etishning g'aznachilik tizimiga o'tish;
- hisobda kassa xarajatlari va haqiqiy xarajatlarni ajratish;
- budjet sohasi (sog'liqni saqlash, ta'lim, ilm-fan va h.k.) muassasalarida hisobning tarmoq xususiyatlarini inobatga olish.

“O'zASBO” KDni joriy etish bo'yicha ishlar natijasida quyidagi maqsadlarga erishiladi:

- barcha budjet tashkilotlari uchun yagona “O'zASBO” KD versiyasi yaratilgan va qo'llaniladi, bu unga o'zgarishlarni markazlashtirilgan tarzda kiritish, shuningdek, ma'lumotlarni ishonchli saqlash va rezervlashni ta'minlaydi;

- barcha mintaqalarda joylashgan budjet tashkilotlarining buxgalteriya hisobi va hisoboti bo'yicha ma'lumotlar bazasi tuzilmasi yaratiladi;

- buxgalteriya hisobi va hisobotining yagona metodologiya bo'yicha yuritilishini ta'minlaydigan markazlashtirilgan ma'lumotlar bazasi yaratiladi;

- tarixiy xronologiyani kuzatib borish, hisob davrlari, shu jumladan, budjet tashkilotlarining avvalgi yillardagi faoliyati davrlari bo'yicha hisob yuritish imkoni beriladi;

- tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan analitik va sintetik hisob yuritish bo'yicha registrlarni (vedomostlar, Bosh kitob va h.k.), turli joriy va davriy hisobotlarni (1-, 2-son shakllar, balans va unga ilovalar va h.k.) yuritish va ularni qog'ozga tushirish imkonini beradi.

“O'zASBO” KD quyidagi komponentlar (hisob obyektlari) bo'yicha buxgalteriya hisobini yuritish imkonini beradi:

- tovar-moddiy zaxiralar;
- debitorlar va kreditorlar bilan hisob-kitoblar;
- asosiy vositalar (nomoliyaviy aktivlar) va nomoddiy aktivlar;
- pul mablagʻlari, kassa xarajatlari va haqiqiy xarajatlar;
- moliyaviy natijalarni hisobga olish boʻyicha schyotlar, hisobotni shakllantirish va tuzish;
- xodimlar va stipendiatlar bilan hisob-kitoblar;
- “Gʻaznachilik-4” kompyuter dasturi bilan oʻzaro taʼsirlashuv.

Dastur umumiy markazlashtirilgan serverga, maʼlumotlarni saqlash va ishlash boʻyicha yagona tizimga ega boʻlgan yagona integratsiyalangan apparat – dasturiy kompleksdir.

Foydalanuvchilar dasturdan foydalanish uchun WEB-texnologiyalarni qoʻllagan holda, Moliya vazirligining dasturiy maydoniga kiradi (<http://www.mdm.uz>).

“OʻzASBO” KD tarkibiy tuzilmasi funkcionallikni boshqaruv darajalari boʻyicha taqsimlashni, boshqa turdosh axborot tizimlari bilan informatsion oʻzaro taʼsirlashuvni oʻz ichiga oladi.

“OʻzASBO” KD amaliy dasturiy taʼminotning boshqa tizimlar bilan oʻzaro axborot taʼsirlashuvi “Gʻaznachilik” KD, shuningdek, dasturiy komplekslar oʻrtasidagi himoyalangan aloqa kanallari orqali moliyaviy axborotning yagona maʼlumotlar bazasi bilan axborot taʼsirlashuvidan iborat, “OʻzASBO” KD bilan axborot taʼsirlashuvi jarayonida quyidagi maʼlumotlar bilan almashinuv amalga oshadi:

“OʻzASBO” KDdan “Gʻaznachilik” KDga;

- roʻyxatga olingan xarajatlar smetalari va budjet tashkilotlari daromadlari hamda xarajatlari boʻyicha maʼlumotlar sinxronizatsiyasi;
- budjet tashkilotlari xarajatlar smetasiga oʻzgartirishlar.

Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bilan bogʻliq boshqa axborot “Gʻaznachilik” KD dan “OʻzASBO” KDga quyidagi maʼlumotlar bilan almashiniladi:

- budjet tashkilotlarining “Gʻaznachilik” KD da ochilgan tegishli shaxsiy hisobvaraqlarida mablagʻlarning harakati haqida axborotni berish;
- budjet tashkilotlarining tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib beruvchilari bilan roʻyxatga olingan (qaytarilgan) shartnomalari haqida axborot berish;

– budget tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bilan bog‘liq boshqa axborotlarni berish.

Dastur bir vaqtning o‘zida 30000 tagacha foydalanuvchining qulay ishlashini ta‘minlay oladi. Bunda xodimlarning, dastur bilan bevosita ishlaydigan xodimning axborot texnologiyalari sohasidagi malakasi davlat sektoridagi ofis xodimining axborot texnologiyalari bo‘yicha bilimlariga qo‘yiladigan talablar bilan cheklanishi mumkin.

Budget mablag‘larini oluvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bilan shug‘ullanuvchi “O‘zASBO” KD bilan ishlash huquqiga ega xodimlarning *vazifalari* quyidagilardan iborat:

– budgetdan mablag‘ oluvchilarning shaxsiy hisobvaraqlarida buxgalteriya hisobi bo‘yicha operatsiyalarni avtomatlashtirilgan tarzda yuritish bilan bog‘liq zarur ma‘lumotlarni kiritish;

– buxgalteriya hisobi bo‘yicha birlamchi hujjatlarni tayyorlash va shakllantirish;

– buxgalteriya hisobining birlamchi registrlarini, budgetdan mablag‘ oluvchining joriy va davriy hisobotlarini shakllantirish;

– turdosh dasturiy mahsulotlar (“G‘aznachilik” KD) bilan avtomatlashtirilgan ma‘lumot almashinuvi;

– moliyaviy axborotning yagona ma‘lumotlar bazasi bilan avtomatlashtirilgan ma‘lumot almashinuvi;

– qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa operatsiyalar.

Buxgalteriya hisobini yuritish bo‘yicha barcha operatsiyalar me‘yoriy-huquqiy hujjatlar talablaridan kelib chiqilgan holda avtomatlashtirilgan.

Yuqori turuvchi tashkilot tomonidan buxgalteriya hisobining yuritilishi quyidagi hajmda olib boriladi:

– buxgalteriya hisobi bo‘yicha operatsiyalarni budgetdan mablag‘ oluvchining shaxsiy hisobraqamida avtomatlashtirilgan tarzda yuritish bilan bog‘liq zarur ma‘lumotlarni kiritish;

– buxgalteriya hisobi bo‘yicha birlamchi hujjatlarni tayyorlash va shakllantirish;

– budget mablag‘larini tasarruf etuvchining yig‘ma xarajatlar smetasi buxgalteriya hisobini yuritish bo‘yicha hujjatlar aylanmasini shakllantirish bo‘yicha operatsiyalarni bajarish;

– xarajatlar smetalarini taqsimlash va ularning idoraviy mansubdagi budjet tashkilotlari tomonidan ijro etilishi hujjatlarini shakllantirish bo‘yicha operatsiyalarni bajarish;

– Moliya vazirligi bilan birgalikda elektron ko‘rinishdagi avtomatlashtirilgan hujjatlar aylanmasi bo‘yicha operatsiyalarni bajarish;

– buxgalteriya hisobi birlamchi registrlarini, budjet mablag‘larini oluvchining joriy va davriy hisobotlarini shakllantirish;

– turdosh dasturiy mahsulotlar (“G‘aznachilik” KD) bilan avtomatlashtirilgan ma‘lumotlar almashinuvi;

– moliyaviy axborotning yagona ma‘lumotlar bazasi bilan avtomatlashtirilgan ma‘lumotlar bazasi;

– qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa operatsiyalar.

Budjet mablag‘larini oluvchilarning FES xodimlari tomonidan buxgalteriya hisobini yuritish va buxgalteriya hisobi bo‘yicha hisobotlarni chiqarish bilan bog‘liq operatsiyalarning, shuningdek, ma‘lumotlar bazasining ma‘murlanishi Moliya vazirligi axborot-hisoblash markazi xodimi – bosh administrator tomonidan nazorat qilinadi, bu xodim foydalanuvchilar rollarini belgilaydi, ularga login va boshlang‘ich parolni beradi, barcha zarur ma‘lumotnomalarni (Moliya vazirligining davlat budjeti bosh boshqarmasi bilan kelishgan holda), shu jumladan, buxgalteriya hisobi registrlari va tegishli hisobotlar registrlarini boshqaradi.

11.4. O‘zbekiston Respublikasida G‘aznachilik tizimi taraqqiyoti istiqbollari

Mamlakatimizda budjet siyosatini takomillashtirishga qaratilgan faol ishlar olib borilmoqda, bu ishlar ajratilayotgan mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirish hisobiga budjet tashkilotlarini moliyalashtirishni qisqartirishga yordam beradi. Mazkur vazifa dolzarb ahamiyatga ega. Ilgari respublikamiz hududida amalda bo‘lgan budjet tashkilotlarini moliyalashtirish tizimi alohida hollarda budjet mablag‘larining ortiqcha sarflanishiga olib kelardi. Davlat budjetining g‘azna ijrosi joriy etilishi munosabati bilan hamda budjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida “Budjet tashkilotlarining pasportizatsiyasi” dasturiy majmuasini ishlab

chiqish loyihasining amalga oshirilishi boshlandi. Ushbu loyiha budjet tashkilotlari pasportlarining markazlashtirilgan tarzda saqlanishini ta'minlaydi, shuningdek, budjet tashkilotlarining haqiqiy ahvolini qiyoslash va monitoring qilish imkonini beradi. *Budjet tashkiloti pasporti* rasmiy hujjat bo'lib, unda tashkilot bo'yicha umumiy ma'lumotlar, uning energetik obyektlari, yonilg'i-energetik resurslar va suv iste'moli hajmlari, resurslardan foydalanish ko'rsatkichlari, shuningdek, tashkilot balansida turgan binolar bo'yicha ma'lumotlar mavjud.

Budjet tashkilotining pasporti –budjet muassasasining hisobot shakli bo'lib, uning hisobot berish paytidagi holatini va unga sifatli budjet xizmatlarini ko'rsatish imkoniyatlarini aks ettiradi.

Budjet tashkilotlari pasportizatsiyasining maqsadi quyidagilar:

– muassasalar va tashkilotlarga ajratilgan budjet mablag'laridan samarali va oqilona foydalanish;

– muassasalar, tashkilotlarning ular asosiy funksiyalarini bajarish uchun zarur asosiy fondlar bilan ta'minlanganlik darajasini aniqlash;

– energetik xo'jaliklarning obyektiv ehtiyojlaridan va budjetdan moliyalashtirish imkoniyatlaridan kelib chiqib tashkilotlar uchun yonilg'i-energetik resurslar va suv iste'moli limitlarini hisoblab chiqish.

Budjet tashkilotlari rahbarlari 3 oyda, kamida, 1 marta moliya organlariga pasportlarni tuzish uchun ma'lumotlarni taqdim etishlari kerak. O'z navbatida, budjet tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar belgilangan maxsus shaklda "O'zASBO" KDga ilova qilinadigan "Budjet tashkilotlari pasportizatsiyasi" dasturiy kompleksiga kiritiladi. Taqdim etilgan ma'lumotlarni tekshirishni moliya organlari amalga oshiradi.

Pasportizatsiya maqsadlaridan bittasi tashkilotlar uchun yonilg'i-energetika resurslari va suvdan foydalanganlik uchun to'lovlar limitlarini hisoblab chiqishdir. Limitlar tashkilot obyektlari tomonidan resurslarning iste'mol qilinishining solishtirma ko'rsatkichlaridan kelib chiqib hisoblanadi.

Masalan, biror i obykti uchun resurs iste'mol qilinishining solishtirma ko'rsatkichi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$r_i = W_i / (F_i \cdot t_i),$$

bu yerda, W_i — kuzatilayotgan t_i davrida obyekt tomonidan iste'mol qilingan resurs hajmi ; F_i — obyekt tomonidan resurs iste'molini me'yorlashda qo'llaniladigan bazaviy ekspluatatsion ko'rsatkich.

Resursni iste'mol qilishning solishtirma ko'rsatkichi tashkilot obyektining energetik sig'imini xarakterlaydi. Bu ko'rsatkichning pasayishi obyektning energetik sig'imi pasayib, uning energetik samaradorligi oshayotganidan dalolat beradi. Energetik pasport solishtirma ko'rsatkichlarining barcha qiymatlarini hisoblangan, haqiqiy va bazaviy ko'rsatkichlarga ajratish mumkin. Solishtirma ko'rsatkichlarning hisoblangan qiymatlari texnik loyihalar, davlat boshqaruv idoralari qarorlari, energiya ta'minoti, suv ta'minoti va suv chiqarish haqida shartnomalar shartlari asosida aniqlanadi. Tijorat hisobi va energetik tekshiruvlar ko'rsatkichlari asosida olingan solishtirma ko'rsatkichlar qiymatlari haqiqiy qiymatlardir. Solishtirma ko'rsatkichlarning bazaviy qiymatlari tashkilotlar tomonidan bazaviy iste'mol hajmlarini hisoblash uchun qo'llaniladi. Budget tashkilotlari faqat ayrim hisoblangan va haqiqiy ko'rsatkichlar haqida ma'lumotlarni beradi. Taqdim etiladigan ma'lumotlar asosida pasport doirasida qolgan hisoblangan va haqiqiy ko'rsatkichlar bo'yicha hisob-kitoblar amalga oshiriladi.

Yonilg'i-energetika resurslari va suv iste'molining bazaviy qiymatlari quyidagi qoidalardan kelib chiqib aniqlanadi:

1) umumiy holda solishtirma ko'rsatkichning bazaviy qiymati haqiqiy qiymatga teng deb qabul qilinadi;

2) agar solishtirma ko'rsatkichning haqiqiy qiymati obyekt uchun hisoblangan qiymatdan yuqori bo'lsa, solishtirma ko'rsatkichning bazaviy qiymati hisoblangan qiymatga teng deb qabul qilinadi;

3) solishtirma ko'rsatkichning haqiqiy qiymatlari bo'lmaganda, bazaviy qiymat sifatida hisoblangan qiymat qabul qilinadi.

Tashkilotning i obyektida resurs iste'moli hajmining bazaviy qiymati resursni iste'mol qilishning solishtirma ko'rsatkichining bazaviy qiymatidan (rib) kelib chiqib hisoblanadi:

$$W_{ib} = rib \cdot F_i \cdot t_{ib}$$

Bu erda t_{ib} — resurs iste'molining hisoblangan vaqt davri.

Tashkilot tomonidan resurs iste'mol qilinishi hajmining jami bazaviy qiymati tashkilotga tegishli alohida obyektlarda resurs istemoli hajmlarining xususiy qiymatlarini jamlash asosida aniqlanadi.

Tashkilotning resursni iste'mol qilganlik uchun to'lovlar bo'yicha limitlari quyidagi tarzda hisoblab chiqiladi:

$$S_1 = T \cdot W_b \cdot k + S,$$

Bu yerda T — iste'mol qilinadigan resurs uchun amaldagi tarif; W_b — resurs iste'mol qilinishining bazaviy qiymati; k — resursni tejash topshirig'idan kelib chiqib, resurs tejalishini belgilab beruvchi koeffitsiyent; S — energiya tejamkorligi tarkibi.

Pasport budjet muassasasi va tashkiloti tomonidan har yili hisobot yilidan keyingi yilning 1-yanvari holatiga tuziladi.

Yangi tashkil etiladigan budjet muassasalari va tashkilotlari pasportni davlat ro'yxatidan o'tishi sanasiga tuzadi.

Pasport budjet tashkiloti va muassasasining qayta tashkil etilishi yoki tugatilishi paytigacha amal qiladi.

Budjet mablag'lari oluvchilari belgilangan shaklda to'ldirilgan Pasportni kelishib olish uchun moliya organlariga (Moliya vazirligiga) taqdim etishlari shart.

Moliya organlari (Moliya vazirligi) ko'rib chiqish uchun qabul qilingan Pasportlarning to'liqligi va undagi ma'lumotlarning ishonchligini, shuningdek, belgilangan shakllarning o'ratilgan talablarga muvofiqligini tekshiradi, budjet muassasalari va tashkilotlari pasportlarini tasdiqlaydi, budjet muassasalari va tashkilotlari pasportlari reyestrini shakllantiradi.

Yuqorida bayon etilgan barcha o'zgarishlar, yangiliklar va mexanizmlar budjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlashga, budjet mablag'larining ularning so'nggi iste'molchilariga yetib borish yo'llarini osonlashtirishga, bu yo'lda budjet mablag'larining yo'qolib ketishiga yo'l qo'ymaslikka, budjet tashkilotlarining ularga mol yetkazib beruvchi kontragentlar bilan munosabatlarining ochiq-oydin, shaffof bo'lishini ta'minlashga, barcha budjet tashkilotlarining elektron auksion savdolar tizimida teng huquqli hamkor sifatida ishtirok etishini yengillashtirishga xizmat qilishi shubhasiz.

Tayanch so'z va iboralar

G'aznachilik kompyuter dasturi, g'aznachilikning yagona axborot tizimi, axborot almashinuvi, budjet tashkilotlari buxgalteriya xhisobini yuritish kompyuter dasturi, budjet tasnifi, daromadlar tasnifi, xarajatlar tasnifi, taqchillikni moliyalashtirish manbalari tasnifi, budjet

buxgalteriya hisobining yagona hisoblar tizimi, budjet tashkilotlari pasportizatsiyasi.

Takrorlash uchun savollar

1. G'aznachilik yagona axborot tizimining mazmuni, afzalliklari va ishlash prinsiplarini tushuntirib bering.

2. Budjet tashkilotlarida yagona buxgalteriya hisobini yuritishning kompyuter dasturini tatbiq etishning ijobiy tomonlari nimada?

3. Budjet tasnifi nima, uning davlat budjeti g'azna ijrosini samarali tashkil qilishdagi ahamiyati nimalarda namoyon bo'ladi?

4. Budjet tasnifining turlari, ularning tarkibiy qismlarini tegishli me'yoriy hujjatlar asosida bayon qilib bering.

5. Budjet tashkilotlarini pasportizatsiya qilishning mohiyati, zarurligi va ahamiyati nimalarda namoyon bo'ladi?

6. O'zbekiston Respublikasida G'aznachilik faoliyatini yana qaysi yo'nalishlarda takomillashtirish zarur, deb hisoblaysiz?

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Internet resurs manbalardan foydalangan holda mamlakatimizda budjet jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimini tashkil etish va rivojlantirish bosqichlarini aks ettiradigan jadval, blok-sxema yoki chizma tayyorlang va qisqacha izoh yozing. Unda har bosqichda qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar va amalga oshirilgan tadbirlar sharhini keltiring.

2. "Global integratsiyalashgan axborot tizimi" (GIAT) va "Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi"ning uyg'unlashuvini aks ettiruvchi taqdimot tayyorlang va himoya qiling.

3. Xorijiy davlatlarning birontasi misolida budjet tasnifi tarkibini o'rganing va O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifi bilan solishtirma tahlilini ko'rgazmali misollarda taqdimot ko'rinishida amalga oshiring.

4. Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning "O'zASBO" avtomatlashtirilgan tizimi xususiyatlari, afzalliklari, imkoniyatlarini aks ettiradigan ma'lumotli jadval tayyorlang.

Test savollari

1. Budjet tasnifi nima?

- A. Budjet tizimiga kiruvchi budjetlarni ularning bo'ysunuviga ko'ra guruhlash
- B. Davlat budjeti daromadlari va xarajatlarini ularning turlari va manbalariga ko'ra guruhlash
- C. Davlat budjeti tuzilmasiga kiruvchi budjetlar daromadlari, xarajatlarini va taqchillikni moliyalashtirish manbalarini guruhlash
- D. Quyi budjetlarga beriladigan moliyaviy yordam turlarini guruhlash

2. Davlat budjeti xarajatlari tasnifini ko'rsating.

- A. Mablag'larning manbai va budjet darajasi, hududiy, vazifa jihatdan, iqtisodiy, tashkiliy
- B. Kommunal xarajatlar, ishlab chiqarish xarajatlari
- C. Ishlab chiqarish, noishlab chiqarish
- D. Vazifa jihatdan, iqtisodiy, tashkiliy

3. Yangi budjet tasnifi bilan qo'shimcha ravishda qanday budjet tasnifi turi kiritildi?

- A. Vazifa jihatidan tasnif, tashkiliy tasnif
- B. Tashkiliy tasnif, hududiy tasnif
- C. Iqtisodiy tasnif, vazifa jihatidan tasnif
- D. *Hududiy tasnif, budjet darajasi va manbalarning manbai bo'yicha tasnif

4. Budjet tashkilotlari xarajatlarining iqtisodiy tasnif bo'yicha guruhlanishi qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- A. Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, ish haqiga hisoblangan ajratmalar, kapital qo'yilmalar, boshqa xarajatlar
- B. Ish haqi, ish haqiga ustamalar, kanselyariya va xo'jalik xarajatlari, oziq-ovqat va dori-darmon xarajatlari (jami 18 ta modda bo'yicha)
- C. Joriy xarajatlar; kapital xarajatlar
- D. Iqtisodiyot xarajatlari yo'nalishlari

5. Budjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari taqchillikni moliyalashtirishning qanday manbalari bo'yicha guruhlashdan iborat?

- A. Inflyatsion va noinflyatsion manbalari
- B. Markazlashgan va markazmashmagan manbalari

- C. Ichki va tashqi manbalari
- D. Davlat va nodavlat manbalar

6. 2011-yil, 1-yanvardan amalga kiritilgan yangi budjet tasnifi bo'yicha ish haqi xarajatlari kodi to'g'ri ko'rsatilgan javobni toping.

- A. 01 100
- B. 41 10 000
- C. 41 11 200
- D. 01 1 20

7. Budjet hisobi va budjet hisobotining yagona metodologiyasi kim tomonidan belgilanadi?

A. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq

B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi tomonidan Budjet Kodeksi, Budjet hisobining standartlari, boshqa qonun hujjatlariga muvofiq

C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan Budjet Kodeksi, Budjet hisobining standartlari, boshqa qonun hujjatlariga muvofiq

D. O'zbekiston Respublikasi Buxgalterlar uyushmasi tomonidan budjet hisobiga taalluqli qonun hujjatlariga muvofiq

8. Budjet tizimi budjetlari ijrosining budjet hisobi kim tomonidan yuritiladi?

A. moliya organlari, g'aznachilik bo'linmalari

B. davlat soliq xizmati organlari va bojxona organlari;

C. budjet tashkilotlari, davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar

D. barcha javoblar to'g'ri

9. Davlat budjetidan budjet mablag'lari oluvchilarning, shu jumladan, respublikaning barcha mintaqalarida joylashgan budjet tashkilotlarining moliyaviy-hisob bo'limi xodimlari tomonidan buxgalteriya hisobi bo'yicha operatsiyalarni yuritishni avtomatlashtirish jarayoni uchun mo'ljallangan dastur:

A. "G'aznachilik" kompyuter dasturi

B. "DMBAT" kompyuter dasturi

C. "GIAT" dasturiy majmuasi

D. "O'ZASBO" kompyuter dasturi

10. Budjet tashkilotining pasporti nima?

A. budjet muassasasining hisobot shakli bo'lib, uning hisobot berish paytidagi holatini va unga sifatli budjet xizmatlarini ko'rsatish imkoniyalarini aks ettiradigan hujjat

B. budjet tashkilotlarining asosiy rekvizitlari: manzili, budjet darajasi, rahbarlarining nomi va boshqalar ko'rsatiladigan hujjat

C. budjet tashkilotining xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini umumlashtirgan rasmiy hujjat

D. budjet tashkilotlari uchun yonilg'i-energetika resurslari va suvdan foydalanganlik uchun to'lovlar limitlari ko'rsatiladigan hujjat

ILOVALAR

I-lova

20__ y. " __ " _____ dagi _____ va _____
o'rtasida
_____ umumiy summaga tuzilgan _____ - sonli
shartnomaga

TO'LOVLAR JADVALI

20__ y. oylar nomi	Xarajatlar turi			Jami
	...(*)	...(*)	...(*)	
Yanvar				
Fevral				
Mart				
April				
May				
Iyun				
Iyul				
Avgust				
Sentabr				
Oktabr				
Noyabr				
Dekabr				
Jami yil bo'yicha				

Jami _____ so'm
(_____)
summa so'z bilan

Yuqoridagi ko'rsatilgan summadan _____ so'm yoki
shartnomaning umumiy summasidan _____ % 20 _____ oyida
to'lanishi lozim.

(**) - Yuqoridagi ko'rsatilgan summadan oyiga _____ % joriy
oyning _____ sanasigacha oylik ravishda oldindan to'lanishi lozim.

Rahbar
(imzo)

M.O'.

Bosh hisobchi
(imzo)

G'aznachilik bo'linmasi xodimi qabul qildi _____	Budjetdan mablag' oluvchi xodimi qabul qildi _____
20__ y. «__» _____ (imzo)	20__ y. «__» _____ (imzo)

*) – bo'lim, bob, paragraf va xarajatlar moddasi ko'rsatiladi;

***) – ushbu satr budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan qonun hujjatlarda belgilangan tartibda elektr energiyasi yetkazib berish, kommunal xizmatlar ko'rsatish, aloqa xizmati va boshqa shunga o'xshash har oy ko'rsatiladigan xizmatlar uchun shartnomalar bo'yicha oldindan to'lov amalga oshirilgan hollarda to'ldiriladi.

**Budjetdan mablag' oluvchilarning mahsulot yetkazib beruvchilar
bilan tuzgan shartnomalarini ro'yxatga olish
KITOBI**

№	Shartnoma tuzilgan sanasi, raqami va shartnoma summasi	Nomi va rekvizitlari		Shartnomaning G'aznachisi (davlatdan) qabul qilingan sanasi	G'aznachining ro'yxat raqami	Shartnomaning G'aznachilikda ro'yxatga olingan sanasi
		Budjetdan mablag' oluvchining	tovar (ish, xizmat)lar yetkazib beruvchining			
1						
2						
3						
...						

GLOSSARIY

Agent – birjada akkreditatsiya tartib-qoidasidan o'tgan hamda buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarga topshiriq shartnomasi asosida ularning elektron auksion savdolarida qatnashishini ta'minlashga doir professional xizmatlar ko'rsatadigan yuridik shaxs;

Aylanma kassa mablag'i – moliya yilida O'zbekiston Respublikasi respublika budjetining, Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika budjetining, viloyatlar viloyat budjetlarining va Toshkent shahri shahar budjetining, tumanlar va shaharlar budjetlarining shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida turgan budjet mablag'larining yo'l qo'yiladigan eng kam miqdori;

Budjet mablag'larini taqsimlovchi – o'z tasarrufida O'zbekiston Respublikasining respublika budjetidan mablag' oladigan tashkilotlarga ega bo'lgan yuridik shaxs, shuningdek O'zbekiston Respublikasining respublika budjetidan moliyalashtiriladigan budjet tashkiloti yoki budjet mablag'lari oluvchi;

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari – qonun hujjatlarida nazarda tutilgan manbalar hisobidan budjet tashkiloti tasarrufiga kelib tushadigan mablag'lar;

Budjet tizimi budjetlari – Davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalari budjetlari va budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari;

Budjetdan ajratiladigan mablag'lar – Davlat budjetidan va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlaridan budjet tashkilotlari hamda budjet mablag'lari oluvchilar uchun nazarda tutiladigan pul mablag'lari;

Budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta – tashkilotlar tomonidan joriy moliya yili uchun tuziladigan va tasdiqlanadigan, unda tashkil bo'lish manbalari va ushbu mablag'larning qonunchilikka muvofiq foydalanish yo'nalishlari ko'rsatilgan holda budjetdan tashqari daromadlar tushumlarining prognoz hajmlari aks ettiriladigan hujjat;

Daromadlar va xarajatlar smetasi – budjet tashkilotlari budjetdan tashqari jamg'armalarining tegishli chorak yoki moliya yili uchun kutilayotgan tushumlari va xarajatlari aks ettiriladigan hujjat;

Davlat budjeti – davlatning davlat vazifalari va funksiyalarini moliyaviy jihatdan ta'minlash uchun mo'ljallangan markazlashtirilgan pul jamg'armasi;

Davlat budjeti profitsiti – muayyan davrda Davlat budjeti daromadlarining uning xarajatlaridan oshib ketishi;

Davlat budjeti taqchilligi – muayyan davrda Davlat budjeti xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishi;

Davlat budjetining g'azna ijrosi – davlat budjetining barcha daromadlarini yagona g'azna hisobraqamiga kiritishdan, shuningdek, davlat budjetining xarajatlarini shu hisobraqamdan to'lashdan iborat bo'lgan jarayon;

Dotatsiya – budjet tizimi budjetlariga ularning o'z daromadlari yetishmagan taqdirda daromadlar bilan xarajatlar o'rtasidagi farqni qoplash uchun qaytarmaslik sharti bilan ajratiladigan pul mablag'lari;

E'lon – savdolar muddatlari va talablari to'g'risida buyurtmachi tomonidan maxsus axborot portalida joylashtirilgan ma'lumotlar xabari;

Elektron tizim – barcha manfaatdor shaxslar qatnashishi mumkin bo'lgan savdolar o'tkazilishini ta'minlaydigan dasturiy-texnik kompleksdan foydalanish vositasida yetkazib beruvchilar o'rtasida tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni xarid qilishga buyurtmalarni joylashtirish tizimi.

Foydalanuvchining yakka tartibdagi raqami – birjaning Hisob-kitob-kliring palatasi tomonidan buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarga ularning belgilangan tartibda birjaning Hisob-kitob-kliring palatasining talab qilib olingungacha ikkilamchi depozit hisob raqamiga o'tkaziladigan avans to'lovlarini hisobga olish uchun beriladigan yakka tartibdagi raqam;

G'aznachilik – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tarkibidagi davlat ijroiya organi.

G'aznachilik bo'linmalari – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo'yicha g'aznachilik boshqarmalari, tumanlar va shaharlar bo'yicha g'aznachilik bo'linmalari;

G'aznachilikning axborot tizimi – budjet operatsiyalari bo'yicha kodlashtirilgan va tasniflangan ma'lumotlar asosida ishlovchi davlat mablaglarini boshqarishning yagona avtomatlashtirilgan tizimi;

Hisob-kitob-kliring palatasi – birjaning buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarning avans to'lovlarini deponentga qo'yish va hisobga olish yo'li bilan kontraktlar bo'yicha majburiyatlarni bajarishga qodir bo'lgan buyurtmachilar va yetkazib beruvchilarni elektron auktsion savdolariga qo'yishni ta'minlaydigan tarkibiy bo'linma;

Jamlanma xarajatlar smetasi – yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan va tegishli davlat boshqaruv organlari huzuridagi markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalteriyalari tomonidan xizmat ko'rsatilayotgan tashkilotlar bo'yicha tuziladigan moliyaviy hujjat;

Kontrakt – savdolar natijalari to'g'risida elektron tizim tomonidan shakllantirilgan, shartnoma kuchiga ega bo'lgan protokol;

Kontraktning ro'yxatdan o'tkazish – tomonlar imzolagan kontraktning tuzilgan kontraktlar reyestriga birja tomonidan kiritish;

Markazlashgan tadbirlar uchun smeta – vazirliklar, idoralar va hokimiyatlar boshqarmalari va bo'limlari tomonidan markazlashtirilgan holda amalga oshiriladigan xarajatlar bo'yicha tuziladigan va har bir markazlashgan tadbir uchun alohida ishlab chiqiladigan reja – moliyaviy hujjat;

O'tkazib beriladigan daromadlar – tegishli ma'muriy-hududiy birlikda shakllanadigan va yuqori turuvchi budjetga o'tkaziladigan, ular qayerda shakllangan bo'lsa, keyinchalik o'sha ma'muriy-hududiy birlik budjetiga o'tkazib beriladigan daromadlar;

Ommaviy shartnoma – tashkilot tomonidan tuzilgan hamda uning bunday tashkilot o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra o'ziga

murojaat qiladigan har bir shaxsga nisbatan amalga oshirishi shart bo'lgan tovarlar sotish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish sohasidagi vazifalarini (chakana savdo, umumiy foydalanishdagi transportda yo'lovchi tashish, aloqa xizmati, energiya bilan ta'minlash, tibbiy xizmat, mehmonxona xizmati va sh.k.) belgilab qo'yadigan shartnoma;

Personal kabinet – maxsus axborot portalidagi individual sahifa, uning vositasida savdolarda qatnashish uchun zarur axborotdan foydalanish ta'minlanadi. Personal kabinet buyurtmachi yoki yetkazib beruvchi (ularning agentlari) uchun tegishli individual loginlar va parollarni qo'llab foydalanishadi;

Shaxsiy g'azna hisobvaraqlari – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining axborot tizimida ochiladigan, budjet tizimi budjetlari ijrosi bilan bog'liq operatsiyalarni aks ettirish uchun mo'ljallangan tahliliy hisob registrlari;

Tartibga soluvchi daromadlar – budjet tizimi budjetlari o'rtasida ajratmalar normativlari belgilanadigan umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to'lovlar, shuningdek soliq bo'lmagan to'lovlar. Soliq bo'lmagan to'lovlarga budjet tizimi budjetlariga kelib tushadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'lmagan to'lovlar kiradi;

Tuzilgan kontraktlar reyestri – tomonlar imzolagan va birja shtampi bilan tasdiqlangan kontraktlar ro'yxati;

Vaqtinchalik kassa uzilishi – joriy moliya yilining muayyan davrida budjet tizimi budjetlarining xarajatlari daromadlaridan vaqtinchalik oshib ketishi;

Xarajatlarni moliyalashtirish (to'lash) – budjet ijrosi jarayonida xarajatlar ro'yxati va smetasiga kiritiladigan o'zgartirishlarni hisobga olgan holda tegishli yil uchun tasdiqlangan budjet parametrlariga hamda budjet tashkilotlarining xarajatlar smetalariga muvofiq tuzilgan budjet xarajatlarning choraklar bo'yicha taqsimlangan yillik ro'yxatiga binoan amalga oshirish;

Xo'jalik shartnomasi – taraflardan biri shartlashilgan muddatda tadbirkorlik faoliyati sohasida tovarlar yetkazib berish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish majburiyatini oladigan,

ikkinchi taraf tovarlarni, ishlarni, xizmatlarni qabul qilib olish va ularning haqini to'lash majburiyatini oladigan kelishuv;

Yagona g'azna hisobraqami – G'aznachilik tomonidan boshqariladigan, davlat budjeti mablag'lari hamda budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari kiritiladigan, davlat budjetida mablag'lari nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning xarajatlari to'lanadigan, shuningdek, davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari amalga oshiriladigan bank hisobraqami;

Yuridik majburiyat – budjetdan mablag' oluvchilar va ularga mol (tovarlar, ishlar, xizmatlar) yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnoma tegishli tartibda majburiy ravishda G'aznachilikda ro'yxatdan o'tkazilganidan keyin vujudga keladigan, shuningdek, tegishli davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining qarorlari asosida yuzaga keladigan majburiyat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi qonunlari. O‘zbekiston Respublikasi Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning asarlari

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: O‘zbekiston, 2001.-39b.

2. “Budjeti tizimi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni. 14.12.2000y.

3. “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. 26.08.2004.

4. “Budjeti tizimi to‘g‘risida”gi va “Davlat budjetining g‘azna ijrosi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunlariga o‘zgartirish kiritish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni: 12.12.2007.

5. O‘zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. O‘RQ-360-son. 26.12.2013.

6. “Davlat budjetining g‘azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident Qarori. PQ-594-son, 28.02.2007.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Davlat xaridi tizimini optimallashtirish va unga kichik biznes subyektlarini jalb qilishni kengaytirish to‘g‘risida”gi PQ-1475 – sonli Qarori, 07.02.2011 y.

8. “O‘zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida”gi Prezident qarori. PQ-1449-son 24.12.2010.

9. “O‘zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida”gi Prezident qarori. PQ-1675-son 30.12.2011.

10. “O‘zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va davlat budjeti

parametrlari to'g'risida"gi Prezident qarori. PQ-1887-son 25.12.2012.

11. "O'zbekiston Respublikasining 2014-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi Prezident qarori. PQ-2099-son 25.12.2013.

12. "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil, 3-sentabr 414-son Qarori (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 16.06.07. 148-son qarori bilan tasdiqlangan yangi tahriri).

13. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish loyihasini amalga oshirishga tayyorlanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 144-son Qarori 26.04.2002 y.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish" loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-721-son Qarori. 01.11.2007.

15. "Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – Prezident I.Karimovning 2009-yilning asosiy yakunlari va 2010-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi // Xalq so'zi, 30.01.2010.

16. Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir. – Prezident I.Karimovning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi // Xalq so'zi, 28.01.2010.

17. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. - Prezident I.Karimovning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi // Xalq so'zi, 13.11.2010.

18. Mamlakatimizni modernizatsiya qilish yo‘lini izchil davom ettirish – taraqqiyotimizning muhim omilidir. – Prezident I.Karimovning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 18 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ruzasi // Xalq so‘zi, 07.12.2010.

19. Prezident I.Karimovning BMT Sammiti Mingyillik Rivojlanish Maqsadlariga bag‘ishlangan yalpi majlisidagi nutqi. Xalq so‘zi // 21.09.2010

20. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari / I.A.Karimov. – T: O‘zbekiston, 2009. – 56 b.

21. Karimov I.A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Toshkent.: O‘zbekiston. 2011.

22. Karimov I.A. 2012-yil vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi. -T.: O‘zbekiston. 2012 y.

23. Karimov I.A. “Bosh maqsadimiz – keng ko‘lamli islohotlar va modernizatsiya yo‘lini qat‘iyat bilan davom ettirish” – T.: O‘zbekiston. 2013.

24. Karimov I.A. 2014-yil yuqori o‘sish sur‘atlari bilan rivojlanish, barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish, o‘zini oqlagan islohotlar strategiyasini izchil davom ettirish yili bo‘ladi. – T.: O‘zbekiston. 2014. 32 b.

25. Karimov I.A. “Buyuk va muqaddassan, Mustaqil Vatan”. Ilmiy-ommabop risola. T.: O‘zbekiston 2011-yil. 200 b.

II. Asosiy va qo‘shimcha adabiyotlar

26. Вахабов А.В., Срожиддинова З.Х. Государственный бюджет: Учебник. Т.: IQTISOD-MOLIYA, 2007

27. Malikov T.S. Budget daromadlari va xarajatlari/ T.S. Malikov, N.X. Xaydarov. - Tashkent: IQTISOD-MOLIYA, 2007. - 245 s

28. Malikov T.S. Davlat budjeti/ T.S. Malikov, N.X. Xaydarov. - Tashkent: IQTISOD-MOLIYA, 2007. - 84 s

29. Qosimova G.A. Mahalliy budjetlarni tuzish va ijrosini ta'minlash. O'quv qo'llanma. T.: Fan va texnologiya 2007.
30. Qosimova G. Davlat moliyasini boshqarish. O'quv qo'llanma. - T.: IQTISOD-MOLIYA. 2008.
31. Qosimova G.. Davlat budjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. T.: Iqtisod-moliya, 2008.
32. Ibragimov A.K., Sugirbayev B.B. Budjet nazorati va auditi: O'quv qo'llanma / T.: «infoCOM.UZ». 2009.
33. Haydarov M. Davlat budjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. T.: IQTISOD-MOLIYA, 2010.
34. Srojiddinova. Z. O'zbekiston Respublikasi budjet tizimi Toshkent. «infoCOM.UZ». 2010.
35. Srojiddinova. Z. Budjetlararo munosabatlar. Toshkent: «infoCOM.UZ». -2010.
36. Burxonov. U. Davlat xaridi. Toshkent: «infoCOM.UZ». 2010.
37. Qosimova G., Shaakramov K. Mahalliy budjetlar. O'quv qo'llanma. – T.: Moliya, 2012. 260 b.
38. Qosimova G. G'aznachilik. O'quv qo'llanma. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2013. 448 b.
39. Eshnazarov T. O'zbekiston Respublikasida g'aznachilik tizimi asoslari. O'quv qo'llanma. T.: IQTISOD-MOLIYA, 2012. 304 b.
40. I.Karimovning “Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari” nomli asarini o'rganish bo'yicha O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisodiyot. 2009.
41. Vahobov A.V., Abdullayev Yo.A., O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning “Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari” nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009.
42. Афанасьев М.П. Бюджет и бюджетная система (изд:2), Юрайт, 2011. 782 стр.
43. Селезнев А.З. Бюджетная система Российской Федерации. Магистр. 2011. 383 стр.

44. Нешиной А.С. Бюджетная система Российской Федерации (изд:10), Дашков и К. 2011. 336 стр.

45. Nurmuxamedova B., Kabirova N. Moliya, O'quv qo'llanma. T.: VNESHINVESTPROM, 2013. 224 b.

46. Mo'minov N., Po'latov D., Sugirbayev B. Davlat budjetining g'azna ijrosi hozirgi davrda rivojlanishi, o'rta muddatdagi istiqbolda takomillashtirish yo'nalishlari. T.: Fan va texnologiya 2010.

47. Пулатов Д., "Проблемы казначейского исполнения государственного бюджета: Теория, методология и практика" Монография. Т.: Молия. 2013.-220 с.

III. Davriy nashrlar, statistik to'plamlar va hisobotlar

48. "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining g'aznachiligi to'g'risida Nizom". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil, 20-martdagi 53-son qaroriga ilova.

49. "Davlat budjetining g'azna ijrosi Qoidalari". O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2009-yil, 4-avgustdagi 69-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan va O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2009-yil, 16-sentabrda 2007-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

50. "O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom". O'zR Adliya vazirligida 2157-raqam bilan ro'yxatga olingan. 19.11.2010.

51. "O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma" O'zR Moliya vazirining 2010-yil, 20-avgustdagi 65-son buyrug'iga ilova. O'zR Adliya vazirligida 2146-raqam bilan ro'yxatga olingan. 19.11.2010.

52. "Budjet ijrosiga g'aznachilik tizimini joriy etishning dolzarb muammolari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari to'plami. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2011.

53. Xomashyo, materiallar, butlovchi buyumlar va asbob-uskunalar xarid qilish bo'yicha tender savdolari o'tkazish to'g'risida NIZOM (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 22.12.2009 y. PQ-1245-son Qarori bilan tasdiqlangan yangi tahriri)

54. O'zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasida boshlang'ich narxni pasaytirish yuzasidan elektron auksion savdolarini tashkil etish va o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil, 6-sentabrdagi 260-son qaroriga ilova.

MUNDARIJA

Kirish	3
--------------	---

1-BOB. “G‘AZNACHILIK” FANINING MAZMUNI, PREDMETI VA VAZIFALARI

1.1. “G‘aznachilik” fanining shakllanishi va rivojlanishi	6
1.2. “G‘aznachilik” fanining predmeti, maqsad va vazifalari	7
1.3. “G‘aznachilik” fanining iqtisodiy fanlar tizimida tutgan o‘rni va ahamiyati	8
Tayanch so‘z va iboralar	9
Takrorlash uchun savollar	9
Mustaqil o‘rganish uchun topshiriqlar	9

2-BOB. DAVLAT BUDJETI G‘AZNA IJROSINING MOHIYATI VA AHAMIYATI

2.1. Davlat budjeti ijrosini tashkil etish	10
2.2. O‘zbekiston Respublikasida davlat budjetining g‘azna ijrosiga o‘tish shart-sharoitlari va afzalliklari	22
2.3. Davlat budjeti g‘azna ijrosining mohiyati va o‘ziga xos xususiyatlari	26
2.4. G‘aznachilik faoliyatining tashkiliy elementlari	32
Tayanch so‘z va iboralar	34
Takrorlash uchun savollar	34
Mustaqil o‘rganish uchun topshiriqlar	35
Test savollari	35

3-BOB. G‘AZNACHILIK FAOLIYATINING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI

3.1. G‘aznachilik faoliyatining qonuniy-huquqiy asoslari	37
3.2. Davlat budjeti g‘azna ijrosini tashkil qilishda G‘aznachilikning o‘rni va ahamiyati	43
3.3. Moliya vazirligi G‘aznachiligi, uning tashkiliy tuzilishi va vazifalari	47
Tayanch so‘z va iboralar	57

Takrorlash uchun savollar	58
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	58
Test savollari	58

4-BOB. G'AZNACHILIK YAGONA G'AZNA HISOBRAQAMINI YURITISH

4.1. G'aznachilikning yagona hisobraqami to'g'risida tushuncha	61
4.2. Respublika va hududiy g'aznachilik hisobraqamlarining yuritilishi	62
4.3. Yagona g'azna hisobraqamida budget daromadlari ijrosini hisobga olish	67
4.4. G'aznachilik hisobraqamlaridan budget xarajatlarini to'lash	73
Tayanch so'z va iboralar	76
Takrorlash uchun savollar	76
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	76
Test savollari	77

5-BOB. G'AZNACHILIKDA BUDJET TASHKILOTLARI XARAJATLAR SMETALARINI VA ULARGA KIRITILADIGAN O'ZGARISHLARNI RO'YXATGA OLISH

5.1. Budget tashkilotlarining xarajatlar smetasi to'g'risida umumiy tushuncha	79
5.2. Xarajatlar smetalarini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi	87
5.3. G'aznachilikda xarajatlar smetalarini va ularga kiritiladigan o'zgarishlarni ro'yxatga olish	95
Tayanch so'z va iboralar	101
Takrorlash uchun savollar	101
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	102
Test savollari	102

6-BOB. G'AZNACHILIKDA YURIDIK MAJBURIYATLAR VA NARXLAR MONITORINGI

6.1. Xo'jalik shartnomalari va ularning xususiyatlari	105
6.2. G'aznachilikda yuridik majburiyat tushunchasi, uning yuzaga kelishi	108
6.3. G'aznachilikda yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish tartibi	110
6.4. G'aznachilikda narxlar monitoringini tashkil qilish. Tenderlarning ahamiyati, ularni tashkil etish va o'tkazish	118
6.5. Elektron auksion savdolarni tashkil etish va o'tkazish	120
Tayanch so'z va iboralar	128
Takrorlash uchun savollar	128
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	128
Test savollari	129

7-BOB. G'AZNACHILIKDA MOLIYAVIY MAJBURIYATLAR VA TO'LOVLARNI AMALGA OSHIRISH

7.1. Moliyaviy majburiyatlar, ularni qabul qilishning umumiy qoidalari	131
7.2. G'aznachilikda budjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar to'lovini amalga oshirish tartibi	136
7.3 Moliyaviy majburiyatlarni ro'yxatga olish va to'lovlarni amalga oshirish orqali budjet ijrosini nazorat qilish .	143
Tayanch so'z va iboralar	145
Takrorlash uchun savollar	146
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	146
Test savollari	147

8-BOB. BUDJET TASHKILOTLARI BUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LARINING G'AZNA IJROSINI TASHKIL QILISH

8.1. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari haqida tushuncha, ularning guruhlanishi	150
8.2. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha g'azna ijrosini tashkil etish amaliyoti	156
Tayanch so'z va iboralar	177

Takrorlash uchun savollar	177
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	177
Test savollari	178

9-BOB. DAVLAT MAQSADLI JAMG'ARMALARI G'AZNA IJROSINI TASHKIL QILISH

9.1. Davlat maqsadli jamg'armalari haqida tushuncha, ularning guruhlanishi, maqsad va vazifalari	180
9.2. G'aznachilikda davlat maqsadli jamg'armalari ijrosini tashkil etish	189
9.3. Davlat maqsadli jamg'armalari daromadlarini yagona g'azna hisobraqamida shakllantirish va YaG'H orqali ular xarajatlari to'lovini amalga oshirish	191
Tayanch so'z va iboralar	199
Takrorlash uchun savollar	199
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	200
Test savollari	201

10-bob. G'AZNACHILIKDA DAVLAT XARIDINI TASHKIL ETISH

10.1. Davlat xaridi to'g'risida tushuncha. Uning obyektlari va subyektlari	204
10.2. O'zbekiston Respublikasida davlat xaridi tizimini isloh qilish. Davlat xaridlarini amalga oshirishda G'aznachilikning o'rni	207
10.3. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish	210
10.4. O'zbekiston Respublikasida davlat xaridini amalga oshirish mexanizmlari va uning huquqiy asoslarini takomillashtirish	213
Tayanch so'z va iboralar	221
Takrorlash uchun savollar	221
Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar	221
Test savollari	222

11-BOB. O‘ZBEKISTONDA G‘AZNACHILIK TIZIMI TARAQQIYOTI ISTIQBOLLARI

11.1. G‘aznachilik yagona axborot tizimining shakllanishi va takomillashuvi	225
11.2. G‘aznachilik sharoitida budjet tasnifining takomillashuvi	231
11.3. Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning “O‘zASBO” avtomatlashtirilgan tizimi xususiyatlari	239
11.4. O‘zbekiston Respublikasida G‘aznachilik tizimi taraqqiyti istiqbollari	245
Tayanch so‘z va iboralar	248
Takrorlash uchun savollar	249
Mustaqil o‘rganish uchun topshiriqlar	249
Test savollari	250
Ilovalar	253
Glossariy	256
Foydalanilgan adabiyotlar	261

Po‘latov Dilshod Haqberdiyevich,
Nurmuxamedova Barno Ismailovna

G‘AZNACHILIK

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
tomonidan bakalavriatning 5230900 – “Buxgalteriya hisobi va
audit” (tarmoqlar bo‘yicha) ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun
darslik sifatida tavsiya etilgan*

«Sano-standart» – Toshkent, 2014

*Muharrir: A.Tilayov
Texnik muharrir: U.Saidov
Musahhah: S.Bozorova
Dizayner: U.Saidov*

Nash.lits. № AI 245. 02.10.2013.

Terishga 04.08.2014-yilda berildi. Bosishga 04.09.2014-yilda ruxsat etildi.

Bichimi: 60x84 ^{1/16}. Ofset bosma. «Times» garniturasida. Shartli b.t. 15,25.

Nashr b.t. 17,0. Adadi 500 nusxa. Buyurtma №28.

Bahosi shartnoma asosida.

«Sano-standart» nashriyoti, 100190, Toshkent shahri,
Yunusobod-9, 13-54. e-mail: sano-standart@mail.ru

«Sano-standart» MCHJ bosmaxonasida bosildi.

Toshkent shahri, Shiroq ko‘chasi, 100-uy.

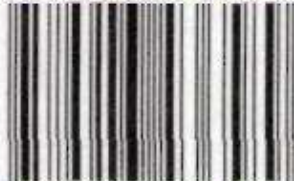
Telefon: (371) 228-07-94, faks: (371) 228-07-95.

18.000.00

65.9/15 3/26
17884

«Sano-standart»
nashriyoti

ISBN 978-9943-4365-8-9

9 789943 436589